عُلوم القرآن

پښتو

علامه شمس الحق افغانی رحمة الله علیه

مُترجم

مولانا سیف الحنان حقانی

تاج کتب [illegible] پیښور
قصه خوانی
فون: ۲۱۳۳۵۳

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علوم القرآن (پښتو)

علامه شمس الحق افغانی رحمه الله

مُترجم

مولانا سیف الحنان

ناشر

تاج کتب خانه ۰ محله جنگی قصه خوانی پېښور
فون نمبر :- ۲۱۴۴۵۴

NO: 21
C: 22

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست مضامين

شمیر	عنوان	صفحه
۱	پیش لفظ	۱
۲	د وحی او قرآن ضرورت	۳
۳	د قرآن د ضرورت دلیل بقائی	۵
۴	دلیل قانونی	۸
۵	دلیل غِذائی	۱۱
۶	دلیل دوائی	۱۳
۷	دلیل نوری	۱۶
۸	دلیل حُبّی	۱۷
۹	دلیل اتباعی	۱۸
۱۰	دلیل نفسیاتی	۲۰
۱۱	دلیل تخلیقی	۲۱
۱۲	دلیل ترحُمی	۲۲
۱۳	د قرآن صداقت او اعجاز	۲۳
۱۴	د معجزے او اعجاز تشریح	۲۵
۱۵	عادیات	۲۵
۱۶	عجائبات	۲۶
۱۷	مشترکه خاصیت	۲۶
۱۸	معجزات	۲۷
۱۹	قرآنی معجزه، بلاغی دلیل	۲۷

شمیر	عنوان	صفحه
۲۰	اوله شُبه	۲۹
۲۱	دویمه شُبه	۳۱
۲۲	دریمه شُبه	۳۲
۲۳	څلورمه شُبه	۳۳
۲۴	پنځمه شُبه	۳۳
۲۵	شپږمه شُبه	۳۳
۲۶	اُوومه شُبه	۳۴
۲۷	اتمه شُبه	۳۸
۲۸	نهمه شُبه	۳۹
۲۹	لسمه شُبه	۴۰
۳۰	یوولسمه شُبه	۴۳
۳۱	د فیضی تفسیر بے نُقط	۴۳
۳۲	د مُسیلمه توکرے	۴۴
۳۳	ابن الراوندی زندیق یهُودی	۴۵
۳۴	د متنبّی توکرے	۴۶
۳۵	د اعجاز القرآن پوهه	۴۶
۳۶	مشاهدات او معنویات	۴۷
۳۷	قانونی اعجاز	۴۹
۳۸	تاثیری اعجاز	۵۱
۳۹	دیو په نظر کښې د قرآن تاثیر	۵۴
۴۰	انجذابی تاثیر	۵۵
۴۱	د قرآن اعجازی تاثیر په شخصیت د رسول الله صلعم	۵۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر	عنوان	صفحه
۴۲	په بخښنې کښې خوله	۵۶
۴۳	دروند والے او پېټې	۵۷
۴۴	د قرآن شخصیتي قلبي تاثیر	۵۸
۴۵	تاثیر قالبي	۵۸
۴۶	د قرآن سیاسي اعجاز	۵۹
۴۷	غذائي اعجاز	۶۳
۴۸	د روح آسماني غذا	۶۴
۴۹	د روحاني ژوند معیار	۶۵
۵۰	د غذائیت معیار	۶۵
۵۱	د روح مرګ او ژوند	۶۵
۵۲	قرآن روحاني غذا ده	۶۷
۵۳	دلیل نظامي	۶۷
۵۴	دویم اصول د انسان نورو انسانانو سره تعلق.	۷۰
۵۵	دریم اصول د انسان د کائینات عالم سره تعلق	۷۱
۵۶	څلورم اصول د انسان د ژوند مقصد	۷۳
۵۷	پنځم اصول د انساني ژوند آخري منزل	۷۶
۵۸	شمولي اعجاز	۷۸
۵۹	غیبي اعجاز	۸۲
۶۰	اعجازاني اعجاز	۸۶
۶۱	تالیفي اعجاز	۸۷
۶۲	اعتدالي اعجاز	۸۸
۶۳	سلکي اعجاز.	۸۹

شمیر	عنوان	صفحه
۶۴	دریم فصل د تفسیر او د تاویل او د دے دواړو د متعلقاتو بیان	۹۰
۶۵	د تفسیر او د مطالبو د قرآن د پوهې آداب او شرائط.	۹۲
۶۶	علم اللغة یا علم اللسان	۹۲
۶۷	علم السنة	۹۳
۶۸	علم الآثار	۹۵
۶۹	علم قواعد الالهیات	۹۷
۷۰	علم الموهبة	۹۸
۷۱	د تفسیر بالرائ تحقیق	۱۰۰
۷۲	د شبهې ازاله او صوفیه ؤ او باطنیه ؤ د تفسیر په مینځ کښې فرق.	۱۰۱
۷۳	د تفسیر بالرائ قسمونه	۱۰۳
۷۴	اتباع تفسیر	۱۰۵
۷۵	د شبهې ازاله	۱۱۳
۷۶	د وحی لغوی درے قسمه: فطری ۱، ایحائی ۲	۱۱۴
۷۷	عرفانی	۱۱۵
۷۸	شرعی وحی	۱۱۵
۷۹	وحی د نبوت	۱۱۶
۸۰	د قرآن نزول	۱۱۷
۸۱	نزول اول	۱۱۹
۸۲	دویم نزول	۱۱۹
۸۳	دریم نزول	۱۲۰
۸۴	جبرائیل علیه السلام قرآنی الفاظ څنګه حاصل کړل	۱۲۱
۸۵	د قرآن نازل شوی الفاظ	۱۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر	عنوان	صفحه
۸۶	د قرآن سُنت او حدیث قدسي بیلتون	۱۲۳
۸۷	د وحي د نازلیدو قسمونه	۱۲۴
۸۸	د قرآن جمع کول او د هغې تدوین	۱۲۵
۸۹	دویم، دریم او څلورم محرک	۱۲۶
۹۰	پنځم او شپږم محرک	۱۲۸
۹۱	د قرآن یادول او صحابه کرام	۱۲۹
۹۲	د قرآن کریم تحریري حفاظت	۱۳۲
۹۳	صدیقي جمع	۱۳۳
۹۴	د صدیقي جمع دستور	۱۳۵
۹۵	عُثماني جمع	۱۳۶
۹۶	د عثماني جمع دستور	۱۳۷
۹۷	د قرآن آیتونه او سورتونه	۱۳۸
۹۸	مصحف مدني/مکي	۱۴۰
۹۹	شامي، بصري، یمني او بحریني مصحف	۱۴۱
۱۰۰	کوفي مُصحف	۱۴۲
۱۰۱	د سورة اَعلیٰ آیت	۱۴۳
۱۰۲	د حضرت عائشہؓ حدیث	۱۴۵
۱۰۳	پر عامه ضابطه د ابن مسعودؓ روایت	۱۴۶
۱۰۴	د قرآن اختلاف او اوه احراف	۱۴۸
۱۰۵	اُوه قرآتونه- صحابه قاریان	۱۴۹
۱۰۶	اُوه قراتونه	۱۵۰
۱۰۷	احرُفِ سبعه	۱۵۲

شمیر	عنوان	صفحه
۱۰۸	د اُوو احرفو حکمت	۱۵۳
۱۰۹	د تحریف په باره کې د ابن عباسؓ روایتونه	۱۵۸
۱۱۰	شیعه او د قرآن تحریف	۱۶۰
۱۱۱	د بایبل تحریف	۱۶۱
۱۱۲	انجیل متی، مرقس، لوقا	۱۶۲
۱۱۳	انجیل یوحنا، تثلیث، ختنه او د جنابت غسل	۱۶۳
۱۱۴	د الوهیت تصور او بایبل	۱۶۴
۱۱۵	بایبل او د نبوت تصور	۱۶۶
۱۱۶	بایبل او د عملونو بدله	۱۶۷
۱۱۷	د مکي او مدني سورتونو متعلق اصطلاحات	۱۶۸
۱۱۸	د قرآن د سورتونو شمیر	۱۶۹
۱۱۹	د قرآن د آیتونو، کلمو، نقطو او حرفونو شمیر	۱۷۰
۱۲۰	د مختلفو سورتونو مختلف نومونه	۱۷۰
۱۲۱	د قرآن مهمات	۱۷۲
۱۲۲	د نوي تکو په رڼا کې د باري تعالی ثبوت	۱۷۳
۱۲۳	د باري تعالی د اثبات دلائل	۱۷۷
۱۲۴	د باري تعالی ثبوت په سلفي دلائلو	۱۷۹
۱۲۵	د باري تعالی د ثبوت کلامي او فلسفي دلیلونه	۱۸۱
۱۲۶	وجود د باري تعالی او قرآن مجید	۱۸۸
۱۲۷	د باري تعالی توحید	۱۹۱
۱۲۸	د شرک مذمت	۱۹۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر	عنوان	صفحه
۱۲۹	نبوت	۱۹۳
۱۳۰	د نبوت خصوصیتونه	۱۹۵
۱۳۱	په معجزې، کرامت او سحر کښې بېلتون	۱۹۸
۱۳۲	د نبوت حقیقت	۱۹۹
۱۳۳	ختم نبوت	۲۰۸
۱۳۴	قرآن او ختم نبوت	۲۱۰
۱۳۵	د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت	۲۱۳
۱۳۶	د خاتم النبیین لفظ او مفسرین کرام	۲۱۴
۱۳۷	میثاقي دلیل	۲۲۳
۱۳۸	د بعثت عمومي دلیل، تبلي دلیل.	۲۲۵
۱۳۹	وعدې دلیل	۲۲۶
۱۴۰	حدیث او ختم نبوت	۲۲۷
۱۴۱	ختم نبوت او اجماع امت	۲۲۹
۱۴۲	ختم نبوت او درایت	۲۳۰
۱۴۳	د مرزائي وسوسو جواب	۲۳۱
۱۴۴	ختم نبوت د علامه اقبال په نظر کښې	۲۳۸
۱۴۵	قیامت، معاد او مجازات د اعمالو او د قیامت نومونه	۲۴۱
۱۴۶	د معاد او قیامت نقلي ثبوت	۲۴۳
۱۴۷	د معاد په باره کښې مذهبونه	۲۴۷
۱۴۸	د مجازات درې شکله	۲۴۸
۱۴۹	د تناسخ رد	۲۵۰

شمیر	عنوان	صفحه
۱۵۱	په تناسخي مجازاتو کښې د جرم علم نه وي	۲۵۱
۱۵۲	د جسماني معاد رومبے دلیل	۲۵۳
۱۵۳	دویم دلیل	۲۵۴
۱۵۴	درېیم دلیل	۲۵۵
۱۵۵	څلورم او پنځم دلیل	۲۵۶
۱۵۶	شپږم دلیل	۲۵۷
۱۵۷	اووم دلیل	۲۵۸
۱۵۸	اتم او نهم دلیل	۲۵۹
۱۵۹	یولسم او دولسم دلیل	۲۶۳
۱۶۰	د قیامت کیفیت	۲۶۵
۱۶۱	عالمي مرض موت یا د قیامت نخښې	۲۶۶
۱۶۲	د شپېلئ د قیامت پوکل	۲۶۷
۱۶۳	د پوکلو حکمت	۲۶۹
۱۶۴	د محشر ځمکه	۲۷۱
۱۶۵	د مومن خوراک څښاک	۲۷۲
۱۶۶	بیان د حوض کوثر	۲۷۲
۱۶۷	عمل نامے	۲۷۳
۱۶۸	د قیامت دورځے ګواهي	۲۷۵
۱۶۹	د عملو نو تول	۲۷۸
۱۷۰	د اعمالو د تول. میزان او د موزون لهم بیان	۲۸۰
۱۷۱	د عملو نو تلو نکے به څوک وي؟	۲۸۳
۱۷۲	د عملونو تللو حکمت	۲۸۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

صفحه	عنوان	شمیر
۲۸۵	دغوریږو او ناغوریږو پېژندل	۱۷۳
۲۸۶	د تول مقام، د پل صراط تېرېدل او نور	۱۷۴
۲۸۸	د صراط حقیقت	۱۷۵
۲۸۹	د صراط او د نور حکمت	۱۷۶
۲۹۱	د نور اسباب	۱۷۷
۲۹۱	په کوم وجه د صراط پورې وتل اسانیږي	۱۷۸
۲۹۲	جنت او دوزخ	۱۷۹
۲۹۳	د جنت او دوزخ د وجود دلائل	۱۸۰
۲۹۵	د آدم علیه السلام د کېږدو ځائے	۱۸۱
۲۹۷	د آدم علیه السلام په راکوزولو کښې حکمتونه	۱۸۲
۳۰۲	د جنت د ژوند حقیقت	۱۸۳
۳۰۳	د آخرت د ژوند اجمالي نقشه	۱۸۴
۳۰۴	د عیسٰی علیه السلام راکوزیدل	۱۸۵
۳۰۶	د مسیح علیه السلام ژوند	۱۸۶
۳۲۷	ختم نبوت او د عیسٰیؑ نزول	۱۸۷
۳۳۲	د ذوالقرنین دینه متعلق د کفارو د عذاب همیشوالے	۱۸۸
۳۳۶	تتمه	۱۸۹

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ۝

پیش لفظ

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ وَحۡدَهٗ لَا شَرِيۡكَ لَهٗ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنۡ لَّا نَبِيَّ بَعۡدَهٗ

احقر د خلویښتو کالونه هم زیاته موده د قرآن کریم په خدمت کښې مصروف پاتے شوے دے. ما د خپل توفیق مطابق د ډېرو او نورو تفاسیرو او نورو هغه کتابونو مطالعه کوله د کومو نه چه د قرآن فهمۍ په باره کښې مدد اخستے شو، او کوم معارف چه د الله د جانبه په زړه ورود کیدل هغه بتول م په خپل خپل وخت د درس قرآن شریف په شکل کښے پیش کول :-

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ :- د احقر دے درسونو نه قدیم او جدید دواړو طبقو ته د امید نه زیاته فائده اورسیده، د دوستانو اصرار دو چه څه تفسیر اولیکم، لیکن ما دا مناسب اونګنړله، چه د تفسیر په ځائے د قرآني علومو په مختلفو شعبو کتابونو اولیکم چه په مختصر وخت کښې ناظرین هغه اولوستے شي، او د لږ جسامت په وجه مالي کمزوره حضرات هم د هغې نه مستفید شي، لیکن تالیف کښے د دے خیال اوساتلے شو،

(۱) چه د مطالب قرآن په تعیُّن کښے د سلفو طریقه نه وي پرېښودلے شوے، او د بیان شوو معارفو و حقائقو به شان داوي چه د سلفو تائید کوي نه چه د هغې تحریف :-

(۲) دویمه دا چه دا دور د عقلیت او فلسفیت دے، د دے وجے نه مقاصد شرعیه نقلیه هم د عقل او فلسفے په رنګ کښے بیان شي، چه د مغرب زده طبقے د هدایت سامان هم اوشي:-

(۳) دریمه :- دا چه د مقاصدو په تعبیراتو کښے د اصطلاحي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعبیرات کړي وي. او زیات تر دغه تعبیرات استعمال شي چه د جدید مذاق مطابق وي. احقر ډېر زیات مصروف دے، د دے وجې ډېر ضرورت نه بسط او تفصیل نه مې ډډه وکړه، او په مطلب خیز اختصار مې اکتفا وکړه، که چرے د موجوده دور د مصنفینو په طرز مې کتاب لیکلے نو د دے نه څو چنده زیات ضخیم کتاب جوړېدے شو د کتاب ترتیب په دے ډول دے:-

(۱) ضرورة القرآن:- یعنی د نوع انساني د پاره د وحي الهي او د قرآن په ضرورت عقلي او فلسفي دلائل:-

(۲) صداقة القرآن، یعنی په دے خبره عقلي دلائل او د مستشرقینو یورپ تردید چه قرآن د الله د جانبه دے، او معجزه دے:-

(۳) تنزیلِ قرآن او د دغه تدوین:- د نزولِ قرآن او جمعِ قرآن تحقیق:-

(۴) محفوظیة القرآن:- د قرآن د محفوظیت دلائل او د مستشرقینو د شبهاتو تردید:-

(۵) مهمات القرآن:- یعنی د قرآن دا هسې مقاماتو حل د هغې حکمتونه او رازونه او د شبهاتو ازاله:-

(۶) احکام القرآن: یعنی د قرآن فقهي احکام او د هغې حکمت او د موجوده دور د شبهاتو جوابونه:-

(۷) تعبیرات القرآن:- یعنی د قرآني تعبیراتو تحقیقي حل په دے غرض چه صحیح مطالبِ قرآني معلوم شي او د جدید خیالاتو اهل قلمو خامیانې واضح شي:-

روبې بخښه بابونه په کتابي شکل کښې شائع کومه چه د هغې نوم به علوم القرآن وي، دعا کوم چه الله تعالی د دے خدمت د

تکمیل توفیق ما ته راکړي، په خپل درگاه کښې د قبول او منظور کړي، او د آخرت د نجات ذریعه دې کړي، او محترم الحاج سید عبدالرشید شاه مهتمم مدرسه فاروقیه بهاولپور د پاره دې الله جل جلاله، دا کتاب د سعادت باعث جوړ کړي، او د هغه دیني محبت او مجاهدانه کوششونه دې الله تعالی د دے کتاب د اشاعت سبب جوړ کړي:-

احقر:- شمس الحق افغاني عفا الله عنه:-

دوحی او دقرآن ضرورت

دانسان دسعادت او شقاوت دا صولو خرګولو دپاره انسانی عقل ځکه نو کافی نه دے، چه دَ عقلی معلوماتو بنیاد هغه تجربے او مشاهدات دی په کومو چه دَ سائنسی اصولو مطابق بوده محنت او ډیر غور او فکر شوے وی، او دسعادت او شقاوت داصولو بنیاد دَ عقائدو، اخلاقو او داعمالو دَ خصوصیاتو پیژندل دی، او دمشاهداتو او دَ محسوساتو دائرے نه دا دَ ننګ بهر دی چه په هغے باندے دَ تجربے او مشاهدے په ذریعه هیڅ قسم غور نشی کیدے او نه دَ هغے دَ پاره څه تجربه کاه شته دے۔

(۲) دویم دَ دے وجے چه عقلی فیصلو کښے دَ وهم دخل وی، او دَ دے کبله دغه فیصلے اکثر غلطے شی۔

(۳) دریم دَ دے وجے چه عقلونه مختلف دی، دصحیح عقل صورتونه ګمراو دَ فاسد عقل صورتونه په دے امورو کښے زیات دی۔

(۴) څلورم د دے وجے چه دَ عقل فیصلے عموماً په جذباتو بنا وی، نو ځکه دا اکثر غلطے وی همدغه وجه ده چه داقوامِ عالم د عقلونو فیصلے دَ معرفتِ اِلٰهی، دَ نبوت دَ حقیقت معلومولو، دعملونو دَ جزا کانو، دامورِ آخرت اودَ صحیح او غلطو عملونو په باره کښے یو بل سره متضاد دی یو قوم شرک صحیح ګڼړی، او بل تثلیث، بل خُدا پرستی، او بل مخلوق پرستی، یو قوم دَ غواغوښه خوړل ګناه ګڼړی، او خوګ ئے نه خوړل، خوګ خنزیر خوړل بنه ګڼړی غوښے ئے نه خوړل، دَ چا دَ عبادت کولو او دَ رضائے اِلٰهی موندلو یوه طریقه ده، او دَ چا بله، دَ چا دَ نبوت تصور یو دے، او دَ چا بل، څوک دا عمالو جزا او سزا دَ جنت او دوزخ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل کښے مَنِی، څوک ئے دَ روحانی درد او راحت په شکل کښے او څوک ئے دَ تناسخ په شکل کښے مَنِی، دا حال په ټولو روحانی امورو کښے دے، د دے نه واضحه شوه چه په مذکوره امورو کښے عقل کافی نه دے، اُس مونږ هغه دلائل عقلی پیش کوو کوم نه به چه دا معلومیږی چه د دے امورو د پیژندلو دَ پاره دَ خالقِ کائنات وحی، دهغه کلام یا په نورو ټکو کښے دَ قرآن ضرورت دے، او دا دے دَ پاره چه دَ انسانی سعادت او شقاوت داصولو دا سے یقینی فیصله مقرره شی، چه په هغے کښے د شک شبهے هیڅ ګنجائش پاتے نشی، هغه دلائل په دے ډول دی۔

دقرآن دضرورت دلیل بقائی

(۱) رُومبے دلیلِ بقائی دے، دَ هر انسان فطری خواهش دے چه هغه ته دِ دائمی بقا او ژوند حاصل وی، ځکه چه دَ انسان دَ ټولو نعمتونو نه ډیر ژوند سره دے که چرے ژوند نه وی، نو ټول نعمتونه مثلاً، مال، و جاه، اقتدار، خوړل، اَغوستل، او ښځه دا ټول بیکاره دی، د دے فطری جذبے دلیل دا دے چه د هر انسان د ژوند په بقا باندے څوک دُشمن که چرے حمله اُوکړی، نو هغه به د ذات او دَ بقا سره دَ محبت په وجه دَ مُدافعت کوشش کوی او د ژوند او بقا محفوظ ساتلو دَ پاره به زور لګوی، دا دَ ننګ که چرے په انسان د دنیا بیماری حمله وی یا چه دَ هغه حیات او بقا ته تِرِ خطره پیښه شی نو هغه به دارو درملو غټ مال لګوی، او دَ ژوند دبقا کوشش کوی د دے نه معلومیږی چه بقا سره دَ محبت جذبه فطری ده، اُس د دے ختمیدونکی دُنیا او فانی جهان کښے هیڅ یو انسان ته دا فطری مقصد حاصل نه دے نو که چرے دَ ژوند په یو

دور کښې هم انسان ته دَ دوامِ حیات او استمرارِ بقا دَ امقصد
حاصل نه وی نو دلته به دا اُ دَ یږے شي چه انسان دیو ناممکن څیز فطری
خواهش اُ کړو، چه دَ علم نفسیا تو دَ مخه صحیح نه دے، ځکه چه ناممکنات
فطری خواهش نه شي کیدے، او نه په یو ناممکن مقصد باندې ټول انسانان
متفق کیدے شي دا خبره ناممکنه ده چه دَ هغه په دَ ګور کښې ټغه شي په
ټولے نړۍ کښې دا سے یو دروغ کس به هم پیښ نه شي چه دَ هغه خواهش
وی چه دَ هغه په دوو کښې ټغه وی ۰ دا خوشو ناممکن عقلی دا ۰ ثالث ناممکن
عادی هم فطرةً دَ ټولو انسانانو مطلوب نشی کیدے ، دَ یو انسان
په فطرت کښې هم دا نه دی پراته چه هغه دِ ټول عُمر دَ خوراک
څکاك او دَ ساه اخستو نه بے نیازه شي دَ دے نه دا معلومه شوه ،
چه ناممکنِ عقلی او فطری دواړه دَ ټولو انسانانو فطری مطلوب
نشي جوړیدے ، نو دوامِ حیات چه دَ ټولو انسانانو فطری . . دَ ټولو
انسانانو فطری مطلوب دے ، هیڅ رے ناممکن نه دے بلکه ممکن
الحصول دے ، اُس دواړه بقا دَ پاره په دے نړۍ دَ عالم تغیُّرات کښې دا سے
اشیاء موجود دی چه کچرے دَ زر خرابیدو نکی او سخا کیدو نکی یل څیز
سره اُ لګولے شي نو څه زمانے پورے هغے ته بقا حاصله شي مثلاً
یو تازه میوه (کب) باندے ، چه ماګله اُ مړ ے شي او اُ وچ کړے شي
نو څه مُودے پورے خو باقی ساتلے شي ، په چین کښې دیو مړ سړی
کالبوت دَ شهدو په دَ ك بکس کښې په اینسود و څه مُودے دَ پاره
باقی ساتلے شي ، دَ مصریه آثارِ قدیمه کښې دا سے مړ ه بیا مُوندے نسوے
دی چه په هغې باندے دَ لیکلے شوی تاریخ نه دا معلومه شوه چه دا
دَ بڅو زدو کالو نه دَ یو مسالے (ممی) په ذریعه محفوظ ده ، هرکله
چه په دے عالمِ تغیُّر کښې دَ بقا ذریا تو لو دا سے سامان موجود دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ابدی او لا فانی اشیا وُ کښې دا سے مساله به نه وی چه دَ هغې تړون
دَ انسان دَ روح سره اُ وشي او په دے وجه هغه ته دوامِ بقا او استمرارِ
حیات حاصل شي ، ابدی او لا زوال څیز و نه دَ الله تعالٰے ذات او دَ هغه
صفات دی ، چه انسان سره دَ هغې په لګیدو انسان ته دوامِ حیات او
استمرارِ بقا حاصلیدے شي او دا هُول صفتِ الٰهی صرف دَ الله کلام او
دَ هغه وحی کیدے شي ، په دے وجه الله تعالٰی خپل کلام په پیغمبرانو
علیهم السّلام نازل کړو چه انسان ته هغه دائمی حیات او بقا حاصل شی
کوم چه دَ انسان فطری مطلوب دے ،
کلامِ الٰهی په دنیا کښې نازل شوے دے ، نو دلته دَ ولے انسان ته همیشه
ژوند اُ نه بخښلو ؟ دا اعتراض ټو خو په دے وجه نامعقول دے چه
دُنیا بچپله دارِ فناء ده او په دے کښې ټول مُؤثرات دَ فنا هم موجود
دی ، او همیشه ژوند او بقا دَ پاره دا سے محفوظ جهان ضرورت دے
چه په هغې کښې مُؤثرات دَ فنا هم موجود نه وی ،
(۲) دویم په دے وجه چه دد ے دُنیا د تنګۍ دَ کبله دَ ټولو انسانانو استوګنه
دلته ناممکنه وه ، دد ینه معلومه دا شوه چه دَ همیشه بقا غوندے دَ فطری
جذبے دَ تکمیل دَ پاره دَ کلامِ الٰهی او دَ وحی ژبانی ضرورت دے ،
ټوا عتراض دا کولے شي چه په آخرت کښې به دَ کلامِ الٰهی عاملینو ته که
بوے دَ جنت په صورت کښې همیشه ژوند حاصل وی ، نو دَ کلامِ الٰهی منکرینو
ته به هم دَ دوزخ په صُورت کښې همیشه ژوند حاصل وی نو یو جواب دا دے
چه دَ دوزخیانو ژوند دَ مرګ نه هم بتر دے ،
دویم جواب دا دے ، چه کلامِ الٰهی ابدی دے نو ځکه دَ دے اثر هم
دَ اب . . . ابدی دے چه دا دَ انسان ژوند ابدی جوړه وی خواه هغه
مسلمان جنت دی او که کفار دَ دوزخ دی مګر دا بدی ژوند دوه قسم دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو سره د آرام او بل سره د تکليف نو دوام خو په دواړو کښې دے فرق صرف د استعداد او د عمل دے، جنتيانو کلام الهي سره د ايمان او منلو جذبے لاندے نور ترلوا او دوزخيانو سره د کفر او انکار د جذبے لاندے نو فرق صرف د نوعيت شو اګر چه دوام حيات دواړه دی، د دے مثال داسے دے چه نمر شے سپينوی د دوبي او جامو سره د نمر تعلق يو شان دے مګر دوبي خو من پرے تورېږی او د جامو رنګ پرے سپينېږی نو دا فرق صرف د استعداد دے، هم دغه حال د کفر او ايمان دے لکه څنګه چه قرآن واضح کړے دے:-

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّ رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ وَلَا يَزِيْدُ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا خَسَارًا (سورهٔ بنی اسرائيل آيت ۸۲)

ترجمه:- مونږه قرآن د ټولو مؤمنو د رنځونو لرے کولو او د قوت او د رحمت سامان پيدا کولو د پاره نازل کړے دے، ليکن د کفارو د معاندانو ظلم په وجه قرآن د هغوی د پاره د نقصان سامان جوړ شی:-

دليل قانونی

(۲) دويم دليل قانونی دے، د انسان په فطرت کښې دوه قوتونه موجود دی

(۱) يو قوت شهويه (نزوعيه) چه هغه د قدرت داسے عطا ده چه په هغې انسان د خپلو مفادو د پاره جد و جهد کوی؛

(۲) دويم قوتِ غضبيه دے چه په هغې انسان د داسے قوتونو مقابله (مدافعت) کوی چه کوم د مذکوره فوائدو په حصول کښې د ده سره مزاحمت کوی. د انسانی فوائدو کليات، خوړل، څښل، اغوستل، استوګنه او د بلوغ نه پس منکوحه ده دا ټول د انسان محبوب جسمانی مقاصد دی، دوه نور معنوی او روحانی مقاصد دی، دين او رتبه دا ټول اووه د انسان داسے

مقاصد دی چه په دے کښې ورته څه هم مانع، حائل يا مزاحم راشی نو دے ئے مقابله کوی د ټولو انسانی جنګ جګړو بنياد هم دا خيزونه دی، فطرت داغواړی چه د دے اوو مقاصدو د حفاظت د پاره د يو عادلانه داسے قانون ضرورت دے، چه پرے انصاف قائم شی، او جګړے ختمے شی، اُس دا قانون د چاوی د خداوند تعالیٰ، که د انسان، دا ظاهره ده چه دے قسمه قانون جوړوونکی د پاره د څلورو صفاتو ضرورت دے (۱) علم محيط (۲) رحمتِ کامله (۳) قدرتِ تامه (۴) غير جانبداری؛ علم محيط خو ځکه ضروری دے، چه د انسانی حقوقو د هر اړخ علم ورلری او د انسانی فوائدو او حقوقو سره تړلی د انسانانو اړوند په ټولو دوائرو (دنيا، قبر، آخرت) باندے ورکړه نظر وی چه دغه عادلانه فيصله د انسانی ژوند په دے ټولو منزلونو کښې درسته وی، او دا هم ضروری ده چه دغه فيصله د انسان د پاره د نتائجو په لحاظ هم درسته وی خواه هغه نتائج انفرادی وی، او که اجتماعی ظاهری وی، او که باطنی (د ژوند) مثلاً که چرے انسان د سود د جواز او د زنا يا لواطت يا لترضاد جواز قانون جوړ کړی نو دے کښې خو د خوشما شخصی آزادی لحاظ ساتلے شوے دے، ليکن دے ټولو کښې د پوره معاشرے د اجتماعی ضرر لحاظ نه دے ساتلے شوے د سود نتيجه په حرص کښې اضافه او د انسانی همدردی فقدان دے، او زنا او لواطت سره د صحتِ جسمانی او د عملی قوتونو د کمزوری غوندے، ضررونه نظر انداز کړے شوی دی، او په دے کښې هم دارنګ په قبر او آخرت کښې د عذاب خيال هم نه دے ساتلے شوے:-

د رحمتِ کامله په وجه ضرورت دے، چه د عادلانه قانون جوړه په موقعه څه قسم غفلت اُونشی، او په قانون کښې عمداً داسے اجزا شامل نکړی چه هغه د انصاف خلاف دی؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرت کامله پیر دے وجه ضروری دے چه دچا د زور د لاندے انصاف نکړی یا مجرم نه په سزا ورکولو کښې کمزوری ظاهره نکړی غیرجانبداری پیر دے وجه ضروری دی چه د هم قوم، هم وطن هم رنګ او د هم ژبان څه طرف داری اُنکړی او دا رنګ په قانون سازئ کښې د دے قسمه خلقو خیال ساتلو په غرض بل قسم خلقو ته نقصان ورنکړی، لکه څنګه چه یُورپین خلق داسے کوی:

دا څلور صفتونه چه عادلانه قانون جوړولو د پاره ضروری دی صرف د خداوند تعالی په ذات کښې موجود دی نه د هغه په رنګ د چا علم محیط شته او نه د چا رحمت:

اَللّٰهُ اَرْحَمُ بِعِبَادِهٖ مِنَ الْاُمِّ بِوَلَدِهَا، ترجمه:- د الله پاک رحمت په خپلو بندګانو د ومره زیات دے، چه د مور به په خپل اولاد د ومره نه وی، نه د هغه په رنګ د چا قدرت شته چه د چا زور پرے اُچلیږی، او په قانون جوړولو کښې د هغه رعایت اُکړی یا مُجرم نه په سزا ورکولو کښې د چا نه اُویریږی، صرف د خُداوند تعالی ذات غیرجانبدار حکه کیدے شی چه هغه په قوم او وطن کښې چا سره شریک نه دے چه د هغوی لحاظ اُکړی نه چا سره په رنګ او ژبه کښې شریک دے، بلکه هغه خو داسے ذات دے چه لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُوْلَدْ، او لَیْسَ کَمِثْلِهٖ شَیْئٌ دے، ترجمه:- نه هغه نه څوک پیدا دی او نه هغه د چا پیدا دے، او نه د هغه په شان څوک کیدے شی.

لهٰذا دے وجے د انسان فطری حق، یعنی عادلانه قانون صرف د الله تعالیٰ ذات سره خاص دے: ع

سروری زیبا فقط اُس ذات بے ہمتا کو ہے، حکمراں ہے اک وہی باقی بتانِ آزری

سرداری (حکمرانی) صرف د دے بے مثله ذات حق دے، هم دے یوازے حکمران دے، نور ټول د آذر بتان دی:

اِنِ الْحُکْمُ اِلَّا لِلّٰهِ :. سورۂ یوسف ایة ع۴۹ : قانون جوړول صرف د الله تعالی جل جلاله حق دے :.

د دے قسمه قانونِ خُداوندی، وحیِ الٰهی او احکامِ ربانی نوم قُرآن دے پیر دے وجه د قُرآن ضرورت د انسان د پاره ثابت شو، بهرکیف انسانی حقوقو سره ترلی قانونِ خُداوندی نه بغیر د یو انسانی قانون حکمرانی به د جاهلیت حکمرانی بللے شی:

اَفَحُکْمَ الْجَاهِلِیَّةِ یَبْغُوْنَ ط وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُکْمًا لِّقَوْمٍ یُّوْقِنُوْنَ سورۂ مائدة ایة ۴۹ : ترجمه، ولے خلق د انسان جاهلانه قانون غواړی؟ په حقیقت باندے یقین لرونکی قوم د پاره د الله تعالیٰ نه سوا د بل چا قانون ډیر ښه دے؟

غیرِ حق چون ناہی و آمر شود — زورور بر ناتوان قاہر شود

زیر گردون قاہری از آمری است — آمری از ماسوی اللہ کافری است (اقبال)

د الله نه بغیر چه څوک قانون ساز شی، په زور ظلم سره په عاجزانو غالب شی، د آسمان لاندے خو غلبه صرف د یو حکمران (الله) ده، د الله تعالیٰ نه بغیر بل حکمران کافر دے:

د ضرورتِ قرآن دلیلِ غذائی

(۳) دلیلِ غذائی - انسان د جسم او رُوح نه مُرکب (جوړ) دے او بیا په دے دواړو کښې رُوح اعلیٰ او اشرف دے او بدن د هغے په نسبت ادنیٰ او خسیس دے هم دا وجه ده چه د جسم نه رُوح اُوځی نو بدن بیکاره شی، د رُوح دا قسمه برتری دومره واضحه او بدیهی ده چه حیوانات او جمادات هم د دے نه خبردار دی مثلاً یو ونه سرے چه رُوح پکښے وی او خوږ ځے په یو ځائے کښې اُودهٔ پروت وی نو هیڅ څیز پرے حمله نه کوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه پکښې چينجي کيږي نه کارغان او تپوسان دده غوښه شوکوي نه ځمکه دده بدن خوري او نه هوا او نمر دے بدبويه کولے شي. ليکن هم د دغه انسان د بدن نه چه څه وخت روح اُوځي، نو جمادات او حيوانات ټول په ده حمله کوي باوجود دے چه د مرګ نه وړاندے دے په کائناتو کښے حاکم وو نه چه محکوم:-

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ: ترجمه:- او الله تعالیٰ ستاسو د ځکے او د آسمانونو ټول څيزونه ستاسو مسخر کړيدي.

سورة الجاثيه، ۱۲ ية ع۱۳

بيا هم ځمکه هم د غه جسم خوري، نمرئے بد بويه کړي چينجي هم ورته په پوزه او خوله کښے ننوځي او کارغان او تپوسان هم ترے غوښه شوکوي دا ټول څيزونه چه روح چه د انسان نه مغلوب وو دده د مرګ نه پس په ده حکم غالب شول چه د وی د الهام الٰهی په ذريعه د دے خبرے نه واقف وی چه په انسان کښے د قوت او غلبے باعث د هغه روح دے دا د روح د برترئ دليل دے، هرکله چه بدن کمتر او روح برتر دے اګر کمتر د غذا د پاره قدرت انتظام کړے دے، د انسان د خوراک د پاره د غلو دانه هله جوړيږي، چه د دے ټول جهان وسيع کارخانه پسے محنت اُکړي، مزکه او اوبه بوټے د مزکے نه راوټوکوي. هوا تر و تازه اُساتي، ستوري د هغې د نشو و نما خدمت اُکړي، نمرئے دانے پخے کړي تر دے حده پورے چه د انساني بدن د پرورش د پاره نمر د سمندر نه بخارات اُوچت کړي د هغې نه وريځ جوړه شي، او د باران په صورت کښے د اُوبو انتظام اُشي، دا ټول انتظام د کمتر انساني جُز (جسم) د غذا د تکميل د پاره دے د حکمتِ خداوندي تقاضا دا ده، چه د برتر جُز (روح) د پرورش د پاره قدرت ضرور انتظام کړے دے دا حو کيدے نه شي چه د کمتر جز (بدن) د پرورش د پاره خو دومره لوئے انتظام وی او د برتر جز

(روح) د پاره د هيڅ انتظام نه وی د هغې مثال به بيا داسے وی چه په اس سور پور تيس د چاميله شي، نوکور به د اس د ګيا وغيره مکمل انتظام اُکړي، او د دتيس د خوراک څښاک وغيره هيڅ انتظام اُ نکړي، نو حکيم مطلق د بدن (سورلئ) نه زيات د روح (د تيس) د غذا انتظام کړے دے ځکه چه د واړه په خپلو فرائضو ادا کولو کښ د غذا محتاج دی بدن او روح د واړه په دے عالَم تغير کښے اُستوګنه کوی او په خپل فرض پوره کولو کښے د غذا محتاج دی، که د بدن نه وی نو تښتو په آس د ټوټے نه پسے په ورځ ګرځيدے شي او نه په هغه سورلو ئے تند ے په وجه داس دا بدے قابو کولے شي بلکه کيد يشي چه درځ خوړلو سره دواړه ختم شي ځکه بدن زميني دے د دے غذا هم زميني ده ګر روح آسماني دے او د ټرين د عالَم بالا سره دے لهٰذا د ده غذا هم لطيفه او د عالم بالا سره تړلے وی دا غذا وحي ربّاني - کلامِ الٰهي يا قرآن دے. په دے کښے د غذا اثبت د (ميلان طبعي، او نشو و نما) خصوصيات موجود دی. لکه د بدني غذا د خصوصيات په دوه ټی او غوښه کښے به دے ډول موجود دی چه د دے خوراک ته د انسان شوق کيږي کا نري او اُ سپين خوراک ته ئي شوق نه کيږي، چه دا دواړه اُوره کړی او وے خوری د غه د نلئ په دوه ټی، غوښه کښ د نشو و نما صلاحيت شته په کانړي او اُسپنه کښے نشته بلکه د هلاکت خطره ده. قرآن د روح غذا ئے روحاني ځکه دے چه په دے کښے دا دواړه خصوصيات موجود دی، ميلان په دے ډول دے چه قرآن ډير لوئے کتاب دے او بيا په اجنبي ژبه (عربي) کښے هم دے ليکن سره د دے خلق د دے تلاوت ډير کوی دا ياد وی (حفظ کوی) او د دے يا دسا تلو د پاره د ورو نه او تکرارونه تر مرګه پورے کوی، د وخت او محنت دا قرباني د دے خبرے دليل دے چه په قرآني غذا ئيت کښے روحاني کشش موجود دے ځکه چه دا د روح غذا ده، کچرے غذاء

(c) ketabton.com: The Digital Library

جسمانی نه وی نو د جسم مرګ لازمی دے. همدارنګ روحانی غذا چه نه وی نو د روح اصلی (حقیقی) مرګ یقینی دے.

غذائے قرآنی نه حیاتِ حقیقی پیدا کیدل په دے آیت کښے ذکر دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ترجمه: اے مؤمنانو تاسو د الله او رسول خبره منئ ځکه چه تاسو سورۂ انفال، رکوع آیت ۲۴: هغه (قرآن) طرف ته بلی کوم کښے چه ستاسو حقیقی ژوند دے.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ ترجمه: اعلان اُکړئ چه د قرآنی سورۂ فاطر آیت ۲۲: غذا نه محروم مړه خلق هغې خلقو سره برابر نه دی چا چه د قران غذا او روحانی نه حقیقی ژوند بیا موندلے دے.

۴: دلیل دوائی

په دے عالم تغیّر کښے د انسان په بدن او روح دوارو تغیّرات راځی د بدن د پاره د تغیّر سبب مخالفه آب و هوا، فاسده غذا، یا نامناسب فعل او حرکت کول یا څه بله حادثه وی همدارنګ د روح د پاره د مرضونو او تغیّرات اسباب ګنده، فاسقانه، ملحدانه مشرکانه ماحول، خراب تعلیم، خراب تربیت، خراب قانون او خراب افعال او حرکات دی. د دے دواړو قسمه بیمارو د پاره مناسب ډاکټر یا حکیم ته رجوع کیدے شی بدن او د هغې دارُو درمل دواړه مادی څیزونه دی په دے وجه انسان په خپلو تجربو غور او فکر سره د بدن مرضونه معلومه وی او د هغې د صحت د پاره

د دا سے دارُو درملو او علاج تجویز هم اُکړی کوم چه قدرت دلته پیدا کړی دی، او په دے سلسله کښے په خپلو تجربو او کوشش سره د دے د پاره قانون هم جوړ ولے شی، لیکن روح انسانی، د هغې صفات او امراض بیتول د انسانی تجربے د دائرے نه بهر دی نه ئے د مرضونو څه تشخیص کولے شی او نه د دے د پاره څه دارُو درمل تجویز کولے شی، روح چه پخپله امرِ ربّانی دے، او صرف عالم بالا سره تړلے یو حقیقت دے لهٰذا د دے، علاج به هم د عالم بالا نه کیدے شی، چه په هغې د مرضونو ازاله کیږی زمینی علاج (دارُو درمل) پرے اثر نه غورځوی ځکه چه روح زمینی نه دے، د روحانی مرضونو علاج د بدنی مرضونو د علاج نه ځکه ډیر اَهَم دے چه د بدنی مرض په وجه انسان وقتی طور مړ شی، مګر د روحانی مرض په وجه د انسان دائمی مرګ او هلاکت واقع کیږی، هم دا وجه ده چه خالق کائنات د بدن د علاج انتظام انسانی تجربو ته سپارلے دے لیکن روحانی علاج د پاره د انبیآء علیهم السلام په ذریعه ئے پخپله انتظام اُکړو چه هغه وحی الهی او کلام ربّانی بللے شی او د روحانی علاج د پاره مجرّبه او بے خطا نسخه ده:

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ بنی اسرائیل آیۃ ۸۲ ترجمه: مونږ قران نازل کړو چه په هغې کښے د روح علاج او د هغې د قوت بخښنې سامان موجود دے او یقین لرونکو د پاره د الله رحمت دے.

په دے وخت کښے د روحانی امراضو د ازالے او د دے د فیضانِ صحت د پاره بل څه علاج یا نسخه په کائنات کښے موجود نه ده ځکه چه د مُهَيْمِنًا عَلَيْهِ. په رڼا کښے د قرآن نسخه د ټولو انبیاء علیهم السلام په ټولو روحانی نسخو باندے مشتمله ده، او په دے کښی د ابدی روحانی صحت ابدی

اُصول موجود دی هم دا وجه ده چه یورپ خوَد علمونو انبار ونه اُلوستل او دَ هغې په وجه دَ ترقّئ آسمان ته اُختل لیکن د دے رُوحانی شِفا نه دَ محرُومیت په وجه دَ انسانی شرافت نه محروم دی نه په دوی کښے څه نیکی شته نه ؟ خُدا ترسی وېره نه انصاف، نه اطمینان قلب او نه امن بلکه دَ دوی دَ گنده او بیمار و رُوحونو په وجه دُنیا هره ورځ جهنم جوړیږی او په دے کښے دَ فواحشو، منکراتو او دَ وینو تویولو داسے یو سیلاب په جهېږ دے چه دَ هغې د ختمېدو هیڅ قسم اُمید نشته. دَ ټولے دُنیا د تباهئ خطره ده ځکه چه خرابئ ورځ په ورځ زیاتیدونکے دی۔

۵ دلیل نُوری

په دُنیا کښے دوه قسمه څیزونه دی، یو هغه چه په سترگو لیدلے کیدلے شی، لکه دَ ځمکے نه تر آسمانه پورے څیزونه، دویم هغه چه په سترگو لیدلے نه شی، صرف په عقل معلومیږی. لکه ایمان، کُفر، طاعت، معصیت دَ انسانی اعمالو حُسن او قُبح. دَ دوهمے قسمه څیزونو دپاره قُدرت دوه نُوره پیدا کړی دی، یو داخلی نُور او بل خارجی نُور، داخلی نُور خو دَ سترگو نُور دے. چه انسان کښے دننه موجُود دے، که دَ چا سترگے رڼه وی او دَ داخلی نُور نه محرومه وی، نو هغه په مار او رسی کښے فرق نشی کولے

دویم خارجی نُور چه دَ انسان نه بهر دے، مثلاً، نمر، بجلی، لالټین، ډیوه وغیره که چرے دا خارجی نُور نه وی، اگرچه دَ سترگو بینائی درُسته وی بیا هم هغه په توره تیاره کښے دَ مار او رسی فرق نشی کولے دواړه نُورونه داخلی او خارجی چه جمع وی نو هله به علم او پیژندگلو حاصل وی۔

دا رنگ د دویم قسم څیزونو دپاره هم دَ اندرُونی او بیرونی دواړه قسمه رڼا اکانو ضرورت وی، اندرونی رڼا عقل او بیرونی دَ رڼا دَ آسمان ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده دے دواړو ضرورت ځکه دے چه دَ ایمان او کُفر، دَ نیک او بد، دَ خیر او دَ شر پیژندل اُوشی، هغه بیرونی رڼا دَ رُوحانی اُمورو دپاره کلام اِلٰهی دے چه لکه دَ آسمانی رڼا (نمر) په شان یو بله آسمانی رڼا ده، وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِیٓ اُنزِلَ مَعَهٗٓ ؛ او دوی د هغې رڼا تابعداری کوی ده سورة اعراف ایت ۱۵۷ ؛ کوم چه حضورؐ سره نازله شوے ده۔

۶ : دلیل حبی

انسان دَ بدن او رُوح مجموعه ده دَ بدن په وجه هغه دَ جسمانی محبُوباتو مثلاً د خوراک څښاک او د مکان خواهشمند دے یا د دے محبوباتو حاصلو د ذریعے (مال دولت) خواهشمند دے، د دے څیزونو سره هم دَ انسان محبت فطری دے، او خالق کائنات سره محبت هم فطری دے هم دا وجه ده چه انسان په ټول تاریخ کښے دَ محبت الٰهی دَ تقاضا نه خالی نه دے پاتے شوے دا بیله خبره ده چه کله د دے فطری تقاضے صحیح او درست اظهار شوے دے لکه دَ مؤمنانو او مُوحِدینو په شان یا غلط اظهار شوے دے، لکه دَ بُت پرستو او مُشرکانو په شان چه هغوی غیر الله دَ الله تعالیٰ مظهر اُگنړلو او دَ هغې عبادت ئے اُکړو، د دے دواړو صحیح او غلطو طریقو اصلی محرک هم دا فطری جذبه (محبت الٰهی) وی تر دے حده چه دَ رُوس او چین خلق چه دَ خُدائے نه منکر دی د دے جذبے نه مجبُور شول ځکه چه دا ختمولے نشی چنانچه هغوی د دے فطری جذبے د تسکین دپاره دلینن او ماؤزے تنگ مجسّمے او تصویرونه ځائے په ځائے نصب کړل چه دَ هغوی تعظیم دَ عبادت په صُورت کښے جاری اُساتلے شی، ما په خپل بل یو کتاب، کمیونزم او اسلام کښے دَ کمیونسټو دا خبره نقل کړے ده چه دَ خدائے په ځائے بل یو مصنوعی خدائے دَ تخلقو دپاره تجویز کول ضروری دی دَ دپاره چه دَ دے فطری جذبے تسکین بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

اُشي، لودوی دا مقام خپلو خُمتا نو مشرانو ته ورکړو. بهر صورت مُحبت الهی و فطری جذبه دا دے دپاره ذیو مظهر ضرورت دے چه دَ خدای دخو بنے او نا خو بنے تابعداری اُ کړے شی کوم ئے چه خوښوی هغه اُوکړوا وکوم ئے چه نا خوښ وی هغه اُ نکړو، لکه څنګه چه دَ هر محبوب د محبت عامه تقاضا دلا، اُس دَ خدائے دَ خو بنے او نا خو بنے معلوموول ترهغے نا ممکنه دلا چه خدائے پخپله د خپل کلام په ذریعه نه وی خود لی حکه چه دیوا نسان خوښی او نا خوښی ترهغے نشی معلومیدے ترڅو چه هغه پخپله دَ هغے اظهار نه وی کړے لکه څنګه چه یو کوربه دَ میلمه دخوښے دخوراک انتظام ترهغے نشی کولے ترڅو چه میلمه هغه نه وی نیکاره کړی، دالله ذات خو دے نه هُم دیر بلند و بالا دے، نو څکه دَ هغه د محبت تکیل دپاره دا ضروری دلا چه هغه موږ ته اُ ښائی چه فلانئ عقیدے، اخلاق اعمال او اقوال د هغه خوښ دی او فلانی ئے نا خوښ او دا ئم خودل بغیر د کلامِ الٰهی نه نا مُمکن دی دے دپاره دَ وحی او کلامِ الٰهی ضرورت دے چه د هغه دخوښے او نا خو بنے علِم حاصل شی هغه کلام قرآن دے چه د هغے نه ضرورت دَ قُرآن ثابت شو۔

۷: دلیل اتباعی

په دنیا کښے اتباع او تابعداری موجوده دلا، اولاد د والدینو، شاګردان داُستاذانو، رعیت دَ حکومت ما تحت عمله دَ خپلو افسرانو او احسانمند دَ احسان کوونکو تابعدارا و فرمانبرداروی، دا صورتونه او دے نه علاوه نور ټول دَ تابعدارئ صُورتونه فطری او معقول دی او دے په وجه نظام تمدُّن قائم دے کچرے اولاد د والدینو تابعدار نه وی نو خاندانئ ژوند به تباه شي، شاګرد داُستاذ نافرمانه وی نو نظام تعلیم به ګډوډ شی، رعیت

د حکومت او ما تحت عمله دَ افسرانو تابعدار نه وی نو دَ حکومت انتظام به نس نس شی، که زیرِ احسان د خپل مُحسن تابعدار نه وی نو دنیا نه به دِ احسان وجود هم ختم شی، په دے دُنیا کښے د هر څیز دپاره علت او سبب موجود دی دغه رنګ د دے مذکُورتا بعدارو او فرمانبردارو دَ پاره هم د علت او سبب ضرورت دے، چه هغه را احسان او اقتدار دے، په اولاد د والدینو، په شاګرد داُستاذانو او په زیرِ احسان دَ محسنانو احسان د فرمانبرداری او اطاعت فِطری سبب دے، او په رعیت دَ حکومت په ما تحت عمله د افسرانو اقتدار د فرمانبردارئ فطری سبب دے د دے پنځو صورتونو نه علاوه نور دده صورتونه د فرمانبردارئ هم شته مثلاً، عاشق د معشُوق اطاعت کوی او عوام د اهل علمو مثلاً د امام ابوحنیفه امام بخاری رحمهما الله او یا د اهل معرفت مثلاً د شیخ عبد القادر جیلانی یا د نور و بزرګانو رحمهم الله تعالیٰ تابعداری هم کوی دَ دے دوا رو صورتونو سبب حُسن دے هغه حُسن ظاهری وی لکه دَ معشوق حُسن دَ عاشق دپاره یا هغه باطنی او معنوی وی. لکه دَ علماءِ دین او بزرګان دین حُسن دَ عوامو دپاره لهٰذا د دے ټولو اطاعتونو اسباب او علتونه صرف درے دی.

(۱) قُدرت (۲) احسان (۳) حُسن

په انسان کښ چه دِ درے وړ نیو هم علت موجُود وی نو دَ هغه اطاعت کولے شی حالانکه دا د انسانی ذاتی خُوبئ نه دی بلکه دالله عطا او بخښش دے هر کله چه خُدا وند تعالیٰ د دے درے وا ړو سر چشمه او جامع دے او د ټول صفتونه دَ هغه ذاتی او قوی تر دی نو دَ هغه دِ دے اطاعت اکثریتی فطرت غواړی چه دَ دا سے ذات اطاعت دِ څنګه وی طریقه دِ څنګه وی؟ هغه دِ دا وی چه دَ هغه وحی او کلام دِ دَ پیغمبرانو علیهم السلام په ذریعه انسانانو ته را اُرسی چه دَ دے لاره صحیح طور متعین شی، د دے وحی نوم

قرآن دے چه همیشه دپاره محفوظ دے، لهذا د نوع انسانی د پاره د قرآن ضرورت ثابت شو

۸ : دلیل نفسیاتی

انسان که چرے د خپل نفس او روح په آئینے نظر واچوی نو د کلام الٰهی یا د قرآن ضرورت پخپله ددے زړه دماغ او د ضمیر خاموش آواز دے یو سلیم الفطرت انسان که هغه په صحرائے افریقه کښے وی یا د آزاد قبائلو په غرونو کښے هر کله چه هغه یو بدکار مثلاً زنا یا قتلِ ناحق کوی نو د هغه دماغ او ضمیر د دے جرم کولو نه ضرور متأثر کیږی او هغه په خپل ضمیر کښے د دے، جرم د اثر یو قسم د ځوروونکے تکدر او انقباض محسوسوی سره د دے چه هلته په دے فعل د ګرفت کونکے هیڅوک نه وی نه خو حکومت موجود وی نه خو عدالت یا پولیس او نه په د غه ځائے کښے څه ضابطه او قانون نافذ العمل وی بلکه دا علاقه د هر قانون نه آزاده وی، اُس سوال دا پیدا کیږی چه په دے حالت کښے د دغے د ځوروونکی، تکدر، انقباض سبب څه دے؟

کچرے دا اُو ویلے شی، چه دے جرم کرے دے قانون تعزیرات کریدے نو دا سزا څکه غلط دی چه هلته نه قانون شته او نه د سزا ډیره شته بیا د دغے تاثر وجه څه ده؟ ظاهره ده چه دا دده د ضمیر هغه خاموش آواز دے کوم نه چه دے دا محسوسوی چه ضرور ده څه قانونونه مات کړی دے کچرے هلته انسانی قانون نشته نو یو حقیقی او الٰهی ضابطه د انسانی اعمالو د پاره ضرور موجود ده چه په دغے جرم د غه ضابطه مات شوے ده او هغه حقیقی او الٰهی قانون چه د کوم نه په خلاف کولو دده مجرم په ضمیر کښے دا تاثر پیدا شوے دے همدغه کلام الٰهی یا په بله ټکو کښے

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآن دے، چه د هغے نه د قرآن ضرورت په نفسیاتی تاثر هم ثابت شو

۹ : دلیل تخلیقی

عالَم د یعنے الله نه بغیر نور ټول مخلوق د صرف دوه څیزونو نوم دے انسان او خادم انسان، عالَم تخلیقِ الٰهی او فعلِ خداوندی دے نو په دے کښے به ضرور څه حکمت وی، ځکه چه حقیر انسان بلا فائدے یا بلا حکمته هیڅ یو کار نه کوی، نو د هغه خالق به څنګه بے فائدے او بے حکمته یو کار کوی مشهوره ده چه "فِعْلُ الْحَكِيمِ لَا يَخْلُوْ عَنِ الْحِكْمَةِ" اُس عقل دا ضروری ګڼړی چه د انسان یا د خادمِ انسان په پیدا کولو کښې حکمت شته، د خادمِ انسان حکمت خو دا سے ظاهر دے چه د عرش نه تر فرشه پورے ټول څیزونه د انسان د فائدے، پرورش او خدمت د پاره دی، زمکه معدنیات نباتات، حیوانات، اور، اوبه، هوا، نمر او د هغے ګرمی او رڼا، ستوری وغیره ټول د انسان په خدمت کښی مصروف دی، لکه څنګه چه د قرآن کریم ارشاد دے:-

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ط سورة الجاثية آیت۱۳ ترجمه: او تابع کړی دی ستاسو د پاره هغه څیزونه کوم چه په آسمانونو او په زمکه کښے دی،

خالق کائنات زمکه او آسمان ستاسو په خدمت او په فائده کښے په داسے زبردسته جبری ذمه داری لګولی دی، چه په هغے د نګران مقررولو څه ضرورت نشته او نه د انسان په خدمت کښے د سُستئ یا د غفلت څه ویره شته لهذا دا واضحه شوه چه د انسان نه سوا ټول مخلوقات د انسان د خدمت او تربیت د پاره پیدا شوی دی، کچرے په دے کښے یو څیز هم موجود نه وی نو انسان

ژوندے نه شو پاتے کیدے داهم تابته شوه چه د دے اشیاؤ د تخلیق
مقصد او حکمت د انسان ژوند قائم ساتل دی اُس دده ورکو تي
انسان د تخلیق حکمت څه دے ؟ هرکله چه کارخانۀ عالَم د انسان
دپاره پیدا ده نو دا ضروری خبره ده چه انسان دعالَم دپاره نه دے پیدا
د هغې دلیل دا دے چه دا ټول عالَم که نه وے نو انسان ژوندے نه شو پاتے
کیدے بلکه انسان نه وے نو عالم باقی پاتے کیدے شو، خبره دا ده
چه انسان اشرف المخلوقات دے د هغه د تخلیق مقصد به هم اشرف
وی لکه څنګه چه اَس د خر نه اشرف په دے وجه دے چه د هغه مقصد
هم د خر نه اعلیٰ دے. خلاصه کلام دا چه جهان انسان دپاره دے
او انسان خالق جهان دپاره. هغه به د نائب خُدا او د خلیفهٔ خُدا
په حیثیت هغه کارکوی چه د هغه د آقا د حقیقی کومے منشأ وی، په
دغے منشأ الٰهی به پخپله عامل وی او بل به په . عامل کوی او دے ته
ویلے شی عبدیت او بندګی:
وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا : دپیریانو او بنی آدمو تخلیق د خالق
لِيَعْبُدُونِ ۝ سورة الذّٰرِيٰت آیة ۵۶ : کائنات د عبدیت او بندګئ دپاره دے
په دے بندګئ کښے د خداوند تعالیٰ هیڅ فائده نشته او د انسان فائده
پکښے دا ده چه هغه د خپل مقصدِ تخلیق تکمیل اُکړی نو د حیاتِ ابدی
د خوشحالونه به فیضیاب شی، اُس مقصدِ تخلیق یا منشأ الٰهی معلومولو د لوه
دپاره ضروری ده چه پخپله خالق د هغې وضاحت اُکړی او هغه بغیر د کلام الله
او وحئ الٰهی نه ناممکنه ده نو څکه د کلام الٰهی ضرورت ثابت شو چه هغه قرآن.

۱۰ : دلیل ترحمی

رحمت او شفقت خُوبی ده او د کمال صفات دی رحمت نه خالی کیدل نقص

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے، چه د هغې نه د الله ذات پاک دے دے وجے قرآن کښے ځائے پځائے
د رحمتِ الٰهی ذکر موجود دے په نورو آسمانی کتابونو کښے هُم او د عقل تقاضا هم
دغه ده چه په خالق کائنات کښے دِ رحم ضرور وی، د عالَمِ کائنات یو آئینه
ده په دے کښے رحمتِ الٰهی صاف ښکاری، کائنات کښے صرف دوه څیزونه دی
① مرحوم، او مُنعَم، په چاچه رحمت او انعام وی هغه انسان دے
② رحمت او نعمت، د آسمانونو او د زمکے هغه ټول مخلوق چه د خداوند
تعالیٰ د اَړخه د انسان د پاره نعمت او د رحمت سامان دے،
وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا ؕ : که چرے تاسو د الله تعالیٰ نعمتونه شمیرل
إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ۝ سورة : غواړئ نو نه شئ شمیرے بیشکه انسان
ابراهیم آیة ۳۴ : بے انصافه او ناشکره دے.
د الله تعالیٰ د رحمت خو دا حال دے، انسانی اعمال نه ټول خراب دی او نه ټول
ښه دی، بلکه څه مُضر او تباه کُن دی او څه مفید او نفع مند دی، د دُنیا ټول
قومونه په دے متفق دی چه انصاف ښه دے او ظلم بد، لیکن اعمال دا
لطیف اشیاء دی چه په انسانی غور فکر یا ابیار تږی د تجربه ګاه، کښے د
هغې فائده نقصان نه شی معلومیدے دغه اعمال عام دی عقائد وی که
اخلاق که عبادات که مُعاملات، که چرے په دے اعمالو کښے د الله تعالیٰ هدایت
هُم نه وی او انسان په تباه کُن او زهر آلود عقائدو او اعمالو کښے مبتلا شی،
او خالق کائنات صرف تماشه کوے نو دا به دده د شانِ رحمت نه خلاف وے
لکه څنګه چه یو انسان ته دا علم وی چه په طعام کښے زهر ګډ دی بل بے
خبره انسان ئے خوری او دے پرِ غلے پاتے شی، نو دا به بے رحمی وی،
دا رنګ که چرے یو ړوند په ګنده یا کوهی کښے خپه اُګدی او دے پرے پوهیږی،
خو بینا انسان ګوری او پرے چپ پاتے شو نو دا بے رحمی ده، نو د احکم
الحاکمین او ارحم الراحمین شان خو بے انتها اُچت دے هغه ګله دا سے کولے

شي چه انسان خود په مُهلک او تباه کُن اعمالو کښې مُبتلا وی او دے د پرېږ چپ وی، حالانکه انسانان بے خبره دی او دده ذات په هرڅه خبردار دے نو دده د رحمت تقاضا دا ده چه د هغه د جانبه دِ داسے هدایت نامه مرتب وی چه په هغې کښې د نجات دِ هنده او مهلکو عقائدو او اعمالو تشریح او بیلتون موجود وی، همدا غه هدایت نامه کلامِ الٰهی یا قرآن دے چه دد ے انسان ته ضرورت دے،

دقرآن صداقت او اعجاز

دقرآن دَ اعجاز یا دَ دَه دَ مُعجز کیدو مطلب دا دے چه قرآن کلامِ الٰهی دے آسمانی او ربّانی هدایت دے، ددے عُلوم او معارف دَ الله تعالےٰ دَ ذات علم و عرفان دَ لا محدُود سر چشمے ابدی قوانین دی دَ یو انسان دمحدُود او ناقص فکر او دِماغو نتیجه نه ده او نه دا دَ انسانی افکارو او نظریاتو په شان دَ وهم خیال، جذبات او خواهش نفسانی نه اثرا و تبدیلی قبلوونکو تصوُّراتو مجموعه ده، دا فطرت او حقیقت دے چه کله نه بدلیږی او نه په هغې کښے د غلطئ څه گُنجائش شته نه دَ دے په قوانینو کښې د ترمیم او تبدیلئ ضرورت شته او نه دَ ټولو بشری قومونو دَ حقُوقو سره ترلی دعدل او انصاف دَ لوئے لارے نه داوَرِید و احتمال مُمکن دے، چه دَ هغې متعلق دَ قرآن کریم پخپله ترتیب وار دعوے دا رنگ ده:۔

لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ: دقرآن په مطالبو کښے وړاندے ورستو لَا مِنْ خَلْفِهِ ط تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ۔ دهیڅ باطل دَ ننوتو هیڅ گنجائش نشته سورۂ حٰمٓ السّجدہ آیة ۴۲ :۔ ؛ دا د هغه ذات نازل کرده کتاب دے چه دَ حکمت او دانائئ سر چشمه ده او په ټولو صفاتِ کامله دَ موصوف دے لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمٰتِهِ ه سورۂ انعام آیه ۱۱۵ : په قرآن کښې دهیڅ ترمیم او تبدیلئ گنجائش نشته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَّ: قرآن هدایات په رښتیني او عَدْلًا ط سورۂ انعام آیة ۱۱۵ : انسانی عدل کښې پوره او مُکمل دی اُس یوا څه دا خبره پاتے شوه چه آیا دا رښتیا دَ الله تعالیٰ کتاب دے یا دانسانی ذهن دَ خوارئ نتیجه ده. کچرے او له خبره صحیح وی نو بیا به هر یو غیر الٰهی طاقت ددے په وړاندے عاجزوی او دے کښے به هیڅ شک پاتے نه شي ..... رچه دا کلام الٰهی ... دے او کچرے دویمه خبره صحیح شي نو بیا به په دے کښے ضرور شک وی چه دا کلامِ الٰهی دے او که نه؟ مونږ به وړاندے دا ثابتوو چه قرآن مُعجزه ده او ټول انسانی طاقتونه ددے ټول څه چه دَ یو وړوکی جُز (حصے) جوړولو نه هم پاتے دی، هم دا وجه ده چه دا کلامِ الٰهی او مُعجز دے او دا لکه دنورو پیغمبرانو علیهم السّلام دَ معجزو په شان دَ یو وخت دپاره مُعجزه نه ده بلکه تَل دَ پاره ده چه ددے جواب ددے مُنکرین تر قیامته هم نشی ورکولے او دَ یورپ عیسائی جارج سیل دَ دے خبرے نه پوره دِ شیبنی کیدے شی لکه چه هغه لیکی چه دَ یو انسان قلم دَ قرآن په شان مُعجز کتاب هیڅ کله نشی لیکلے بلکه دا معجزه دَ مړو ژوندی کولو نه هم لویه معجزه ده" (تاریخ اسلام جلد ۳۲۷ از عبدالقیوم ندوی) د ټولو نه اول مونږ دَ قرآن دَ اِعجاز او مُعجزے کیدو تشریح کوو چه په دے خبره پوهیدل آسان شی۔

دَ مُعجزے او اِعجاز تشریح

په دُنیا کښې څو مره خیزونه چه ظاهریږی دَ هغې ټول درے قسمه دی

(۱) عادیات (۲) عجائبات (۳) مُعجزات

عادیات

عادیات هغه خیزونه دی دکوم چه ترون هغه مادی اسبابو سره وی او چه عام خلق ئے پیژنی لکه دغنمو کرلو نه غنم را ټوکیدل او دهغه کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولونه د فجورے اُونه را ټوکیدل، د دارُو په استعمال مرض لرے کیدل، ډوډۍ خوراک سره لوږه او اوبو څښلو سره تنده ماتیدل د تجارت نه ګټه مُوندل او په سامان جنګ سره بریے مُوندل دا اُمورِ عادیه دی او د عام رواج مطابق دغے ته ذکر شوی نتیجے حاصلیږی

عجائبات

عجائبات هغه چیزونه دی چه د مادی اسبابو په نتیجه کښے پیدا کیږی، مګر د مخصوصو او ماهرینو نه بغیر عام خلقو ته د دغے اسبابو او د هغے د پیدا شوو نتیجو هیڅ علم نه وی، مثلاً سائنسی نوی مصنوعات د مشین په زور اُورګاډے زغلول الوتکه الوځول، سمندری جهاز چلول، ریډیو سټیشنونو نه آوازونه او تقریرونه خورول، میزائل، آټم بم او هائیډروجن بم جوړول دا ټول په عجائباتو کښے داخل دی، دارنګ سحری عملیات د مادی اسبابو او د مهارت پیداوار دی، لیکن د دے مخصوصو خلقو نه بغیر عام خلقو ته دا اسباب او په دے اسبابو اثره نتیجے معلومه نه وی نو ځکه ورته دا چیزونه عجیبه معلومیږی، بیا په عادیاتو او عجائباتو کښے یو خاصیت مُشترک دے :-

مشترک خاصیت

د دے دواړو قسمو په ډول نور خلق هم جوړولے شی فرق صرف دومره دے چه په عادیاتو کښے د مهارتِ فن ضرورت نه وی، ځوک هُم چه غنم اُکری، نو غنم ریبلے شی، لیکن عجائباتو کښے د مهارتِ فن ضرورت وی صرف یو ماهر انسان د هغے ایجاد کړی او نور په زرګونو ماهران ئے بیا جوړوی، لکه څنګه چه امریکے ایټم بم او هائیډروجن بم جوړ کړو بیا چین د دے په ډول کړو، دینه ثابته شوه چه عجائبات هُم داسے څیزونه نه دی چه بل یو ماهر انسان ئے نه شی کولے نو ځکه دے

عجائباتو ته معجزه نشی ویلے :-

معجزات

مُعجزات هغه دی چه ریو خو په هیڅ قسمه عامو عادیاتو خاصو عجائباتو مادی اسبابو بانده اثر نه وی بلکه د هغے وجود د خالق کائنات په مخفی قوّت او مشیت اثره وی او دا بغیر د نبی علیه السلام نه بل هیڅوک نشی حاصلولے مثلاً الوتکه هم الوځی، او د سلیمان علیه السلام تخت هم الوتلو لیکن اوله معجزه نه ده او دویمه معجزه ده الوتکه هر انسان جوړولے او الوځولے شی لیکن د سلیمان علیه السلام تخت صرف په مشیت الٰهی الوتلو چه دا تخت ول نه خوځاو ولاندے اُکرے شو نه اُس څوک کولے شی او نه به آئنده څوک اکرے شی :-

قرآنی معجزه ، بلاغی دلیل

په دنیا کښے دوه قسمه مصنوعات دی یو الٰهی مصنوعات لکه نمر، سپوږمۍ وغیره او بل انسانی مصنوعات مثلاً موټر سائیکل وغیره اُس موږ چه غور اُکړو نو ښکاره غټ فرق دا دے چه الٰهی مصنوعات د انسانی طاقت نه بهر دی، او انسانی مصنوعات داسے نه دی بلکه بل یو ماهر انسان ئے هم جوړولے شی، مصنوعاتِ الٰهی نه خو بل انسان جوړولے شی نه دے د پاره په دُنیا کښں کارخانے شته او نه خو په بازار کښے خرخیږی هُم دغه حال د کتابونو هم دے د انسان جوړ شوی کتابونه داسے نه دی چه د هغے په شان یا د هغے نه ښه بل څوک نشی جوړولے مګر د قرآن متعلق دا دعوه ده چه دا د خالقِ کائنات د علم او قدرت نتیجه ده د دنیا ټول انسانان په جمع د دے په شان څه چه د دے د یوے وړوکی سورت الکوثر چه یو کربنے نه هم یات نه دے، په شان هم نشی جوړولے د لته هیڅ شک باقے نه شو چه دا د الله تعالیٰ کلام دے، لکه څنګه چه هم په دے معیار قرآن

(c) ketabton.com: The Digital Library

کریم پخپله د خپل اعجاز او د کلام الهی کیدو په باره کښے د عربو فصحاؤ او بلغاؤ ته د مقابلے دعوت ورکړے دے، فرمائی،

وَاِنْ كُنْتُمْ فِیْ رَیْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلٰی ؛ کچرے ستاسو په قرآن کښے د اشبه

عَبْدِنَا فَاْتُوْا بِسُوْرَةٍ مِّنْ مِّثْلِهٖ ؛ وی چه دا کلام الهی گوندی نه دے نو

وَادْعُوْا شُهَدَآءَكُمْ مِّنْ دُوْنِ ؛ تاسو ټول یو ځائے شئ خپل ټول

اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ○ سورة ؛ امدادیان هم راوبلئ او د دے دیو

البقره آیة ۲۳، ؛ وړوکی سورت غوندے یو بل سورت

جوړ کړئ، کچرے تاسو پخپله دعوٰی کښے رښتینی یئ،

او دائے هم ورسره اُفرمائیل:-

وَلَنْ تَفْعَلُوْا ، سورة البقره ، آیة ۲۴ ؛ تاسو دا هیچرے نشی کولے

په دویم ایت کښے دے نه هم زیات مضبوط ټکو کښ فرمائی :-

قُلْ لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓی ؛ کچرے ټول انسانان او جنات دے

اَنْ یَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا یَاْتُوْنَ ؛ د پاره جمع شی چه د قرآن مثل

بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ؛ ؛ جوړ کړی او وا اوړی، نو نشی راوړے

ظَهِیْرًا ○ سورة بنی اسرائیل آیة ۸۸ ؛ اگرچه دا ټول په دے کښے د یو بل

ملاتړ اُکړی :-

په دے ایت کښے دا سے یو قوم ته خطاب دے د کوم چه خپل ادبی قابلیت او په فصاحت او بلاغت باندے ناز وُو هغوی د قرآن دُشمنان وو او اوّل مقصد د هغوی قرآنی دعوی غلطول او ماتول وو او د اعلان د حضور علیه السلام په خُوله مبارکه اُکړے شو کوم چه اُمّی وو نه ئے شعر و شاعری زده کړه او نه ئے فصاحت بلاغت کښے څه تجربه او مشق لرلو بلکه د دوی دا غلو بینت کاله عُمر دا سے تیر شوے وو چه د دغه ژبان په ماهرینو کښے د ده هیڅ شهرت نه وو په دا سے حالت کښے د هغه اعلان د هغوی تاؤ تول

هم زیات کړو کچرے کیدے شوے نو هغوی به په ډیره آسانه قرآن او صاحب قرآن ته په دے سخته ماتے ورکړے وه چه کم نا کم یو کربنه عبارت خو به ئے د قرآن پشان جوړ کړے وے، ځکه چه د قرآن پخپله هم دا اقرار دے کچرے دا سے اُشو نو قرآن بیا کلام الهی نه دے او صاحب قرآن به د خُدائے رسول نه وے لیکن هغوی په خپل ادبی ذوق او د فطرت سلیمه په بنیاد د قرآن مثل جوړول ناممکن اُگنړل او د دے آسانے لارے پس ځائے د قرآن د مقابلے د پاره د جنگونو ډیره گرانه او طویله تر ینه طریقه اختیار کړه چه په هغه کښے ئے مالونه او ځانونه تباه کړل اوشه خو پکښے د خپل ملک او وطن نه هم لاس اُوینځلو سره د دے چه په دے کښے هم ورته کامیابی نصیب نه شوه، د تورے او خونریزئ د مالی جانی قربانئ ورکول او د ژبے او د قلم خوزولو آسانه طریقه پریښودل د دے دلیل دے چه دوی سره د قرآن د دے چیلنج هیڅ جواب نه وو حالانکه دا هغه خلق وو چه د دوی د فصاحت او بلاغت جواب به تر قیامته اُنکړے شی دا خوځ قرآن د اعجاز بلاغی دلیل دے چه ډیر صفا او آسان دے لیکن د یورپ وغیره مستشرقینو د اسلام د مقابلے د پاره صرف د غتو غتو الفاظو او معاو ضو هضمولو په غرض بیا هم څو گڼو بے بنیاده اعتراضات کړی دی هغه به مونږ په وار وار نقل کوو او جواب به ئے ورکوو:-

اوله شُبه

اوله شبه اهل استشراق دا کړیده چه کیدے شی د عرب فصحاؤ په دے وجه بل قرآن نه جوړولو چه دائی ضروری نه گنړله نه دا چه د بل قرآن جوړولو نه عاجز وُو لکه چه یو انسان ینو یارک ته خوځی شی لیکن د غلته د تللو ضرورت نه گنړی. دد جواب دا دے چه بیشک د نیو یارک سفر د پاره یو ځے قدرت کافی

دے بلکه د تللو باعث هم ضروری دے، نو کچیرے د قرآن په مثل راوړلو باندے د عربو بُلغاء قادر وے، نو د دے نه بله زیاته کومه موقعه کیدے شوه ځکه چه قرآن ته شکست ورکولو د پاره ددوی او د قرآن منونکو په مینځ کښے مقابله په د ے درجه جاری وه چه قرآن ددوی د پلار نیکونو دین باطل کولو، نو د مقابلے ضرورت دے د پاره وُو چه خپل پلار نیکه دین به ئے هم بچ کړے وے او د قرآن مثال پیش کولو سره به ئے په دے مذهبی مقابله کښے خپل حریف یعنی مسلمانانو او صاحبِ قرآن ته ماتے ورکړے وه، د قرآن په مقابله کښے دوی ته خپله بریالی دومره عزیزه او ضروری وه چه د هغے د پاره دوی بے کچه مالی او جانی قربانئ ورکولے چه په هغے جنګ بدر، اُحد، خندق او حُنین واقعات او په قرآن منونکو باندے په مکه معظمه کښے د دوی هغه ظالمانه کارنامے ګواهانے دی، هغوی په دے سه پوه وو چه قرآن ته په ماتے ورکولو به د هغوی دین بریالے شی او د هغوی د فصاحت بلاغت بے مثلی به هم اُخطے شی او د دے مذهبی جنګ یو فریق (مسلمانان) به هم خوار او زار شی اُس دلته دا شبه دا سے عبث ده لکه څنګه چه په صحرا کښ د تندے نه مړ سړی په باره کښے اُویلے شی چه د دے خوښے وو یه اُوبو څښلو ئے قدرت هم وو لیکن داوبو څښلو ضرورت ورته نه وو (آفرین په فکر غلام جان) د دے نه علاوه حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمه الله تعالیٰ د آریه سماج بانی پنډت دیانند ته د مناظرے چیلنج ورکولو نه پس هرکله چه هغه ته ورغلو، نو هغه نه د حضرت مولانا علمی مقام په زړو مبو مناظره کښے بنکاره شوے وو نو چوپ انکار ئے اوکړو او وے ویل چه ما اراده د مناظرے نه ده کړے نو حضرت مولانا اُفرمایل چه اراده خو د اختیار شے دے که اول دِ نه وه کړے اُس ئے اُوکړه به دے خبره هغه خاموش شو دا حال د دے شُبے هم دے، مونږ وایو کچیرے

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرکین مکه د نظیرِ قرآن پیش کولو اراده نه ده کړے، نو د عراق مصر شام لُبنان او د بیروت هغه ګنړ شمیره عیسایان د اُس د قرآن د نظیر پیش کولو اراده اُکړی، ځکه چه د هغوی مورنئ ژبه عربی ده او په دے ژبه کښے دوی ګنړ شمیره کتابونه لیکلی دی او په ډیرو جلدونو کښے ئے عربی لُغتونه جوړ کړی دی، د عربی ژبے لوئے لوئے شاعران هم دی عیسائی، غټ غټ حکومتونه او قومونه کروړونه روپئ هرکال د قرآن او د اسلام په خلاف خرڅ کوی، که د قرآن نظیر پیش کول آسان وے نو د دے دومره ګرانے مقابلو او منصوبو په ځائے به ئے دا کړی وو لیکن ممکنه ده چه عیسائی قومونه خوسپوږمئ ته اُرسی مګر دا هیڅرے نشی کیدے چه دوی د قرآن مانوټے پیش کړی؛

دویمه شُبه

اهل استشراق دا دویمه شُبه کړے ده چه کیدے شی د عربو فُصحاؤ سره هغه اسباب موجود نه وو کوم چه د قرآن جوړولو د پاره ضروری وُو، دا شُبه هم ځکه بے ځایه ده چه د یو څیز جوړولو د پاره ضروری اسباب صرف څلور څیزونه دی (۱) قدرت یا مهارت (۲) ماده یعنی هغه مساله کومه نه چه دا جوړیږی (۳) باعث او محرک، یعنی داسے مقصد چه د دے په جوړه ولو آماده کوی (۴) نمونه د هغه څیز چه کوم جوړ ول غواړی مثلاً د میز جوړ ولو د پاره اوّل دا ضروری ده چه جوړونکے دِ ترکانړ او لوهار وی د دے قدرت او مهارت و لری، یو عام سړے ئے نشی جوړ ولے،

دُویم:- دا چه لرګے دِ موجود دی، ځکه چه بغیر لرګی میز نشی جوړیدے

(۳) دریم:- څیز هغه باعث دے چه په کوم د میز جوړ ولو مقصد حاصلیږی مثلاً د میز قیمت حاصلول یا پخپله د هغے د استعمالولو ضرورت،

(۴) څلورم:- څیز د میز نمونه ده :-

زاخوظاهره ده چه دعرب فصحاؤ سره داخلورواړه اسباب موجود وو
(۱) اول قدرت او مهارت د دوی خود مره وو چه د نظم او نثر دواړو صورتو
کښې د دوی جواب نه وو کړ، دوی هم دغه مشغله وه، ما ده د قرآن هغه
آته وتیشت حرفونه دی، چه هغه هم موجود وو او د دوی ټول کلام د دې نه
جوړ وو، د بل قرآن جوړولو باعث او محرک هم دوی سره موجود وو ځکه
د قرآن مقابلې کښې پاره هغوی سره په تول کښې اینې وو، چه د دوی لوړ دین
محفوظ شی۔
(۳) خلورم دا چه نمونه د قرآن هم موجود وه نبی علیه السلام ورته بار بار
قرآن آوروله، بلکه د داسې قرآن جوړولو د پاره ئې ورته چیلنج ورکړے وو،
نو ځکه دا شبه هم بے ځایه ده۔

دریمه شبه

دریمه شبه دا ده چه کیدے شی، فصحاؤ د عرب د قرآن ما ثون جوړ کړے وی خو مونږ ته نه دی
دا رسیدلے، ذا هم صرف د ما شوما نو خبرے دی، ځکه چه د غه وخت
کښې سیوا د خو کسانو نورو ټوله دنیا د قرآن خلاف وه او اوس هم د قرآن
منونکو په نسبت د قرآن د مخالفینو شمیر په دنیا کښې ډیر زیات دے
هرکله چه د دغه وخت هغه لږ مؤمنانو قرآن تر موجوده د مؤمنانو دا
اورسولو نو ډیرو مخالفینو د دغه وخت موجوده وخت دے ډیرو مخالفینو
ته ولے را اونه رسولو؟ دا د دے خبرے دلیل دے چه داسې هیڅ نه دی شوی
ځکه خو ښکاره قدرے هم نه شوه۔

خلورمه شبه

خلورمه شبه داسې ده چه یو سائنس دان یو نوے خیز ایجاد کړی بل سائنسدان داسې
نشو کولے دا د دے خبرے دلیل نشی کیدے چه د قرآن په مثل بل نه جوړیدل
د دے معجزه ده، د دے جواب دا دے چه نو مصنوعات کښې خیز ونه دی چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه یو ماهر ئې جوړ کړی بل ئې خواه مخواه جوړه ولے شی او قرآن کښې نه
دے ځکه خو نن تراوسه چا جوړه نکړے شو۔

پنځمه شبه

پنځمه شبه دا ده چه د قرآن او سحر یو مثال دے سحر هم بغیر د ساحر نه بل څوک نشی
کولے نو ځکه دا د خالق کائنات فعل او معجزه نشی ګڼړلے، د دے جواب
دا دے چه سحر او معجزه کښې د زمکے آسمان فرق دے سحر کسبی او د
اسبابو لاندے دے اګرچه دا اسباب ښکاره نه دی که بل څوک هم دغسې
اسباب استعمال کړی نو هغه هم د سحر عمل کولے شی لکه چه په هره
زمانه کښې ډیر ساحران موجود وی د موسی علیه السلام د همسا کار کسبی نه
دے نو سمدستی د دے اقرار یان شول چه دا معجزه ده۔

شپږمه شبه

شپږمه شبه دا ده چه اهل استشراق وائی چه د پیغمبر علیه السلام فصاحت او بلاغت بے مثله
وو ځکه بل چا د دے مقابله نشوه کړے کوم چه هسې خو قرآن د محمد صلی الله
علیه وسلم کلام دے د دے جواب دا دے چه عربو پخپله ولے دا شبه پیش
نکړه چه هغوی د قرآن او لنی بدترین دشمنان وو د هغوی نه اهل استشراق
زیات خبردار دی، بلکه دا تیر شوی ټول شبهات هرکله چه پخپله فصیحا نو د
عرب پیش نکړے نو معلومه شوه چه ټولے غلط او بے ځایه دی۔
دوییمه وجه دا ده کچرے قرآن د رسول الله صلی الله علیه وسلم کلام وے نو د هغه
په احادیثو مبارکو او قرآن کښې به بیا هیڅ فرق نه وو، ځکه چه هغه د نبی
اوشان په احادیثو کښې قطعاً نشته کوم چه په قرآن کښې موجود دے د لته
مستشرقین بل مذ، پیش کوی چه د نبی علیه السلام کلام دوه قسمه وو یو نوری
بے تیاری چه معمولی به وو بل د تیاری او غور و فکر والا چه هغه به بے
مثله وو، نو دا عذر هم ځکه غلط دے چه ډیر کرته یو سائل تپوس کړ بیا

ظاهري ډونه هم کار کيدے شي، او معجزه غير اغلبه نه ده. "ډاکټر واډ د "سسټم آف لاجک" کښے ليکي چه د بيابان په زړو کوټو کښے کجرے د پنځه ويشتو کنجيانے ملاؤ شي نو دا ضروري نه ده چه د نهه سوو پنځه اويا ډوو کنجيانے هم د غسے وي، مطلب دا دے چه علتونه او اسباب چا بيانے دي چه انساني عقل معلومه کړي دي او کوم اسباب چه نامعلوم دي هغه نسبتاً ډير زيات وي، لهذا د هرے واقعے حل د دغے معلومه علتونو په کنجيانو پرانستل صحيح نه وي، "پروفيسر هکسلے ليکي، چه مونږه د فطرت حد بندي نه شو کولے، د دے مطلب دا دے چه مونږ په فطرت دا پابندي نه شو لګولے چه د کوم قانون دلاندے هغه ذات کار کړے دے نو د هغے نه بغير ئے نه شو کولے." دا انګلستان وليم جيونس ليکي چه "په کارخانه د فطرت کښے خدائے اوندي مداخلت نه مونږ باطل نه شو ګڼلے د کائناتو خالق کمول او زياتول هم کولے شي، دا سے رائے د مغرب د ډيرو فلسفيانو ده او علماء هم دا رائے څکه صحيح ګڼي شي، چه د قانون تعليل بنا په ناقص لټون ده چه هغے نه يقيني علم نشي حاصليدے، او د ټولو سائنسدانانو منلے شوے قانون دے چه تجربه او لټون چه پوره محيط نه وي نو هغے نه يقيني علم نه شي حاصلے دے، مثلاً خو مونږ په تجربه کښې چه څو مره اور دونه راغلي دي نو هغه سوزول کوي خو بيا هم آيا مونږه د ټولو اورونو تجربه کړے ده او د هغے اور هم مونږ تجربه کړيده څه چه کوم کښې حضرت ابراهيم عليه السلام غورزولے شوے وو. کجرے نه موده کړے نو دا ناقص لټون شو چه د هغے نه د آتش ابراهيمي فيصله نشي کيدے د دينه علاوه هر علت چه کوم يو معلول پيدا کوي نو د خپل هو مره طاقت په ذريعه ئے پيدا کوي چه.

..

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم ده کښے موجود وي خو د اقوت د خالق کائنات بخشش او ورکړه ده چه هغه ئے اغستے هم شي چه ئے داخل نو ده هغه صلاحيت ختم شو او په داسے علت باندے بيا معلول هيڅرے نه شي مرتب کيدے، هم دغه رنګ کجرے يو معلول بغير د علت نه موجود شو مثلاً په عصائے موسے عليه السلام سره د سمندر بيليدل دا هم د خالق فطرت کار دے چه په همسا کښې ئے د بيلولو طاقت کيښود و کوم ذات چه په دے کښے ورا ندے دا طاقت نه وو اچولے نو دے وخت دا معلول با علت شو نه چه معلول بے علته. دا خو مونږ د فلسفے مطابق ليکل اوکړه، ورنه اصل جواب خو دا دے چه د علت معلول خبره بالکل غلط ده خالق فطرت چه څنګه اغواړي هم هغسے کولے شي، اګله د علت معلول مطابق کار اوشي نو تاثير او طاقت اچونکے هم دغه ذات دے، او کله بغير د دے نه چه اوشي هغه صرف په ارادهٔ الٰهي کيږي اصل خيز ارادهٔ الٰهي ده، معجزات هم ارادهٔ الٰهي سره څکه تعلق لري چه دا صرف افعال الٰهيه دي او دغه د خدائے او د انسان مينځ کښې فرق دے، چه انسان يوائے د عمل اراده نه کوي بلکه ورا دے سره هغه اسباب هم استعمالوي مثلاً يو انسان په اوبو يا ډوډئ مړيدل غواړي نو دا به يوائے په اراده نه بلکه دے سره به هغه ډوډئ خوري او اوبه به څښي نو هله به مړيږي خو خالق فطرت داسے نه دے د هغه اسبابو نه ضرورت نشته بلکه د هغه ټول کارونه صرف د هغه دارادے تابع دي.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ. سوره يٰسٓ رکوع ۵ آيت ۸۲ کښے هم دے مضمون ته اشاره ده، آيا آسمانونو او زمکه جوړولو کښې صرف ارادهٔ الٰهي کافي نه وه د مزدورانو څه ضرورت هم پيښ شوے وو؟ هيڅرے نه د غه معامله د معجزانو ده چه هغه د عادي اسبابو نه بغير صرف په ارادهٔ الٰهي سره وجود ته راغلے دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آتمه شُبه

اهلِ استشراق وائی چه که چرے قرآن معجزه وی، نو دا به وحیِ الٰهی وی دا پخپله او دد ے په ذریعه دَ عُلوموالقاء دعقل نه بهر ده، دد ے دوَ مے جواب خو دا دے چه پخپله په بائبل کښے دانبیاء علیهم السلام وحی ذکر موجود دے نو وحی او نبوت دا دواړه دا سے اُمور دی چه اهل کتاب (یهود او نصاریٰ دواړه ئے) منی صرف دَ پیغمبرِ اسلام دپاره دمنلی شوی حقیقت نه انکار محض ضد او عناد دے۔

دوَیم جواب دا دے، چه دَ الله تعالیٰ دجانبه دَ پیغمبر په زړه باندے دَ الفاظو یا دَ معانی القاء بالکل معقوله خبره ده چرد دے اثابت دَ مسمریزم دَ عمل نه کیږی کُوم چه یو لوَ حانی عمل دے، صاحب دمناهل العرفان په علوم القرآن کښے لیکلی دی، چه عیسائی مبلغین زکوموته چه مبشرین هم ویلے شی، مصرته راغلل او په لوځوان باندے دَ تنویم مقناطیسی عمل اُکړو، دهغه نه ئی اول دَ خپل نُوم تپوس اُکړو هغه ورته خپل اصلی نُوم اُښودو بیا دغه عامل هغه معمُول ځوان ته توجّه اُکړه او وے ویل چه دا نُوم ستا نه دے بلکه ستا بل نوم دے په دے عمل ئے هغه د ذهن نه اصلی خپل نُوم لرے کړو او بل فرضی نوم ئی د هغه په ذهن ورا اُتپلو او دَ دے عمل په ذریعه نورے خبرے هم دَ ده په ذهن کښے واچولے نتیجه دا شوه چه دَ هغه ځوان په ذهن کښے دغه الفاظ او علوم دا سے کلک پریو تل چه دعمل اثر ختم شو نه پس هم په کښ پاتے شول دینه معلومه شوه چه انسان په یو مخفی طریقه دَ بل انسان ذهن ته الفاظ را آړولے شی نو آیا خدائے پاک دیو منتخب رسول ذهن ته دَ وحی الفاظ او قُرآن نه شی را آړولے؟

دریَم جواب دا دے چه تیپ ریکارډ یو دا حقیقت لور هم ډیرآسان دا سے

کړو چه انسانی الفاظ یو بے رُوحه ټیپ ریکارډ ته دا سے اُړولے او پکښے ئے محفوظ کولے شی نو آیا خُدائے پاک دانسان نه هم عاجز دے چه یو بے روحو آلے ته هم نه بلکه دَ یو منتخب نبی درح ته وا نه وړی او په هغه کښے محفوظ کړی؟

سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنۡسٰىٓ : سورۃ ؛ مونږ به ستا په ذهن کښے دَ وحی الفاظ اعلیٰ آیة ۶ واچوُو چه هغه به ته نه هیرَوَے۔

اِنَّ عَلَیۡنَا جَمۡعَهٗ وَقُرۡاٰنَهٗ ؛ ستا په ذهن کښے دَ وحی الفاظ جمع کول بیا سورۃ قیامة آیة ۱۷ ؛ په تا باندی لوَلوَل څمونږ ذِمه واری ده

نهمه شُبه

اهل استشراق وائی چه دَ قرآن مضامین په ترتیب نه دی، نو ځکه دا اعجاز نه شی کیدے، دد ے دوَمے جواب دا دے، لکه څنگ چه شاه ولی الله رحمه الله بیان کړے دے، چه قُرآن دنورو مصنفینو په طرز نه دے بلکه دَ قدیم عربو د دستور په طریقه دے لکه چه د سبعه معلّقات" په یو قصیده کښے کنړ مضامین بیانیږی کله پکښ دَ محبت اظهار، کله د باران تعریف او کله دَ آس دتیزتګ بیان اُکویا که، قُرآن یو شاهی مکتوب دے په کوم کښے چه یو کور نو ته دَ ډیرو خیرونو دَ انتظام حکم ورکوی چه په هغه کښے ترتیب لټول څه عقلمندی نه ده۔

دوَیم جواب دا دے چه دمصنفینو په نوکه ټول مضامین په بیل بیل باب کښ نه موجُود کول څه نقص نه دے بلکه دا یو بیل قسم اعجاز دے چه هر کله دا کتاب دبیخه وخدائی تم کتاب څود انسان جوړ کړے نه دے نو د دے شان په ترتیب کښ هم د نورو مصنفینو نه بیل دے کچرے دا انسانی کتاب وَے، نو په دے کښے به خامخا دانسانی ترتیب پیښے شوے وَے

دریَم جواب دا دے لکه څنگه چه امام رازی رح په تفسیر کبیر کښ لیکلی دی چه قرآن پخپله معجزه ده چه دَ هغے ژور ترتیب هم یو پوره معجزه ده

او د ترتیب دا قسم اعجاز ئے د ټول قرآن لاندې مّا بیان کړے دے، نور دو مفسر ینو رح هم د ښځے کړے دی لکه "بیان القرآن" "سبق الغایات فی نسق الآیات"، کښے د ترتیب قرآن چه بیان شوے دے او اهل استشراق به ستر پزو پښتیٔ لګولی دی او دا نه ګوری، ا حق په دے چه ټول د قرآن د آخری منزل تفسیر په عربی کښے جمع کړے دے چه د ټولو نه ګران دے او تراوسه چاپ شوے نه دے:-

(۴) ځلورم جواب دا دے، چه په قرآن کښے بے ترتیبی چه چا ته ښکاره دا د هغه د نظر قصور دے، ځکه چه د قرآن مقصد یوازے تعلیم نه دے، بلکه تعمیل (عمل کول) هم دی چه انسانی ضمیر د عمل کولو د پاره تیار شی چه د هغے د پاره قرآن کله د امر او نهی نه پس د جنت او دوزخ او د هغے د نعمتونو او تکلیفونو ذکر دے د پاره کوی چه د تعمیلِ حکم نتیجه به جنت او د هغے راحتونه او د عدمِ تعمیل نتیجه به دوزخ تکلیفات وی کله الٰهی اوصاف دے د پاره ذکر کیږی چه د الله تعالے لوئی په زړه کښے کینی، او د دے به زور انسان د حکم تعمیل ته تیار شی، کله په انسان د ښیلو نعمتونو ذکر کوی د دے د پاره چه دے شرمنده شی او د دے د حکم عمل ته آماده شی، کله هغه قصے او واقعات ذکر کوی په کوم کښے چه به تابعدارو مومنانو باندې انعام شوے وی، او په نافرمانو عذاب نازل شوے وی دا دے د پاره چه د انسان میلان او رغبت د فرمانبردارئ ته وی او د نافرمانئ نه د ئے نفرت او کرکه وی دا ځلور اصول معلومه وی، نو په قرآنی مضامینو کښے به د بے ترتیبئ شک هیڅ رنګه هم پیدا نشی:-

لسمه شبه

اهل استشراق وائی چه د قرآن په بعضے آیتونو کښے د عربی ژبے د علمو قاعدو نه خلاف شوے دے چه هغے ته "لحن" ویلے شی، او دا اعجاز نه خلاف دے لکه چه عروه رض

د حضرت عائشے رضی الله عنها نه روایت کوی، چه ما د هغے نه د لحن قرآن په باره کښے تپوس اوکړو مثلاً (۱) اِنْ هٰذٰنِ لَسٰحِرٰنِ ط سورة طٰه آیة ع۶۳ (۲) وَالْمُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَیْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيْمِيْنَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ ط سورة النساء آیة ع۱۶۲:

(۳) اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالصّٰبِئُوْنَ ۔ سورة المائدة آیة

نو هغوی اُفرمائیل:-

يَا ابْنَ اُخْتِيْ هٰذَا عَمَلُ الْكُتَّابِ اَخْطَأُوْا فِي الْكِتٰبِ رَوَاهُ اَبُوْ عُبَيْدٍ فِيْ فَضَائِلِ الْقُرْاٰنِ وَاَخْرَجَ ابْنُ الْاَنْبَارِيْ فِيْ كِتَابِ الرَّدِّ عَلٰى مَنْ خَالَفَ مُصْحَفَ عُثْمَانَ عَنْ عِكْرِمَةَ لَمَّا كُتِبَتِ الْمَصَاحِفُ عُرِضَتْ عَلٰى عُثْمَانَ فَوَجَدَ فِيْهَا حُرُوْفًا مِّنَ اللَّحْنِ فَقَالَ لَا تُغَيِّرُوْهَا فَاِنَّ الْعَرَبَ تُسْتَقِيْمُهَا بِاَلْسِنَتِهِمْ:-

ګویا کښے دے ذکر شوی آیتونو کښے بظاهر چه لحن (بے قاعدګی) ښکاری د حضرت صدیقے رض نه ئے چه تپوس اوکړو نو هغوی اُفرمائیل چه دا د کاتبانو غلطی ده. د دویم روایت نه معلومیږی چه د قرآن لیکلے شوے نسخے چه حضرت عثمان رض ته پیش شوے نو هغوی اُفرمائیل چه دے کښے غلطی شته، لیکن عرب به هغه په ژبو سره صحیح کړی،

د دے شبے د رد جواب دا دے چه دا دواړه روایتونه "ضعیف الاسناد منقطع او مضطرب دی، علامه آلوسی رح فرمائی چه دا روایت د حضرت عثمان رض نه ځکه صحیح نه دے چه د دے دواړو ثقه دی، په شیله دے روایتونو کښے موجود دے، چه حضرت عثمان رض هر کله چه د قرآن نسخے لیدے نو وے فرمائیل، بِاَنَّهُمْ اَحْسَنُوْا وَاَجْمَلُوْا، مطلب دا چه لیکونکو صحابه کرامو رض ډیر په خائسته طریقے مرتب کړے دی، نو د دے نه پس بیا دا څنګه ویلے شی چه په دے کښے غلطی دی!:-

د صحابی رض په یو روایت کښے د دینه او بدو جمع کیدل د دے جوړه دی چه دا روایت د منلو قابل نه دے ، البته حضرت عثمان رض په دغه نسخو کښې صرف د دریو ځایونو تصحیح[1] کړے وه :-

(۱) لَمْ يَتَسَنَّ ئے لَمْ يَتَسَنَّهْ کړے لو سورة البقرة آية ع ۲۵۹

(۲) أَمْهِلِ الْكٰفِرِينَ ئے مَهِّلِ الْكٰفِرِينَ کړے لو ، سورة الطارق آية ع ۱۷

(۳) لَا تَبْدِيلَ لِلْخَلْقِ ئے لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللهِ کړے لو سورة الروم آية ع ۳۰

هر کله چه هغوی رض د قرآن د تصحیح د دومره فکر کولو چه یو معمولی غلطی ئے هم درسته کړے نو په مذکوره روایت څنګه اعتبار[2] کړے ، شی چه د لحن او غلطی اقرار کولو سره بیا هم هغه پخپل حال پریښودو ده چه د عقل نه خلاف ده لهذا دا روایت د عقل او نقل دواړو نه خلاف دے چه د قبلولو جوګه نه دے :-

(۲) دویم جواب دا دے ، چه د لحن نه مطلب هغه رسم الخط دے[3] د عام رسم الخط نه خلاف وی ابو عبید رح په فضائل القرآن کښے لیکلی دی ، چه د لحن معنی د مشهور رسم الخط نه خلاف کول وی ، لکه لَا أَذْبَحَنَّهٗ او لَا أَوْضَعُوا خِلٰلَكُمْ :

(۳) دریم جواب دا دے ، چه لحن نه مطلب طرز تلفظ دے ، نه غلطی ، لکه وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ط ، سورة محمد آية ع ۳۰ :-

ا ئے نهج التلفظ مثلاً الصراط بالصاد المبدلة من السين[1]

کوم دوه غلطئ یا بے قاعدګئ چه ذکر شوی دی د هغے دوهم جواب دا دے چه دے په قرآن کښے د عربو د قاعدو نه خلاف څه لفظ وے نو د قرآن مخالفینو به د غه زمانه کښے د دغه غلطئ ځاځا په ګوته کړے وے ، او د قرآن د اعجاز به ئے ماتے کړے وو او فتح به ئے حاصله کړے وه ، چه هغوی دا سے اُ نه کړل :-

[1] مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۸۷ ، [2] مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۸۷ [3] مناهل العرفان ص ۳۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا شبه نامعقوله ده ، بیا هم څه په وار وار د دے جواب ورکوم :-

إِنْ هٰذَانِ د قاعدے په موجب إِنْ هٰذَيْنِ پکار وو ځکه چه " إِنْ " نصب ورکوی :

(۱) تو مړوبے جواب دا دے چه قاعده د ژبان تابع وی او هم د هغے نه جوړه شوی وی ، قرآن چه کوم طریقه استعمال کړے ده دا هم په عربو کښے د کنانه بنی الحارث قبیلے لغت دے ، تثنیه په دواړو حالتونو کښے په " الف " سره لولی لکه چه مناهل العرفان کښے موجود دی :-

(۲) دویم دا چه " إِنَّ " په ضمیر شان مقدر کښے عامل دے چه " إِنَّهٗ " دے او هٰذَانِ لَسٰحِرٰنِ په خپلو کښے سره مبتدا او خبر دی :-

(۳) دریم دا چه د هٰذَانِ الف (زولانه زور) سٰحِرٰنِ سره د مناسبت په وجه دے ، لکه سَلَاسِلَا ، وَأَغْلَالًا (سورة دهر آية ع ۴ او دا هم یو قاعده ده لکه څنګه چه د قرآن په آیت مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ، د سَبَإٍ کسره او تنوین د " نَبَإٍ " د مناسبت د وجے دے :

(۲) د وَالْمُقِيمِينَ ، منصوب کیدل د مدح په بنا دی :-

(۳) وَالصّٰبِئُونَ ، مرفوع کیدل یا خو د مبتدا کیدلو په وجه دی چه د هغے خبر محذوف وی ، یعنے وَالصّٰبِئُونَ كَذٰلِكَ یا عطف دے په محل د إِنَّ سره د اسم د هغے او یا عطف دے د " هَادُوا " په ضمیر مرفوع باندے

یو لسمه شبه

یولسمه شبه دا ده چه بعضے انسانانو هم بے مثاله کلامونه په عربئ کښې جوړ کړی دی لکه مسیلمة الکذاب ، ابن الراوندی الزندیق ، ابو العلاء المعری ابو الطیب المتنبی او د تبضی تفسیر بے نقط چه د هغے ټول حروف بے ټکو (نقطو) دی مثلاً ، ا ۔ ح ۔ د ۔ ر ۔ س ۔ ص ۔ ط ۔ ع ۔ ک ۔ ل ۔ م ۔ و ۔ ه ۔ ی ، نو دا شبه ځکه بے ځایه ده چه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفیضي تفسیر بې نقط

فیضي دا تفسیر ځکه د فیضي په نظر کښې معجزه نه ده او د ټولو بلیغانو په نظر کښې

هم داسې کار د مُتَنَبّي نه شپږ سوه کاله وړاندې په عربو کښې یو معمول او عام شوی و۔ د فیضي نه ډیر وړاندې په مقامات حریري کښې داسې عبارتونه موجود دي چه بعضې خالص په حروفِ مُهمله کښې او بعضې په حُروفِ معجمه کښې او بعضې عبارتونو کښې یو لفظ د حروفِ مهمله (بې نقطو) او دویم لفظ د حروفِ معجمه (نقطه دار) دې، د دې نه علاوه چه فیضي خپل دا کار د قرآن مقابله نه دې ګنړلې او نه ئې دا دعوه کړې ده، بلکه هغه تر آخر عُمره د قرآن د اعجاز قائل پاتې شوی دې او په خپل هم دغه تفسیر کښې د قرآن اعجاز او تعریف په زوردارو الفاظو کښې پیش کړی دې لکه لیکي:-

كَلَامُ اللّٰهِ لَا حَدَّ لِمَحَامِدِهٖ وَلَا عَدَّ ، دا الله کلام داسې دې چه د هغې د تعریفونو لِمَكَارِمِهٖ وَهُوَ مَاءٌ لَا سَاحِلَ لَهُ ، هیڅ حد نشته او د هغې د فضائلو شمیر هم نشته دا داسې سمندر دې چه غاړه ئې نشته، د فیضي د داسې اقرار با وجود هم هغه تفسیر سواطع الالهام اعجاز ګنړل ۔ مدعي سست او ګواه چُست جوړیدل دي،

دَمسیلمه ټوکې

دَ فیضي نه علاوه دَ مُسیلمه هغه ټوکې چه په هغې کښې دا انسان هدایت بُونتي قدر هم نشته نه خو هغه ځکه دغه د قرآن پشان معجزه ګنړلې ده او نه بل چا ګنړلې ده، بلکه هیڅ یو بلیغ ماهر ژبان هغه د ذکر کولو وړ هم نه ګنړل موږ د ناظرینو د ضیافتِ طبع په خاطر هغه څه لږ نقل کوو۔

وَالْمُبْذِرَاتِ زَرْعًا وَّالْحٰصِدَاتِ حَصْدًا ۔ قسم دې وي په هغه ښځو چه تخمونه کري وَالذّٰرِيٰتِ قَمْحًا وَّالطّٰحِنٰتِ طَحْنًا ۔ او په هغه ښځو چه غنم لو نه کوي او په هغه وَالْعٰجِنٰتِ عَجْنًا وَّالْخٰابِزَاتِ خُبْزًا وَّ ۔ ښځو چه غنم صفا کوي او په هغه ښځو چه

الثَّرِدَاتِ ثَرْدًا وَّاللّٰقِمٰتِ لُقْمًا ۔ چه اوړه د میچن کوي او په هغه ښځو إِهَالَةً وَّسِمْنًا ۔ چه اوړه اغږي او په هغه ښځو چه وړوي ښځوي او په هغه ښځو چه ښوروا کښې وروي ماتوي او د وازدې او غوړو په نوړئ اغستو لګو باندې / د لفظ خامیانو نه علاوه هغه په هر ځائې کښې واو، استعمال کړې دې حالانکه بعضې ځایونه د "فا" او د "ثم" د استعمال دي بیا دا چه کوم کارونه د سر وویا د ښځو او کسر و په ګمان وو هغه ئې هم صرف ښځو نه منسوب کړل دا مضمون ځکه ډیر لغو او بې فائدې دې چه دیوا دغه درجې سړي د پاره شرم خبره ده دا رنګ دا ټوکې هم: اَلْفِيْلُ مَا الْفِيْلُ وَمَآ اَدْرٰكَ مَا الْفِيْلُ لَهٗ ذَنَبٌ وَّبِيْلٌ وَّ خُرْطُوْمٌ طَوِيْلٌ، جاحظ د هغه داسې ټوکې هم نقل کړې دي

يَا ضِفْدَعُ بِنْتَ ضِفْدَعَيْنِ نَقِّيْ مَا تَنُقِّيْنَ نِصْفُكِ فِي الْمَاءِ وَنِصْفُكِ فِي الطِّيْنِ لَا الْمَاءَ تُكَدِّرِيْنَ وَلَا الشَّارِبَ تَمْنَعِيْنَ

دا دواړه ټوکې د آئی د هاتفي او د جینه ځې په باره کښې دي

ابن الرّاوندي زنديق يهودي

ابن الرّاوندي يهودي النسل المتوفي سنه ۲۹۳ هـ ده به د یهودو او نصارو نه غټې پیسې اغستې او د قرآن او اسلام په تردید کښې به کتابونه لیکل د هغه د کتابونو نومونه دا دي، التاج والفرید، والزمرّدة، وقضیب الذّهب، د کتابونو لیکلو نه پس به ئې د یهودو او نصارو نه نورې پیسې غوښتې چه نه به ئې ورکولې نو هم د دې کتابونو تردید به ئې بیا کولو ابو العلاء المعري د ده د کتاب تاج په باره کښې لیکلي دي،

لَا يَصْلُحُ تَاجٌ اَنْ يَّكُوْنَ نَعْلًا (د تاج دومره حیثیت هم نشته چه بلره ترجمه شي، دا د هغه ابو العلاء المعري قول دې، چه د ابن الراوندي په شان ځکه هم مُلحد وو ابن الرّاوندي د بغداد په ګول یو معتزلي ابو علي جبائي سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملاقات اُکړو او ورته ئے اُوئیل چه ځما قرآن اَوْرِے؟ جُواب ئے اُوئیل چه ځه ستا دَ شرمناك عُلُومو نه خبریم، بیا هغه اُوئیل چه اے ابن الرّاوندی ته پخپله منصف شه چه ستا په دے کلام کښے دَ قرآن پشان فصاحت، بلاغت، خوږوالے او هیبت رُعب دَاب نشته؟ هغه اُوئیل چه نشته!

دَ مُتنبّی توکړے :-

مُتنبی دِ پیغمبرئ دَ دعٰوی کولو په وخت اُوئیلی وو أُقْسِمُ بِخَالِقِ اللَّیْلِ وَالزَّنْجِ الْهَابَّةِ بِاللَّیْلِ إِنَّ الْکَافِرَ لَطَوِیلُ الْوَیْلِ وَإِنَّ الْکُفْرَ لَمَکْفُوفُ الذَّیْلِ. بیا ئے توبه کړه او مُخلص مسلمان شو، د دے ټولو مَاخَذُ د مُصطفٰے صادق الرافعی اعجاز القُرآن نومی کتاب ص۲۰۰ تر ص۲۲۳ دے، د دے خبرو نو د نقل کولو نه مطلب دَ قرآن اعجاز صفا ښکاره کول دی، دوئیم دا چه مُتنبی و غیره د مُسیلمه او ابن الراوندی وغیره نه ډیر زیات لوړ ادبی مقام لرلو لیکن هغه هرکله چه په دے میدان کښے قدم کیښودو نو دَ هغه کلام داسے ښکاره شو چه دَ هغه مُعتقدینو پخپله هغے لوڅے خندا کوله او د ده ضمیر هم په دے دَ لره ملامت کولو:-

دُویمه خبره دا چه دَ قرآن په جواب کښ چه ځا ځا اُوئیل مسلمانانو بے له تعصُّبه هغه نقل کړل، دریمه خبره دا چه دَ قرآن دا مقابله په بغداد کښے په هغه وخت شویده چه پخپله مقابله کوونکی دَ رعیت په حیثیت دَ یو مخ په ترقئ اسلامی حکومت کښے استوګن وو او آزادی ئے دومره وه چه حکومت تپوس هم اُنکړو چه غالبًا د هغے وجه دا کیدے شی، چه اِعجاز قرآن بو ښر دے په دے توکړو دے ته هیڅ نقصان نشی رسیدلے،

دَ اعجاز القُرآن پوهه

مُشاهدات او معنویات

(۱) قرآنی اعجاز اګرچه بلاغی حیثیت سره ذوقی خیز دے لکه دَ تر خوا و خوږ والو پیژندل او دَ فصاحت وبلاغت ذوق لرونکو دَ پاره دَا یو بدیهی خیز دے لیکن مُونږ تیو خو خیزو نه په ګوته کوو چه د هغے په وجه به معمُولی فهم لرونکو حضراتو ته هم دَ قرآن اعجاز واضح شی، څه مضامین خو دَ مشاهداتو سره تعلق لری چه هغه ښکاره خیزونه دی لکه آسمان یا نور داسے خیزونه او څه معنویات یعنے دَ لیدلو نه بهر خیزونه دی، مثلًا اَخلاق، اَعمالِ قلبیه، احکام عقائد او دَ غیبیاتو قوانین، دعرب او دعجم دَ شاعرانو دفصاحت بلاغت میدان مشاهدات وُو نه چه معنویات، دَ دوی کلام ټول غور زنګونه هم په مشاهداتو کښ وی معنویاتو کښ به ئے هیڅ درک نه وی لیکن قرآن مشاهدات هم بیانوی او غیبیات او معنویات هم او سره دده په زور بیان کښے هیڅ فرق نه راځی

(۲) دَ عربو او دَ عجمو شاعران د رښتیا د دروغو پابند نه وی خو خپل بیان او فصاحت وبلاغت کښے به ئے خپل زور ښکاره کولو هم د غه وجه ده چه دَ عرب شاعرئ په باره کښے دا مقوله مشهوره وه چه أَحْسَنُهُ أَکْذَبُهُ، یعنے هغه شعر ډیر ښه دے چه په هغے کښے دروغ ډیر وی، مګر دَ قرآن مضامین ټول دَ رښتیاؤ پابند دی چه په هغے کښے دَ واقعاتو خلاف هیڅ مضمون نشته په دے وجه دقران دائره تنګه وه خو بیا هُم د دے په فصاحت او بلاغت کښے فرق رانغلو او که یو شاعر صرف دَ رښتیاؤ ځا پابند کړو نو دَ هغه کلام به بے خونده پاتے شی، او بلاغت به ئے هم ختم شی دا ایواځے قران دے چه د رښتیاؤ د پابندئ سره د هغے خوند مزه نوره هم زیاتیږی او بلاغت کښے ئے هر وخت ځلا تر ند کیږی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) انسان او دَ هغه قوّتونه محدُود دی په دے وجه بلیغ شاعر په یو خاص میدان کښے دَ خپل فصاحت زور ښودلے شی لکه دِامرؤالقیس دشاعرئ زور دَ ښځو او آسونو په تعریفونو کښے محدُود دے، دَنابغہ دبیان جوش دَ ویرے دمضامینو سره مخصوص دی، دا عشیٰ دَ شرابو سره، دغه رنګ فِردوسی او نظامی دَ جنګ په مضامینو کښے لا جواب دی، شیخ سعدی په اخلاقو کښے بیمثاله دے خو په قرآن کښے د هر قسم مضامینو باوجود دهغے په فصاحت بلاغت کښے هیڅ فرق نه راځی

(۳) د قرآنی بلاغت خصوصیت دا دے چه په لږو ټکو کښی دا سے اعلےٰ مضمُون بیان کړی چه د هغے په کتابونه جوړیدے شی، خو بیا هم دَ قرآن په خوږو والی کښے هم فرق نه راځی او نه په مضمون باندے دلالت کولو کښے کمزوری او کمزوری راځی مثلاً. وَفِيٓ اَنْفُسِكُمْ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ○

(سورۃ الذّٰریٰت، آیة ۲۱)

(۵) سل کاله پس هره ژبه بدلیږی، ځکه دَ هر کتاب سل کاله پس هغه مزه ځی، بلکه د هغے دَ مضامینو په مطلب اخستو کښے ګرانی راولاړیږی دَحضرت شاه عبدالقادر رحمه الله، ترجمه قرآن بے مثاله ده لیکن د زمانے په تیریدو سره د هغے دَ بعضے اُردو الفاظو استعمال پاتے شو نو ددے وجه د هغے اِفادیت کمزورے شو بیا حضرت شیخ الهند رحمه الله دغه ترجمه دَنوو الفاظو په قالب کښے دَ هغے افادیت قائم ساتلو دپاره وا چوله، لیکن دَ قرآنی الفاظو په افادیت څوارلس سوه کاله پس هم هیڅ فرق را نغلو د دے نه معلومیږی چه دَ قرآن د الفاظو انتخاب خالق کائنات دے دپاره کړیدے چه دا به تر قیامته د ویرے مُو دے دپاره برقرار وی، ددے غلورو اُمورو ملاحظه کولو نه پس دے کښے هیڅ شک نه پاتے کیږی چه دا داسے کلام دَ بلاغت دا سے حد ته رسیدلے دے چه هغے ته دَ انسان

رسائی ممکنه نه شی کیدے هم دغه وجه ده چه قرآن څه وخت نازل شو نو خانه کعبه کښے هغه آویزان اوه بیمثاله او مشهورے قصیدے دَ شاعرانو خپلوانو راکوځے کړے یوائے دَامرؤالقیس یو قصیده هم هغسے آویزان ځکه پاتے شوه چه دَ هغه خور دَ هغے د راکوځولو نه انکار کړے وو، لیکن هر کله چه هغے دَ طوفان نوح علیه السلام متعلق دقرآن دا ایت واوریدلو،

وَقِيْلَ يٰٓاَرْضُ ابْلَعِيْ مَآءَكِ وَ : اے مزکے خپلے اوبه تیرے کړه ، يٰسَمَآءُ اَقْلِعِيْ وَغِيْضَ الْمَآءُ : او اے آسمانه اُودریږه او اوبه کمے شوے

سورۃ هود آیة ۴۴

نو دَامرؤالقیس خور سمدستی د غه قصیده هم راکوځه کړه،

(اعجاز القرآن الرافعی)

جارج سیل لیکی چه دیوانسان قلم هم داسے معجزانه کتاب نشی لیکلے او داد مرو ږونډی کولو نه هم لویه معجزه ده: ادمیکسویل کنګ لیکی کچرے وحی څه شے وی، نو بیشک قرآن یوالهامی کتاب دے (تاریخ اسلام عبدالقیوم ندوی جلد ۱ صـ۳۲)

قانونی اعجاز

دقرآن بلاغی اعجاز خو بیان شو اُوس د دے خبرے چه قرآن د الله تعالےٰ کلام دے دویم دلیل قانونی اِعجاز دے، انسانی قانون کم یوتن جوړ کړے وی که کنروتنا نو (پارلیمنټ) او دوی د یر ماهران هم وی خو بیا هم دغه قانون په مختلفو قومونو او ملکونو کښے د یره موده نشی چلیدے او خامخا په دے کښی داسے یو کمزوری ښکاره شی چه په هغے کښے د ترمیم او تغیر ضرورت راولی، هم دغه وجه ده چه کی یو حکومت او یا د شاهئ په قوانینو کښے د هغے قانون سازے اسمبلئ او پارلیمنټونه دیما دبه لګی راولی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

او همدغه د انساني قانون د خامئ او کمزورئ دليل دے ليکن د قرآن قانون چه هغه د انساني ژوند د ټولو اړخو نه ټرون لري او د هغې ښکاره کوونکے هم صرف د پيغمبر عليه السلام هغه يو ذات دے چه ليکل لوستل ئے نه وو کړي او اُمّي رنا خوانده ؤ بللے شو، د هغې وطن ټول خلق نا ليکلي او نالوستلي وو په کوم کښے چه دوي ښکاره شوي وو په دغه وطن کښے نه د تعليم زور شور وو او نه د څه قانون نه خلق خبر وو خو سره د دے د ايشيا، يوروپ او افريقې په دريے وارو براعظمونو کښے د ذرو ﷺ کالو نه زيات موده په دے فيصلے کيدے نه شي دے کښے چا نقص ښکاره کړو او نه په کښے د تر ميم او تبديلئ ضرورت پيښ شو په موجوده زمانه کښے چه تعليم عام دے او د ټولے نړئ خلق د يو تبر په لوګ يو بل سره نژدي دي خو صرف مسلمانان نه بلکه د يوروپ مخالفين هم د قرآن قانون بے مثاله معقول او جامع بولي حالانکه په دے څوارلس سوه کاله تير شوي دي،

(۱) ډاکټر سموئيل ليکي، چه د قرآن کريم مطالب داسے همه ګير او د هرے زمانے په مناسب دي چه ټول آوازونه ئے خامخا قبلوي او محلو شکلنو، ښارونو او بادشاهو کښے کړنګيږي۔

(۲) مسټرولف ليکي ”د رُشد و هدايت“ وسيع جمهوريت، انصاف او عدالت نوجي تنظيم، ماليات، د غرباؤ د حمايت او د ترقئ اعلیٰ آئين په قرآن کښے موجود دے ۔

(۳) د فرانس ډاکټر موبين ليکي ”د قدرت مهربانو چه کوم کتاب بو نه انسان ته ورکړي دي قرآن د هغے ټولو نه بهتر دے د تاريخ اسلام عبدالقيوم ندوي جلد ۱ صفحه ۳۲۱ تا ۳۳۲ نقل شوي صرف په دريے حوالو مونږ ه اکتفا کوو، د دے نه تاسو اندازه اولګوئ چه دا دول

کتاب د انساني فکر پيدا وار کيدے شي؟ هيچرے نه بلکه د دے کتاب ماخذ د الله تعالیٰ هغه بے اندازه علمي سرچشمه ده چه هغې ته د ټولو قومونو او د ټولو زمانو د ضرورياتو علم وو او په دے کتاب کښے ئے ټول را ځائے کړه۔

ابيات اقبال مرحوم

آن کتاب زنده قرآن حکيم	حکمت او لايزال است و قديم
حرف اُورا ريب نے تبديل نے	معنی اش شرمندۂ تاويل نے
نسخۂ تکوين اسرار حيات	بے ثبات از قوتش گيرد ثبات
صد جهان تازه در آيات او	عصرها پيچيده در آفات او
نوعِ انسان را پيام آخرين	حاملِ او رحمۃ للعٰلمين !!

(۴) د دينه علاوه سر پرامنډ بر ليکي، د قرآن قوانين د تاجدار نه ترکمتر فرد پورے، با ندے حاوي دي او دا دومره معقول دي چه مثال ئے نشته“ (حواله بالا تاريخ عبدالقيوم ندوي)

(۵) آرنلډ ليکي چه قرآن هغه اُصول پيش کړه چه د سائنس هغه مخ په وړاندے ترقي هم دے ته ماتے نشي ورکولے،

(د تاريخ عبدالقيوم ندوي هم دغه حواله)

تاثيري اعجاز ③

قرآن حکيم د خپلو تاثيراتو د مخه هم يو معجزه ده ځکه چه په هيڅ انساني کتاب کښے دا دول تاثير نشته کوم چه قرآن خرد کړو، او ټوله نړئ پيرد و ښانه کړه داثر اچولو والئ ترون دانسان د روح سره دے، ځکه چه دا بدل شي نو انساني تصورات۔ ګفتار او کردار کښے پخپله تبديلي راځي، د دے درے وارو مرکز روح يا زړه دے، لکه څنګه چه حديث دا حقيقت ښکاره کړے دے چه

په بدان کښې یو تو په دا چه هغه درسته وی نو بتول بدن درست وی (بخاری شریف)، د اصلاح مرکز رُوح دے خو روح امر ربّی او آسمانی څیز دے، زمینی نه دے لهٰذا کوم کتاب چه آسمانی وی نو کلامِ ربّی به وی په هغې به د رُوح اصلاح کیږی کوم چه امرِ ربّی دے. قرآن حکیم کوم قوم او ملک (عرب) کښې چه ښکاره شو هغه د ټولے نړئ د خرابو مرکز وو، اعتقادی خرابئ دومره وے چه د خُدا پرستئ پځائے خُد الٰهیه هم نه وه بلکه هر ځائے بُت پرستی وه انصاف ورک وو ټول ظُلم ظُلم وو، هر زورور په کمزوری لُوخت وو او بغیر د لُوټ مار نه د هغوی بله ذریعه معاش نه وه د دوی د ظلمو نو نه د دوی اولاد هم خلاص نه وو، تر دے چه خپلے ژوندئ لونړه به ئې په خاورو ور منډلے او دریاب به ئے بیږ هکولو لښے به ئې دومره کولے چه د هغوی هیڅ مجلس به د شرابو څښلو نه خالی نه وو، د اتفاق بُو نئ هم په دوی کښے نه وو، او د هرے قبیلے او قوم خلق به د هر بل سره په جنګ کښے بُښت وُو او دائے په ټولو کښے زیاته خوښه مشغله وه، د اصلاح ټولے ذریعے (تعلیم، تربیت، قانون) دوی کښے نه وے، جهالت لاقانونیت او خُودسری عامه وه. دا حالات انسانی ذرائع او وسائلو سره په زرګونو کاله کښې هم نه شو بنه کیدے د چا په خوب خاطر کښې هم نه راتله چه د صدو جری نیوونکی خرابئ به چرته ختم شی، ځکه چه د اصلاح د ذرائعو نوم و نښان هم د غلته نه وو، اُوس چه دا هر څه شته تعلیم عام دے، د نشرو اشاعت ټولے ذریعے شته، قانون موجود، د اصلاحِ معاشره انجمنې قائم، اصلاحی فلمونه هم شته خو بیا هم په خرابو او شرو فساد کښے اضافه کیږی او د جرمونو نوی نوی صورتونه راځی. اُوس دد ے منظر او د قرآنی اِصلاح د منظر نسبت اُکره:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه هغه په دوه دوه نیم کاله کښے دا مُشکل ترین کار په ډیر آسانئ حل کړو او هغه اصلاحی انقلاب ئے په عربو کښے راوستو کوم چه ټولے نړئ ته معلوم دے، د تاریخ په صفحو کښے ښکاره دے او دوست دُشمن د دے اقرار کوی، په عربو کښے بت پرستی، د بیخه ختم شوه او کور په کور د خُدا پرستئ او توحید دا سے شور جوړ شو چه دغه بت پرست بت شکن شول، سر ئے صرف وحدهٗ لاشریک له ته ټیټ شو، په ژبه هر وخت د الله توحید جاری شو، په زړونو کښے د الله خوف ځائے شو د غیر الله خوف ئے ذره نه اُوتو. دغه قوم چه د خپلو سکه رونړو دُشمنان وو د اسلامی او قرآنی ورورئ په وجه ئے بلال حبشی، صهیب رومی، او سلمان فارسی غوندے پردی خلق د خپلو سکه رونړو نه هم زیات اُګڼل، خانه جنګی ختمه شوه، او ټول عرب قوم د مینے او ورور ولئ په مزی کښے پیئلی فولادی دیوال جوړ شول، جواری کول او سُود خوړل شراب څښل، غلا، داکه، قتل، او ظُلم نه بولے، د عربو نه ورک شول، بلکه د کره قدم چه کوم ځائے ته اُرسیدو د هغه ځائے نه دا ټولے خرابئ ختمے شوے، دیو پیوا هل قلم لیکی چه د قرآن نازل کیدو نه پس عرب دانسانانو په شکل کښے فرښتے جوړے شوے، دا یو تاریخی حقیقت دے چه دا سے اصلاحی کارنامه چه سرته یا یه معجزه ده صرف د قرآن په وجه اُشوه چه د ټولو انسانی کتابونو په جمع او د نړئ د ټولو حکومتونو د طاقت په جمع، نه بهروه نو دا د دے خبرے دلیل نه دے چه قرآن کلام الٰهی دے او د خداوندی تاثیر په وجه دا هغه اصلاحی کارنامه ئے اُکړه؟ ولے نه دا خو د دے خبرے تاثیری دلیل دے، چه قُرآن کلام الٰهی دے. دا کوم چه ما اُلیکل د موجوده دور اسلام دُښمنان عیسایانو هم د هغے اقرار کړے دے د هغے تفصیل بیا تولونه وړاندے

داوضاحت کول غوارم چه ما دوه دوه نیمه کاله وړلے اُلیکل حالانکه قرآن خو دیرویشت کاله نازلیدو، د هغے وجه دا ده چه د مکے دیارلس کاله خو کُفارو په خپل ظالمانه طاقت دَ قرآن آواز بند کړے وو او ددے دَ تبلیغ ټولے لارے ئے هم بندے کړے وے دَ هجرت نه پس اته کاله کُفارو دغه کار د جنګ په زور دَ فتح مکے پورے جاری اُساتلو دا یو ویشت کاله خو قرآن نازلیدو لیکن کُفارو ددے تبلیغ او آواز په مذکور طریقو بنده اُساتلو او باقی پاتے زمانه یعنی په دیرویشتو کالو کښے، صرف دوه دوه نیمو کالو کښے داکار اُشو، ددے وضاحت نه پس بیا خپل مقصد ته راګرځو:-

دیورپ په نظر کښے دَ قرآن تاثیر

ډاکټر ماریس لیکی، چه قرآن په دنیا هغه اثر اُخور ځولو چه دَ هغے نه بهتر ممکن نه وو، دفرانس یسیان لیکی چه قرآن دا سے ژوندا او بُزرګ ایمانی جوش پیدا کوی چه بیا پکښ د شک ګنجائش نه پیدا کیږی سر ولیم میور لیکی:- چه قرآن دَ کائناتو دَ فطرت په دلائلو سره خدائے پاک د ټولو نه اعلیٰ هستی ثابته کړه او انسان ئے دَ هغه په اطاعت راټیټ کړلو:-

مسټر جی. ڈی لیکی چه قرآن په بیشمیره انسانانو اثر واچولو او دَ سائنس دنیا دَ قرآن ضرورت نو هم واضح کړو:-

مسټر عمانو ئل ډی انش لیکی، چه د قرآن رڼرا په یُورپ کښے هغه وخت راښکاره شوه چه تیاره خوره وه او په دے دَ یُونان مرعلم او عقل نه ژوند حاصل شوه

مسټر ایچ. ایس لیډر لیکی چه دَ قرآن دَ تعلیم نه دَ حکمت او فلسفے ظهور اُ شو او دا سے ترقی ئے اُکړه چه دَ سپیل وخت دَ ټولو ښو

انجذابی تاثیر

(۳)

لوئے یورپی حکومت نه زیات اُچت شو

دَ قرآن کوم اصلاحی تاثیر چه مونږ بیان کړو هغه هم دا سے یو معجزه ده چه بل انسانی کتاب نه ظاهریدے نشی، لیکن دَ اصلاحی اعجاز نه علاوه د قرآن انجذابی تاثیر هم یو مُعجزه او ددے خبرے ښکاره دے چه قرآن کلام الٰهی دے،

(۱) ځکه چه قُرآن ډیر غټ کتاب دے د هغے یادول ډیر ګران دی

دویم دا چه د غیر عرب مسلمانانو د پاره دَ ځکه به پردئ ده چه د هغے په یادولو کښے دویم بندش دے خپله ژبه کښ کتاب یا دول آسان او پردئ ژبه کښے یادول ډیر ګران دی،

(۳) دریمه خبره دا ده چه په دے کښے یو رنګ آیاتونه ډیر دی چه په هغے سرې پرزل کیږی، او غلطیږی، دا هم دَ هغے په یادولو کښے یو بندش دَے

(۴) څلورمه دا چه دَ قرآن حافظ د پاره د قوم یا دَ حکومت نه څه تنخواه نه ده ټاکلے شوے نه ئے په دوی کښے څه خاص عزت شته ،-

(۵) پنځمه دا چه د قرآن یادولو د پاره ډیر وخت په کار دے او بیا دَیاد ساتلو دَپاره ئے ټول عُمر ترمرګه دَ دور او تکرار ضرورت دے، دو مره خوارى کول به د دنیاوی ډګرئ حاصلولو د پاره کړے نو ډیر مال او عزت به ئې ګټلو، دا ټول دَ حفظ قرآن په لار کښې غټ خنډان دی، لیکن سره دَ دے په مسلمان قوم کښ لکهونه حافظان دَ قرآن موجود دی او ددے د حفظ رواج په دے بے ترسه حال کښے هم مخ په ترقئ دے چه دا ددے دلیل دے چه د قرآن په ذات کښے معجزانه او انجذابی دا سے کشش موجود دے چه دَ دے بندشونو سره هم مسلمانان خپل ځان ته راکاږی او هیڅ یو بندش په دے اثر نه غورځوی دا کشش او انجذابی تاثیر دَ قرآن یو مستقله معجزه ده او دَ دے دلیل دے چه قرآن کلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

الٰهي دے ځکه چه بل یو کتاب دومره حفظ کوونکی په مخ د ځمکے نشته نه دا سے کشش په بل کتاب کښے شته تر دے حده چه د تورات او انجیل یو حافظ هم نشته:۔

د قرآن اعجازی تاثیر په شخصیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم

د اصلاحی او انجذابی تاثیر نه علاوه د شخصیتی تاثیر هم د قرآن یو مستقله معجزه ده، د قرآن په باره کښے صحیح او غلط دواړه رائے دی، یو صحیح رائے ده چه دا کلام الٰهي دے او بله غلطه رائے ده چه دا کلامِ الٰهي نه دے د صحیح رائے ثابتولو او د غلط رائے د بیکاره کولو د پاره مونږ د قرآن د شخصیتی تاثیر اعجاز هم ورا ندے کوو:۔

د شخصیتی تاثیرِ اعجازی درے صورتونه دی:۔

(۱) نزولی اثر (۲) قلبی اثر (۳) قالبی اثر

(۱) شخصیتی نزولی اثر:

مخالفین وائی، چه قرآن د الله تعالیٰ کلام ځکه نه دے چه دا د رسول الله محمد صلی الله علیه وسلم کلام دے، که دا غلط رائے اُمنلے شی نو بیا خپل هغه کلام چه په هغے کښے به خدائے تعالیٰ د دروغ د تپلے شوی وی ځکه به زړد اثر په دغه انسان اُغورځوی لکه څنګه چه د عربو د هغه مشهورو او قصیده وخاص اثر په هغه شاعرانو نه پریوتو کوم چه دا قصیده جوړے کړے وے که دا سے وے نو تاریخ کښے به ئے څه نه څه تذکرے ذکر شوے وے لیکن د قرآن وحی:

په یخنئ کښے خوله به چه په حضور علیه السلام څه وخت په یو عامه جمع کښ کیدلو نو د یخ موسم باوجود د هغوی د مخ مبارک نه به د خولو غټ غټ څاڅکی په ډیر زور څڅیدل، د حضرت صدیقے رضه نه په اول د بخاری کښ منقول دی:۔

لَقَدْ رَأَيْتُهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيدِ الْبَرْدِ فَيَفْصِمُ عَنْهُ وَإِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَفَصَّدُ عَرَقًا | ما حضور علیه السلام اُلید و چه په سخته یخنئ کښے به پرے وحی نازلیدلو او ختم به شوه نو د هغوی د تندی مبارک نه به دا سے خوله راتویدله لکه څنګه چه وهلی رګ نه وینه داریږی وحی په یخنئ کښے دا سے سخته خوله راتلل غیر اختیاری ده چل ول په دے کښے نشی کیدے اُس دا ښکاره خبره چه دا سے تاثیر په انسانی کلام کښے نشی کیدے معلومه شوه چه دا د حضور علیه السلام خپل کلام نه وو بلکه الٰهي دے:۔

دروند والے او پیټے کلام د الفاظو نه جوړ وی په هغے کښے دروند والے او پیټے له کمه؟ ځکه چه دا خو په اجسامو کښے خاص وی او قرآن خو الفاظ وی جسم خو نه وی بیا هم په حضور علیه السلام به چه قرآن نازلیدو نو د هغوی په شخصیت کښے به د معجزے په ډول دروند والے او پیټے پیدا کیدو او لګ هم بلکه ډیر زیات:۔

بخاری شریف کښے زید بن ثابت رض نقل کوی:۔

كَادَتْ فَخِذِي أَنْ تَرُضَّ :ترجمه: قریب وه چه زما د پتون هډوکے د پیټی د زوره چوړ چوړ شوے وے:

د سورۂ مزمل په تفسیر کښے مستدرک حاکم د صدیقے رض نه نقل کوی، چه حضور علیه السلام په سفر کښ په اُوښه سور روان وو، چه وحی قرآنی نازله شوه، هغه اُوښه د وحی قرآنی د پیټی د زوره کیناسته، دا ښکاره خبره ده چه په زید بن ثابت رضا او په اُوښه دا ډول اثر نه د وحی راتلو نه وړاندے او نه وروستو چرے شوے وو، دا صرف د قرآنی نزول اثر وو چه دا په قرآن کښے هم ذکر دے،

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ○ اے پیغمبره علیه السلام مونږ به تا باندے

بو درونه قول دروا چوګو:-

هرکله چه دا خیز قرآن او حدیث کښے را غلو عامو خلقو اُکتلو کچرے دا تاثیر دوا قعا تو نه خلاف وے نو د قرآن مخالفینو کفارو به خامخا دا اعتراض او انکار دوا به کړے وے، هرکله چه هغوی دا سے اُ نه کړه، نو دا دلیل شو ودے خبرے چه دا تاثیر واقعی په تواتر سره ثابت دے، دا تاثیر صرف قرآن سره تړلے نه دے بلکه د هغه قرآن سره چه د جبرائیل علیه السلام په واسطه نازل د‌ے نو دا سے شوه، لکه چه د وخت دنا زلیدو او د جبرائیل علیه السلام د فعل او عمل هم په دے کښے داخل وی دا د قرآن د تاثیر معجزه، ده چه بل انسانی کلام کښے نشته:

۲- د قرآن شخصیتی قلبی تاثیر

د صاحبِ قرآن حضور علیه السلام په زړه مبارک باندے د قرآن دا اثر وو چه د حضور علیه السلام په فرمائش حضرت عبد الله بن مسعود رض دوی په وړاندے قرآن شریف تلاوت کړو، نو خلقو اُکتل چه د هغوی د سترګو مبارکو نه بے اختیاره اُوښکے جاری وے- وَعَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ

(۲) مطرف بن عبد الله بن شخیر رض نه نقل دے، هغه وائی چه د شپے په تهجد و کښے حضور علیه السلام یوا ځے د هڅوک هم نه وو) قرآن لو ستلو ځه په لاره تیریدم نو د حضور علیه السلام د ژړا په وجه د هغوی سینے مبارکے دا سے جوش و هلو لکه په دیګچی کښے و یشید لے به چه جوش وهی، فَلِجَوْفِهِ أَزِيزٌ كَأَزِيزِ الْمِرْجَلِ: بنه! چرے د چل ول د خبرو نه چلولی سری پخپله د شپے به تیره کښے په یوا ځے، دا سے اثر کیدے سی، دا تاثیر خو د کلام الهی کیدے شی.

۳- تاثیر قالبی

په ویناکښے دومره تکلیف نه وی خومره چه په عمل کولو کښے وی ک

(c) ketabton.com: The Digital Library

چل ول خبرے یوا ځے د خلقو د سود لو د پاره وی چلولی سړے پخپله نل تر نله د پرد و لکے عمل پرِ نشی کولے تر څو چه هغه کلام الهی اُ نه ګڼړی او د هغے مضامین حق اُ نه ګڼړی لیکن د حضور علیه السلام په قالب او بدن مبارک باندے د قرآن احکامو څه اثر به کیدو؟ کوم وخت چه دا آیت نازل شو:-

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ (سورة الانشراح آیة ۷-۸) اے پیغمبره علیه السلام ته چه څه وخت د ضروری کار نه فارغ شے نو خپل ځان د الله تعالیٰ په عبادت کښے ستړے کړه، او الله طرف ته توجه شه دے نه پس حضرت صدیقه رض فرمائی چه هغوی به تو له شپه عبادت کولو تر دے حده چه (تَوَرَّمَتْ قَدَمَاهُ) د هغوی قدمونه مبارک به اُ پړسیدل

(۲) بخاری شریف کښے دی چه د صدیقے رض نه د حضور علیه السلام د اخلاقو په باره کښے تپوس اُ شو نو هغوی اُ فرمایل چه پوره قرآن د هغوی اخلاق وو لکه څنګه چه څوک خپل عادتونه او اخلاق نشی پریښود ے د غه شان د حضور علیه السلام اخلاق او عادات قرآنی احکام جوړ شوی وو څه په قرآن کښے وو هم هغه د هغوی په عمل کښے موجود وو، بنه! چرے په یو انسان د خپل چل ول د کتاب په دے توګه قالبی، جسمانی او عملی تاثیر کیدے شی؟ کچرے نشی کیدے نو دا د لیل د دے خبرے دے چه قرآن کلام الهی دے او پخپله حضور علیه السلام په دے د کلام الهی په حیثیت د ټولو نه زیات عمل کوونکے وو:-

د قرآن سیاسی اعجاز

قرآن عربو کښے نازل شوا و دوی د ټولو قومونو نه کمزوری بے علمه او بے هنره وو، د سیاسی غلبے حاصلولو هیڅ ذرائع دوی سره نه وو. څکه چه سیاسی غلبے او اقتدار حاصلولو د پاره اول دا فرا دو زیاتو لے ضروری ک

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دوی کنټرول نه وو۔ عرب به په هغه وخت کښې صرف سعودي عرب او یمن ته ویلے شو، عراق، شام، فلسطین، اردن، لبنان، بیروت مصر او شمالي افریقه دا عرب ملکونه نه وو، خو د اسلامي فتوحاتو نه پس عرب ملکونه جوړ شو، (۲) دویم څیز تعلیم دے او عرب ډاميانو یعنې د نالوستو ملك وو، (۳) دریم څیز اتفاق او یووالے وو، لیکن د عربو هره قبیله د بلې دښمنه وه تر دے چه د مدینې منورے د انصارو دوه مشهورې قبیلې اوس او خزرج یوځل دیو بل دښمنانې وو، (۴) څلورم څیز کاریګري ده او په عربو کښې نه کارخانه وه او نه کاریګري د تورے او د معمولي پوشاك دپاره هم هغوی د هندوستان او د شام د عیسائیانو محتاج وو (۵) پنځم څیز زراعت او غذائي کفالت دے، او د کجورو نه بغیر هغوی د نورو توکونو محتاج وو، ځکه چه د هغوی وطن د کروندے جوګه نه وو چنانچه قرآن هغې ته ویلي دي "وَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ" او ویلے (۶) شپږم څیز معدني دولت دے او په دغه وخت په عربو کښې یو معدني دولت هم نه وو، اوس چه مونږ څه ګورو هغه د اوسني زمانے پیداوار دے، (۷) اووم جسماني قوت دے، او دا هم په دوی کښې ځکه نه وو چه د دغه ملك د یر ګرم دے ضروري غذا ورته حاصله نه وه، د اوبو هم کموت وو د یخنۍ او ګرمۍ نه ځان ساتلو دپاره دوی سره کورونه وو نه ټانو خلقو به په تنبوانو کښې ګذاره کوله او د علاج څه انتظام هم ورسره وو، (۸) اتم څیز روحاني او اخلاقي قوت دے چه د توحید اعلی او پاکیزه تصور نه پیداکیږي، لیکن د عربو خلقو به د کاڼو یا د کاڼو نه جوړ بتانو عبادت کولو،

په دے حالاتو کښې قرآن په عربو کښې ښکاره او عربو ته لوپه جمع دے رنړا د وړ کولو بنه زورا لګولو دوه نیم کالونه زیات وخت

قرآن د آزاد اشاعت (خورولو) دپاره وخت نه وو موندلے شوے، لیکن دے لږه موده کښې قرآن عربو لره د کوم ځائے نه تر کوم ځائے ورسول د دے اندازه د قرآن نه وړاندے او د قرآن نه وروستو عربو د نسبت کولو نه معلومیدے شي عرب قبل القرآن هغه وو چه د کومو مونږ ذکر اوکړو او عرب بعد القرآن دا سے یو قوم جوړ شو چه په تنظیم اتحاد، اخلاق، بلند خیالۍ، اولوالعزمۍ، ایثار، قربانۍ، خدا پرستۍ شجاعت، سخاوت، عفت، پاکدامنۍ رحم او شفقت، عقل و تدبیر، جهانبانۍ، جهانګیرۍ، دیانت، امانت، صدق او راستۍ، د وعدے پوره کولو او په عدل وانصاف کښې د دوی یو قوم هم سیال نه وو، بلکه د بشریت ټول تاریخ د دوی د مثال پیش کولو نه تش تود دے هم دغه وجه ده چه د تیر شوو اتلسو کمزورو سره هم هغوی د مشرق او مغرب دوه لویو متمدنو او بے اندازے سامان نه ډک پلك باد شاهو (قیصر او کسرے) په یو وخت ټکر اوهله او په ډیر لږ وخت کښې هغوی تار په تار کړو د هغوی د وړے والو ځولے او د هغوی لوټے او تخت و تاج ئے ټس ټس کړل۔

اوس سوال دا دے چه داسیاسي غلبه عربو ته په کومه وجه حاصله شوه، چه د وړو د هغې طوفاني چپې په مشرق کښې کاشغر او دیوار چین سره لارا اوتمبیدے او په مغرب کښې مراکش او فرانس پورے؟

د دے جواب دا دے چه سیاسي اقتدار او غلبے حاصلولو دپاره دوه قسمه اسباب کیدے شي، (۱) یو مادي (۲) او دویم روحاني او غیبي، اوس ذکر شو چه مادي هیڅ اسباب عربو سره نه وو، بلکه د عربو د دښمنانو او حریفانو سره وو، کچرے په مادي اسبابو د غلبے فیصله کولے نو عرب به د مخ کذ مکے نه قطعاً ورک وو او نتیجه به ازولے،

(په عکس) وه، نو معلومه شوه چه دا هر څه په هغه غیبي او روحاني طاقت چه کوم عربو ته د قرآن او صاحب قرآن علیه الصلوٰة والسلام د برکته نصیب شوے وو، اُس ښکاره خبره ده چه دا سې معجزانه طاقت د کتاب الهٰی د طاقت نه بغیر ممکن نه دے هم دے نه معلومه شوه چه قرآن کلامِ الٰهی دے او په کوم پاک ذات چه دا نازل شو هغه د ټولو نه زیات کامل او خاتم النبیین ذات وو د مسلمانانو اُوسنی زوال باعث هم دا دے چه دوی د اسلام او د قرآن په هدایا تو عمل پرېښے دے ورنه د دے دوا ړو اُس هغه طاقت دے چه کوم وو. د قرآن دا نسخه د ذرو کالونه هم زیات وخت ازمېښت شوے او تجربه شویده، وَ نُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ[1] - قُلْ هُوَ لِلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا هُدًی وَّ شِفَآءٌ[2] لیکن په کاغذ لیکلے شوے او په خولے ویلے شوے بهترینه نسخه تر هغے اثر نشي کولے تر څو چه په هغے عمل اُونشي دیورپ مستشرقین دا راز ښه پېژني چه که چرے مسلمانانو اسلام او قرآن ته رجوع اُوکړه نو نوی کم به، مسلمانان په یو ځائے شي په یو مرکز کښے به راشي د هغوی خواره وارہ طاقتونه او د ترقئ ذرائع به یو موټے شي او د دُنیا په وېره ټبر طاقت به جوړ شي او څهونږ دلاس نه به د غه ښکاره اُوځي، نو ځکه څه مو دے راسے هغوی مسلمانانو له د قرآن او اسلام نه د بیرته کولو کوششونه شروع کړي دي. او دا وائي چه د مسلمانانو زوال د قرآن او د اسلام په وجه دے او دا هم وائي کچرے مسلمانانو د مغرب هغه گندہ او ځدائے وېزاره تهذیب اختیار کړو نو دوی به ترقي اُوکړي او همدا وجه ده چه په اسلامي ملکونو کښے زورا ونوے جنگ جاري دے او ورځ تر ورځے په مسلمانانو کښے انتشار او مرکزونه تېښتیدو نکي جذبات پالنه موږ - موږ به خپلو

له سورۂ بنی اسرائیل آیة ۸۲ ٢له سورۂ حٰم السجدة آیة ۴۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوؤ کتابونو ترقي او اسلام اشتراکیت او اسلام کښے دا مسئلهٔ پوره حل کړے ده چه د هغے رُوح دوه خبرے دی هغه دا چه د یورپ کاریگری، هنر او علم یو خیز دے او د هغه طرز ژوند، معاشرت او تهذیب بل شے دے. اول شے دا سلام د دے چه یورپ پرِ قبضه کړې یده، یعنې یورپ هغوی صنعتکاری چه هغه واخلئ او هغوی د هغوی گنهکاری ده چه پریږدئ په دے د زور تعلیم یا فتنه اعتراض نشته ځکه چه هغه اسلام سره بخپله فِټ دے دفِټ کولو ضرورت ئے نشته دلائل څما په نورو کتابونو کښی شته او د یورپ تهذیب گنهکاریانے پریږدئ چه هغه د اسلام او ترقئ دوا ړو نه خلاف او بخپله یورپ د هغے په وجه د تنزل ښکار دے او د ځنکدن په حالت کښے دے، دا سے څمونږ خانه جنگي ختمیدے شي، د لوی او زور تعلیم دوا ړه وزرے د ترقئ د پرواز د پاره ضروري دی دوا ړه د لے یو ځائے کړئ جنگوئ ئے مه. ۱۰

۴- غذائي اعجاز

انسان د جسم او روح نه جوړ دے دا دواړه په دے بدلیدونکي او خرابیدونکي جهان کښے آباد دی، ځکه په دوی کښے هم بدلی او خرابے راځي، نو تر څو چه دے دواړو د پاره د غذا انتظام نه وی نو د دوی باقي پاتے کیدل ناممکن دی په دے وجه قدرت د جسم او د بدن د بقا د پاره د غذا انتظام کړے دے، چه دے د ختمیدو نه بچ شي او د دے د پیدا کولو نه چه کوم فائده اخستل مطلب وو هغه هم پوره شي او دے کښے څه نقصان را نشي او د روح د غذا د پاره ئے هم په دے غرض انتظام کړے دے چه دے هم ژوندے پاتے شي او د ده د پیدائش مقصد پوره شي، قدرت د انساني بدن د غذا دا سے لوئے انتظام کړے دے چه د زمکے نه واخله تر آسمانه او تر نمر او سپوږمئ پورے د ده د غذا په

په تیاري کښې لګیا دی مثلاً د بدن غذا (ډوډۍ) د پاره ځمکه غنم را اُټوکوي اُو به او هوا هغه شنه او تازه ساتي د ستورو په کشش هغه دانه نیسي او غټیږي، نمر د سمندر نه بړاس اُوچت کړي پورته ورېځ شي او هغې ته د باران په شکل کښې د اُبو انتظام اُکړي او بخیلې ګرمۍ هغه د غنمو دانې پخوي، باد و نه بوس او غنم جُدا کولو کښې مدد کوي شپه ورځ لوبل لیسې لګیا دي نو دے کښې اعتدال پیدا کوي مطلب دا چه ټول کارخانه د جهان په غنمو جوړه ولو کښې لګیا ده چه انساني بدن له د خوراک تیار کړي حالانکه د روح نه د بدن قیمت او قدر ډیر لګ او لاندے دے چه د غه لاندے او کمزوري جُز د پاره دومره لوئے او وسیع انتظام د قدرت د طرفه موجود دے نو دا خو هیڅ رے نشي کیدے چه د رُوح د غذا د پاره ډ غه انتظام نه وي دا خو نه عقل مني او نه ئے حکمت خو بیلتُون صرف دومره دے چه بدن د ځمکے شے دے د دے غذا سامان هم د ځمکے نه اُشو او رُوح آسماني او امر ربي دے له دے وجه د دے غذا هُم د غه ځائے نه پکار ده:-

د رُوح آسماني غِذا

د رُوح د ژوند د پاره قُدرت یو روحاني غِذا تجویز کړے ده خو هغه دا سے ده چه څوک د هغې کیفیت او مِقدار نشي ښودلے ځکه چه د رُوح په دے کښې الله تعالیٰ سره مشابهت او مناسبت دے نو د دے د پاره به غذا هم دا سے پکار وي چه د الله ذات سره تړون لري، بلکه د هغه صفت وي د الله د غه صفت صِرف هم د هغه کلام کیدے شي چه روح انساني ته مُنتقل شي او دے ژوندے اُساتلے شي نو د کلام الٰهي او وحي ربّاني نه بغیر د انساني رُوح ژوند نا ممکن دے، لکه ځنګه چه د جسماني غذا نه بغیر د جسم ژوند نا ممکن دے:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روحاني ژوند معیار

د روح اصلي ژوند او مرګ هُم هغه معیار لري کوم چه یو انساني اندام لري دا فیصله به د غذا په مُقرر معیار موقوف وي چه واقعي کلامِ الٰهي یا قران الٰهي روحاني غذا ده که یه.

د غذائیت معیار

د غذائیت معیار دوه څیزونه دي (۱) طبعي میلان (۲) ترقي او نشونُما. (۱) مثلاً ډوډۍ او غوښه جسماني غذا ده او اُسپنه او لرګے جسماني غذا نشي کیدے د دوا په مینځ کښې بنکاره بیلتُون دا سے دے چه ډوډۍ او غوښه خوړل د انسان طبیعت غواړي او دائے طبیعت نه غواړي چه د اُسپنے او لرګي بو جوړه کړي او وے خوري؛

(۲) دویم معیار دا دے چه ډوډۍ او غوښے خوراک سره بدن غټیږي او ترقي کوي مګر اُسپنے او لرګي خوراک سره دا سے نه بلکه نقصان کیږي، د غه رنګ قران هم طبیعت غواړي، ځکه خو په لکهونو حافظان ډیر عُمر لګیا وي قُران یاد کړي او بیا د هغے د ساتلو د پاره تر مرګه ټول عُمر ه هغې دورونه او تکرارونه کوي. د دے قرآن د علم او عمل سره په رُوح کښې دا سے اصلي (حقیقي) ژوند پیدا کیږي چه بیا یو مرتبه خلق په زرګونو نورو خلقو بر کیدے شي لکه موږه سیاسي اعجاز" کښې چه بیان کړه کچرے رُوح ته قرآني غِذا ورنکړے شي نو رُوحاني ژوند دا سے ختمیږي، لکه چه ځنګه بدني ژوند د بدني غذا نه مومدلو په وجه ختمیږي:-

د روح مرګ او ژوند

د هر څیز ژوند د هغه د پیدا کولو د مقصد نه معلومیږي:-

(۱) د سترګے پیدا کولو مقصد لیدل، او د غوږ پیدا کولو مقصد آوریدل دي سترګه چه لیدل نشي کولے او غوږ چه آوریدلے نشي نو دا د دوي مرګ

دے دغه شان د رُوح پيدا کول د "معرفتِ الٰهی" د پاره دی خو پوره چه دا مقصد حاصليږی نو روح ژوندے گوندی مَړ دے:-

(۲) د الله په معرفت او د الله په تعلّق سره روح کښے پولوئ دا سے طاقت را شی، چه د هغے مقابله د دغ قُوت نه خالی روح نه شی کولے اُس د دے طاقت نوم رُوحانی ژوند او د دے نيشتوالے رُوحانی مرګ دے، دا سے ژوند قُرآنِ حکيم په دے الفاظو بيانوی:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ ؛ اے مؤمنانو تاسو د الله او رسول حکم وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ط: اُمنئ هغوی تا سو دا سے خيز ته

سورة الانفال- آية ۲۳ ؛ دا بلی کوم چه تا سو ته ژوند د رکوی،

دے نه معلومه شوه چه رُوحانی ژوند د جسمانی ژوند نه اعلیٰ او زيات اوچت دے د دے رُوحانی ژوند په برکت او طاقت سره صحابه کرامو د خپل نه خوچند ه زيات لښکرو ته ماتے ورکړه سره د دے چه هغوی سره به هيڅ سامان نه وو او تحيرانئ دا سے کارنامے به ئی اُکړے چه صِرف د جسمانی ژوند خاوندانو به نشوے کولے دا ژوند هغوی ته د قُرآن او اسلام نه حاصل وو، د ابن جرير طبری په تفسير کښے

وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ د سورة آل عمران آية ۱۰۳:-

د حضرت ابو قتاده وضاحت دا سے بيان شوے کړ دائے ترجمهٔ) چه" د عربو خلق ډير ذليل خوار او د نيولو نه زيات ګمراه وُو هغوی سره نه خوراك او نه پوشاك وو هغوی د رُوم او فارس غونډے د قومونو په منځ کښے تړلی وو دوی سره د پښخيد و هيڅ خيز نه وو، هغوی د خوراك نه محروم وو، نو د و ګوانډی خلقو به هغوی خوړل تر دے چه اسلام راغے اسلام ورته يو کتاب (قُرآن) ورکړو چه هغه دوی لره د قومونو سرداران او حاکمان جوړ کړل:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

قُرآن رُوحانی غِذا ده

د غذا د پاره مونږ و پاندے دوه معياره بيان کړی دی (۱) د طبيعت ميلان (۲) او ترقی (۱) قرآن طرف ته د ماتے خو دا حال دے چه د نړۍ بل يو کتاب دومره نشی لوستے خومره چه دا لوستلے کيږی نړۍ کښے د هيڅ کتاب دومره حافظان نشته خومره چه د قرآن دی، حالانکه دے غريبانو حافظانو ته نه د مسلمانانو له طرفه څه عوضانه ورکولے شی نه د قوم يا حکومت له طرفه او يا خود قرآن ژبه هم غير عربو د پاره اُپرا ده چه د مجبورئ نه بغير هغے ته طبيعت نه ورځی، هم د دے نه معلوميږی چه قرآن رُوحانی غذا ده ځکه خو د دے پيولو مشکلا تو با وجود دے ته د طبيعت ميلان شته ؛

(۲) دويمه خبره دا ده چه غذا خوړونکی ته د غذا نه ترقی او طاقت حاصليږی نو د قرآن تاريخ هم دا ښائی چه د قرآن په برکت کمزوری انسانان طاقتور شول، بے اخلاقه با اخلاقه شول، الانده خلق بڼره او ناپاك خلق پاك شول، د دے نه پس د هيچا هم په دے کښ شك نه پاتے کيږی، چه قرآن آسمانی غِذا ده چه د رُوح د پاره د آسمان نه نازله شوے ده او قُرآن با ندے يقين لرونکو ته هم دے قُرآن هغه عظمت او شان ورا بخښلو چه د هغے مثال په انسانی تاريخ کښے نشی موندے او دا شان يوا ځے د کلامِ الٰهی کيد شی

(۶) دليل نظامی

قُرآن حکيم د انسانی ژوند د پاره دا سے نظام قائم کړے دے چه د هغے نه خپله دا يقين پيدا کيږی چه دا د خالقِ انسان له طرفه دے دا انسان جوړ شوے نه دے ځکه چه دا انسانی ژوند را ژوندا و رمزونه صرف خالق حيات پيژنی نه چه بل څوك انسان چه کله هم د دے لاره نه داو ريد وا و په يو انسانی لا ئحه حيات با ندے د تنګ کوشش اکړو نو هغه ته امن او آرام نصيب نشو د قُرآن نظام حيات دومره کامل او د

ژوند په ټولو اړخونو باندے خور دے چه کچرے دَ هغے تفصيل بيان شي نو دېرغټ کتاب به ترجوړ شي لهٰذا مونږ د قرآن د صداقت په غرض يو څو بنيادى اُصول پيش کوو:

(۱) دانسان تعلق دَ خالق کائنات سره (۲) دانسان تعلق د خپلو هم جنسو انسانانو سره۔

(۳) دَ انسان تعلق د ټول عالم دَ کائناتو سره:-

(۴) دانسان دَ ژوند مقصد:-

(۵) دانسانى ژوند اخيرى پوړئ:-

(۱) پهٔ ومبے اصول ــــ دَ انسان تعلق خالق کائنات سره:-

خالق کائنات دَ انسانى ژوند مرکز دے، دانسان ژوند، د هغے ضروياتو دژوند دَ ظاهرى اوباطنى فائدا خرى فيصله دَ خالق کائنات مرضئ سره ترلے دهٔ دَ خپل مرکزِ حيات نه دَ انسان جُدا کيدل د هغه مرګ دے او دَ هغے سره يوځائے کيدل دَ دهٔ حقيقى ژوند دے لهٰذا دَ انسان ټومبئ ذمه وارى دا دهٔ چه هغه دَ خالق کائنات په دړاندے په دے حيثيت (رشات) يقين اُلرى۔ دانسان دے حيثيت ښکاره کولو دپاره قرآن ګُو ومبے ارشاد اُفرمائيلو۔

خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ (سورهٔ ملك آية ۲) يعنے خالق کائنات دانسان د مرګ او ژوند خالق دے:- بيائے اعلان اُکړو:-

وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ (سورهٔ النحل آية ۵۳) انسان ته ټول حاصل نعمتونه د خالق کائنات بخشش دے، بيائے ارشاد اُفرمائيلو چه انسان خپل کوشش سره چه کوم څيزونه حاصلوي د هغے آخرى فيصله هم د قدرت په لاس کښے دهٔ انسان له پخپل کوشش نياز بدلنه دى بکار۔

وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ (سورهٔ التکوير آية ۲۹) سنا سو خوښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ الله دَ خوښے تابع دهٔ

قرآن دَ سيد الکائنات دَ خولے مبارکے نه دا اعلان اُکړو:-

قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِىْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ط (سورهٔ اعراف آية ۱۸۸) اعلان اُکړه چه زهٔ دَ خپل ځان دَ پاره هم د سود او زيان اختيار نه لرم ترڅو چه دَ الله خوښه دا فيصله اُنکړى:-

دے خيالاتو لازمى نتيجه به داوى چه (۱) رب العٰلمين سره به دَ انسان د مُحبت يو مضبوطه رِشته پيدا شى، چه کله هُم نشليږى،

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْآ اَشَدُّ حُبًّا لِّلّٰهِ ط (سورهٔ البقرهٔ آية ۱۶۵) د ټولو نه زيات محبت دَ الله سره دَ ايمان او يقين دَ خاوندانو وى هم ددے محبت دا اثروى چه دَ هغه فکرى او عملى ژوند دا لله سره اُترلے شى او دَ هغه ظاهر او باطن دَ الله په مخکښ سر ټيټے شى، دَ هغه ظاهر او باطن دَ الله په يادونا باد شى او په کائناتو دَ هغه نظر دا سے وى چه هغه دا دَ جمال د محبوب صرف يو آئينه ګنړى، هغوى په ولاړه په ناستے او په ملاستے يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيَامًا وَّقُعُوْدًا وَّ عَلٰى جُنُوْبِهِمْ الله يادوى او په دے خيال او فکر په وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِىْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ آسمانونو او زمکے نظر اچوى چه رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا ط (سورهٔ آل عمران آية ۱۹۱) دَ عالم خالقه تا دا عالم بے مقصده نه دے پيدا کړے:

او دا اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ه په تصور کښے دے د دين دُنيا دَ کاميابو چشمه رب العٰلمين ګنړى او اعتقادى، قولى او عملى عبادت صرف دَ هغه کوى، او دَ خپلو منړو او ترړو نه پس د دين دُنيا دَ خپلو مشکلاتو دَ حل دَ پاره هم دَ هغه مدد غوارى هغه خپله رضا دَ الله په رضا کښے ورکه کړى او دَ الله تعالٰى په امر، نهى باندے عمل کول يعنے دَ هغه د حکمونو تعميل دخپل ژوند ضرورى حصه جوړوى، قرآن نه چه کا فائده (فيض)

حاصل کړے دے. قرآن پخپله د هغوی حال پخپلو دے الفاظو کښے بیا نوی وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ الْاِيْمَانَ وَزَيَّنَهٗ: الله ستاسو په زړونو کښے د ایمان مینه فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَكَرَّهَ اِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ: واچوله او ستاسو په زړونو کښے د ور وَالْعِصْيَانَ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الرّٰشِدُوْنَ: نفرت واچوله او ستاسو په زړونو کښے د کفر، ګناه او نافرمانۍ کرکه. واچوله هم خلق په سمه لار دی (سورة حجرات آیة ۷)

دا هم هغه څیز دے چه په دے د خالق کائنات او د مرکز حیات سره تړون پیدا کیږی او دا تړون بیا هغه څیز دے چه هغے سره د انسان زړه او دماغ ته تسلی او آرام نصیب کیږی او د ټولو دنیوی پریشانو خاتمه اُشی اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ ؕ (الرعد آیة ۲۸) صرف د الله په یاد زړونو ته اطمینان حاصلیږی.

دویم اصول، دانسان د نورو انسانانو سره تعلق

دانسان ژوند په تمدن او اجتماعیت بنا دے یعنی په ګډه وخت تیرولے شی. بواځے خپل ژوند ضروریات د نورو انسانانو په مدد حاصلوی. حجامت د پاره د نائی ضرورت مند وی، جامو د پاره د جولا، د لوښو د پاره د کولال، د مکان جوړولو د پاره د معمار او علاج د پاره د طبیب او ډاکټر محتاج وی دا رنګ د بے شمیره نورو ضرورتونو د پاره د بے شمیره نورو انسانانو محتاج وی، تر څو چه د ده د نورو انسانانو سره تعلق نه وی نو هغه ژوند نشی تیرولے نو ضروری شوه، چه د انسانانو په مینځ کښے تعلق د پاره داسے بنیادی اصول وی چه انسان په هغے د اجتماعی ژوند فائدے حاصلولے شی. قرآن حکیم د حقوق انسانی متعلق داسے ښکاره احکام او جامع هدایات ورکړی دی چه په هغے عمل کولو سره د انسان د ګټے ژوند د بے خوشحاله او پُرامن جوړیدے شی د تفصیلاتو ګنجائش نشته کښے د انسان د ګټے د ژوند بوځو اصول قرآن ٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

قائم کړی دی. (۱) د بشریت د یووالی اعتقاد یعنی د رنګ، نسل او وطن د اختلاف باوجود ټول انسانی قومونه د یو ټبر مثال لری لهذا یو انسان د ټولو انسانانو سره هم هغه سلوک کوی کوم چه هغه د خپل ټبر (خاندان) سره کوی، ځکه چه ټول انسان د یو مور پلار یعنی د آدم علیه السلام او د حوا آئی اولاد دی.

(ب) د رنګ، نسل او د ملک اختلاف صرف د پیژندګلنی د پاره دے د جنګ جګړو یا د کړکے د پاره نه دے.

دریم اصول، دانسان د کائنات عالم سره تعلق

دانسان تعلق د کائناتو سره د خادم او د مخدوم په حیث دے کل کائنات د انسان په خدمت کښے لګیا دی انسان ته معلومه دی او که نه خو سفلی عناصر ټول یعنی زمکه، باد، اوبه او اور، د زمکے آسمان مینځ کښے وریځ او باران او بَرَنی نمر، سپوږمۍ او ستوری دا ټول په خپل خپل ځائے د انسان په خدمت کښے لګیا دی او د دوی د ژوند ضروریاتو تیارولو کښے لګیا دی همدغه حال د ځناورو، اُونو بوټو او د معدنیاتو دے چه د هر یو د فائدو تحقیق یو مستقل علم دے د دے حقیقت قرآن حکیم په دے الفاظو کښے اعلان کړے دے:-

خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِى الْاَرْضِ جَمِيْعًا ط اے انسانه د زمکے او د آسمان ټول څیزونه (سورة البقرة آیة ۲۹) ستا د فائدے د پاره پیدا دی)

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ط او لګیا کړی دی ستا سو د فائدے (سورة الجاثیة آیة ۱۳) د پاره د زمکے او آسمانونو ټول څیزونه د کائناتو

دے تعلق معلومیدو سره په انسان باندے څو حقیقتونه ښکاره شی (۱) د دے جهان ټول بَرَنی او لاندینی څیزونو کښے د انسان فائدے دی انسان له بکار دی چه د دا ټول د دے نه د انسان په زړه کښے په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کائناتو د حاکمیت او د هغه د قابو کولو جذبه پیدا کیږي، د انسان او د کائناتو په مینځ کښې د فائدې وړ کولو او د فائدې اخستلو تړون قائمیږي انسان دې ته د فائدو اخستو کوشش نه کوي، او د علوم کومه په ذریعه په دې فائده وقابو مومي او د دې فائدو د تخلیق حکمت پوره کوي

(ب) د دې په نتیجه د عالمي تعلق به داوي، چه انسان به ځان حاکم او مخدوم او ټول کائنات به محکوم او خادمان ګڼړي لهذا هغه به دا تو دُنیوي فائدې د انساني شرف خادم، محکوم او تابع جوړ وي او شرف انساني به د دوی خادم محکوم یا تابع نه جوړ وي او د دې په دې نظریه عمل کول ګڼي (جہان ہے تیرے لئے، تو نہیں جہاں کے لئے) جهان تا د پاره دے نه چهان د پاره نه بلکه د خالق جهان د پاره یُه دے بنا په هغه دُنیا د انساني شرف د تکمیل ذریعه جوړ وي انساني شرف به په دُنیا شي قُربان نوي هغه به زړه وال حاکم وي د هغې بنده او غلام به نه وي په دې اُصولو به د هغه خُودي لوړه هم لوړه شي هغه به د خپل رُوحاني شخصیت د لویې اقراري شي او د دُنیا د ذیلو غرضونو د پاره به په انساني شرف باندې داغ نه لګوي:-

(ج) د کائنات عالم د قابو کولو او د هغې د خادمیت یو نتیجه به دا هم وي، چه انسان به د شرک نه بچ شي خپل ځان به اشرف المخلوقات او نور ټول مخلوقات به خپل خادمان ګڼړي هغه به د عبادت لائق نه ګڼړي ځکه چه مخدوم کله هم د خادم عبادت نکوي او نه د هغه نه مرادونه غواړي هم د غه وجه ده چه قرآن د هغه انسانانو په باره کښې فرماني کوم چه د آسمان یا د ځمکې څیزونه معبودان جوړ کړي دي:-

وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ: چا چه د مخلوق عبادت اوکړو نو داسې السَّمَاءِ. سورۀ حج آیة ۳۱: شوه چه هغه د انساني شرف د آسمان نه ځان را ګذار کړو:-

او هم د دې تعلق اثر به وي چه انسان به د مخلوق د عبادت نه بیزاره صرف د خالق کائنات عبادت ګذار شي، او هم دا د قرآني تعلیم نتیجه ده

۴ - څلورم اصول، د انسان د ژوند مقصد

د انساني ژوندګۍ څلورم بنیادي اصول دا دے چه انسان د خپل ژوند د مقصد معین کولو غُټه پرابلم د ټولو نه ضروري علم دا دے چه انسان ته د خپل ژوند مقصد معلوم وي او دا د اعلٰی وي، لکه ځنګه چه انسان د ټولو مخلوقاتو نه برتر او اشرف دے، نو د هغه مقصد حیات د هم دا سې برتر او اشرف وي چه په هغې کښې د رسره بل یو مخلوق هم نه وي برابر - د غوا، میښې او بزې مقصد پئي دي په کوم کښې چه پئي د بیروي او بښه وي نو هغه به زیاته قیمتي وي بزې نه غوا او غوا نه میښه زیاته قیمتي ده د خر نه آس ځکه زیات قیمتي دے چه د خر نه د هغه مقصد اُوچت دے په دې خبره کښې چه انسان فکر اُکړو نو ثابته به شي، چه د انسان نه بغیر ټول مخلوقات د انسان د پاره دي انسان به دې نه خدمت او فائده اخلي آس د غوږ جوګه داخبره ده چه د انسان د ژوند څه مقصد دے. او د دې سوال حل کول د انسان د ټولو نه زیاتې ذمه واري ده

دا خو کیدے نشي چه معمولي څیزونه خو د مقصدیت نه خالي نه دي د انسان غوندې د ټولو نه د لوئې هستۍ پیدا کول دې بے مطلبه وي؟ ځکه چه د خالق کائنات په حکیمي به داغ اُګلي نو بنا په دې د انسان د پیدا کولو مقصد ډیر غټ دے لکه ځنګه چه انسان پخپله لوئه هستي ده، د ماده پرستانو په خیال کښې خو د غه مقصد صرف خوند د نه اخستل دي د خوراک خوند دی او که د عزت یا د حکومت، ګویے خبر (خوراک) خو د انسان د ژوند مقصد ځکه نشي جوړیدے چه بعضې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځناورلکه مېښې او هاتي دانسان نه ډیر زیات خوراک کوي او ده له خوند
هم زیات ورکوي، ځکه ډیر خوراک کښې خوند هم ډیر وي. لکه څنګه چې
یو کس دوه آموته خوري او بل کس شل آموته خوري نو دے دویم
کس له به خوند هم زیات ورکوي. دا ویل ځکه غلط دي چه د مېښې
او هاتي نه د انسان خوراک ښه دے. هاتي او مېښه وا ښه ګیا خوري
او انسان پولاؤ او چرګان! ځکه چه د هاتي او مېښې د پاره د غه وا ښه
ګیا پولاؤ او چرګان دي. دوي ته دا څیزونه زیات خوند ورکوي اُس
دویم څیز (رُتبه، عزت) دے امام غزالي رحمه الله تعالیٰ د وینا مطابق
وهمي څیزونه دي ځکه چه عزت او رتبه د مال د پاره دے او مال هم د
خوراک د پاره خو فرق صرف دوا سطې دے ورانده هم مقصد خوراک
وو بلاواسطه او اُس هم مقصد خوراک دے خو بالواسطه:-

دغه رنګه دریم څیز (حکومت) هم یو مستقل مقصد، ځکه نه دے
چه دا د مال او رتبې د پاره او مال ورتبه د خوراک د پاره مطلوب دي
لکه څنګه چه ورانده ذکر شو، خوراک څه مقصد نه دے، بلکه دا
چه د انسان حکومت د کوشش او د تکلیف دے، مال پرې خرچ کیږي
منتونه کړے کیږي وهلې شي شر و فساد پکښې کیږي، دوه تونه د هغه
د پاره پکاروي حکومت آو رید ل پکښې راځي، مطلب دا چه د ډېرو
خطرونه انساني حکومت ډک وي په دے کښې خو دده ګیا زمرے ښه
دے چه د هغه حکومت فدرق دے ټول ځناورے قدرتي زیو فرمان
دي او دا سے هیڅ قسم خطرے هم پکښې نشته هم په دے د ول انساني
لذت او خوند هم د غمونو او تکلیفونو نه ډک دے په دے خوند د نو
اغستنو کښې کله سر و مال او ټول تېر هم اُ بیلی مګر د ځناورو د لذت
دے ټولو خطرو نه خالي دے د هغې وجه دا ده چه د انسان په فطرت

کښې تېر شوے غم او د مستقبل فکر بروت دے ده په منګرو یا
خپلوانو کښې خوک چه ورانده مړ وي ده نه چه را یاد شي خا مخا
غمجن کیږي او آئنده خطرے فکر هم د سره خا مخا وي دد ے وجه
د انسان ټول لذتونه د غمونو او فکرونو نه ډک دي او د ځناورو هیڅ
یو لذت کښې هیڅ قسم غم فکر نشته دد ے ټول تقدیر خلاصه دا شوه
چه انسان د خپل ژوند مقصد پخپله نشي مقرر ولے دا مقصد
به دده خالق مقرر وي. لکه څنګه چه د هوائي جهاز جوړه ونکې د
هوائي جهاز مقصد متعین کړي نه چه پخپله هوائي جهاز خپل مقصد
متعین کوي هم دا مقصد په صفا او بلیغو الفاظو کښې قرآن حکیم بیان
کړے دے:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۝ دے پېریانو او بنیادمو د تخلیق
مَا أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ۝ مقصد عبادت الٰهي دے موږ
سورة الذٰریات آیة ۵۶-۵۷ دوي نه روزي ګټل غواړو
او نه په بل خوراک ول:

دا سے لکه څنګه چه انسان دا دوه مقصدونه خپلو غلامانو ته پوره
کوي ځکه چه مونږ ته نه د روزي حاجت شته او نه د خوراک إِنَّ
اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ۝ بلکه خداوند تعالیٰ دوړاندے
نه د انساني مشین قائم ساتلو د پاره د روزي انتظام کړے دے، ځکه
چه هغه ډیر قوي او زور آور دے.

کچرے یو مشین ته د رنګ روغن ضرورت دے د پاره وي چه هغه
خراب نشي نو دا د مشین د وجود مقصد نه دے، بلکه د دے مقصد هغه
کار دے چه مشین ساز کوم کار د پاره جوړ کړے دے هم د غه رنګه
د انسان او د هغه د رزق دے د انسان د پاره روزي د بقاء سامان دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقصدِ تخلیق نه دے، مقصدِ تخلیق به هُم هغه وی چه کوم دَ پاره انسان پیدا شوے دے، یعنی عبادتِ الٰهی۔ دَ تیل او روغن (انسان د مشین دَ پاره) روزی هُم دَ انسان صحیح ساتلو دَ پاره یو سامان دے دَ هغه دَ ژوند مقصد نه دے، په دُنیا کښے د هر مشین قیمت دَ هغه دَ مقصد مطابق متعین کولے شی مثلاً د چینو به هغه مشین زیات قیمتی ګڼڑلے شی چه لږ وخت کښے ډیر چینی پیدا کوی هم د غه رنګ د انسان مشین قیمت به دَ هغه د تخلیقی مقصد په مطابق وی چه هغه عبادت الٰهی او تقوی ده فرمائی اِنَّ اَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰکُمْ، او هم دا انسان دَ الله په نزد ډیر قیمتی دَ شرافت او عزت خاوند او ډیر مقبول دے۔

پنځم اُصول، دا انسانی ژوند آخری منزل

دا انسانی ژوند آخری پړاؤ الله سره یو ځلے کیدل دی، قرآن دا وائی چه دا انسان ژوند متحرک دے ساکن نه دے۔

یٰاَیُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّکَ کَادِحٌ اِلٰی رَبِّکَ کَدْحًا فَمُلٰقِیْهِ ط سورة الانشقاق آیة ۶: ته په هره مرحله پر تکلیفونو تیرږې ولو الله ته ورروان ئے او بیا به ورسره یو ځائے شے۔

(۱) د دے آیت نه معلومه شوه، چه انسانی ژوند متحرک دے۔
(۲) په دے حرکت کښے ورته تکلیفونه هم ځامخا پیښیږی۔
(۳) د دے حرکت آخری پړاؤ خدائے سره یو ځائے والے دے۔

داخبره ډیره ښکاره ده چه انسانی ژوند متحرک دے انسان اوّل شوم وی، بیا هلک او ځوان شی، تر دے د ترقئ حرکت دے بیا مرګه پورے دَ تنزل حرکت جاری وی، د مرګ نه پس برزخی حرکت شروع شی، دا ټول قسمه حرکتونه ضروری دی دا هیڅوک نشی بندولے دَ

ترقئ په حرکت کښے به ترقی کیږی او دَ تنزل په حرکت کښے به ځامخا تنزل کیږی خو دا ټول حرکتونه د غمونو او مصیبتونو نه ډک دی۔

دا خو دَ ښکاره ژوند حرکتونه وو، د پټ حرکت، یعنی د قبر او دَ برزخ حرکت هم څوک نشی بندولے دا ښکاره او پټ قسمه ټول حرکتونه به هله ختمیږی چه د دے حرکتونو آخری پړاؤ راشی او دا آخری پړاؤ کومه ده، دا پړاؤ هغه ده په کومه کښے چه دا انسانی ژوند نتیجے او ثمرے بیامونده شی،

په دنیا کښے هر حرکت یو عمل نه وګڼلے شی، چه څه وخت د هغه عمل نتیجه را اُخی نو دَ هغه عمل حرکت ختم شی، یو زمیندار زمکه جوړه وی تخم پکښے اچوی، دَ هغے اُبه خوړ کوی، سره په کښے اچوی۔ خیال ئے ساتی، څوکیداری ئے کوی، چه فصل پوخ شی بیا ئے ریبی، په مشین یا په غوایانو او خرو ئے غوبلوی، بوس او غله بیله کړی چه دَ غلے درمن واخلی نو دا حرکت ختم شی، ځکه چه هغه د عمل نتیجے او د حرکت آخری پړاؤ ته اُرسی او که دے نه پس د غه حرکت ختیدل ضروری دے هم دغه حال دا انسان دے هغه پخپل ژوند کښی تکلیفونه تیره وی او ور سره حرکت کوی، څوک دَ خیر او نیکئ دَ پاره تکلیفونه تیروی او څوک دَ شر او بدئ دَ پاره ځان خوری دا سلسله تر مرګه جاری وی بیا وروسته به آخرت کښے چه هر کله دا دواړه قسمه خلق دَ خپلو عملونو نتیجے او دَ خپلو حرکتونو ثمرے دَ جنت او دوزخ په شکل کښے بیامومی نو ژوند به خپل ځلے او آخری پړاؤ بیامومی او په به اُدریږی او دا دَ ژوند دَ حرکت انتها ده لکه څنګه چه په دے آیت کښے دَ عملونو دَ نتیجو بیان دے۔

فَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ كِتٰبَهٗ بِیَمِیْنِهٖ ۙ فَسَوْفَ یُحَاسَبُ حِسَابًا یَّسِیْرًا ۙ وَّ یَنْقَلِبُ اِلٰۤى اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ؕ وَ اَمَّا مَنْ اُوْتِیَ كِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ ۙ فَسَوْفَ یَدْعُوْا ثُبُوْرًا ۙ وَّ یَصْلٰى سَعِیْرًا ؕ اِنَّهٗ كَانَ فِیْۤ اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ؕ سورۃ الانشقاق ایة ۸ تا ۱۳

چا ته چه عمل نامه په ښی لاس ورکړے شوه، نو هغه نه به آسان حساب اخستے شی او خپلو خلقو ته به خوشحاله راشی او چا ته چه عمل نامه د شا د ُستو ورکړے شوه نو هغه به مرګ غواړی او

په جهنم کښے به اُغور ځیږی،، ځکه چه هغه په کور کښے بیغمه وو:

دانسان دا حالتونه قرآن حکیم په دے آیتونو کښے بیان کړی دی

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِی الْاَرْضِ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ: په مځ د زمکے څوک ګرځیدُ نکے رِزْقُهَا وَ یَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَ مُسْتَوْدَعَهَا. نشته مګر په الله دَ هغه روزی سورۃ هود آیۃ ۶ : ده او دَ هغه دَ استوګنے او امانت ایښوځائے ورته هم معلوم دے،

په دے آیت کښے دَ انسان دَ درے وارو حالتو ذکر دے دُنړی ژوند چه څه وخت په زمکه ګرځی او حرکت کوی دَ آخرت منزل کُوم ځائے چه استوګنه کوی یعنے جنت یا دوزخ د قبر او برزخ حالت چه کوم کښے امانت وی تا اُکتل چه دانسانی ژوند بنځه بنیادی اُصوله قرآن په څه بنه طریقے حل کړیدی او دَ انسانی ژوند نظام ئے په بنه ډول پیش کړیدے چه دا ډول یو غټ فلسفی او حکیم هم نه دے حل کړے نو دا دلیل دد ے خبرے دے چه قرآن کلام الٰهی دے:-

۷۔ شمولی اِعجاز

دَ اعجازِ شمولی مطلب په قرآن کښے دا سے خوځیږونه دی کوم چه په انسانی کلام کښے نشی جمع کیدے دَ دے نه معلومیږی، چه دا الٰهی کلام دے نه چه اِنسانی. هغه ځیز ونه دا دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) جِدّتِ اسلُوب: مطلب دا چه دَ قرآنِ حکیم طرزِ بیان دَ انسان کلام نه مختلف دے په دے ټول ماحول کښ دَ دے مثال نشی موندے انسان چه څه وَ اَ خلی نو خپل ماحول نه ئے را اخلی نو کچرے دا انسانی کلام وے نو دعربو دماحول نه به ماخوذ وے خو دا سے ځکه نه ده چه په عربو کښے خو څه چه په ټولو ژبو کښے دَ کلام در ے طرزه موندے شی:

(ا) کلامِ منظُوم یعنے شاعری (ب) کلامِ منثُور مُسجّع (ج) کلام منثور غیر مُسجّع: دَ قرآن حکیم په دے دریواړو کښے یو طرز هم نه دے او دوست دُشمن دا قرار کوی چه قُرآن دَ سبع مُعلقات یا دَ دیوان حماسه پشان شعر هم نه دے ځکه چه دَ ردیف، قافیے او بحرو غیره پابندی په دے کښے نشته او دَ مقاماتِ حریری پشان مُنثور مسجّع، یعنے د بند ونو واله نثر هم نه دے او دَ عام مصنّفینو پشان بے بنده نثر هم نه دے، دینه معلومیږی چه به مځ دَ زمکے دا سے کلام بل هیڅوک شته نه نو دد ے بنیاد او سرچشمه انسانی او زمینی نه ده بلکه الٰهی او آسمانی ده:-

(۲) په انسانی کلام کښے دَ متکلّم دَ جذباتو ډیر دخل وی چه هغه د قهر خبرے کوی نو بیا کښے دَ رحم بُو نښه هم نه وی او چه دَ رحم خبرے کوی نو د قهر اړخ پکښے نه وی ځکه چه انسانی جذباتو کښے اعتدال نه وی برخلاف دَ قرآن حکیم چه دے کښے په یو وخت دَ زیری او دَ ویرے دجنت او دَ دوزخ، اَو قهر او دَ رحم ذکر په یو ځائے وی دے نه معلومیږی چه دَ انسان په شان دَ جذباتو نه مغلُوب هستی دَ قرآن نه ده ژباړی

نَبِّئْ عِبَادِیْۤ اَنِّیْۤ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِیْمُ ۙ وَ اَنَّ عَذَابِیْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِیْمُ ۝

سورۃ الحجر آیة ۴۹، ۵۰ په دے آیته کښے دَ مغفرت دا علان سره دَ

دردناک عذاب هم ذکر دے، مګر انسان د غُصّې او قهر په وخت د رحم او شفقت اظهار هیڅ‌کله نشي کولے او د رحم او شفقت په وخت کښې د غصې خبره په خوله نشي راتلے:-

(۳) د هر انسان د کلام چه مطالعه اُوشي نو په هغې کښې به خامخا داسې الفاظ بنکاره شي چه د بهرنئ دُورې د باؤ پیداوار به وي چه د هغې نه به معلومیږي چه متکلم د ویرې په وجه داسې خبرې کوي، د دینه علاوه په انساني کلام کښې خوکله د قوّت اظهار کیږي مګر د داسې قوّت هیڅ‌رنګه چه هغه نه په زمکه آسمانونو باندې د حکومت اِظهار کیدے شي، که چرې چالږه مطالعه د قرآن هم اُوکړه، نو هغه ته به په هره صفحه دا محسوسه شي چه دا د داسې متکلم کلام دے چه د کائناتِ عالَم د یو څیز نه هم هغه نه ویریږي او نه دباویږي بلکه عظیم تر تکل کائناتو باندې حکمراني کوي. د طوفانِ نوح د بندیدو په باره کښې د قرآن دا الفاظ ودرته ګوره:-

يَٰأَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَٰسَمَاءُ: اے زمکے خپلې اُوبه تیرې کړه او أَقْلِعِي: سورۃ هود (۲) آیة ۴۴. اے آسمانه د ورَیدو نه بند شه. چرته یو انساني طاقت هم داسې حکم ورکولے شي!

(۴) انساني کلام د انسان د دماغي قوت د محدودوالي مظهر وي، د هغه د بلاغت اَثر په هر میدان کښې یو شان منلے نشي د هغه . د ده قابلیت په خاصو مضامینو کښې د بلاغت زور ښودلے شي بل قسم مضامینو کښې د هغه د بلاغت د غصې زدو نه وي، لکه عرب مشهور شاعر ابونواس صرف د شرابو په تعریف کښې بهترین شعر خو وئیلے شي په بله موضوع نه بل شاعر "ابوالعتاهیه" په زُهد و تقوٰے، په فنا د دنیا او په شوق آخرت باندے د بلاغت نه ډک شعر وئیلے شي خو په نورو مضامینو

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې نشي وئیلے، په فارسي شاعرانو کښې فردوسي نظامي په جنګي مضامینو پوره زور سره شعر وئیلے شي لیکن په بل میدان کښې هغه پس راځي، سعدي، اخلاق شاعر دے جنګي یا بل نه دے، کچرے د خوش قسمتئ نه یو شاعر په هر موضوع باندې شعر وئیلے شي نو دا فرق بیا هم وي چه په بعضې مضامینو ډیر ښه کلام او په بعضو لږ کم او په نورو هغه هم کم وئیلے شي. دے نه علاوه د شاعرانو او بلیغانو ټول مضامین د فکر او د مادیاتو د دائرې نه بهر نه وي په دے ټولو کښې غیبیات او د مادیاتو نه پورته مضامین ډیر کم وي، په محسوساتو کښې د شاعرانو خیالات کار کولے شي، لیکن په غیبیاتو کښې د تخیُّل پرواز ختم شي او دے ټولو نه علاوه شاعران د رښتیا او د واقعاتو پابند نه وي، ځکه چه په دلته بیا په خیال پابندي راځي د شاعرانو کار دغه وي چه په خیال کښې څه خبره هم څنګه چه راغله هغې د پاره هر څه الفاظ چرې هغه په خیال کښې راغلل نو د شعر په قالب کښې ونګیئ سره د دواړو په دے کې به نه وي چه داسې کیدے هم شي که نه او دا رښتیا دي او که دروغ. هم په دے وجه د شاعرانو په باره کښې یو مقوله ده چه "اَحْسَنُهُ أَكْذَبُهُ" چه ډیر ښه شعر به هغه وي کوم کښې چه ډیر دروغ بیان وي، لیکن د قرآنِ حکیم مضامین یو طرف نه دومره وسیع دي، چه دے کښې عبادات، معاملات، قوانین منزلیه، د معاشرت اَحکام، د مملکت قوانین، بین الاقوامي قوانین او بیا عقائد، اخلاق، تاریخ محسوسات، غیبیات، واقعاتِ دُنیا او حقائقِ آخرت ټول مضامین دي بیا د دے وسیع مضامینو د بیانولو د پاره دائره دومره تنګه ده چه هیڅ یو مضمون او عبارت په دروغ او خلافِ واقعه نه وي او سره د دے د قرآن په فصاحت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بلاغت کښې یو ذره فرق هم نه راځي لکه چه فرمائي:-

وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوْا ، کچېرې قرآن د خدائې نه سوا دبل فِيْهِ اخْتِلَافًا كَثِيْرًا ○ سورة النساء. چا کلام وے نو ذ هغه به شان "آية ٨٢" بلاغت او د مضامینو په صداقت کښې به ځا ځا فرق راغلے وو،

داسې شان د هغه کلام کېدے شي چه د هغې سرچشمه لا محدود قوت وي او هغه صرف خالق کائنات کېدے شي، نو دا دلیل دے خبر شو چه قرآن هم د الله تعالی رشتیا کلام دے:-

۸ - غیبی اعجاز

په قرآن کریم کښې د غیبي علومو یو لویه ذخیره موجوده چه هغې ته د یرغت فلسفي او لوئے عالم رسائي نشي کېدے نو دا به کله اُشي چه د نالوستي قوم یو نالوستي ذات به هغې ته رسائي اُشي د دا غیبي علوم د یر قسمونه وي:-

(۱) د وړاندېنو پېغمبرانو علیهم السلام او قومونو تاریخ، د هغې نتیجې او ثمرې

(۲) راتلونکي واقعې، د وخت نه مخکښې د هغې خبرورکول او د هغې داسې حقیقت بیانول چه ظاهري اسبابو دائره نه وي،

(۳) د مرگ اطبیعاتو نه بعد امورو په باره کښې داسې حقیقتونه بیانول چه د لوئے فلسفي او د ټولو فلسفیانو د مجموعي قوت نه هم د یر اوچت وي:-

(۴) د تېرشوو پېغمبرانو علیهم السلام مثلاً آدم علیه السلام حضرت نوح ع- حضرت هودؑ، حضرت صالحؑ. حضرت ابراهیمؑ، حضرت اسمٰعیل ع- حضرت اسحاقؑ، حضرت یوسف ع، حضرت موسیٰؑ حضرت هارون ع- حضرت داؤدؑ- حضرت سلیمان ع، حضرت عیسیٰؑ

حضرت یحیی او حضرت زکریا علیهم و علی نبینا الصلوة والسلام تاریخي واقعات او د دې ټولو حضراتو علیهم السلام د دعوت او تبلیغ مقصد و نه او د دې ټولو حضراتو علیهم السلام د قومونو اُمتونو واقعات او د دوی د پېغمبرانو علیهم السلام د دعوتونو او ارشادونو په خپل خپل اُمتونو باندې موافق او مخالف اثرات او د دوی انجامونو او نتیجې، د دې نتیجو علتونه او اسباب، عبرتونه او نصیحتونه چه څنګه تحقیق او حیرت انگیز صداقت او بلاغت سره قرآن بیان کړیدي د هغې مثال په انساني تحریر کښې نشي موندے:-

د دې واقعاتو یو حصّه په تورات کښې موجوده او څه حصّه د تورات د عالمانو او تاریخ په سینو کښې محفوظ وه لیکن د صاحب قرآن علیه السلام په ټول ژوند کښې یو واقعه هم داسې نشته چه هغوی ته د انساني اُستاذ نه د ذکر کړے څه موقعه پېښه شوې وي یا ئے تربیت کړې کړي وي، یا چا اُستاذ داسې وئیلي وي، چه ما نه حضور علیه السلام ذکر کړه کړیدي د داسې علومو باقاعده حاصلول په باره بالخصوص د یوامي او نالوستلي سړي د باره د یره زمانه او د هر له نېپې ذکر کړے ضرورت وي، د دې د باره د خوکینتو یا خومیلتو ملاقات کافي نه وي لیکن د نبوت د زمانې د قرآن دُشمنانو هیڅ وخت د دوی ع داُمي توب نه انکار اُنکړوا و نه د تېرشوو پېغمبرانو علیهم السلام یا د تېرشوي قومونو په واقعاتو کښې څه شك ښکاره کړے وو دا خبره د دې واضح دلیل دے چه ټول دُشمنانو او دوستانو دا حقیقت او رشتینې منله چه هغوی علیه السلام اُمّي وو او چانه هم هغوی زده کړه نه وه کړے او قرآن کوم ګړ وصبي واقعات د انبیاؤ یا د اُمتونو چه بیان کړي دي هغه ئے هم صحیح منل که منسے مطلوبخاڅا به ئې اعتراض کړے وے، په دے بنا د موجوده مستشرقینو

اعتراضات د دوا ډول امورو په باره کښې غلط او بې بنیاده دي چه د دے مقصد سیاسي دے او استعمار ته وده ورکول دي، د استشراق فتنه علمي اراده نه ده بلکه د تحقیق په مرکز ی سرچینې د طاقت د قرآن او نبوت باندے حمله کول غواړي چه د مسلمانانو د زړونو نه د قرآن او نبوت هغه جذبے ختم شي او د هغوی د فطري وحدت خاتمه اوشي او د دې د جګړو اکولو ځان له کولو نوی دوکو نه پیدا نسے شي،

يُرِيدُونَ لِيُطْفِـُٔوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ: دوی غواړي چه د الله نور په خپلو وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ⊙: خولو مړ کړي او الله د خپلے رڼا سورة الصف آية ۸: پوره کونکے دے هر څو مره چه کافران ئے بد ګڼي.

په عامو انګریزي دانو کښې صحیح علم دین نشته او د دیني ژبے عربي هم مهارت نشته او د دے نه علاوه د دوی د یورپ هر یو مصنف سره عقیدتمندي هم ده چه دا د مغربي تهذیب اثر دے او د علماء دین نه کرکه ده، دا خلور څېزونه داسے دي، چه مستشرقین خپلے فتنے ته په دے بنه وده ورکولے شي، موږ د ګولډ زیهر" د مذاهب تفسیریه نوم کتاب او د ولیم میور" د لائف آف محمد" نوم کتاب په آزاد فکر ډیره بنه مطالعه کړیده لیکن په موږ هر هغه اثر اوشو چه کوم موږ اس بیان کړو او دا خمونږ د یقین د مضبوطوالي باعث جوړ شو، موږ د دا تلو ګو امورو په باره کښې د قرآن کریم یو څو هغه غیبي اعلانات بیانوو چه کوم لا شوي نه وو او نه د هغے څه اسباب او ذرائع وو،

① قرآن کریم داسے قسم اعلان په دے الفاظو کښې کړیدے : غُلِبَتِ الرُّومُ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُم مِّن بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ⊙: سورة الروم آية ۲-۳ رومیان د ایران په مقابله کښې داسے مغلوب شو چه د کسرٰی فوځونو د رومي حکومت او د هغے مرکز داسے تباه کړو، چه دا ئے یو

خپل قلمرو ریاست جوړ کړو، تاریخ اشو دل چه د دے خبرے څه نښه هم نه وه، چه رومي حکومت به بیا راپاڅي او د کسرٰی هغه لوئے حکومت ته به ماتے ورکوي، مګر قرآن بِضْعِ سِنِينَ» یعنې د لسو کالو نه کمه موده مقرر کړه او هم دغسے اشوه د لسو کالو نه کمه موده کښې رومیانو کسرٰی ته شکست ورکړو او دوست دشمن د قرآن دا غیبي اعلان په خپلو سترګو وکتیا او کیدونکے اکیدو او د تاریخ په پاڼو کښې محفوظ شو.

② مسلمانان ډیر کمزوري وو او قریش ډیر زورآور وو، بالخصوص د حدیبیے په مقام سنه ۶ هـ کښې چه صحابه کرام د ډیر لرے ځایه مدینے منورے نه د عمرے په نیت راغلي وو قریشو د طاقت په نشه کښې هغوی د مکے شریفے او د عمرے نه منع کړل سره د دے چه دا کار د عربو د منلی شوي قانون نه هم خلاف وو، مسلمانانو د صلح حدیبیے هغه کمزورے دفع هم اومنلے په هغے کښې یوه دفعه هم وه چه داخل د مسلمانان عمره نه کوي بلکه آئنده کال د بیا راشي او په دے حال کښې سورة فتح نازل شو، إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ⊙ (سورة الفتح آية ۱) چه په دے کښې د دوو فتحو پیشګوئي شوے وه، یعنې د یهودو خیبر ازه زمکه د مسلمانانو په قبضه کښې راتلل او د هغوی لوئے طاقت ته ماتے ورکول، او دویم د قریشو بلکه د عربو مجموعي طاقت ته ماتے ورکول او مرکز عرب مکه مکرمه فتح کول، دا دواړه فتح مسلمانانو صرف په دوو کالو کښې حاصلے کړے، د دے نه معلومه شوه چه قرآن کریم د عالم الغیب کتاب دے

③ قرآن حکیم داسے وخت کښې د خلفاء راشدینو د خلافت پیشګوئي اوکړه چه د صحابه کرامو ژوند ته هم خطره وه بلکه یو مسلمان هم ځان محفوظ نه ګڼړلو لیکن د قرآن حکیم دا پیشګوئي درسته ثابته شوه او هم د دے مطابق هغوی د دنیا حکومت حاصل کړو د هغوی دین

او اسلام هُم سیاسی طاقت بیا مُوند او مضبُوط شو او اسلام په بقل جهان د خلفاءِ راشدینو په ذریعه خور شو، او د مسلمانانو نه د یو حکومت نه هم خبر یوه پانه نشوه، دَ دے خلورو اړو خبرو اعلان په خپلو دے الفاظو کښے قُرآن کړے وو، وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا ط (سورهٔ نور آیة ۵۵) په دا دوغه حالا تو کښے قُرآن حکیم دا سے نور ډیر غیبی اعلانات دوخت نه ړُومبے کړیدی او بیا رِشتیا اُختل مکرر لهذا والی په غرض صرف هم دا مثالونه کافی گنړو۔

۹۔ انجذابی اِعجاز

د قُرآنِ حکیم دَ جاذِبیت دا سے یو خاص شان دے چه په هیڅ انسانی کلام کښے نشته:

(۱) دَ جاذبیت یو دلیل دا دے، چه غیر عرب خلق دَ پردی ژبے دا قُرآن په ډیر تکلیف یادوی یا دے سانی او دَ دے دوړونه او تکرارونه کوی، حالانکه دے کښ دُنیوی هیڅ فائده نشته۔ دا جاذبیت یوا ځے دَ قرآن کیدیشی، دبل هیڅ کتاب نه!۔

(۲) دویم دا چه د دے په معنے نه پوهیدونکی خلق هم بیا بیا تول دد ے تلاوت کوی او زړه ئے نه پوره کیږی نه ډیر معلومه شوه چه انسانی روح دپاره په قرآن کښے یو خاص جاذبیت موندے شی

(۳) دریم دا چه دَ دے په مطلب نه پوهیدونکی خلق هم چه دا تلاوت کوی نو په هغه هم یو خاص اثر کیږی، او د دے تجربه شوے ده چه بی پوهیدونکو خواثر خاص کیږی، نو دا سے کشش چه په بل یو انسانی کتاب کښے هم نشته۔ د دے خبرے دلیل نشی جوړیدے چه قرآن کلام الٰهی دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۔ تالیفی اِعجاز

دَ قُرآن حکیم په تالیف کښے هم اعجازی شان موجُود دے، ځکه چه انسان یو کتاب جوړه وی، نو د هغے یو څو مضامین، د فصل، بیا څو فصلونه دَ باب، بیا څو بابونه دکتاب په عنوان سره یادوی او بل لیکن دَ قُرآن تالیف بالکل دانسانی تالیف نه جُدا او نوے شان لری، او سره د دے دومره معقُول دے، چه امام رازی رح فرمائی، چه د قرآنی ایتونو ربط هم یو مستقله معجزه ده، په قرآن کښے په یو ځائے احکام، واقعات انبیاء، اُمور آخرت، او صفات دباری تعالیٰ بیانیږی، نو ظاهر بین نا پوهه خلق دا بے ربطی گنړی خو قُرآن حکیم خپل مضامین د دوُو مقصدونو دپاره بیا کوی یو دا سے څیز ښودل چه انسان ته پو هے دَ هغے عِلم نه وی، او دویم چه قرآن په دے عمل غواړی ځکه چه یو بهترینه نسخه معلومول څه کمال نه دے تر څو چه په هغے عمل نه وی شوے، نو قُرآن دا دواړه غواړی، عِلم او عمل لیکن د عمل ترغیب دپاره قرآن حکیم نور مضامین هم بیا نوی چه هغه به د تاریخ مثلی شوی واقعات وی بالخصوص د پیغمبرانو علیهم السلام او د هغوی دَ اُمتونو واقعات او یا به دا دآخرت نتائج وی ځکه چه ښه عمل انسان ته هله کوی چه د هغے ښه نتیجه دَ هغه په دماغ کښے راشی او بد عمل پریښو به هله تیاریږی، چه دَ هغے بده نتیجه ئے په وړاندے وی، او یا به دا صفات دباری تعالیٰ وی ځ دَ دے مطلب به دا وی، چه انسان به ځان دَ عالم الکل قادر مطلق، عادل، ذات په وړاندے ذمّه دار گنړی نو نتیجه به ئی داوی چه دداسے ذات دحکمونو خلاف ورزی به نکوی، دتالیف دا حیرت انگیز نظام دَ دے دلیل دے چه قُرآن کلام الٰهی دے

⁂ ⁂ ⁂

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- اعتدالی اعجاز

انسان دَ جذباتو ګوډے دے ددہ هر حرکت په جذباتو بنا وی، قهر په وخت کښے د رحم او شفقت نه خالی وی او دَ رحم په وخت د... او غُصے نه تش وی، په خُوشحالئ کښے به څوی غم به ورسره نُو ته نه وی لیکن دَ الله شان دَ جذباتو نه پاک دے، او قُرآن د هغه کلام دے ... بعضے کښے غضب سره دَ مهربانئ او مهربانئ سره د قهر ذکر دی خو ځایونه ... جُدا وی مثلاً دَ غضب ځائے ګنهګاران وی او د مهربانئ ځائے ... فرمانبرداران وی هم د غه وجه ده چه قُرآن کښے دَ ویرَولو سره دَ زیړ... ورکولو او زیری ورکولو سره دَ ویرَولو، جنت سره د دوزخ او دوزخ سره ... جنت ذکر په یو ځائے کښے موجُود دی او بے شمیره ځایونو کښے په یو آیت کښے مینه، او قهر، دواړه موجود وی مثلاً،

نَبِّئْ عِبَادِیْٓ اَنِّیْٓ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِیْمُ ۝ وَاَنَّ عَذَابِیْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِیْمُ ۝ ترجمه: خما بندګان خبر کړه چه ... زه ... خو مُعاف کوونکے او مهربان ... اوداچه خما سزا هم دردناکه ده ... سورۃ الحجر آیة ۴۹ و ۵۰

ددے جمع نه مطلب دا چه دَ قرآن سرچشمه د جذباتو ګوډے اِنسا... نه بلکه دَ جذباتو نه پاک د حکمتونو دَ خزانے کلام دے، د هغه دَ حکمت... تقاضا ده، چه انسان کښے دِ محبت او خوف دواړه څکه وی، کچرے خوف... جدا نه وی، نو بیا به دَ خدائے پاک د فرمانبردارئ کارخانه ګډه وډه شی، کچرے معمولی انسانی حکومت کښے دَ حاکم ویره نوی نو حکومت پانے کیږی دا رنګ دَ محبت ضرورت څکه دے، چه په عبادت کښے اخلاص ... وی دَ محبُوب څکه په اخلاص سره منځ شی او دَ هغه د پاره محب د ځا... قربانئ ورکولو نه هم تیار وی، هرکله چه په الله تعالیٰ کښے دا دواړه ... جمع دی نو د هغه په کلام قُرآن کښے دِ هم دا دواړه ځا ځا جمع وی. به ...

خبرو نو کښے دا دواړه جمع کیدل دَ ښت په حساب ډیر کم دی، انسان ده زمری یا د ظالم انسان نه ویریږی مینه ئے ورسره نشته مور سره دَ هغه محبت شته لیکن ویره ئے تر نشته معلومه شوه چه یواځے خالقِ کائنات کښے دا دواړه جمع کیدے شی بلکه دَ هغه ذات دَ دے دواړو مرکز دے، ثابته شوه چه قرآن څکه هم دَ دے ذات کلام دے دَ ترغیب او ترهیب په باره کښے آیتونه پیش کوم

لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝ سورۃ الزمر آیة ۵۳: د الله دَ رحمت نه نا اُمیدی مکوئ بیشکه الله ټول ګناهونه معاف کوے شی، په تحقیق هغه مُعاف کوُنکے او مهربان دے:

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ اُخْفِیَ لَهُمْ مِّنْ قُرَّةِ اَعْیُنٍ ۚ جَزَآءًۢ بِمَا کَانُوْا یَعْمَلُوْنَ ۝ سورۃ السجدہ آیة ۱۷: هیڅ نفس نه پوهیږی چه ما کوم سترګو یخولو والا نعمتونه دَ هغه د پاره دَ عملونو په بدل کښے پټ ساتلی دی:- دَ ویرَولو په باره کښے ارشاد دے:-

وَخَابَ کُلُّ جَبَّارٍ عَنِیْدٍ ۝ مِّنْ وَّرَآئِهٖ جَهَنَّمُ وَیُسْقٰی مِنْ مَّآءٍ صَدِیْدٍ ۝ یَّتَجَرَّعُهٗ وَلَا یَکَادُ یُسِیْغُهٗ وَیَاْتِیْهِ الْمَوْتُ مِنْ کُلِّ مَکَانٍ وَّمَا هُوَ بِمَیِّتٍ ؕ وَمِنْ وَّرَآئِهٖ عَذَابٌ غَلِیْظٌ ۝ سورۃ ابراهیم آیة ۱۵ تا ۱۷	ناکامه دے هر هغه کس د چا چه په خپل زور د با پرواوا سلام سره ئے ضد کولو د هغه دَ ستو جهنم دے، د هغے دَ زوو او به په ده څښولے شی کوټ به ئے ترا خلی

مګر تیرَولے به ئے نشی او د هر طرف به په ده دَ مرګ سختئ وی خو مری به نه او دَ دے نه پس به په سخت عذاب کښے ګیر وی:

۱۲- ملکی اعجاز

د تولو هلو ئے انسان بادشاه حُکم هم چلیږی او خلق ترے ویریږی هم

مګر دا دواړه محدود دي، او دا سې هيڅ نشي کولې چه ځمکې يا آسمان غونډې يو غټ مخلوق ته حکم ورکړي، ليکن قرآن طوفانِ نوح عليه السلام کښې ځمکې او آسمان ته داسې حکم ورکړو:-

يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي: (سورة هود آية ۴۴) : اې ځمکې خپلې اوبه تيرې کړه او اې آسمانه! اوبه بندې کړه:-

او دا حکم ئې جاري هم کړو، د دُنيا لوئې بادشاهان د خلقو خوشامد تقرير ونه او خبرې دې د پاره کوي چه هغوي جرتِ بغاوت ونکړي او حکومت نړوا نخلي، ليکن د يو ليو پي مصنف په قول "قرآن نه دا معلوميږي چه د دې مصنف چا نه ويريږي" د دې نه معلوميږي چه قرآن د خالق کلام دې:-

(دريم فصل)

د تفسير او تاويل او د دې دواړو د متعلقاتو بيان:

(۱) د تفسير او تاويل د لفظو معنوي تحقيق:-

تفسير په عربي لغت کښې د فسر نه جوړ دې چه د هغې معنى د يو څيز ښکاره بيانول دي او په دې وجه "فاروره"، ته هم تفسره ويلې شي ځکه چه د هغې په ليدو به ډاکټر د مريض حال ښکاره شي" تاويل په عربي لغت کښې د أول نه جوړ دې چه د هغې معنى راګرځيدل دي، د تاويل اصطلاحي معنى هم د غې د قرآن الفاظ ټولو احتمالي معنى ګانو کښې يو معنى ته راګرځول دي،

د تفسير او تاويل په شرعي او اصطلاحي معنى کښې څو اقوال دي

(۱) د ابو عبيده قول دې چه دواړه يو معنى لري (۲) امام راغب فرمائي چه تفسير عام لفظ دې د کلام الهى تشريح او د کلام انساني تشريح (دواړو) ته ويلې شي، مګر تاويل بواځې د کتب الهيه تشريح ته هم ويلې شي:

(۳) دامام ابو منصور ماتريدي دا رائې ده، چه تفسير دې ته وائي چه د قرآن مراد يقيني طور متعين کړې شي، او تاويل به دې ته ويلې شي چه احتمالي معنى ګانو د قرآن کښې يوه معنى غير يقيني طور متعين کړې شي، (روح المعاني جلد الاول، الاتقان، جلد ۲ ص ۱۷۳) خو زمونږ په نزد دې اقوالو کښې څه اختلاف نشته صرف د اصطلاح ګانو اختلاف دې د متقدمينو اصطلاح دا ده چه تفسير او تاويل دواړه په يو معنى کښې استعماله وي او د تفسير په موقعه لفظ د تاويل هم استعمالوي، تفسير ابن جرير دا طرز غوره کړې دې، ابو عبيده دواړه هم معنى بولي د هغه په هم دې اصطلاح د متقدمينو ده او د متاخرينو اصطلاح هغه ده کومه چه ابو منصور ماتريدي بيان کړې ده، چه تفسير هغه دې چه يو نقيني دليل سره مراد الهى متعين کړي او تاويل به هغه ويلې شي چه په احتمالي معنو کښې يو معنى په ظن او اجتهاد متعين کړې شي.- د امام راغب فرق حقيقي نه دې بلکه د متعلق په اعتبار يو اصطلاحي فرق دې.- چه د تاويل تعلق د کتب الهيه د تشريح سره دې او تفسير عام دې:-

(۴) د ارتلټ دا قول چه روايةً د قرآن د معنى متعين کول، تفسير او دراية متعين کول تاويل دې:

(۵) يا کومه معنى چه د قرآن د عبارت نه واضح معلوميږي هغه تفسير او کومه چه په اشارې د الفاظو سره معلوميږي هغه تاويل دې:-

ټولې د متاخرينو اصطلاح ګانې دي کوم ته ی د قدماوو په اصطلاح کښې دواړه يو معنى ده چه صاحب قاموس دا ښکاره بيان کړې ده او د متاخرينو اصطلاح علامه آلوسي په روح المعاني کښې بيان کړې ده:-

(۲) د تفسير، تعريف، موضوع او غاية (غرض)

علامه آلوسي په روح المعاني کښې د علم تفسير دا تعريف کړې دې، چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم تفسیر هغه علم دے، چه په هغې کښې د قرآن د الفاظو طرز تلفظ او هم معلومیږی د قرآن په وحی مخاطبو (صحابه کرامو او عربو) ته د
د مفردانو د قرآن مدلولات او معانی مُرادة او د هغې افرادی او ترکیبی نزولِ قرآن په وخت د دے علومو ضرورت نه وو ځکه د هغوی
احوال او د نورو متعلقاتو بحث وی او په قول د صاحب د مناهل العرفان به هم داوه په دے کښې د هغوی طبعی مهارت وو او فطری ذوق ئے هم
رجلل از اصلاح د دے مختصر تعریف دا دے، چه علم تفسیر قرآن سره دے لرلو ځکه هغوی د دے علومو د مقاصدو ماهر وو، لیکن د غیر
تر لی د هغه تحقیق نوم دے، چه د هغې نه مُرادِ الٰهی متعین کیدے شی عربو او نزولِ قرآن د زمانے نه پس د نورو عربو د پاره د قرآن د پوهې
د قدماو د اصطلاح مطابق قرآن د تفسیر او تاویل یو معنیٰ بنو دلے په غرض د دے علومو مهارت ضروری اوګرځیدو ځکه چه رښتنی
سورۃ فرقان کښې دی ﴿وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ﴾ بوغه د نورو قومونو د ګډون په وجه دا ذوق فطری باقی پاتے نشو
﴿تَفْسِيرًا﴾ آیة عسے په بل ځائے کښې ارشاد دے. ﴿وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ﴾ د دے شرط ضرورت پخپله د قرآن نه ثابت دے:
﴿إِلَّا اللَّهُ﴾ (آل عمران آیة ۷) موضوع د علم تفسیر کلام د دے روح المعانی ﴿نَزَلَ بِهِ ... عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ۝ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ۝﴾ او
غایة او غرض د علم تفسیر د مُرادِ الٰهی علم حاصلول به دے غرض دا قول د الله تعالیٰ ﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝﴾
چه په اعتقاد او عمل کښې د هغې تابعداری اوکړے شی. دا یتونه صفا بیانوی، چه دا کتاب په عربئ ژبه کښې د هغې د قواعدو

د تفسیر او د مطالبو د قرآن د پوهې آداب او شرائط

مطابق نازل شویدے، په دے وجه د قرآن د پوهې د پاره د علم
روح المعانی، الاتقان، برهان، مناهل العرفان او په نورو کتابونو کښې لسان یعنے د عربئ د ټولو شعبو علم حاصلول ضروری دی او عامه
تفسیر د اهلیت او استعداد او د قرآن د پوهې د قابلیت د پاره خو قاعده هم دا ده چه په اُردو ژبه کښې د غالب یا د مؤمن د دیوانونو
شرطونه ذکر دی موږ به دا سره د دلائلو به ذکر کړو:. پوهه د اُردو ژبے د قواعدو او په هغې کښې د مهارت حاصلولو نه بغیر

علم اللغة یا علم اللسان

د مفسر قرآن د پاره د قرآن د ژبے ممکنه نه ده:
(عربئ) مهارت ډیر ضروری دے.

علم السنة

د قرآن د پوهې د پاره علم السنة هم ضروری
او دا مهارت به د دے علومو حاصلیږی، د مفردات قرآن د مدلولاتو دے او د صاحب قرآن علیه السلام نه بغیر د قرآن
د موقعو استعمال تحقیق چه دا به په علم اللغة سره کیږی، د قرآن پوهه ناممکنه ده چه د هغې د پاره علم السنة والحدیث ضروری دے
مُفردانو لسانی تغیرات او تصرفات چه دا به علم الصرف والاشتقاق په دے د پاره چه د نزولِ قرآن اسباب. د قرآن د مجملاتو تشریح او د
ذریعه حاصلیږی، د مرکباتو او د قرآن د جملو د تغیراتو او تصرفاتو لپاره مبهماتو وغیره د تعین علم حاصل شی ورنه په قرآن کښې د ما نحن او د
حرکاتو او اعرابو د تبدل چه دا په علم النحو سره معلومیږی، د قرآن الکوۃ حکم شوے دے لیکن د او صاحت نشته چه د منو نحو پوه تول
الفاظو د انتخاب او د محل استعمال د نکتو او د اسرارو چه دا په علم البلاغة سره خبره دے. د هر مونځ وخت د کوم ځائے نه شروع کیږی

اوکله ختمیږی، بیا د هر نوع د کعتونو شمیر څو مره دے د نوع ا...
ترکیبی څومره دی او څنګه دی د نوع شرائط څومره دی، او کوم ک...
دی د غه رنګ د زکوٰة حال دے چه زکوٰة په کوم کوم مال کښے دے او په...
کښے نشته. د میاشت دے که د کال د مال په هر جنس کښے د دے م...
څومره دے، د زکوٰة شرطونه څه دی او د هغې مصارف کوم دی...
دے بغیر تشریح چه حقیقت کښے د قرآن تشریح ده بغیر د سنت نا ممک...
ده د غه حال د حج روژے او د نورو احکامو دے، څنګه چه مونږ
د قرآنی الفاظو په مطلب د پوهیدو د پاره د عربو لغت محتاج یو
دغه رنګ د قرآن عملی شکل متعین کولو د پاره د حدیث او سنت
محتاج یو. او دا څو مونږ محتاجی ده د قرآن محتاجی نه ده ځکه چه
مونږ ته د قرآن نه د فائدے اخستو د پاره قدرتی طور د د...
امورو ضرورت دے، مونږ چه اوبو نه فائده اخستل غواړو
مونږ ته د کوهی کنستو یا د ولے جوړولو ضرورت وی، د دے
دا مطلب هرګز نه دے، چه اوبه محتاج دی، یا کوهے یا ولے محتاج
ده بلکه مونږ ه فائدے اخستو د پاره د دے دواړو محتاج یو او ب...
بے نیازه دی، همدا غه وجه ده چه مخبله قرآن د ځلے پوهے د پا...
د حدیث او د سنت ضرورت بنودلے دے کوم چه د حضور علیه السلا...
قول او عمل بیلے شی ارشاد دے.

وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ ط (سوره جمعه آیة ۲) د حضور علیه
السلام منصب دا دے چه هغه خلقو ته د قرآن او د حکمت تعلیم و...
کړی، دا د قرآن د مطالبو تعلیم ښائی. ځکه چه د قرآنی الفاظو ته...
مخکښے ذکر دے، يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ، ځکه د عامے قاعدے له مخ...
کیږی بوازے صرف د کتاب عبارت واورول نودا نشی ویلے چه

دا د کتاب تعلیم ورکړو ته څو چه هغه د کتاب د مطالبو تعلیم
نه وی ورکړے په بل ایت کښے دی :-

لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ (سورة النحل آیة ۴۴) د دے د پاره چه ته
واضح کړے، خلقو ته هغه کتاب چه د دوی د پاره نازل شوے دے
علیٰ هذا القیاس په دے باره کښے ډیر ایتونه موجود دی چه د هغه نه
د قرآن پوهه په علم الحدیث باندے موقوفه ثابته شوے ده

عِلم الآثار

د قرآنی معنو پوهیدو د پاره د صحابه او تابعینو
د آثارو علم ضروری دے صحابه خو براه راست
د حضور علیه السلام شاګردان دی او تابعین ته په یو واسطه
شاګردان دی، د دوی د قرآن پوهه د روستنو خلقو نه زیاته
صحیح ده، امام شافعی رحمه الله تعالیٰ په الرساله کښے لیکی چه
اِجْتِهَادُهُمْ فَوْقَ اِجْتِهَادِنَا، چه د صحابه کرامو اجتهاد ځمونږ
د اجتهاد نه ډیر غوره دے، د صحابه کرامو په باره کښے د قرآن
کریم ارشاد دے،

رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ط (بینه آیة ۸) الله تعالیٰ د هغوی
نه راضی او هغوی د الله تعالیٰ نه راضی دی)

د رضاء الٰهی دا آسمانی سند دومره اوچت (اعلیٰ) دے چه دے
سره دا احتمال نه پاتے کیږی چه مجموعی حیثیت سره به د دوی تفسیر
غلط شی او د امت د پاره به د ګمراهئ سبب جوړ شی، ځکه چه د رضاء
الٰهی نه پس د دے قسمه احتمالاتو ګنجائش نه پاتے کیږی، دے نه علاوه
د علم الآثار نه د صحابه رض او تابعینو رح د اقوالو علم دا تلے شی او
مفسرین قرآن د دا سے تفسیر کولو نه محفوظ پاتے شی کوم چه د دے تیرو نه خلاف
دی او د تحریف قرآن عنوان دے کیدو جرم سبب جوړ شی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه په هغې باندې قرآن کښې د دوزخ وعيد راغلى دے

وَمَنْ يُّشَاقِقِ الرَّسُوْلَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ: او څوک چه د پيغمبر خلاف کوى لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيْلِ الْمُؤْمِنِيْنَ: او د مؤمنانو نه په خلاف لاره ځى نُوَلِّهٖ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهٖ جَهَنَّمَ ط وَسَآءَتْ: نو مونږ به هغوى د هغوى د مَصِيْرًا ط (سورة النساء آية ۱۱۵: خوښے په لار د تلو نه پريږدو او جهنم کښې به ئے وراچوو او هغه ډير خراب ځائے دے) د دے آيت نه معلومه شوه چه څنګه مخالفت د رسول عليه السلام جرم دے دغه رنګ د صحابه کرامو مخالفت هم جرم دے، ځکه چه د نزول قرآن مومنان هم دغه دى. له دے وجه د اسے تفسير چه د صحابه کرامو د مجموعى رائے نه خلاف وى هغه تحريف او جرم دے، چه د هغې سزا دوزخ دے:

۴- علم القواعد واصول استنباط:

د مفسر د پاره د عربى ژبان د هغې قوانينو علم هم ضرورى دے چه په هغې هغه د مجمل، مفصل، عام، خاص، مطلق، مقيد، امر نهى وغيره حقيقتونه او مقتضيات معلومه کړے شى چه د تفسير کولو په وخت احکامو او تعبيراتو سلو کښې غلطى اُونکړى، دا قواعد د اصول فقهى د علم نه معلوميږى. دا د عربى ژبے يو ژور علم دے چه خاص اهل علم ئے پيژنى او د ښه اهل استنباط و ښلے شى دوى په دے قاعدو کښې ماهر وى. او د دے په زور د احکامو د استخراج جوګه وى قرآن کښې د دے خاص طبقے ذکر دے:

وَاِذَا جَآءَهُمْ اَمْرٌ مِّنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوْا بِهٖ ط وَلَوْ رَدُّوْهُ اِلَى الرَّسُوْلِ وَاِلٰى اُولِى الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِيْنَ يَسْتَنْبِطُوْنَهٗ

يعنے د امن او خوف په باره کښې څه حادثه پيښه شى نو کچيرے هغه الله او د رسول عليه السلام ته حواله

مِنْهُمْ (سورة النساء آية ۸۳) کړى نو د استنباط خاوندانو به د هغې حقيقت پيژندلے وے:

شرعى احکام کچيرے او امرونو امر دي او د امن څيز دے او کچيرے منهيات وى نو نهى ده او د خوف څيز دے، څه معامله کښې دا تحقيق کول چه مامور دے که منهى نو د دے به دا مطلب وى چه دا امن کښې داخل دے که خوف کښې دا د الله او د هغه د رسول صلى الله عليه وسلم (کتاب الله او حديث) طرف ته راوړل پکار دى، د دے د پاره چه اجتهاد کونکى د کتاب الله او سنت منصوصاتو سره د دغے معاملے موازنه اُوکړى او د هغې حکم تراُباسى د دے د پاره د عربى په عامه ژبه د پوهيدو نه علاوه د عربى ژبے د مخصوصو قواعدو معرفت (پيژندل) هم ضرورى دى چه په هغې د قرآن د صحيح قانونى اندازه فکر دارومدار دے او دا اصول فقه د علم نه د دے قانونى قواعدو پيژندل حاصليږى.

۵- علم قواعد الالهيات

د مفسر فرض دى چه هغه ته د ذات الٰهى سره د تړلو جائزو او ناجائزو علم حاصل وى، او هغه په دے پوهيږى چه الله تعالٰى يو داسے هستى ده چه د جسميت، طرف او مکان او زمان نه منزه او پاک دے او د دے قيدونو نه بالکل بهر دے، هغه داسے ذاتى کمالاتو سره موصوف دے چه لامحدود دى دا د دے د پاره چه د هغه آيتونو په تفسير کښې درځ اُنخورى کوم چه الٰهياتو او د الله ذات او صفاتو سره متعلق وى، او بيا د امورو د پاره د علم العقائد او علم الکلام ضرورت دے، چه د الٰهياتو په مسئلو کښې د ګمراهئ نه محفوظ پاتے شى:

اِنَّ اللّٰهَ شُبِّهَ

کيدے شى چه د چا په زړه کښې دا شبه وى چه د تفسير قرآن د پاره به کوم علومو کښې د مهارت شرط ايخودے

شوے دے نو هغه علوم خو د نزولِ قرآن په زمانه کښے نه وو بلکه د هغې نه بعد تدوین شو لکه علم الصرف، علم النحو، لغت، بلاغة علم الحدیث والاثار علم العقائد او علم الکلام او اُصولِ فقه۔ اُس دَ دے ضرورت ولے پیدا شو اوکه دَ دے ضرورت وی نو دَ وړاندینی صحابه کرامو ولے تفسیر بیا څنګه وو؟ جواب دا دے چه دَ علومو وجود او دَ هغې تدوین کښے فرق دے دا ټول علوم مذکوره، دَ نزولِ قرآن بلکه د هغې نه هم وړاندے موجود وو عربی ژبے سره دا ګڼلی وُو او په عربی خبرو اترو کښے به استعمالیدل مثلاً دَ دے علومو تدوین او تصنیف نه وو شوے هسے خو فاعل مرفوع دَ نیل مفعول منصوب دَ نیل، عام، خاص، مطلق او مقید دغه رنګ دَ صرف او نحو تغیرات، دا ستعمال بلاغتی موقعے دا ټول دَ نزول قرآن په وخت کښے موجود وو او عربو به استعمالول صرف دَ تصنیف او تدوین په سلسله کښے پس واچولے شو۔ علم الحدیث او علم الآثار دَ قرآن دَ تشریح په حیث قرآن سره سره وجود ته راغلل خو صرف تصنیف او تدوین ئے وُستو اُشو نو دا شبه څکه بے ځایه ده:-

۲- علم الموهبة

دقرآن دَ پوهے او دَ تفسیر د مهارت دَ پاره علمِ وهبی او دَ شاه ولی الله رحمه الله په قول "علم لدنی" ضروری دے، چه دَ نور ایمان او تقوٰی نه پیدا کیږی، دَ قرآن ارشاد دے لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ○ (سورة الواقعة آیة ۷۹) د قرآن ظاهری الفاظو او نقوشو ته صرف پاک لاس لګولے شی، یعنے دَ کوم کس چه طهادت او اَوُدَس نه وی، نو هغه ظاهری قرآن ته لاس نشی لګولے دغه رنګ چه دَ چا طهارت باطنی او قلبی نه وی، نو هغه د قرآن باطن او دَ هغه معانی نشی موندے۔ دا طهارتِ باطنی او قلبی نُور په طاعت الٰهی او تقوٰی سره پیدا کیږی، چنانچه امام سیوطی رح په اتقان جلد ۲ ص ۱۸۱ کښے دا امام

(c) ketabton.com: The Digital Library

زرکشی دَ البرهان فی علوم القرآن نه نقل کړیدی،

إِعْلَمْ أَنَّهُ لَا يَحْصُلُ لِلنَّاظِرِ فَهْمُ مَعَانِي الْقُرْآنِ وَلَا يَظْهَرُ أَسْرَارُهُ لِمَنْ فِي قَلْبِهِ بِدْعَةٌ أَوْ كِبْرٌ أَوْ هَوًى أَوْ حُبُّ الدُّنْيَا أَوْ مُصِرٌّ عَلَى ذَنْبٍ أَوْ غَيْرُ مُتَحَقِّقِ الْإِيمَانِ أَوْ ضَعِيفُ التَّحْقِيقِ أَوْ يَعْتَمِدُ عَلَى مُفَسِّرٍ لَيْسَ عِنْدَهُ عِلْمٌ أَوْ رَاجِعٌ إِلَى مَعْقُولِهِ وَهٰذِهِ كُلُّهَا حُجُبٌ وَمَوَانِعُ بَعْضُهَا أَكْبَرُ مِنْ بَعْضٍ وَهٰذَا مَعْنَى قَوْلِهِ تَعَالَى سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ، قَالَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ يَقُولُ أَنْزِعُ عَنْهُمْ فَهْمَ الْقُرْآنِ أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ قَالَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ لَا يَجْتَمِعُ فَهْمُ الْقُرْآنِ وَالْاِشْتِغَالُ بِالْحُطَامِ فِي قَلْبِ مُؤْمِنٍ ط

دَ قرآن معانی او اسرار دا سے کس ته نشی حاصلیدے د چا په زړه کښے چه بدعت، تکبر، خواهش پرستی یا محبت دَ دنیا وی، یا په ګناه مُصِر وی یا دَ هغه ایمان مضبوط نه وی یا دَ هغه تحقیق کمزورے وی یا په غیر عالم مفسر باندے اعتماد کوی یا دَ خپل عقل منته کوی دا ټول اُمور دَ قرآن پوهه کښے بندونه وی او څه دَ نورو نه لوئے وی همدا معنی ده دَ قرآن دَ دے ارشاد چه څه به دَ قرآن نه مقاصدو نه هغه خلق اړوم چه په زمکه کښے ناحق لوئی کوی ابن ابی حاتم د سفیان بن عیینه نه نقل کړے دی چه دوی نه به دَ قرآن دَ پوهه نور راباخم، سفیانِ ثوری فرمائی چه حکام پرستی او دَ قرآن پوهه دواړه دَ مؤمن په زړه کښے نشی جمع کیدے:

دے نه معلومه شوه چه دَ قرآن دَ پوهے دَ پاره دَ زړه دَ دنیا ضرورت دے، چه څوک دے نه محروم وی نو هغه به دَ قرآن دَ پوهے نه هم محروم دی او دا دنیا دَ هغه اُمورو نه پیدا کیږی کوم چه پوره ته عبادات کښے ذکر دی او دَ الله تعالٰی نه دَ فیض حاصلولو دَ پاره شرط دی دَ دے نوم

"عِلْمُ الْمَوْهِبَة" دے چه په دے دَ قرآن دروازه پرانستے شی،
په حدیث شریف کښے دی چه چا ځپله رائے دَ قرآن صحیح تفسیر
هُم اُکړو نو بیا هم دَه غلط اُکړه (ابوداؤد۔ ترمذی، نسائی) دَ
ابوداؤد په یو بل روایت کښے دی، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهٗ مِنَ النَّارِ یعنے ځپله
رائے تفسیر کوُونکے د دوزخ مستحق دے په دے وجه ټول عُلماء په دے
متفق دی چه تفسیر بالرائے یو بد کار دے

دَ تفسیر بالرائے تحقیق

دَ تفسیر بالرائے نه دا معنیٰ قطعاً
مُراد نه ده چه دَ قرآن په تفسیر
ڈهن و رائے او فِکر استعمال نشی، ځکه چه دے نه خو بغیر تفسیر
کیدے نشی او ځپله قرآن په (لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ۝ چه خلق دِ
قُرآن کښے فکر کوی او په اَفَلَا يَتَدَبَّرُوْنَ الْقُرْاٰنَ ۝ چه دا خلق
په قُرآن کښے ولے غور نکوی) قسم الفاظو سره په قُرآن کښے دَ فِکر او
تدبُّر کولو ترغیب ورکړے دے په دے وجه "رائے" او "فکر" خه بد نه دے
بلکه دَ تفسیر بالرائے مطلب دا دے،
(۱) چه ځپله رومبیٔ قائمه کړے رائے بنیاد جوړ کړی او قُرآن دے
رائے ته دَرا اَړولو کوشش کوی په دے صورت کښے رائے اصل شره
او قُرآن تابع شو، چه موضوع په سَبَب کول دی او بد دی او دَ دوزخ
باعث دی، په دے صُورت کښے تفسیر بالرأی کښے دا د (ب) سبیت
دَ پاره ده سیاق سباق او دَ عربی قواعدو مُطابق د رائے په استعمال دا
تفسیر کول چه دَ قُرآن او دَ اسلام دَ بُنیادی مقاصدو نه خلاف نه
وی هغه "محمود" دے مذموم نه دے او دے ته تفسیر بالرائے هم
نشی ویلے، بیا هرکله دے نه ځوک تفسیر بالرائے اُوائی نو د کَتَبْتُ
بِالْقَلَمِ" کښے استعمال شوے "ب" پشان رائے بر صرف یو آله د تفسیر شی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ تفسیری عمل محور او مرجع به نه وی،
(۲) دویم صُورت دا دے، چه په قُرآنی تفسیر کښے دَ عمل او نقل
دوه جُدا دائرے دی، د قرآن دَ مُفردا تو معنے متعین کول اسباب
نزول، ناسخ، بیان دَ مُجملاتو او مختلف قراآتو نه، دا ټول داسے خیزونه
دی چه صرف په نقل معلومیږی دا ئے په دے کښے نشی چلیدے۔ لهذا
په دے اُمورو کښ دَ دا ئے دخل تفسیر بالرائی وی، چه هغه بد دے
باقی ځپله رائے دَ آیت ډیرو معنو کښے یو معنیٰ متعین کول یا د هغے نه د
حکم استنباط دَ قواعدو دَ استنباط مطابق یا دَ قُرآنی حُکم دَ حکمت
او دَ راز وغیره استخراج دا ټول تفسیر بالرائے کښے داخل نه دے،
ځکه چه دا ټول اُمور دَ عقل او دَ رائے دائرے سره تړلی دی نه
چه د نقل او درایت سره (الاتقان جلد ۲ ص ۱۷۹ و ص ۱۸۳) نو د
تفسیر بالرائی به دا مطلب وی، چه دا ئے دَ نقل په دائره کښے مداخلت
اُکړی، او دَ نقل او روایت به موقعه د نقل او روایت په ځائے به رائے
سره تفسیر اُکړی، نو دا د حد نه تجاوز دے،:

د شبهې ازاله، دَ صوفیه وُاو باطنیه وُ دَ تفسیر په منځ کښے فرق،

داسلام صُوفیه وُ هم دقرآن تفسیرونه کړی دی، او باطنیه ملاحده وُ
هم لیکن اوّل ته تحریف او تفسیر بالرأی نشی ویلے او دویم قسم په
تحریف کښے شامل دے، دَ دے فرق دا دے، چه صُوفیه کرام دَ قُرآن
ظاهری معنے منی او دَ هغے سره دَ مناسبو او مماثلو خیزونو ذکر کوی
چه د ذهن دَ پرواز دَ دائره وسیع وی، او د هغه مناسب خیزونه دَ اسلامی
مُسَلّماتو نه خلاف نه وی، دَ دے نه دَ اِسلامیاتو اِنکار نه لازمیږی
مګر باطنیه ظاهری معنیٰ نه منی او د خپلے خوښے دغه باطنی معنے
اصل مُراد دَ الله ګنړی، لکه ځنګه چه دا فرق روح المعانی بلکه تفتازانی

هُم بیان کړی دی، علامه آلوسی فرمائی

وَاَمَّا کَلَامُ الصُّوْفِیَّةِ فِی الْقُرْاٰنِ فَهُوَ مِنْ بَابِ الْاِشَارَاتِ تَنْکَشِفُ عَلٰی اَرْبَابِ السُّلُوْکِ وَیُمْکِنُ التَّطْبِیْقُ بَیْنَهَا وَبَیْنَ الظَّوَاهِرِ الْمُرَادَةِ وَ ذٰلِکَ مِنْ کَمَالِ الْاِیْمَانِ وَمَحْضِ الْعِرْفَانِ لَا اَنَّهُمْ اِعْتَقَدُوْا اَنَّ الظَّاهِرَ غَیْرُ مُرَادٍ اَصْلًا وَاِنَّمَا الْمُرَادُ الْبَاطِنُ فَقَطْ اِذْ ذٰلِکَ اِعْتِقَادُ الْبَاطِنِیَّةِ الْمَلَاحِدَةِ تَوَسَّلُوْا بِهٖ اِلٰی نَفْیِ الشَّرِیْعَةِ بِالْکُلِّیَّةِ وَحَاشَا سَادَاتُنَا مِنْ ذٰلِکَ وَقَدْ حَضُّوْا عَلَی التَّفْسِیْرِ الظَّاهِرِ وَقَالُوْا لَابُدَّ مِنْهُ اَوَّلًا اِذْ لَا یُطْمَعُ فِی الْوُصُوْلِ اِلَی الْبَاطِنِ قَبْلَ اَحْکَامِ الظَّاهِرِ وَمَنْ اِدَّعٰی فَهْمَ اَسْرَارِ الْقُرْاٰنِ قَبْلَ اِحْکَامِ الظَّاهِرِ فَهُوَ کَمَنْ اِدَّعَی الْبُلُوْغَ اِلٰی صَدْرِ الْبَیْتِ قَبْلَ اَنْ یُّجَاوِزَ الْبَابَ

دَ تفسیر قُرآن په باره کښې دَ صُوفیه دَ کلام دَ قبیلې دا اشارا تو دے چه هغه په سالِکانو منکشف کیږی او دا دقُرآن ظاهری معنو سره منطبق کیدے شی. دا دَ کمالِ ایمان او د خالص معرفت نښې دی، دَ دوی دا مطلب هرګز نه وی چه ظاهری معنے مُراد نه وی، بلکه صرف باطنی معنی مراد دی، دا عقیده خو دَ باطنیه وُ مُلحِدینو ده چه په داسے دوی شریعت ختموَل غواړی او خو بزُرګان خو دَ دے نه ویزاره دی ځکه چه هغوی بخپله په ظاهری تفسیر زور ورکړے دے، او وئیلی دی چه د چا ظاهری تفسیر پوخ نه دی هغه باطن ته نشی رسیدے او کوم کس چه د ظاهری تفسیر دَ پختګی (روح المعانی) نه وړاندې اسرار قرآن دا رونه حاصلول غواړی نو هغه داسے دے لکه دکور منځ ته (بغیر د دروازے) دَ رسیدو دعوی کوی۔

دعلامه آلوسی دَ دے بیان نه معلومیږی، چه دَ صُوفیه وُ په تفسیر کښې د څلورو لحاظو ، چه هغه دَ باطنی تفسیر نه جوړ کوی،

(۱) دَ الله مُراد صرف ظاهری تفسیر دے نه چه باطنی اشارات (۲) صرف په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظاهری تفسیر کښې د مهارت په وجه باطنی اشاراتو ته رسائی کیدے شی (۳) باطنی اشارات ظاهری تفسیر سره مطابق کیدل ضروری دی (۴) دَ معرفتِ الٰهی په نتیجه کښې دَ باطنی اشاراتو مطلب، دَ مُناسبو څیزونو انکشاف دے، نه چه د الحاد او دَ خواهش نفسانی په نتیجه کښې ! - دَ حدیث په دے الفاظو. لِکُلِّ اٰیَةٍ ظَهْرٌ وَّبَطْنٌ وَّلِکُلِّ حَدٍّ مَّطْلَعٌ ، کښې دَ ظاهر نه مُراد ظاهری معنیٰ ده او دَ باطن نه اَسرار مُراد دی (روح المعانی جلد ۱ ص ۷)

دَ صُوفیه وُ او باطنیه وُ په معنو کښې دَ بیلتُون په غرض مُونږ یو مثال پیش کوو چه دا بیلتُون ښه ښکاره شی ، حدیث شریف کښې دی، اِنَّ الْمَلٰٓئِکَةَ لَا تَدْخُلُ بَیْتًا فِیْهِ کَلْبٌ وَّ صُوْرَةٌ : یعنے په کوم کور کښې چه سپے یا تصویری نو په هغے کښې دَ رحمت فرښتے نه داخلیږی،، دا خو ظاهری معنی شوه اُس کچرے، څوک دا معنے په ځېل ځَانَه هُم داسے واخلی او بل یو مناسب مطلب ئے دا هُم واخلی .... چه دَ کور نه مطلب زړه او دَ سپی نه مطلب دَ دَرندګانو خویُونه دی او تصویر نه مطلب محبت د دنیا دے نو چه په کوم زړه کښې محبت دَ دُنیا او دَ سپی پشان اخلاق وی، نو هغے کښې مَلَکی نور نه داخلیږی، او س ه دَ دے حدیث دَ ظاهری الفاظو په جوړ بے ضرور نه سپے او دَ ساه واله څیز تصویر په کور کښې حرام ګنړی دا مثال د صوفیه وُ دباطنی تفسیر دے، لیکن کچرے اُس څوک دَ دے دا مطلب بیان کړی، چه دے نه ظاهری کور، ظاهری سپے او ظاهری تصویر مُراد نه دے او نه هغه په شریعت کښے منع دے، بلکه دَ دے مطلب په حدیث کښے دَ سپو خویُونه دی، او دَ تصویر نه مطلب یواځے محبّت دَ دُنیا دے نو دے ته به مُونږ هغه باطنی تفسیر وایُو کوم چه الحاد او تحریف دے، دغه رنګ په سُورتِ بقره کښے دَ بنی اسرائیلو په سلسله کښے داخل دی، اِنَّ اللّٰهَ یَاْمُرُکُمْ اَنْ تَذْبَحُوْا بَقَرَةً : سورة بقره آیة ۶۷) د بنی اسرائیلو د یو

مقتول سړی دَ قاتِل معلومئولو دَ پاره دوی ته حکم اُشو چه غوا ذبح کړئ
او بیا دَ هغې یو جُز مقتول سره اُمبڼئ نو مقتول به ژوندے شی او خپل
قاتِل به اُښائی، اُس دَدے ایت داسے تفسیر کول چه دَ "بقرة" نه غوا یا
غوئے نه دے مُراد بلکه نفسِ بهیمیه. تر مُراد دے ښکاره مطلب بے دا
وی، چه خپل نفسِ بهیمیه د عبادت او دَ ریاضت په چاړه ذبح کړئ
یعنے مړے کړئ هرکله چه نفس سو په عبادت او ریاضت سره د نفس سرکشی
ختمه شی نو روحانی ژوند به نصیب شی، او اصل قاتل یعنی خواهشات
نفسانی به په گوته کړی، (مطلب دا چه دَ خواهشاتو نه مغلوب انسان
مړے دے، د غوا/ غوئ نه مطلب هغه نفسِ بهیمیه دے، کوم چه دَ
خواهشاتو مرکز دے، د دے ذبح کول په ریاضت او عبادت سره دَ دَه
خواهشات مغلوب کول دی، چه هغه قاتل بولی، د ژوندی کیدو مطلب
جسمانی نه، بلکه روحانی ژوند مراد دے، (مترجم)

دا تفسیر کول چه غوا/ غوے نه دے ذبح شوے او نه خوئے
مقتُول بیا ژوندے شوے او خپل قاتل ئے اُ ښودلو، نو دا تفسیر بالرأ
دے چه چوټ الحاد او زندیقیت دے:-

که اصل واقعه او دَ ایت ظاهری معنیٰ په خپل ځائے صحیح اُگڼړی او بیا
د هغے باطنی تفسیر اُکړی نو څه بدیت ئے نشته لکه څنګه چه قاضی
بیضاوی په خپل تفسیر کښے د هغه ذِکر شوے اشارے د معرفت الٰهی د
نکتو په درجه کښے نقل کړی دی:-

دَ تفسیر بالرائے قسمونه امام سیوطی رح په اتقان کښے د ابن
النقیب رح نه نقل کړے دی:-

مَا تَحَصَّلَ فِیْ مَعْنٰی حَدِیْثِ التَّفْسِیْرِ: په شریعت کښے د منع شوی تفسیر بِالرَّاْیِ خَمْسَةُ اَقْوَالٍ اَحَدُهَا: صورتونه دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَلتَّفْسِیْرُ مِنْ غَیْرِ حُصُوْلِ الْعُلُوْمِ الَّتِیْ یَجُوْزُ مَعَهَا التَّفْسِیْرُ وَالثَّانِیْ تَفْسِیْرُ الْمُتَشَابِهِ الَّذِیْ لَا یَعْلَمُهُ اِلَّا اللّٰهُ وَالثَّالِثُ التَّفْسِیْرُ الْمُقَرِّرُ لِلْمَذْهَبِ الْفَاسِدِ بِاَنْ یَّجْعَلَ الْمَذْهَبَ اَصْلًا وَّالتَّفْسِیْرُ تَابِعًا فَیُرَدُّ اِلَیْهِ بِاَیِّ طَرِیْقٍ اَمْکَنَ وَاِنْ کَانَ ضَعِیْفًا. اَلرَّابِعُ اَنَّ مُرَادَ اللّٰهِ کَذَا بِالْقَطْعِ مِنْ غَیْرِ دَلِیْلٍ، اَلْخَامِسُ التَّفْسِیْرُ بِالْاِسْتِحْسَانِ وَالْهَوٰی (الاتقان جلد ۲. ص ۱۸۳)

(۱) د تفسیر دَ پاره د ضروری علومو حاصلولو نه بغیر تفسیر کول:-
(۲) دَ صفاتِ باری تعالیٰ یا د مُقطعاتو یا دَ متشابهاتو تفسیر کول چه دَ هغې علم الله تعالیٰ سره خاص دے (۳) دَ خپلے غلطے قائم کړے شوے رائے دَ مضبوطولو دَ پاره داسے تفسیر کول چه هغه دَ خپلے غلطے رائے تابع کړی، او هم دے نه ئے دیمار ورکاوی، څلورم داچه بغیر دلیله دعوئے اُکړی چه هم دا مطلب یقیناً دالله تعالیٰ دے، پنځم داچه دَ قرآن تفسیر په خپله خوښه او خواهش اُکړی:-

دا ټول صُورتونه په تفسیر بالرائے کښې داخل دی، په کوم چه د دوزخ دَ سزا وعید راغلے دے، دَ لوی رنګ په تفسیر ولو کښے به ډیر کم داسے وی، چه په دے پنځو صورتونو کښے به په یو څه طریقه داخل نه وی، العیاذ بالله:-

اقسامِ تفسیر: ابن عباس رضی الله د تفسیر څلور قسمه ښودلی دی
(۱) چه صرف دَ عربی ژبے په خاص مهارت او دَ هغې په قواعدو پیژندو معلومیدے شی (۲) هغه اعتقادی او عملی ښکاره احکام چه د قرآنی الفاظو په آوریدو سره معلومیدے شی، لکه چه فَاعْلَمْ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ (سورة محمد آیة ۱۹) پوه شه چه بغیر د الله بل معبود نشته
اَقِیْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّکٰوةَ (البقرة آیة ۴۳) . مونځ قائموئ او زکوٰة ورکوئ

چه دا دَ عربو عوام هم معلومونے شی او د ے دَ پاره دَ عوبی دبار یکو ضرورت نه وی او نه په دے باندے دَ نه پوهیدو څه عُذر قبول دے، (۳) چه صرف مجتهدین علما پرے پوهیږی او عموماً دے ته تاویل ویلے شی مثلاً دَ فقهی احکامو استنباط، بیان دَ مُجمل تخصیص دَ عام او تقیید دَ مُطلق. حقیقتِ لغُویه باندے حقیقت شرعیه ته ترجیح ورکول او حقیقت عُرفیه ته په حقیقتِ لغُویه باندے ترجیح ورکول خو هله چه په خلاف ئے دلیل قائم نه وی، لکه وَصَلِّ عَلَيْهِمْ اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ : چه دلیل په معنیٰ لغوی سَتَه نو معنیٰ عُرفی به ترِ مطلب نشی اخستے :-

(۴) څلورم هغه چه دَ هغے عِلم الله سره خاص دے، لکه دَ متشابهاتو دَ وخت دَ قیامت او دَ رُوح وغیره عِلم (الاتقان جلد ۲ صـ ۱۹۲)

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ کښے دَ مذکوره آسانئ نه مطلب دویم قسم دے لفظ دَ ذِکر دے قرینه ده چه یولځے هغه قرآنی مضامین آسان کړے شوی دی چه وعظ او نصیحت سره تړون لری او هغه هُم دغه دویم قسم دی امام زرکشی دا تقسیم خوښ کړیدے، او په دے تقسیم کښے علماءِ سره چه کوم قسم خاص شوے دے هغه په عامه اصطلاح کښے تاویل بللے شی خو تاویل محمُود په دے لا نه بنی شرطونو مشروط دے که دا سے نه وی نو بیا تاویلِ مذمُوم او تحریف دے :-

(۱) دکوم ایت تاویل چه کیږی هغه به دَ ورپاندینی آیت سره جوړ خوری (۲) دَ رُ ستنی آیت سره به هم جوړ خوری (۳) دلُغت په اعتبار سره دَ آیت په مطلب کښے ددے ځائے وی (۴) دکتاب الله او سُنّتِ رسول نه به خلاف نه وی :- الاتقان جلد ۲ صـ ۳۱ کښے وی :-

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ قَوْمٌ مِّنْهُمُ الْبَغَوِيُّ وَالْكَرَاشِيُّ التَّاوِيْلُ صَرْفُ الْاٰيَةِ اِلٰى مَعْنًى مُّوَافِقٍ لِّمَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا تَحْتَمِلُهُ الْاٰيَةُ غَيْرُ مُخَالِفٍ لِّلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ :

دَ تاویل دَ صحت بغوی او کراشی دَ ... شرطونه نقل کړیدی (۱) دَ رُومبی ایت سره جوړ بنت (۲) دَ رُ ستی ایت سره جوړ بنت :- (۳) دَ کتاب الله او سنت سره دَ مُخالف نه ... کیدل) امام زرکشی دَ علامه زمخشری نه دا پنځم شرط هم نقل کړے دے: چه ددے تاویل او تفسیر نه دَ قرآن په معجزانه بلاغت کښے څه نقصان نه پیښیږی، بلکه اعجازی بلاغت په خپل ځائے باقی وی

قَالَ الزَّمَخْشَرِيُّ مِنْ حَقِّ مُفَسِّرِ كِتَابِ اللّٰهِ الْبَاهِرِ وَكَلَامِهِ الْمُعْجِزِ اَنْ يَّتَعَاهَدَ فِيْ مَذَاهِبِهٖ بَقَاءَ النَّظْمِ عَلٰى حُسْنِهٖ وَالْبَلَاغَةِ عَلٰى كَمَالِهَا (البُرهان جلد ۲ صـ ۳۱۱)

(۱) دَ مُفسّرِ قرآن دَ پاره دا ضروری ده، چه هغه دَ تفسیر په ټولو لاروکښے دا خبره په نظر کښے ساتی چه دَ قرآن دَ نظم (عبارت) خُوبی او دَ قرآن دَ بلاغت کمال په خپل ځائے پاتے وی،، دے نه پنځم بشرط هم معلوم شو دَ علامه زمخشری رائے بالکل صحیح ده دَ قرآنی ایت اصلی مقصد دَ پاره په قرآنی تفسیر کښے اعجازی شان موجود دے کچرے معنے بدله شی او دَ خپلے خپ بنے معنے اوکړے شی نو دَ قرآنی تفسیر اعجازی شان به ختم شی او په قرآنی الفاظو کښے دَ نظم قرآنی او دَ سیاق سباق دَ ارتباط او دَ دلالت شان دَ دغه ځائی معنے را ښُومبلو په وجه کمزورے شی، (۲) کتاب او سُنّت کښے چه کوم بیان شوے دے هغه یو ناقابل تقسیم آسمانی حق دے نو دَ قرآن دکوم ایت چه تفسیر کیږی نو دا به کتل پکار وی، چه دا تفسیر یا مطلب په بل ځائے دَ قرآن یا د سُنّتِ نبوی دَ مطالبو سره خو ټکره نه وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

که تګګره وهي نو دا به د دے خبرے دلیل وي چه ګوا تفسیر خپل خاني او تحریف دے حق یو د بل سره نه ټکراو یږي نو تفسیر به هم هغه صحیح وي چه په هغې کښے یو بل سره ټکراو تعارض نه وي خو تعارض نه مطلب حقیقي تعارض دے هسے خو ظاهري تعارض مُضِر ځکه ندے چه هغه په قُرآن کښے غُور کولو سره ختمیږي، هم دغه وجه ده چه د هدایت په تفسیر کښے د مُفسّر نظر د په ټول کتاب او سُنّت وي دے د پاره چه د هغه تفسیر د مجموعي کتاب او سنت نه خلاف نشي. (۲) دا رنګ د خیر القرون (یعنے صحابهٔ تابعین او تبع تابعین چه د قُرآن د پوهے یو غټه او مُمتاز، برخه لري) د تفسیرو نو د مجموعي لوح نه چه د ستنے کوم تفسیر خلاف وي نو هغه به تحریف وي او د قبلو لو قابل به نه وي، البته کچرے یو ماهر مُفسّر د تفسیر د شرائطو په رڼا کښے دا سے مطالب قرآني بیان کړي، چه سلفو نه وي بیان کړي خو د هغې خلاف ئے هُم نه وي کړے، نو د دا سے معارف قرآنیه و د دروازه د د سلو خلقو د پاره بنده هم نده او په قرآن کښے د صحیح غور او فکر په زور د معارفو او اسرارو د استخراج کار به تر قیامته جاري وي، په حدیث شریف کښے راځي. لَا يَنْتَهِيْ عَجَائِبُهُ: د قُرآن عجیبه مضامین نه ختمیږي د دے متعلق د امام شافعي رح ارشاد دے

جَمِيْعُ مَا تَقُوْلُهُ الْأُمَّةُ شَرْحٌ لِلسُّنَّةِ وَجَمِيْعُ السُّنَّةِ شَرْحٌ لِلْقُرْاٰنِ وَجَمِيْعُ الْقُرْاٰنِ شَرْحٌ لِلْأَسْمَاءِ الْحُسْنٰى وَصِفَاتِهِ الْعُلْيَاءِ: ائمه مجتهدین چه کوم احکام په اجتهاد رائع بنکلی دی، هغه د حدیث او سُنّت شرح ده او پوره سنت د قرآن شرح ده او قُرآن د الله تعالی د اسماء حسنی او د صفات عالیهٔ شرح ده) او د دے اسرارو متعلق د حضرت ابن مسعود رضا ارشاد دے:

قَالَ ابْنُ مَسْعُوْدٍ رض مَنْ اَرَادَ الْعِلْمَ: خوک چه علم غواړي نو د قرآن

فَلْيُثَوِّرِ الْقُرْاٰنَ فَاِنَّ فِيْهِ عِلْمُ: د مضامینو لټون د اُن کړي ځکه الْاَوَّلِيْنَ وَالْاٰخِرِيْنَ رَوَاهُ: چه په دے کښے د اوّلینو او آخرینو الْبَيْهَقِيُّ فِي الْمَدْخَلِ) علم دے (مراد اصول د علم دي)

او هم په دے باره دا ارشادات د باري تعالی دي، تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ تَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ، غرض دا چه د دین ټول اُصول په قرآن حکیم کښے موجود دي او په فیضانِ الٰهي سره د الله تعالی په خاص بندګانو د قرآن نه د دین اسرار پرانستے کیږي د دے فیضان ذکر په روح المعاني جلد ۱ ص۱ کوري، د دے قسم فیوضاتو ته تفسیر اشاري ویلے شي د باطنیه و په تفسیر اشاري کښے چونکه د ظاهري معنی انکار دے په دے وجه هغه مردود دے. د اهل السّنة صوفیه و چه کوم اشاري تفسیرونه کړي دي په هغې کښے اهم غلود دي، تفسیر نیشا پوري، تفسیر الآلوسي المتوفی ۱۲۷۰ سنه ه تفسیر التستری سهل بن عبد الله التستري المتوفی ۲۸۳ سنه ه ولم یتم. (یعنے پوره نه دے) او تفسیر د محي الدین بن عربي المتوفی بدمشق ۶۳۸ سنه ه دا ټول صاحبان د قرآن ظاهري معنے تسلیم کولو نه پس اشاري تفسیرونه کوي چه د هغې متعلق زرکشي په برهان کښے لیکي:

كَلَامُ الصُّوْفِيَّةِ فِيْ تَفْسِيْرِ الْقُرْاٰنِ: د صوفیه و کلام تفسیر نه دے بلکه قِيْلَ لَيْسَ بِتَفْسِيْرٍ وَّاِنَّمَا هُوَ مَعَانٍ: هغه واردات او وجدانیات دي وَّمَوَاجِيْدُ يَجِدُوْنَ عِنْدَ التِّلَاوَةِ: چه هغوی د تلاوت په وخت محسوسوي) ابن الصلاح په خپله فتاوی کښے لیکي:

وَجَدْتُ عِنْدَ الْاِمَامِ اَبِي الْحَسَنِ الْوَاحِدِيِّ: ما د ابو الحسن الواحدي اَنَّهُ قَالَ صَنَّفَ اَبُوْ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ السُّلَمِيُّ: نه معلومه کړه هغه ویلے حَقَائِقَ التَّفْسِيْرِ فَاِنْ كَانَ اِعْتَقَدَ اَنَّهُ تَفْسِيْرٌ: چه عبد الرحمن السلمي

فَقَدْ كَفَرَ قَالَ ابْنُ الصَّلَاحِ اَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْهُ تَفْسِيْرًا وَلَا ذَهَبَ بِهِ مَذْهَبَ الشَّرْحِ لِلْكَلِمَةِ فَاِنَّهُ لَوْ كَانَ كَذٰلِكَ كَانُوْا قَدْ سَلَكُوْا مَسْلَكَ الْبَاطِنِيَّةِ وَاِنَّمَا ذٰلِكَ مِنْهُمْ ذِكْرُ نَظِيْرٍ لِمَا وَرَدَ بِهِ الْقُرْاٰنُ فَاِنَّ النَّظِيْرَ يُذْكَرُ بِالنَّظِيْرِ:

حقائق التفسیر لیکلے دے کچرے هغه دا تفسیر گنړی نو کافر دے ابن الصلاح فرمائی چه هغوی دا د تفسیر په توګه نه دے ذکر کړے او نه ئے د دغه لفظ تشریح کنړی، کچرے دا سے وے نو دا باطنیت دے، دا خو یوائے د قرآنی مدلول نظیر ذکر کړے دے، ځکه چه یو نظیر نه بل نظیر را یادیږی:)

د دے اقوالو نه معلومه شوه چه صُوفیه دا سے قسم تفسیر نه بولی بلکه د قرآنی مقاصد و نظیر بیانوی او د دے سره د باطنیهٔ او د صوفیهٔ د تفسیر بیلتون راغلو اول د قرآن د ظاهر نه اِنکار کوی لیکن صُوفیه د قرآن ظاهری معنی مقلونه بعد دا سے قسم بیان کوی، په مناهل العرفان جلد ۲ ص ۵۴۷ کښے دی:

وَمِنْ هٰهُنَا يُعْلَمُ الْفَرْقُ بَيْنَ تَفْسِيْرِ الصُّوْفِيَّةِ الْمُسَمّٰى بِالتَّفْسِيْرِ الْاِشَارِيِّ وَبَيْنَ تَفْسِيْرِ الْبَاطِنِيَّةِ الْمَلَاحِدَةِ فَالصُّوْفِيَّةُ لَا يَمْنَعُوْنَ اِرَادَةَ الظَّاهِرِ بَلْ يَحُضُّوْنَ عَلَيْهِ وَيَقُوْلُوْنَ لَا بُدَّ مِنْهُ اَوَّلًا اِذْ مَنْ اِدَّعٰى فَهْمَ اَسْرَارِ الْقُرْاٰنِ وَلَمْ يُحْكِمِ الظَّاهِرَ كَمَنْ اِدَّعٰى بُلُوْغَ سَطْحِ الْبَيْتِ قَبْلَ اَنْ يُجَاوِزَ الْبَابَ:

د دے ځائے نه د صُوفیهٔ د تفسیر اشاری او د باطنی مُلحدینو د تفسیر فرق معلوم شو، صُوفیه د ظاهری معنی انکار نه کوی، بلکه د هغے ترغیب ورکوی او وائی چه دا ډیره ضروری ده، ځکه چه د ظاهری مُراد د پوهنګی نه بغیر د قرآن د اَسرارو د پوهے دعوٰے دا سے ده لکه چه څوک دعوی اُوکړی: چه په دروازه د ننوتو بغیر څه د ننه کوټه لاړم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحب د مناهل د تفسیر اشاری قبلولو د پاره پنځه شرطونه بیان کړی دی

(۱) ظاهری معنٰی دِ د قرآن خِلاف نه وی:-

(۲) دا دعوٰی دِ هم نه وی چه معنٰی مُراد ه یوائے معنٰی اشاری ده نه چه معنٰی ظاهری:-

(۳) د قرآنی الفاظو ډیر لرے تاویل دِ نه وی چه د الفاظو عربی حیثیت د هغے خِلاف وی:-

(۴) تفسیر اشاری دِ د شرع او عقل مُقابِل او مُعارِض نه وی:-

(۵) اِشاری مضمُون دِ په شرعی دلیل مضبوط او مُوئیَّد وی:-

مناهل العرفان جلد ۱ ص ۵۴۹ بانده امام ابن تیمیه رح د قرآن هرهغه تفسیر غلط بنودلے دے چه د صحابهٔ او د تابعینو د تفسیر نه خلاف وی، اصول التفسیر کښے لیکی:-

وَفِي الْجُمْلَةِ مَنْ عَدَلَ عَنْ مَذَاهِبِ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِيْنَ وَتَفْسِيْرِهِمْ اِلٰى مَا يُخَالِفُ ذٰلِكَ كَانَ مُخْطِئًا فِيْ ذٰلِكَ بَلْ مُبْتَدِعًا لِاَنَّهُمْ اَعْلَمُ بِتَفْسِيْرِهٖ وَمَعَانِيْهِ كَمَا اَنَّهُمْ اَعْلَمُ بِالْحَقِّ الَّذِيْ بَعَثَ اللّٰهُ بِهٖ رَسُوْلَهٗ انتهی:-

هرهغه تفسیر چه د صحابهٔ او تابعینو د تفسیر نه خِلاف وی نو د دے مُفسِّر په غلطه دے بلکه بدعتی دے، ځکه چه د قرآن په تفسیر او د هغے په معنو دوی ډیر ښه پوهه وو لکه څنګه چه هغوی د حضور علیه السلام د راوړلی شوی حق ډیر زیات عالمان وو ؛

امام سیوطی رح په اتقان جلد ۲ ص ۱۸۱ کښے هم د دے په باره کښے لیکی وَهُوَ نَفِيْسٌ جِدًّا چه دا ډیره قیمتی او اعلی خبره ده لیکن د دے سره لیکی چه د صحابهٔ او تابعینو د سند د صحت تحقیق پکار دے ځکه چه په دے قسم روایاتو کښے ضعیف او موضُوعی هُم موجُود دی هرڅه

یا اَلْاِعْلَامُ فِیْ خَفَاءٍ (فتح الباری ابتدا جلد اول) یعنے بل ته پټ خبر ښودل، دا د وحی لغوی معنیٰ دی، او ددے شرعی معنیٰ اَلْاِعْلَامُ بِالشَّرْعِ یعنے صرف شرعی احکام ښودل وحی ده. د وحی لغوی، درے قسمه دی

(۱) فطری (۲) ایجادی (۳) عرفانی

۱ فطری لکه د خدائے پاک په الهام د نورو مچو کبین جوړول او په هغې کښے شهد جمع کول د غه رنګے د نورو حیوانانو کارنامے خو دا قسم وحی صرف حیوانانو (ښناورو ځارووو) د پاره وی، په قرآن کو بیرکښے دی:

وَاَوْحٰی رَبُّكَ اِلَی النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِیْ: مونږ د شهدو مچو ته په وحی مِنَ الْجِبَالِ بُیُوْتًا (سورة النحل ایة ۶۸). فطری سره ښودل چه تاسو په غرونو کښے کبیبُونه جوړ کړئ)

۲ ایجادی لکه د یورپ سائنسدان چه یو آرخ ته مخه کړی او هغه د پاره کوشش کوی نو د غه مطلوب څیز صورت او نقشه الله پاک ددهٔ په ذهن کښے راولی او دغه څیز بیا جوړ شی، مثلاً روسی سری هوائی جهاز جوړ ول غوښته هغه آول دا الوتکے شکل ذو لیده لے د یو الو تونکی څیز شکل ئے په خیال کښے راو ستو او کار ئے پرے شروع کړو تجربے ئے کولے او تکلیفو نه او تاوانونه ئے برداشت کول ترڅو چه قدرت د الوتکے مکمّله نقشه ددهٔ په ذهن کښے واچوله، د موجد کار خپل ذهن متوجّه کول دو او د خدائے کار د مطلوب څیز نقشه چول دا هغه وحی او الهام دے چه عامو انسانانو ته کیږی هغه د کافرو لے نه وی:

كُلًّا نُّمِدُّ هٰۤؤُلَآءِ وَهٰۤؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ: یعنی مؤمن او کافر دوارو چه کوشش رَبِّكَ، وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُوْرًا ○ کوی نو مؤمن د هغه مدد کوو ستا

سورة بنی اسرائیل ایة ۱۹ (د خدائے بخشش او فیض په چا بندز دے دا قسم وحی عامو انسانانو د پاره خاص ده اګرچه هغه کافر هم وی:

۳ عرفانی دریم قسم وحی عرفانی ده چه اولیاؤ سره خاص ده هله چه یو ولی د شریعت په تابعداری او په ریاضت سره د زړه صفائی بیا مومی نو په ده باندے خاص علوم د الهام په ذریعه د الله د طرفه وارد یږی چه هغے ته قرآن اشاره کوی:

وَالَّذِیْنَ جَاهَدُوْا فِیْنَا لَنَهْدِیَنَّهُمْ: خوک چه د دین په لاره کښے او د سُبُلَنَا (سورة عنکبوت آیة ۶۹): الله په فرمانبردارئ کښے محنت کوی نو مونږ به هغوی د هدایت خاص لارے ورا نیځو:

ددے هدایت مطلب الهامی معارف دی چه د هدایت ایمانی نه سوا دی، ځکه چه ایمانی هدایت خو د محنت کولو نه وړاندے هم حاصل دے دا درے واړه قسمه الهام په لغت او په معنیٰ عامه کښی وحی ده دا حیوان انسان اولیاءِ کرامو ته کیدے شی اګرچه دمراتبو فرق (پکښی هغه دے چه کوم ما وړاندے بیان کړو او دا وحی یوانځے د پیغمبرانو نه ده بلکه د پیغمبرانو وحی خاص وحی شرعی ده:

وحی شرعی

څلورم قسم شرعی ده چه انبیاء علیهم السلام سره خاص ده خو هر نبی ولی هم وی نو هغه ته وحی عرفانی هم کیږی چه د هغو نو عیت دوحی شرعی دے، چه د قانون او احکامو حیثیت لری بخلاف د ولی د وحی عرفانی چه هغه قانونی حیثیت نه لری او دا د علم کلام یو عام مسئله ده:- وَالْاِلْهَامُ لَیْسَ بِحُجَّةٍ عِنْدَ الشَّرْعِ: یعنے د ولی الهام قانون شرعی نشی جوړیدے، دوحی شرعی حقیقت دا دے چه د الله د جانبه د فرښتے په واسطه یا بیغ په نیغه په خوب یا په

(۱) د لوی جسم په یو مکان کښې ښکته کېدل لکه
نَزَلَ الْأَمِيْرُ الْمَدِيْنَةَ ، (امیر په ښار کښې ښکته شو)
رَبِّ أَنْزِلْنِيْ مُنْزَلًا مُّبٰرَكًا ؛ ترجمه :- اے خدایه! ما د برکت
سورة مؤمنون آیة ۲۹ ؛ والا ځائے کښې ښکته کړه.

(۲) د لوی جسم پاندې نه لاندې را تلل، لکه
وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا ؛ موږ د آسمان نه برکت اوبه را کوزې
کړې دي؛

د قرآن حکیم الفاظ د جسمیت او مکانیت نه بهر (پاک) دي په دې وجه د نزول قرآن مطلب اعلام (ښودل) دے مطلب دا چه قرآن په ذریعه د فرښتې رسول علیه السلام ته ښودل دا نزول قرآن دے او په دے تعبیر (نزول) کښې د قرآن د شان لوئي ښکاره کول مقصود دي (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۲) چه انسان ته د لوړ مقامه پرخیز راغلے دے، یا قرآن باندې د نزول اطلاق په دے اعتبار دے چه جبریل علیه السلام د لوړ مقامه په زمکه را کوز شو دا خو حقیقت دے نو په دے واسطه قرآن ته هم (نزول) منسوب شو.

(۳) دریمه معنی د نزول دا هم ده چه ځینې خیزونه را کوځ نه شو خو اسباب ئې د عالم بالا سره تړون لري چه ارادهٔ الٰهي هم کیدی شي یا آسماني تاثیرات او هم په دے اعتبار سره اوسپنه څاروي او انساني لباس د پاره هم قرآن د (نزول) لفظ استعمال کړی دے.

وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيْدَ فِيْهِ بَأْسٌ شَدِيْدٌ ؛ موږ اوسپنه را کوځه کړه چه د هغې
وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ، سورة الحدید آیة ۲۵ ؛ نه د جنګ سامان هم جوړیږي
وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ الْأَنْعَامِ ثَمٰنِيَةَ ؛ موږ ستاسو د فائدے د پاره د
أَزْوَاجٍ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُّوَارِيْ ؛ څاروو اته جوړے را کوځ کړیدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سَوْاٰتِكُمْ ، سورة الاعراف آیة ۲۶ ؛ موږ لباس را کوز کړو چه د هغې
په ذریعه ستاسو د حیا ځایونه پرده شي،

دے دریو واړو خیزونو اسباب آسماني وي نو د دے د پاره هم د (نزول) لفظ استعمال شو.

نزول نه پیدا ده نور لفظونه (انزال او تنزیل) جوړیږي، (۱) تنزیل په وار وار را کوزیدو ته وائي، او انزال په وار وار او په یو ځل را کوزیدو د پاره استعمالیږي، لکه چه عذاب د پاره هم دے استعمال شوے دے.

إِنَّا مُنْزِلُوْنَ عَلٰى أَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ ؛ موږ په دے کلي د آسمان نه عذاب
رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ (سورة عنکبوت ؛ نازلوونکي یو
آیة ۳۴) ؛ ؛ ؛ ؛ ؛

ښکاره خبره ده چه عذاب په یو ځل نازل شویدے. او قرآن په وار وار او د دے دواړو د پاره د (انزال) لفظ استعمال شو، فرمائي
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ ؛ ټولے خوبۍ د هغه الله دي، چه په
الْكِتٰبَ (سورة کهف آیة ۱) ؛ ؛ خپل بنده ئے دا کتاب نازل کړو
(مفردات امام راغب ص ۵۰۵).

د قرآن درے تنزلات

(۱) نزول اول | د بارګاه خدای نه لوح محفوظ ته نزول، چه هغه دے آیت کښې ذکر دے. بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَّجِيْدٌ فِيْ لَوْحٍ مَّحْفُوْظٍ ۝ سورة البروج آیة ۲۱ و ۲۲ ؛

(۲) دویم نزول | د لوح محفوظ نه د لاندیني آسمان د بیت العزة مقام ته نزول چه په سورة دخان سورة قدر او سورة بقره کښې ذکر دے.

(c) ketabton.com: The Digital Library

إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةٍ مُّبَٰرَكَةٍ ۚ هم موږ دا په مبارکه شپه کښے نازل
سورۂ دُخان آیة ۳ ــــ) ؛ کړے دے.

إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةِ ٱلْقَدْرِ ؛ هم موږ دا په شپه د قدر کښے
سورۂ القدر آیة ۱ ؛ نازل کړے دے.

شَهْرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ فِيهِ ؛ د رمضان میاشت هغه ده په کومه
ٱلْقُرْءَانُ (سورۂ البقرة آیة ۱۸۵) کښے چه دا قرآن نازل کړے شوے دے

دَ دے درے واړو (نزول) مطلب په یو ځل نازلیدل دی، شپه د قدر او شپه مبارکه دواړه یوه دی او په رمضان شریف کښے دی نو د آیتونو کښے هیڅ تعارض نشته لکه څنګه چه مستدرک، حاکم او نسائی او بیهقی هم دا ابن عباس رضه نه نقل کړی دی.

(۳) دریم نزول | دریم نزول دَ جبریل علیه السلام په واسطه دَ نبی علیه السلام په زړه مبارک شویدے. لکه فرمائی الله جل شانه

نَزَلَ بِهِ ٱلرُّوحُ ٱلْأَمِينُ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ ٱلْمُنذِرِينَ ۝ بِلِسَانٍ عَرَبِىٍّ مُّبِينٍ ۝ سورۂ الشعراء آیة ۱۹۳ تا ۱۹۵) ؛ | دا روح الامین ستا په زړه راکوز کړے دے، چه ته ویروونکے شے په صفا عربی ژبان کښے.

دا نزول تقریباً په دوه ویشت کاله کښے مکمل شو، دلته دا شبه کول بے ځایه دی چه دَ نبی علیه السلام په زړه مبارک دَ قرآن د نزول مطلب دا چه صرف معانی به نازل شوی وی الفاظ به نه وی نازل ځکه چه دَ قرآن (بِلِسَانٍ عَرَبِىٍّ مُّبِينٍ ۝) الفاظ دا ګواهی ورکوی، چه دَ قرآن الفاظ هم نازل شوی وو، ځکه چه الفاظ ۝ دَ ژبان (ژبے) وی.

قرآن دوه کرته په یو ځل نازل شویدے اول کرت په لوح محفوظ کښے او

او دویم کرت دَ ډومبی آسمان په بیت العزت مقام کښے او دریم کرت نزول ئے په وار وار په حضور علیه السلام اُشو، نور آسمانی کتابونه په یو ځل په کتابی صورت کښے نازل شوی دی دَ قرآن دا درے قسمه (په یو ځل، په وار وار) نزول دا ښائی چه دَ خدائے حکمت فرښتو ته دا ښودل وو، چه دا آخری کتاب دے. یا ډومبی آسمان ته د نازلولو مطلب دَ نبی علیه السلام شوق زیاتول وو، ځکه چه دَ څلوېښت شپه راتلو دے کیدل شوق نور هم زیات شی. یا دا حکمت وو چه دَ قرآن دَ مکمل حفاظت یقین راشی او شک شبه بالکل ختم شی (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۶ تا ۴۰)

دا حقوږ دا خیال دے، چه دَ قرآن دَ حفاظت مکمل انتظام کول په دے وجه مقصود وو چه دا آخری کتاب دے. یو ځل دَ عمومی انتظام په صورت کښے قرآن په لوح محفوظ کښے محفوظ کړے شو چه دَ حکومت الهیه مرکزی محافظ ځائے دے. دویم ځل په بیت العزت کښے دَ آسمانی حفاظت انتظام اُشو او دریم ځل د نبی م په زړه نازلیدو سره دَ ځمکنی حفاظت انتظام اُشو، په څلورم ځل دَ اُمت په سینو دَ دے دَ حفاظت انتظام اُشو لکه فرمائی: إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا ٱلذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ (سورۂ الحجر آیة ۹)

پنځم ځل دَ حضرت ابوبکر، عمر او عثمان رضی الله عنهم اجمعین په ذریعه دَ تحریر په صورت کښے ددے دَ حفاظت انتظام اُکړے شو په زړونو کښے خبره اچوونکے او په سینو کښے محفوظ کوونکے یوائے الله دے،

جبرائیل علیه السلام قرآنی الفاظ څنګه حاصل کړل،

صحیح خبره دا ده چه جبرائیل علیه السلام الله نه قرآن واوریدو او دَ قرآن الفاظ ئے حاصل کړل، لکه څنګه چه بیهقی دَ (إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ) په تفسیر کښے لیکلی دی او دَ دے تائید د طبرانی هغه حدیث شریف دے چه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نواس بن سمعان رضی الله نه نے مرفوعاً نقل کړے دے:

إِذَا تَكَلَّمَ اللّٰهُ بِالْوَحْيِ أَخَذَتِ السَّمَاءُ رَجْفَةٌ شَدِيدَةٌ مِّنْ خَوْفِ اللّٰهِ فَإِذَا سَمِعَ أَهْلُ السَّمَاءِ صَعِقُوا وَخَرُّوا سُجَّدًا فَيَكُونُ أَوَّلُهُمْ يَرْفَعُ رَأْسَهُ جِبْرَائِيلُ فَيُكَلِّمُهُ اللّٰهُ بِوَحْيِهِ مَا أَرَادَ فَيَنْتَهِي بِهِ حَيْثُ أُمِرَ	څه وخت چه الله تعالیٰ د وحی کلام کوی نو آسمان د خدائے د ویرے نه رچیږی څه وخت ب د آسمان فرښتے واوری نو بیهوش شی او په سجده پریوځی د ټولو نه رومبے جبرئیل علیه السلام سر

را اُچت کړی نو الله تعالیٰ د وحی کلام هغه سره اوکړی چه کوم ځائے ته ورته حکم اُشی هلته د خدائے وحی اُرسوی:

د جبرئیل علیه السلام د وحی حاصلولو غیبی معامله ده په هغ کښے د رائے څه ځائے نشته لهٰذا د اصورت د ټولو نه زیات غوره دے، په مناهل العرفان جلد ۱ ص۴۳ کښے الله تعالیٰ نه د جبرئیل تیغ په نیغه روحانی حصول او د لوح محفوظ نه حاصلول هم ذکر دی

د قرآن نازل شوی الفاظ

کلام د انسان په ذهن کښے وی بیا که په ژبه د الفاظو په شکل کښے ادا کوی دا کلام که کوم نه خلق هم وائی نو د دغه رومبی کس کلام به بللے شی مثلاً د امرؤ القیس قصیده یا د حریری مقامات چه څوک هم لولی او وائی نو دا به هم د امرؤ القیس او د حریری کلام گڼړلے شی، د غه د الله تعالیٰ خپل کلام د قرآنی الفاظ په شکل کښے ظاهر کړو بیا جبرائیل علیه السلام اُلوستو حضور علیه السلام اُلوستو په ادرېونو انسانانو اُلوستو او لولی به ئے مگر کلام به د الله گڼړلے شی نه چه د جبرئیل علیه یا د محمد علیه السلام په قرآن کښے دی "حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ" او "بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ" د هغه نه ښکاره ثابتیږی چه د قر

الفاظ د الله د جانبه دی، او د الله کلام دے، کچرے مضمون دیو زیات ری او د دغے مضمون ادا په الفاظو د بل (عمرو) وی نو دے نه به د زید کلام نه بلکه د عمرو کلام ویلے شی په دے وجه د قرآن الفاظ او معنے دواړه د الله د جانبه دی او قرآن له هم د دے ذات ترتیب ورکړے دے، موږ نور زیات د خبرو په اوږدو نو کښے ځان نه ښکلوو ځکه چه څه ډیره فائده ئے نشته، په مناهل العرفان کښے دا پوره ذکر مضمون شته دے:-

د قرآن، سنّت او د حدیث قدسی بېلتون

امام سیوطی رحمه الله د امام جوینی نه نقل کړیدی، چه د قرآن الفاظ او معنے دواړه د جبرائیل علیه السلام په واسطه د الله تعالیٰ د جانبه نازل دی او د حدیث مضمون د الله د جانبه دے مگر الفاظ د رسول الله صلی الله علیه وسلم دی، (اتقان جلد ۱ ص۴۴) او حدیث قدسی به هغه وی چه الفاظ ئے هم د الله د جانب وی لیکن معجزه وی او نه د هغے د الفاظو په تلاوت هغه ثواب حاصلیږی کوم چه د قرآنی الفاظو په تلاوت حاصلیږی او نه ئے مونځ کښے د دے لوسته کیدیشی (مناهل العرفان فی علوم القرآن جلد ۱ ص۴۴)

د احقر په رائے کښے د حدیث نبوی او حدیث قدسی دواړو مضمون د الله د جانبه دے لیکن د حدیث نبوی نسبت الله تعالیٰ ته کول معنوی دی، مطلب د جانبه د الله خو مضمون دے لیکن په ښکاره الفاظو کښے ئے نسبت الله تعالیٰ ته نه دے شوے مگر د حدیث قدسی نسبت په ښکاره الفاظو کښے الله تعالیٰ ته کول ځکه ضروری دی چه دا د الله تعالیٰ حکم او امر دے او هم په دے وجه د حدیث قدسی الفاظ به لول او روایت بالمعنیٰ جائز نه دے او د حدیث نبوی جائز دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په شرط د دے چه اصلی معنو کښې ئے فرق را نشی همدغه وجه ده چه حدیث قدسی ته ئے حدیث اُوئیل چه الفاظ نبوی د پاره دا (حدیث) خاص دے د (قدسی) لفظ زیاتے د ښکاره نسبت په وجه شوے دے چه د حدیث نبوی نه د دے زیات اهمیت او خصوصیت ثابت شی، والله اعلم :-

د وحی د نازلیدو قسمونه

دوحی نازلیدل به یا په ذریعه د فرښتے وی یا نیغ په نیغه د الله د جانبه

د دُومبی قسم بیا درے قسمه دی

(۱) وحی تصلصلی (۲) وحی تمثلی (۳) وحی رُوعی

(۱) وحی تصلصلی کښے جبرئیل علیه السلام په خپل اصلی حقیقت (ملکیت) باندے قائم وی او وحی راوړی، چه په حدیث د بخاری کښے دے ته ډیرا سخته وحی ویلے شوے ده فرمائی (وَهُوَ اَشَدُّهٗ عَلَیَّ) دا شدت په دے وجه دے چه بشریت او ملکیت دواړه یو ځائے کیدل ډیر لوے پیټے ځکه دے چه فرښته او انسان یو جنس نه دے او بله وجه ئے دا ده چه نبی علیه السلام د بشریت نه ملکیت ته عُروج اُکړی گویا کښ دواړه حضرت جبریل او حضور علیهما السلام) فرښتے خپل منځ کښے یو ځائے شی او دا ځکه پیټے دے چه گویا کښے د حضور علیه السلام جنس بدل شی (د بشریت نه ملکیت ته) او دا څه آسان خبره نه ده :-

(۲) دویم وحی تمثلی ده چه جبرئیل علیه السلام د انسان په شکل کښے وحی راوړی په دے صورت کښے حضرت جبرئیل علیه السلام د ملکیت نه بشریت ته تنزل اُکړو او د دوئ هم جنسو یو ځائے کیدل څه پیټے نه جوړیږی دا دواړه قسمه وحی را او د دُومبی قسم وحی شدت د بخاری په ابتدا کښے ذکر

او قرآنی وحی عموماً په دے دوو طریقو راغلے ده :-

(۳) دریم قسم وحی رُوعی ده : چه جبرئیل علیه السلام وحی په زړه مبارک د نبی علیه السلام د الله په حکم نازل کړی او د حضور علیه السلام د اوریدو (په غوږونو مبارکو) هغے سره څه تعلق نه وی :-
(اَخْرَجَهُ الْحَاکِمُ)

د بالذات (نیغ په نیغه) وحی دوه قسمه دی

(۱) په ویښه لکه د معراج په شپه د الله د جانبه نیغ په نیغه (بلاواسطه) په وحی شوے وه :-

(۲) یا په خوب کښے لکه د حضرت معاذ رض په حدیث کښے دی، اَتَانِیْ رَبِّیْ فَقَالَ فِیْمَ یَخْتَصِمُ الْمَلَاُ الْاَعْلٰی، یعنے خوب کښے ما ته الله تعالیٰ راغے او وے فرمائیل چه د عالَم بالا فرښتے په څه کښے بحث کوی (اتقان جلد ۱ ص ۴۳)

پنځم فصل

(د قرآن جمع کول او د هغے تدوین)

قرآن د خالق کائنات آخری کتاب دے، ځکه الله تعالیٰ د دے د حفوظ ساتلو مکمل انتظام اُکړو عالَم بالا کښے ئے په لوح محفوظ او بیت العزت کښے محفوظ کړو او په زمکه ئے د دے د حفاظت دوه قسمه انتظام اُکړو، یو حفاظت صدری، چه د نبی علیه السلام او د اُمت په زړونو کښې ما غو کښے ئے محفوظ کړو، چه دا قرآن پخپله ذکر کړیدی په بخاری کښے د ابن عباس رض نه منقول دی، چه د قرآن د نازلیدو په وخت به جبریل علیه السلام سره حضور علیه السلام لوستل او تلاوت کولو ذکر په قرآنی وحی محفوظه شی نو دا آیت نازل شو :-

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ط" د زړه کولو د پاره ته په دے
اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ۝ سورة :- خپله ژبه مه خوځوه ځکه چې په
القيامة آية ۱۶ او ۱۷) :: ذمه دی د دے جمع کول ستا سینه
کښے او لوستل ستا په ژبه :: :: :: :: ::

د دے نه پس به دوی علیه السلام په چپه خوله د قرآن وحی آوریده او هم
د غسے به ئے یاد یده او نورو خلقو ته به ئے رسوله دا رنګ د قرآن د حفظ
ذمه واری یو بل ځائے کښے الله تعالیٰ اخیستے ده، فرمائی "سَنُقْرِئُكَ
فَلَا تَنْسٰى" :- موږ به تا ته (قرآن) لولو بیا به تا نه نه هیریږی.
د امت په سینو کښے د قرآن محفوظ کولو ذکر هم قرآن کښے شته فرمائی
بَلْ هُوَ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ فِیْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ ط د قرآن ښکاره آیتونه
(دی چه د اهل علمو په سینو کښے موجود دی :-

قدرت د آخری کتاب په سینو کښے محفوظ ساتل غوښته نو د دے د پاره
د ټولو نه داسے قوم غوره کړو چه د هغوی حافظه بیمثاله وه او د هغوی
سینے د قومی واقعاتو او د قبائلی نسبونو خزانے وے او دوی به یو ځل
د سلګونو شعرونو قصیدے چه واوریدے نو لوړ ته به یادے شوے او د عربو
تاریخ په دے ګواه دے، او بیا دا نالوستے قوم وو د دوی د هر آوریدلی
شوی شی ټول دارومدار په قوت حافظه باندے وو نو د دوی د دے قوت
قوتِ حافظے له قرآن او اسلام نور هم ترقی ورکړه او دا نو، هم
زیات شو د دے نه بغیر عربو سره د قرآن محفوظ ساتلو د پاره د
هغوی د زړه لګولو، او شوق زیاتولو نور اسباب او محرکات هم
شو چه د هغے په زور د دوی د خپل ذهن او دماغ قرآن یادولو ته د
زیاته مخه کړه چه هغه دا دی

اول محرک | د عربو ژوند ساده او د تکلف نه خالی وو، د هغوی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروریات ډیر مختصر وو چه هغه د پاره د ډیر محنت او منډو ترړ و
ضرورت نه وو چه کوم به ئے بیا مونده نو هم په هغے به ئے قناعت کولو
او نورو پیسے به ئے مخه نه اوړه هم په دے وجه د هغوی ذهن فارغ وو
او د قرآن د حفظ د پاره دوی سره ډیر ازګار وخت وو مطلب دا
چه د ازګار وخت زیاتوالے هم یو سبب او محرک وو :: ::

دویم محرک | قرآن او وحی سره د دوی د حد نه زیاته
مینه او عشق وو او دا دواړه داسے څیزونه
دی چه د یو څیز رابنکلو و حاصلولو د پاره د ټولو نه لوئے محرک دے
چه دوی ئے د یو عاشق په شان په قرآن یادولو مجبوره کول د صحابه
کرامو قرآن سره د عشق او محبت ډیر تاریخی واقعات موجود دی چه
د هغے کښے د شک کولو هیڅ وجه ځائے نه پاتے کیږی هر کله چه یو څیز
سره د ضبط حافظے والا قوم په عاشقانه ډول محبت پیدا شی نو بیا
د هغه څیز ډیر زر یادول شی :-

دریم محرک | د قرآن حیران کن او تعجب پیدا کونکے رنګ دریم
محرک وو، خصوصاً چه ټول د عربو فصیحان
او بلیغان د دے د مثل راوړو نه پاتے راغلے وو او دا هم د صحابه کرامو
خپل ځان ته د رابنکلو یو باعث وو، ځکه چه د انسان په طبیعت کښے دا
پراته دی چه هغه د هر عجیبه او ناآشنا څیز د یادولو کوشش کوی لهٰذا
دے محرک هم د صحابه کرامو زړونه د قرآن یادولو ته راتیټ کړه
او دوی په پوره توجه سره د دے په یادولو کښے لګیدل او د قرآن
حیران کن اعجاز په دوی کښے د دے د یادولو زبردست جذبه او اشتیاق پیدا کړ

څلورم محرک | په حدیث کښے د قرآن په زده کړے او د دے په
یادولو او په دے د عمل کولو ترغیب ورکړے

شوے دے چہ پہ ھغے دَ صحابہ کرامو ایمان او کامل یقین وُو تر دے حدہ
چہ پہ قُرآن عمل کولو باندے بہ ھغوی پخپل ځانونو قربانو لو فخر
او ویاړ کولو، او کله بہ چہ صحابہ کرامو دَ ترغیب الٰھی آیتونہ واوریدل
نو دَ ھغوی دَ شوق او دَ بہ نور زیات پہ لمبو شو مثلاً دا آیتونہ:-
(۱) اِنَّ الَّذِيْنَ يَتْلُوْنَ كِتٰبَ اللّٰهِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ
سِرًّا وَّعَلَانِيَةً يَّرْجُوْنَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُوْرَ (سورہ فاطر آیۃ ۲۹)
(۲) كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ مُبٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوْٓا اٰيٰتِهٖ وَلِيَتَذَكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ ۝
دَ صحیح مسلم پہ روایت دَ حضرت عثمان رض یو حدیث شریف دے
خَيْرُكُمْ مَّنْ تَعَلَّمَ الْقُرْاٰنَ وَعَلَّمَهٗ: پہ تاسو کښے دَ ټولو نہ زیات ښہ
ھغہ کس دے چہ قُرآن زدہ کړی او بل تہ ئے زدہ کړی:-
او بل حدیث دَ عبداللہ بن مسعود رض پہ روایت دَ ترمذی دے
مَنْ قَرَاَ حَرْفًا مِّنَ الْقُرْاٰنِ فَلَهٗ بِهٖ حَسَنَةٌ وَّالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ اَمْثَالِهَا
لَا اَقُوْلُ الٓمّٓ حَرْفٌ بَلْ اَلِفٌ حَرْفٌ وَّلَامٌ حَرْفٌ وَّمِيْمٌ حَرْفٌ:
پہ دے حدیث کښې دَ قُرآن پہ یو یو لفظ دَ لسو لسو نیکو کَبد لے او ثواب
مونہ لو وعدہ شوے دہ نو دا سے قسم ترغیبا تو او تشویقا تو بہ پہ
صحابہ کرامو دیر غټ اثر غورځید و کوم نہ چہ قُرآن او حدیث
ډک دے۔ ھم دغہ وجہ وہ چہ صحابہ کرامو خپل ټول ژوند دَ قُرآن
پہ حفظ کولو کښے تیر کړو۔

پنځم محرّك

دَ صحابہ کرامو دَ دین دَ نجات اَلّی یوہ ذریعہ
ھم دا قُرآن وو دَوی بہ خپلہ ټولہ کټہ او کامیابی
ھُم قُرآن سرہ تړلہ او دا عشق جذبہ او یقین دَ دے باعث شو چہ ھغوی
بہ قُرآن دومرہ دَ عاشق پہ توگہ یاد وَلو:-

شپږم محرّك

صحابہ کرامو بہ قُرآن حکیم پہ نمانځہ کښے پہ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تراویحو کښے لوستلو دَ ژوند پہ ټولو کارونو کښے بہ ئے ھم پہ دے فیصلے
کولے پہ عقائدو، عباداتو، اخلاقو او اعمالو کښے بہ ئے دَ دے پہ ھدایت
تلل غرض دا چہ اسلامی ماحول او معاشرہ کښے دَ قرآن حفظ دَ ډیر
عزت او شرافت ذریعہ وہ نو ځکہ دَ دے باعث شو چہ قُرآن ډیر حفظ
یاد کړے شی:-

دَ قُرآن یادَوَل او صحابہ کِرام

دَ دے تیرو شوو محرّکاتو اثر وو چہ صحابہ کرامو خپلہ ټولہ عمر قُرآن
یادَولو تہ کړے وَہ۔ دَ عرب پہ قبائلو ډیر لرے لرے منزلونہ کول او دَ
قُرآن دَ یادَولو دَ پارہ بہ مدینے منورے تہ راتلل او نبی علیہ السلام بہ
ھُم قاریان او حافظان دَ قرآن، قبائلو تہ پہ دے غرض لیږل چہ
قرآن ھغوی تہ ورزیاد کړی پہ صفر سنہ ۴ھ دَ ابو براء پہ درخواست
نجد یانو تہ دَ قرآن دَ تعلیم او تبلیغ پہ غرض دَ حضرت منذر بن عمرو ساعدی
پہ مشری کښے دا اویا دَ قاریانو یو ټولے حضور علیہ السلام ور ولیږلو
خو دَ عامر بن طفیل پہ ټگئ سواد دوو صحابہ کرامو منذر بن محمد رض
او عمرو بن اُمیہ رض ټول شہیدان کړے شو دَ شہید کیدو پہ وخت
چہ حرام بن ملحان رض تہ نیزہ پورے را پورے اُوتہ نو ھغوی اُفرمایل
اَللّٰهُ اَكْبَرُ فُزْتُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ (اللہ اکبر ځما دَ کعبے پہ پروردگار قسم
وی چہ زہ کامیاب شوم)
دَ دے ټولی نوم (سَرِيَّةُ الْقُرَّاءِ) وُو او ھُم دَ دینہ پہ دغہ وخت کښے
دَ قاریانو او دَ حافظانو دَ کثرت والی پتہ لگی (فتح الباری جلد ۷ صفحہ ۲۹۷)
علامہ ذھبی پہ طبقات القُرّاء کښے دَ اوو مشہورو حافظانو او قاریانو
نومونہ ښودلی دی کوم نہ چہ دَ قاریانو دَ قراءت سند رسیږی
ھغہ دا دی، (۱) عثمان بن عفان رض (۲) علی بن ابی طالب رض (۳) اُبی بن

کعب رض (۴) عبدالله بن مسعود رض (۵) سالم مولیٰ رض (۶) ابی حذیفه رض
(۷) معاذ بن جبل رض چه په دے کښې اُبی بن کعب رض د قاریانو سردار دے
په مفتاح السعادات جلد ۱ کښې دي چه ابوموسیٰ الاشعری پُوره قرآن
یاد کړے وو او حضور علیه السلام ته ئے واوروو، په صحابه کرامو کښې نور د
حافظان صحابه کرام ډیر مشهور وو چه په هغوی کښې اُوه دیرش ته اعلیٰ
مقام حاصل وو د هغوی نومونه دا دي (۱) ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه (۲)
عُمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه (۳) عُثمان بن عفان رضی الله تعالیٰ عنه (۴) علی بن
ابی طالب رضی الله تعالیٰ عنه (۵) عبدالله بن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه (۶) طلحه رضی
الله تعالیٰ عنه (۷) سعد بن ابی وقاص رضی الله تعالیٰ عنه (۸) حذیفه بن الیمان
رضی الله تعالیٰ عنه (۹) ابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه (۱۰) عبادة بن الصامت رضی الله عنه
(۱۱) معاذ بن جبل رضی الله تعالیٰ عنه (۱۲) مجمع بن حارثه رضی الله تعالیٰ عنه (۱۳)
فضاله بن عبید رضی الله تعالیٰ عنه (۱۴) ابوموسیٰ اشعری رضی الله تعالیٰ
عنه (۱۵) عمرو بن العاص رضی الله تعالیٰ عنه (۱۶) سعد بن عبادة رضی الله تعالیٰ (۱۷)
عبدالله بن عباس رض (۱۸) ابوایوب انصاری رضی الله (۱۹) عبید بن ذو
الحارین رضی الله تعالیٰ (۲۰) عبید بن مُعاویة بن زید بن ثابت رضی الله
تعالیٰ (۲۱) ابوزید رضی الله تعالیٰ (۲۲) سالم مولیٰ ابی حذیفه رضی الله
تعالیٰ (۲۳) سلمه بن مخلد بن الصامت رضی الله تعالیٰ (۲۴) سعد بن عبید
بن نعمان الانصاری رضی الله تعالیٰ (۲۵) زید بن ثابت رضی الله تعالیٰ (۲۶)
اُبی بن کعب رضی الله تعالیٰ (۲۷) عبدالله بن السائب رضی الله تعالیٰ (۲۸)
سلیمان بن ابی حثمة رضی الله تعالیٰ (۲۹) تمیم الداری رضی الله تعالیٰ (۳۰)
معاذ بن الحارث رضی الله تعالیٰ (۳۱) ابوالدرداء رضی الله تعالیٰ (۳۲) عُقبه
بن عامر الجُهنی رضی الله تعالیٰ (۳۳) عبدالله بن عمر بن الخطاب رضی الله
(۳۴) سعد بن المنذر بن اوس رضی الله تعالیٰ (۳۵) قیس بن صعصعه رض

(۳۶) عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله (۳۷) ابوحلیمه معاذ رض
(بحواله تهذیب، طبقات ابن سعد، تذکرة الحفاظ ذهبی، مفتاح
السعادات، اتقان، صحیح البخاری) دا خو د پوره قرآن د حافظان
لنډ بیان دے او چا ته چه نیمګړے قرآن یاد وو د هغوی خو شمیر
نشي کیدے او دا د قرآن د حافظانو روحیه د ورو ورو اسلام چه څومره
به خوریدو هومره به ورسره حافظان د قرآن
هم زیاتیدل، سر ولیم میور غوندے د اسلام دُشمن هم خپل
کتاب "لائف آف محمد" کښې اِقرار کړے چه د صحابه کرامو حافظه
(یادداشت) بے مثاله وه لکه چه لیکي چه د دوی حافظه ډیره اُوچته
وه خو د قرآن د پاره به ئې دا دیره زیاته استعمالوله، د دوی حافظه
دومره مضبوطه وه او محبت ئې هم دومره قوي وو چه اکثر صحابه وُ د پیغمبر
علیه السلام په حیاتِ مُبارک کښې به وحي صحیح لوسته او یادوله". په شپږمه
صدۍ عیسوی کښې عرب ئیه چه ټوله دُنیا کښې دلیکونکو لوستونکو خلقو
شمیر ډیر کم وو نه هم کم وو د پریس او چاپ خانے انتظام نه وو په دے
د دوی زیات کار به په یاد ولو روان وو کوم ندی په یو څو تحریرونو کښې خو
زیاتے کم را وستل د ډیر آسان وو، هم دغه وجه ده چه د دُنیا ټولو
مذهبی کتابونو کښې تحریف اُشو. قرآن حکیم په زمانه د پیغمبری
کښې په زرګونو سینو کښې پُوره محفوظ وو او لګھونو سینو کښې نیمګړے محفوظ وو
دا بیان په سورة عنکبوت کښې شوے دے،
بَلْ هُوَ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ فِيْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ ؛ قرآن د واضحو آیتونو مجموعه ده چه
اُوْتُوا الْعِلْمَ (سورة عنکبوت ایة ع۴۹) ؛ د اهل علمو په سینو کښې محفوظ دي؛
د قرآن د یادولو او د تلاوت کار ټولو مُسلمانانو جاری ساتلو، مُسلمانانو به
څکه قرآن په نوخ کښې لوستو چه دا دے لوسته په لمانځه کښې فرض وه

ترَدے چه عُثمان غني رضی الله تعالیٰ عنه او تمیم داري رض به په یو یو رکعت کښې پوره قُرآن ختمولو (تهذیب التهذیب و استیعاب) عبد الله بن عمرؓ او عبد الله بن عمرو العاص به په یو شپه کښې قرآن ختمولو (فتح الباري) سعد بن المنذر به په درے ورځو کښې قرآن ختمولو (اسد الغابة) دَ سلفو دَ قرآن دَ تلاوت دا حال وو چه به بعضے شوارو ز کښې اته کرته قرآن شریف ختمولو، یعني څلور ختمه دَ ورځے او څلور ختمه دَ شپے. بعضے به دَ ورځے کښې او بعضے به دوه څله حالا نکه حضور علیه السلام دَ درے ورځو نه کم وخت کښې دَ قرآن شریف دَ ختمولو نه منع کړے وه، چه دَ قرآن دَ مطالبو په پوهه کښې څه نقصان رانشي، ترمذي کښې عبد الله بن عمر رض مرفوعاً روایت کړے دے:-

لَا يَفْقَهُهُ مَنْ قَرَءَ الْقُرْاٰنَ فِيْ اَقَلَّ مِنْ ثَلٰثٍ. (اتقان جلد ۱ صـ۳)

په سینو کښې دَ حفاظت دا انتظام هیڅ یو انساني کتاب ته نصیب شوے نه دے کوم کتاب چه دَ مسلمانانو په غوبنه څرمن څه چه په زرګ زرګ او په زرګو او دماغو کښې ننوتے وي او مشرق او مغرب دواړو کښې دومره دے داسے حافظان موجود وي چه دَ هغوي الفاظ او حروف بالکل یو شان وي، څه کمے زیاتے پکښې نه وي، دَ دے بیمثله انتظام باوجود دَ قرآن په حفاظت کښې بیا هم دَ چا شک شبه کیدے شي:-

دَ قرآنِ حکیم تحریري حفاظت

په اتقان کښې دَ مستدرک حاکم په حواله نقل دي چه قرآن په تحریري صورت کښې درے کرته جمع شوے دے (۱) دَ پیغمبر علیه السلام په زمانه کښې (۲) دَ ابوبکر صدیق رضی الله په زمانه کښې (۳) دَ حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په زمانه کښې دَ اوومبي دوه جمع په بخاري وغیره کښې دَ زید بن ثابت الانصاري دَ روایت نه ثابتے دي (اتقان جلد ۱ صـ۵۸ تا ۵۹). او دا دریم جمع،

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنے عثماني جمع دَ حضرت حُذیفة بن الیماني دَ روایت نه منقوله ده دَ دے دَ دواړو جمعو په نوعیت کښې فرق وو، دَ اوومبي قسم (نبوي) جمع مقصد دا وو چه قرآن ضائع نشي نو ځکه قرآن په مختلفو څیزونو لیکلے شو. څه خو دَ سینو کانړو ته چوپړے کړو تختو باندے، څه دَ سینو څرمنو په ټکړو او څه دَ کرګ په هوارو تختو باندے. نو دا جمع دَ یو کتاب په شکل کښې نه وه دَ صدیقي رض جمع مطلب قرآن دَ کتاب په شکل یو ځلے کول وو چه دَ ځان ځان له ټکړو دَ ضائع کیدو هیڅ څه خطره پاتے نشي دا جمع په کاغذ شوے وه چه دَ نبي علیه السلام په زمانه کښې نه وو (کاغذ) او دَ ابوبکر صدیق رض په زمانه کښې دَ شام نه مدینے منورے ته رارسیدلے وو. موطا امام مالک رح کښې دَ سالم بن عبد الله نه روایت دے:-

جَمَعَ اَبُوْبَكْرٍ الْقُرْاٰنَ فِي الْقَرَاطِيْسِ. (ابوبکر رض صدیق قرآن په کاغذ جمع کړے وو) مغازي موسیٰ بن عُقبه کښې دي:-

حَتّٰى جُمِعَ عَلٰى عَهْدِ اَبِيْ بَكْرٍ فِي الْوَرَقِ. (اتقان جلد ۱ صـ۵۹) دَ ابوبکر رض په زمانه کښې قرآن په کاغذ ا لیکلے شو او جمع شو:

دَ حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په زمانه کښې دَ قرآن جمع کولو مطلب دا وو چه دَ مختلف قسمه تلفظ نه دا محفوظ کړے شي، چه دے نه فساد پیدا نشي، دا فرق امام سیوطي په اتقان کښې دَ ابن تین نه نقل کړے دے (اتقان جلد ۱ صـ۶۰).

صدیقي رض جمع

دَ دے جمع محرک فاروق اعظم رض وو بخاري کښې دَ زید بن ثابت نه روایت دے، چه کله په جنګ یمامه کښې اویا (۷۰) حافظان شهیدان شول نو ابوبکر صدیق رض ... خو چه لا هم نو هلته حضرت عمر رض

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم موجود وو، حضرت صدیق رضی اللہ تعالیٰ اُفرمائیل چہ:

اَنَّ عُمَرَ رض اَتَانِیْ فَقَالَ اِنَّ الْقَتْلَ قَدِ اسْتَحَرَّ یَوْمَ الْیَمَامَةِ بِقُرَّاءِ الْقُرْاٰنِ وَاِنِّیْ (۲) اَخْشٰی اَنْ یَّسْتَحِرَّ الْقَتْلُ بِالْقُرَّاءِ فِی الْمَوَاطِنِ فَیَذْهَبَ كَثِیْرٌ مِّنَ الْقُرْاٰنِ وَاِنِّیْ اَرٰی (۳) اَنْ تَاْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْاٰنِ فَقُلْتُ كَیْفَ نَفْعَلُ شَیْئًا لَّمْ یَفْعَلْهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ صلی اللہ علیہ وسلم

(۱) ما ته عمر رض راغلو او وے وئیل چہ د یمامه په دے ګرم جنګ کښے د قرآن قاریان شهیدان شول؛
(۲) کچرے نورو جنګونو کښے هم داسے قاریان شهیدان کیدل نو د قرآن د اکثرو حصو د ضائع کیدو خطره ده؛
(۳) لهذا تاسو حکم ورکړئ چہ قرآن د تحریری صورت کښے جمع شی ما هغه

ته اُو وئیل چہ مونږ څنګه هغه کار اُوکړو کوم چہ پیغمبر علیہ السلام نه کړ
(۴) فَقَالَ عُمَرُ رض هٰذَا وَاللّٰهِ خَیْرٌ فَلَمْ یَزَلْ (۴) حضرت عمر رضی اللہ تعا
(۵) یُرَاجِعُنِیْ حَتّٰی شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرِیْ لِذٰلِكَ: اُو وئیل چہ خدائے م د قسم وی
چہ دے کښے خیر دے، نو همیشه به څه: (۵) ما ته هم داسے وئیل تر دے چہ
چہ ځما سینه الله دے کار د پاره پرانسته.

مونږ ګورو چہ لیکلی دی چہ نبی علیہ السلام پخپله زمانه کښے د قرآن لیکلو حکم ورکړے وو، لیکن هغه په کتابی شکل کښے نه وو خو د حضرت عمر رض مطالبه داوه چہ دا د کتابی صورت کښے جمع شی، ځکه خو حضرت ابوبکر رض اُوفرمائیل چہ مونږ څنګه داسے کار کولے شو کوم چہ حضور علیہ السلام نه دے کړے لیکن حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ د دے هغه ضرورت په ابوبکر رض اُومنلو کوم چہ د دے وخت کښے راپیښ وو د نبی علیہ السلام په زمانه کښے نه وو پیښ شوے، د نبی علیہ السلام زمانه کښے قرآن چہ کتابی شکل کښے جمع نه وو د هغے وجے دا وے (۱) د نبی علیہ السلام په زمانه کښے هغه حالات نه وو کوم چہ د صدیق رض په زمانه کښے راپیښ شوا و د هغے په وجه

قرآن نه کتابی شکل ورکړے شو۔ (۲) د نبی علیہ السلام په زمانه کښے هغه څیزونه نه موندے کیده کوم چہ د صدیق رض په زمانه کښے موندے شوه لکه کاغذ او نور د لیکلو سامان وغیره:۔

(۳) د نبی علیہ السلام په زمانه کښے لا د تلاوت منسوخ کیدو احتمال وو کچرے دغه وخت د کتاب په شکل کښے قرآن لیکلے شوے وے، نو بیا به د بعضے تلاوت منسوخ کیدو په وجه هغه ټول کتاب به لګولے شو چہ هغه ډیر ګران کار وو۔

(۴) قرآن به د احوالو او واقعاتو په ترتیب نازلیده او آیتونه او سورتونه به د مضامینو په ترتیب لګیدل کچرے د نبی علیہ السلام په زمانه کښے قرآن د کتاب په شکل جمع شوے وے، نو د نوی آیتونو ځائے کول به مناسبو آیتونو او سورتونو سره بیا ډیر ګران وو، دا صورت د حضرت ابوبکر صدیق په زمانه کښے ختم شو، ځکه چہ وحی راتلل بند شو، کاغذ او نور سامان د لیکلو پیا موندے شو حافظان ډیر شهیدان شول، نو ځکه قرآن نه کتابی شکل ورکول ضروری شول:

د صدیقیؓ جمع دستور

حضرت صدیق رض د قرآن په جمع کښے پوره احتیاط کړے وو او داسے انتظام ئے کړے وو، چہ د قرآن په کتابی جمع کښے د هیرے یا دبلے غلطئ څه احتمال هم پاتے نشی هغوی په جمع کولو د قرآن کښے صِرف په دے اکتفا اُونکړه، چہ هغه آیاتونه دِ را جمع کړے شی کوم چہ ځا نه یاد وی، یا په څه څیز لیکلی وی، یا د حضور علیہ السلام نه آوریدلی شوی وی، بلکه دے باره کښے ئے په دوه قاعدو عمل اُوکړو:۔

(۱) هغه لیکلی شوی آیتونه دِ جمع کړے شی، چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ السلام د خپل وړاندے په چالیکلی وی او د دوو عادلانو ګواهانو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه دګ ے ثبوت اُمُوندے شي، په ابوداؤد کښې دَحضرت عرُوه رض نه روایت دے،

إِنَّ أَبَا بَكْرٍ قَالَ لِعُمَرَ وَزَيْدٍ اُقْعُدَا عَلَىٰ بَابِ الْمَسْجِدِ فَمَنْ جَاءَكُمَا بِشَاهِدَيْنِ عَلَىٰ شَيْءٍ مِّنْ كِتَابِ اللهِ فَاكْتُبَاهُ:	حضرت ابوبکر رض حضرت عمر رض او زید رض دواړو ته اُوئیل چه تاسو دَ جماعت په دروازه کښې کینئ چه دکتاب الله په کوم لیکلی شوی ایتونو دوه کسان ګواهان

تیر شول نو هغه ایتونه اُلیکئ،

(۲) دویم داچه دغه لیکلی آیتونه دِ دَ ډیرو صحابه کرامو رض په سینو محفوظ هُم وی لونا اهل العرفان جلد ۱ صـ ۲۳۵)

دغه رنګ ابن ابی داؤد په کتاب المصاحف کښې سند سره بیان کړیدے چه وَمَا كَانُوا يَكْتُبُونَ فِي الصُّحُفِ وَالْأَلْوَاحِ. صحابه کرام رض به چه کوم قرآن په صحیفو وَالْعُصُبِ وَكَانَ لَا يُقْبَلُ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى. په تختو او دَ کجورو په ښاخونو لیکلو يَشْهَدَ شَاهِدَانِ ؛ ؛ ؛ ؛ ؛ نو هغه به دَ دوه کسانو دګواهئ نه پس قبلولے شو

عثمانی جمع

دَاسلام دائره هرکله چه لویه شوه نو کومو مسلمانانو قرآنی ایتونه دَ کومو اُستاذ نه په کوم تلفظ او قرأت کښې چه زده کړی وو، نو په هغوی کښې او به نور و هغه مسلمانانو اختلاف پید شو کوم ته چه په بل قرأت کښې تعلیم ورکړے شوے وو، لکه څنګه چه بُخاری کښې دَ حذیفه بن الیمان داذکر شوے خبره ددے قسم فتنې دلیل دے کوم چه دَ آرمینیا او دَ آذربائیجان دَ فتح کولو نه پس مدینے منورے ته واپسی کښې دَحضرت عثمان رض په خدمت کښې داعرض وړاندے کړو۔

أَدْرِكْ هٰذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا ؛ په دے اُمت کښې دَ یهودو او نصارو اِخْتِلَافَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارٰى ؛ ؛ ؛ په شان اختلاف پیدا کیدو نه وړاند

تاسو دا سنبال کړئ:۔

ترد ے چه په مدینه منوّره کښې هم دَ اُستاذانو او شاګردانو په مینځ کښې دَ قرأت دا اختلاف فتنه پیدا شوه. نو څکه خو حضرت عثمان رضی الله په خطبه کښې اُفرمایل چه" هرکله تاسو کښې دا اختلاف دے رچه په مدینه کښې یئ) نو له هغو ښارونو کښې خو ددے نه هُم ډیر زیات اختلاف پیدا کیدو خطره ده هغوی څپل الفاظ دادی،

أَنْتُمْ عِنْدِي تَخْتَلِفُونَ فَمَنْ نَأَىٰ مِنَ الْأَمْصَارِ أَشَدُّ اخْتِلَافًا.

رمنا هل العرفان جلد ۱ صـ ۲۴۹ واتقان صـ ۵۹)

نو بیا هغوی دا قضیه صحابه کرامو ته وړاندے کړه او دَ هغوی په اتفاق سره حضرت عثمان رض دَحضرت حفصه رض نه دَ قرآن هغه نُسخه راؤبلله کومه چه دَحضرت صدیق رض په زمانه کښې لیکلے شوے وه او دَ هغې نورے نقلونه ئے واخستل دے دَ پاره چه هغه مشهور دو ښارونو ته اُلیږی او هم دَ هغې په مطابق ددے قرآن ذکر کړے او شوے نه جاری وی او ددے نه علاوه دَ نورو قراءتونو بندیزئے اُکړو، دَدے عثمانی مجموعے لوُمړی امام اُحکم کیښودے شو چه هغه دَ تولو قرآنی نسخو پیشوا او امام دے، په اجماع دَ صحابه کرامو سره ددے لیکل چه دکوم مجلس (کمیټی) په حواله شو، هغه څلور تنه وو، درے قریش او یو انصاری وو دَ قریشو صاحبان داوو،

(۱) عبدالله بن زبیر رض (۲) سعد بن العاص رض (۳) عبدالرحمان بن الحارث رض (۴) او زید بن ثابت انصاری وو:۔

دعثمانی رض جمع دستور (آئین)

په عثمانی جمع کښې دَدے خبرو خیال اُساتلے شی:۔

(۱) په مصحف کښې هم هغه څیز درج دی کوم چه یقینی قرآن منلے شی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳) دا هم معلومه وی چه د حضور علیه السلام په آخری دور کښے د د ے تلاوت باقی وو :-

(۴) د کوم صحیح والے چه حضور علیه السلام نه ثابت وی او د هغے تلاوت منسوخ نه وی (مناهل العرفان جلد ۱ صـ ۲۵۰) : امام سیوطی رح نقل کړیدی چه د د ے نسخو شمیر اوه وو چه اووو ښار و نو سره تړون لری، یوه نسخه حضرت عثمان رض په مدینه منوره کښے اُساتله او نورے ئے مکے مکرمے، شام، یمن، بحرین، بصرے، او کوفے ته اُلیږلے (اتقان جلد ۱ صـ ۶۰) بیا د د ے نسخو نه مسلمانانو بیشمیره نسخے نقل کړے او حضرت عثمان رض حکم اُوکړو، چه د د ے نه سوا په کومو لوڼو نسخو کښے چه د قرأت اختلاف وی نو هغه ضائع کړئ، د حارث محاسبی نه په اتقان کښے نقل دی چه مشهوره داده چه حضرت عثمان رض جامع قرآن دے مګر په اصل کښے جامع قرآن حضرت ابو بکر رض دے، حضرت عثمان رض خلق د تلفظ (قرأت) په یوه طریقه راجمع کړل، ځکه چه په وړاندے یو نسخو کښے د یر قرأتونه موجود وو خو په اصل مضمون د قرآن کښے نزه هیڅ فرق نه را تلو حضرت علی رض فرمائی کچرے ځه په دغه وخت کښے امیر المؤمنین وے، نو ما به هم هغه کول چه کوم حضرت عثمان اُ کړل (اتقان جلد ۱ صـ ۶۰)

د قرآن آیتونه او سورتونه

عثمانی جمع په ۲۵ سنه هـ کښے اُشوه امام زرکشی او نورو علماؤ اِجماع په د ے خبره نقل کړیده چه د قرآن د آیتونو ترتیب توقیفی د ے مطلب دا چه د الله په حکم شوے دے د کښ د چار لـه او خیال کار نه د ے کړے د هر آیت په باره کښے به جبریل علیه السلام دا حکم راوړو چه فلانے آیت د فلانی آیت سره یو ځائے اُ لګوئ، امام احمد د عثمان بن

العاص نه په اِسنادِ حسن سره نقل کړیدے، حضور علیه السلام فرمائیلی دی چه فلانے آیت په فلانی سورت کښے شامل کړئ همدغه رنګ ابوداؤد ترمذی او نسائی کښے د ابن عباس رضی الله تعالیٰ نه نقل شویدی،

كَانَ اِذْ نَزَلَ عَلَيْهِ الشَّيْئُ دَعَا بَعْضَ : یعنی په حضور علیه السلام به چه
مَنْ كَانَ يَكْتُبُ فَيَقُوْلُ ضَعُوْا هٰذِهٖ : څه وخت څه آیتونه نازل شو نو
الْاٰيَاتِ فِي السُّوْرَةِ الَّتِيْ يُذْكَرُ : لیکونکے به ئی راا بللو او وے به ئے
فِيْهَا كَذَا وَكَذَا : فرمائیل چه دا آیتونه په هغه سورت کښے شامل
کړه په کوم کښے چه دا دا مضمون دے،

د سورتونو په ترتیب کښے غور یزه خبره داده چه هغه هم توقیفی دے، مطلب دا چه دا هم د الله په حکم شویدے :- امام جلال الدین سیوطی رح د کرمانی رح د کتاب البرهان نه نقل کړیدی :-

تَرْتِيْبُ السُّوَرِ هٰكَذَا هُوَ عِنْدَ اللّٰهِ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوْظِ :- د سورتونو ترتیب هم دغه شان د
عَلٰى هٰذَا التَّرْتِيْبِ وَعَلَيْهِ كَانَ صَلَّى اللّٰهُ يَعْرِضُ : الله په نزد په لوح محفوظ کښ دے
عَلٰى جِبْرِيْلَ كُلَّ سَنَةٍ : او هم په دغه ترتیب به حضور علیه السلام هر کال جبریل ع م
له آورولو :-

دغه شان د امام بغوی نه هم منقول دے امام بیهقی په اَلْمَدْخَلْ کښ هم لیکلی دی،

كَانَ الْقُرْاٰنُ عَلٰى عَهْدِ رَسُوْلِ اللّٰهِ : د نبی صلی الله علیه وسلم په زمانه
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرَتَّبًا سُوَرُهٗ : کښے د قرآن سورتونو او آیتونه
وَاٰيَاتُهٗ عَلٰى هٰذَا التَّرْتِيْبِ اِلَّا الْبَرَاءَةَ : هم په د ے ترتیب وو،
وَالْاَنْفَالَ :- سوا د سورة براءة او سورة انفال :-

ابو جعفر نحاس نه هم د غسے منقول دی، امام سیوطی رح په اتقان

جلد ۲ ص ۶۳ کښې د حُذیفه ثقفی رض په روایت یو حدیث دا سې نقل کړې دے کوم چه په مُسند احمد او په سُنن ابی داؤد کښې هم موجود دے او د ابن رُشد د کتاب المصاحف نه هم په تائید کښې دا سې روایت نقل کړیدے چه د قُرآن د آیتونو او سُورتونو ترتیب هُم د الله په حُکم شوېدے (توقیفی دے)،

امام زرکشی رح په (برهان) کښې لیکلی دی چه څوک د سُورتونو ترتیب نه اجتهادی وائی نو هغوی ئې هُم توقیفی مُنی جګړه یواځے د لفظونو ده، ځکه چه توقیف عام دے که قولی او که فعلی، بهرحال د حدیثو د ذخیرے نه ثابته ده چه د سُورتونو نومُونه په زمانه د نبوت کښې مشهور او معروف وو کوم چه په اتقان کښې شته او دا د دے خبرے ثبوت دے چه د سورتونو ترتیب توقیفی دے،

د عثمانی رض مُصحفونو تاریخ

مصحف مدنی د عثمانی مصحفونو کوم نسخه چه په مدینه منوره کښې ایښودے شوے وه نو هغه د شهادت ترو خته حضرت عثمان رض سره وه د هغوی نه پس حضرت علی رض سره او بیا د خلافت ملاویدو سره حضرت معاویه رض ته اُسپارلے شوه بیا دا اندلس ته اُرسیده بیا د مراکش دارالسلطنت "فاس" ته اُرسیده (تاریخ ادریسی تذکرة المصاحف) بیا په څه طریقه مدینے منورے ته اُرسیده په رُومی جنګ عظیم کښې د مدینے ګورنر فخری پاشا نورو تبرکاتو سره قسطنطنیه ته یوړه او تر اُوسه هلته پرته ده،

مکی مصحف

مکی نسخه سنه ۲۵۷ هجری پورے په مکه معظمه کښې پرته وه، محمد بن جبیر اندلسی په سنه ۵۷۹ ه د قلته د هغې زیارت کړے وو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولانا شبلی نعمانی لیکلی دی چه د هغه د سیاحت په وخت د غه نسخه په جامع دمشق کښې پرته وه او هغوی ئې غالباً د نولسمے صدئ په آخر کښې زیارت کړے وو، کشاف المهدی ص ۱۵۱ کښې لیکلی دی، چه سلطان عبد الحمید خان سنه ۱۳۱۰ ه نه تر دیرشو کالو پورے حکومت کړے وو په دغه زمانه کښې جامع دمشق کښے اُور اُولګید او دغه نسخه [illegible] سوځیده

شامی مصحف

مؤرخ احمد مقری سنه ۳۲۵ ه کښې د دے نسخے زیارت کړے وو دا د قرطبے نه د اندلس د بادشاهانو بیا د سلاطین مؤحدینو، بیا د سلاطینو بنی مرین په قبضه کښے راغله او جامع قرطبه کښې پرته وه، قرطبے والو سلطان عبدالمؤمن ته ورکړه او هم د دوی په حکم ابن الشکوال د مراکش دارالسلطنت ته په ۱۱ شول سنه ۵۵۲ ه یوړه سنه [illegible] ه کښې خلیفه معتضد علی بن مامون سره وه او هم په دغه کال د هغه کله چه په تلمسان حمله اُوکړه نو دے په کښې مړ شو په دے هله ګله کښې دغه نسخه ورکه شوه خو بیا د تلمسان بادشاهی خزانے ته راأُرسیده د هغه ځائے نه یو سوداګر په بیعه واخسته او فاس ته ئې راوړه چه تر اُوسه هلته پرته ده

بصری مصحف

دا نسخه د مصر په کُتب خانه خدیوکښې پرته وه، د سلطان صلاح الدین ایوبی یو وزیر په سنه ۵۰۰ ه کښې دا په دیرش زره اشرفو واخسته،

یمنی مصحف

یمنی مصحف د مصر د جامع ازهر په کتب خانه کښې اُس هُم شته

د بحرین مصحف

دا د فرانس په یو کتب خانه کښې پروت دے،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوفي مصحف

دا د قسطنطنيې په کتب خانه کښې شته دے، د حضرت عثمان رضی الله
درے نور مصحفونه هم دي په دے کښې دويم مصحف عثماني د قاهرې
په جامع سيد نا حسين رض کښې شته - دريم مصحف عثماني رض په جامع
مليه دلی کښې وو، کچرے د تقسيم په هغه کال کښې گډوډ شوے نو دی تو
هلته به پروت وی، څلورم مصحف عثماني د لندن په انډيا آفس
کتب خانه کښې شته په دے ليکل دي، "كَتَبَهُ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ"، دا
د مغلو بادشاهانو سره وو، د اکبر پاچا مُهر هم پرے شته په ۱۸۵۷ء
کښې دا ميجر راونس له گوتو نه وو، غلو هغه د ايسټ انډيا کتب خانې
ته ورکړو. د دے يو سل يوا تيا صفحے دي او په يو صفحه کښې شپاړس
کرښے دي۔

د قرآن محفوظوالے يو داسے حقيقت دے، چه د هغې اقرار عيله د
اسلام مخالفينو هم کړے دے ليکن بعضے مستشرقينو مثلاً گولډ ليتر
وغيره د مسلمانانو د يقين او عقيدے کمزورے کولو د پاره بے سروپايه
شکونو پيدا کولو کوشش کړے دے، نو موږ ته دا ښه ده چه تاسو خبر وو
دے خلقو اصلی غرض په قرآن کښې گډوډ ونه او بدلون راوستل دی او
دغه گولډ ليتر يهودي مستشرق خو بيا په دے ډیر ورکلوے دے
په تفسيري مذاهبو کښې هغه د بيشيره اسلامي کتابونو مطالعه کړيده
او دا خپل کتاب ئے د علمي تحقيق په نوم اليکلو ليکن بيا هم د مستشرقينو
د عادت په توگه د دوی هر کتاب تحقيقي او علمي شان کم لری خو
سياسي شان ډیر زيات لری د دوی يقين دے، چه مسلمانان د خپلو
مرکزونو قرآن او صاحب قرآن نه د پنکاره سياسي طاقت په ذريعه
لرے ساتل ممکن نه دي نو د خپل اصلی مقصد د تکميل د پاره ئے د جنگ

او د سياست د ميدان په ځائے علمي ميدان غوره کړو او دا ستشراق
په ذريعه ئے د مسلمانانو د يقين کمزوری کولو او په دوی کښې
ئے د شک د زهرو خورولو د پاره د اسلامي تحقيق په نوم کوښونه
روښی اُلکولے او کتابونه ليکل ئے د کاميابۍ په اُميد شروع کړه د دوی د کاميابۍ اُميد ځکه دا دی
(۱) د مغربي طاقتونو سياسي ترقي او د مسلمانانو سياسي تنزل چه دے
نه هغوی دا غلطه نتيجه راوباسله چه پرمختللی قومونه د غالب قومونو
هر قسم (غلطه هم) خبره مني او پرے يقين کوی:
(۲) انگريزی دان ډیر زيات نه بلکه ټول مغرب زده خلق (چه احساس
کهتری کښې مبتلا دي) د يورپ هر مصنف محقق گڼری او د خپل ديني
عالمانو نه کرکه لری، ځکه چه نوی تعليميافته خلق د ديني تعليم نه نا
خبره د يورپي مصنفينو هره خبره بے تحقيقه مني او ديني علماؤ ته د کرکے
په وجه هغوی ته گوری نه چنانچه د مسلمانانو دا قسم کمزوری د مستشرقينو
د کاميابۍ باعث شوے، او مسلمانانو خپله دده نه په شکوک او شبهاتو
کښې راگير شو. د قرآن د محفوظيت په باره کښې د دوی شبهے اُصولاً دا دی
(۱) د بعضے آيتونو او روايتونو نه د قرآن د غير محفوظ کيدو دليلونه نيول۔
(۲) د اختلاف قراٰت او سبعه احرفو نه دليل نيول۔
(۳) د شيعه ؤ د روايتونو نه حجت نيول۔
موږ به دا ټول په لنډه توگه نقل کوو او د دے جوابونه به ورکوو
د بعضے آيتونو او روايتونو نه دليل نيول
د سورة اعلیٰ ايت | سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ : البته
موږ به تا ته اُلولو نو ته به هير نکړے خو چه کوم
الله اُغواړي،
د دے آيت نه مستشرقينو دا نتيجه را اُباسلې ده چه د قرآن څو آيتونه هير کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا غلط خکه ده (۱) چه دا استثناء صوری ده حقیقي نه ده، په علمي اصطلاح کښې دا قسم استثناء د خپل فضل یا د قدرت د اظهار د پاره استعمالیږي دے نه د یو څیز مستثنی کول مطلب نه وي بلکه مطلب دا دے چه څوک په تا نه قرآن دا سے اولووچه ته به ئے هیر نکړې نو دا د الله فضل او احسان اګنړه ددے مثال دا سے دے، لکه د قرآن کریم په بل یو ځائے کښې په جنت کښې د جنتیانو د همیشه پاتے کیدو بیانولو نه پس اِلَّامَا شَاءَ اللهُ چه ذکر دی، او مطلب ئے دا دے چه جنت کښے همیشوالے د الله فضل دے ګوندې الله تعالی خو دا همیشوالے د جنتي ژوند واپس هم اخستے شي خو د الله وعده ده چه واپس به ئے نه اخلی (۲) ددے نه علاوه که دا مطلب هم واخستے شي چه ته به ئے نه هیروے خو هله که مونږه ئے هم نه هیرول اوغواړو، یعنی دا ستا نه هیرول د الله په مرضئ موقوف دے. نو بیا هم هیرول ځکه ثابت نه دی چه قرآن کریم په بل ځائے کښے صفا فرمائیلی دی، چه مونږه ئے تا نه هیرول نه غواړو بلکه څمونږ دا خوښه ده چه قرآن دِ ستا سینه کښے محفوظ وی. لکه چه سورة قیامة کښے دی:-

اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ : سورة القیامة (ستا په سینه کښے د قرآن جمع کول د هغے محفوظ کول او ستا په ژبه د هغے د لوستلو ذمه واری څمونږه ده) په دے سورت کښے د استثنائي صورت جوړه ئے هډو پریکړه اُس خو هغو د هیرولو یا هیریدلو سوال نه پیدا کیږي.

(۳) دریم جواب دا دے کچرے ځا آیتونه هیر کړے شي نو دا به د هغے د منسوخ کیدو یو شکل وی په دے د قرآن په محفوظیت کښے هیڅ فرق نه راځي یعني کوم آیتونه چه د حضور علیه السلام په سینه مبارکه کښې الله تعالی محفوظ اُساتل او هغوی اُمت ته اُ رسول نو هم دا

قرآن دے او که د حکمت په وجه د حضور علیه السلام نه هیر کړے شو نو هغه قرآن پاتے نشو، بلکه خالق کائنات پخپله هغه د قرآن برخه جوړه نکړه، لکه څنګه چه هر حاکم ته اختیار وی چه خپل فرمان کښے څه ټکی او جملے لیکی او څه ټکی او جملے ترلرے کوی دا کار د فرمان د محفوظیت نه خلاف نه دے، دا خو د صاحب فرمان خپل کار دے د بل چا کار خو نه دے، چه فرمان پرِ بیکاره کیږی د قرآن کریم ارشاد دے،

قُلْ مَا يَكُوْنُ لِيْٓ اَنْ اُبَدِّلَهٗ مِنْ : اے پیغمبره دا اعلان اُکړه چه څه تِلْقَآءِ نَفْسِيْ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ : خپله ځان په وحی الهٰی کښے رد دبدل نشم کولے څه خو صرف د وحی تابعداری کوم:

(سورة یونس آیة عـ۱۵)

د حضرت عائشهؓ حدیث

عَنْ عَائِشَةَ اَنَّهٗ عَلَيْهِ السَّلَامُ سَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ يَرْحَمُهُ اللهُ لَقَدْ ذَكَّرَنِيْ كَذَا وَكَذَا اٰيَةً كُنْتُ اُسْقِطْتُهَا مِنْ سُوْرَةِ كَذَا وَكَذَا رواه مسلم

حضور علیه السلام د شپے د یو سړی قرآن واورید و نو وے فرمائیل چه الله دِ په ده رحم اُکړی ده ماته فلانی فلانی آیتونه د فلانی فلانی سورتو نو نه رایاد کړی دی،

ددے روایت نه دا ثابتیږی چه د قرآن دغه آیتونه بالکل بیکاره او ضائع شوی بلکه د دے سړی د لوستلو نه وړاندے حضور علیه السلام ته دا یاد وو، صحابه کرامو ته هم یاد وو. لیکلے شوی هم وو صحابه کرامو پرېستل لکه څنګه چه دغه سړی اُ لوستل، نو په دے وجه ددے آیتونو د ضائع کیدو خو څه احتمال پاتے نشو بیرف دومره خبره ده چه د نبی علیه السلام توجُه ورته نه وه او د دغه سړی په لوستو د نبی علیه السلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

توجُه بیا ورته اُشوه دا سے نه چه حضور علیه السلام بالکل هیر ووا دا خو یو عامه محاوره ده خو دے سره هر کله چه قرآن دَ لیک په شکل کښے موجُود وو، لکهونو ته یاد وو، نو یو یا څو کسانو نه که هیر هم شی نو دَ سره دَ قرآن په محفُوظیت هیڅ اثر نه پریوځی،

یو عامه ضابطه

یو عامه قاعده دا ده چه دا سے قسم هر ځائے کښے بکار راځی، هغه دا ده چه قرآن په تواتر او قطعی اجتماع سره ثابت دے دَ اعتراض دَ پاره کوم روایتونه چه پیش کولے شی هغه خو یا ضعیف وی او یا د ثابت نه زیات خبرِ واحد وی، خبرِ واحد ظنّی وی، او ظنّی دَ قطعی په مُقابله کښے بیکاره دے، نو ځکه دا سے ټول قسمه اعتراضُونه بالکل بے ځایه وی:

دَ ابن مسعود رض روایت

مسندِ احمد او طبرانی او ابنِ حبان کښے دَ حضرت عبد الله بن مسعود رض نه منقول دی، چه هغوی به قرآن کښے مُعوّذتین یعنی قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ دَ دا ره سورتونه نه لیکل، دغه شان ابو عبید رح په روایت دَ ابن سیرین رح دَ ابن مسعود رض نه نقل کوی چه هغوی به سورتِ فاتحه په قرآن کښے نه لیکله او حافظ بن حجر رح دَ بخاری په شرح کښے دے روایتُونو ته صحیح وئیلی دی خو دَ دے څو جوابُونه دی:-

(۱) دَ سورةِ فاتحه او دَ دوا ړو معوّذتینو قراُت په یقینی تواتُر سره ثابت دے نو ظنّی خبر دَ دے مُقابله کښے هیڅ نه دے او کچیرے دَ ابن مسعُود دا انکار ثابت هُم شی نو اجماع او تواتُر دیو کس په مخالفت نه ماتیږی کُه دا سے کیدے شوے نو بیا خو یو مُتواتر هم بچ نه وو پاتے او دَ دین ټول کار به بیا ړنګ وو: (۲) قاضی ابو بکر رح دَ ابن مسعود دَ انکار جواب دا ورکړے دے

چه دا دَ هغے دَ قرآنیت نه اِنکار نه دے، بلکه په مصحف کښے دننه دَ لیکلو نه اِنکار دے، ځکه چه لیکل دَ هغه څیز ضروری وی چه دَ کوم دَ هیرېدلو ویره وی او سورةُ فاتحه او معوذتین دا سے سُورتونه دی چه دَ دے دَ هیریدو هیڅ امکان نه وو، هم دا جواب ابن قُتیبه په مشکلات القرآن کښے ورکړے دے اگرچه په روایت کښے اِنّهُمَا لَیْسَتَا مِنْ کِتٰبِ اللّٰهِ "دا دواړه دَ کتاب الله نه نه دی" راغلے دے خو دَ کتاب الله مطلب مصحف وی او ټوله مطلب به ئی دا شی چه دَ دے دواړو په مصحف کښے دلیکلو ضرورت نشته،

(۳) ابن الصباغ رح جواب ورکړے دے، چه دا سورتُونه دَ ابن مسعُود رض په زمانه کښے متواتر وو مگر هغوی ته دَ تواتُر عِلم نه وو رسیدلے په دے وجه ئے احتیاط کولو، وخت چه دوی رض ته دَ تواتُر عِلم اُشو نو دَ خپل قول نه ئے رُجوع اُکړه، لکه چه عاصم رح په واسطه دَ زِرّ رح دَ ابن مسعُود رض نه قراُت نقل کړے دے چه دا دے واړه سُورتُونه پکښے ثابت دی نو دا دَ خپل اُوُمبی قول نه ئے دَ رُجوع کولو دلیل دے،

دَ دے ټولو جوابُونو ضرورت هله پیښیږی چه دَ ابن مسعود رض دے اِنکار ثابت شی، لیکن ډیرو محققینو دَ ابن مسعود رض دَ انکار تردید کړے دے او دے روایت ته ئی موضُوع، باطل او غلط وئیلی دی:-

قَالَ النَّوَوِیُّ فِیْ شَرْحِ الْمُهَذَّبِ اَجْمَعَ الْمُسْلِمُوْنَ عَلٰی اَنَّ الْمُعَوِّذَتَیْنِ وَ الْفَاتِحَةَ مِنَ الْقُرْاٰنِ وَ اَنَّ مَنْ جَحَدَ شَیْئًا مِّنْهَا کَفَرَ وَمَا نُقِلَ عَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ رض بَاطِلٌ لَیْسَ بِصَحِیْحٍ وَقَالَ ابْنُ حَزْمٍ فِیْ تَدُحِ الْمُعَلّٰے الْمُجَلّٰی

امام نووی رح په شرح مهذب کښے لیکلی دی چه دَ مسلمانانو په دے اتفاق دے چه معوّذتین او فاتحه دَ قرآن حصه ده چه څوک دے نه انکار کوی هغه کافر دے او کوم چه دَ ابن مسعود رض نه نقل دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

هٰذَا كَذِبٌ عَلَى ابْنِ مَسْعُوْدٍ وَاِنَّمَا صَحَّ عَنْهُ قِرَاءَةُ عَاصِمٍ عَنْ زِرٍّ عَنْهُ وَفِيْهَا الْمُعَوِّذَتَانِ وَالْفَاتِحَةُ (اتقان جلد ۱ صـ ۸۱) ؛

نو هغه باطل دے درست نه دے ابن حزم محدث په قدح معلیٰ کښے لیکلی دی چه انکار کول په ابن مسعود رض باندے دروغ تړل دی، ځکه چه د ده نه په روایت د زر د عاصم قراءت داسے ثابت دے، چه د دے کښی دا دواړه سورتونه دی)

دغه رنګ امام رازیؒ په تفسیر کبیر کښ لیکلی دی په اتقان جلد ۱ صـ ۷۹ کښ تفصیل شته، چه د ابن مسعودؓ انکار کولو ته نوویؒ باطل ویلی دی او ابن حزم ورته دروغ او موضوع ویلی دی

د قراءت اختلاف او اووه احرف

مستشرقین د قرآن د تحریف یو دا دلیل هم وړاندې کوی چه د دے کښے ګڼ قراءتونه وی (یعنی یو قراءت ئے نه دے) نو دا دلیل ځکه غلط دے چه تحریف هغه دے چه په بادشاهی دستاویز کښے د اصل متکلم او د دستاویز جوړونکی نه بغیر بل څوک زیاتے کمے اُکړی، که بادشاه پخپله دے کښے زیاتے کمے اُکړی نو هیڅ عقلمند دے ته تحریف نه وائی۔

د قرآن پاک قراءت دوه قسمه دے (۱) متواتره او (۲) غیر متواتره، دا دویم قراءت د قرآن ځکه نه دے چه د اصول اِمامان په دے متفق دی چه قرآنیت د پاره تواتر شرط دے، او هم قراءتِ متواتره قرآن دے، د دے نه تحریف نه ثابتیږی، تحریف دے ته ویلی شی، چه غیر قرآن په قرآن کښے داخل کړیشی او یا د قرآن څه برخه د قرآن نه بهر کړیشی نو د قراءت اختلاف په دے دواړو کښے یو هم نه دے لا نور دا چه امام زرکشیؒ په برهان کښے لیکی چه قرآن د الفاظو نوم دے او د قرآن قراءت د الفاظو د تلفظ او د ادا طرز دے، نو د دے په زیاتوالی د

قرآن په الفاظو کښے هیڅ کمے زیاتے نه راځی (اتقان جلد ۱ صـ ۸۱)

اووه قراءتونه

په برهان کښے امام زرکشی لیکلی دی چه قرآن د وحی هغو الفاظو ته ویلی شی چه حضور علیه الصلوٰة والسلام ته د احکامو بیانولو د پاره کوم چه په معجزانه انداز نازل شوی دی او قراءت د دے تلفظ او د ادا طرز ته ویلی شی، اووه قراءتونه تر اووه قاریانو په تواتر ثابت دی، او بیا د دغه اووه اِمامانو نه تر حضور علیه السلام پورے سند د قراءت په کتابونو کښے موجود دے، چه یو راوی د بل نه نقل کړیدی لیکن په اتقان کښے د ابن جزری نه نقل دے چه حضور علیه السلام پورے هم دا اووه قراءته متواتر دی:-

وَقَدْ نَصَّ عَلَى تَوَاتُرِ ذٰلِكَ كُلِّهٖ اَئِمَّةُ الْاُصُوْلِ كَالْقَاضِيْ اَبِيْ بَكْرٍ وَغَيْرِهٖ وَهُوَ الصَّوَابُ لِاَنَّهٗ اِذَا ثَبَتَ تَوَاتُرُ اللَّفْظِ ثَبَتَ تَوَاتُرُ هَيْئَةِ اَدَائِهٖ لِاَنَّ اللَّفْظَ لَا يَقُوْمُ اِلَّا بِهٖ وَلَا يَصِحُّ اِلَّا بِوُجُوْدِهٖ (اتقان جلد ۱ صـ ۸۲) ؛

(د اصولو امامانو ښکاره بیان کړیدے چه اووه قراءتونه سرا سر د حضور علیه السلام پورے متواتر دی نو هر کله چه الفاظ متواتر شو نو د هغے تلفظ او ادا هم متواتره شوه ځکه چه تلفظ او ادا الفاظو سره تړلی دی ځان له د دے وجود نشته)

صحابه رض قاریان

هغه قاریان اووه دی کوم چه نیغ په نیغه د حضور علیه الصلوٰة والسلام نه قراءت زده کړو، د قاریانو په نوم مشهور شول، د دوی ستر قاریانو استاذان او شیوخ دی او د دوی قراءت په ټولو مسلمانانو ملکونو کښ خور شو حتیٰ چه تر اوسه داشته (۱) حضرت عثمان رض (۲) حضرت علی رض (۳) اُبی بن کعب رض (۴) زید بن ثابت رض (۵) عبد الله بن مسعود رض

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶) ابو الدرداء رض (۷) ابو موسیٰ اشعری رض (مناهل العرفان جلد ۱ صـ ...)

اُووه قرأتُونه

(۱) ابن عامر رح چه نوم ئې عبد الله يحصبي دے يحصب د حِمير قبيلے د يو شاخ نوم دے دا هغه ته منسوب دے، ابو نعيم او ابو عمران ئې كُنيت دے، تابعي دے، د ده د مُغيره بن ابي شهاب المخزومي نه قرأت حاصل كړے وو او هغه د حضرت عثمان رض او هغوى د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه، دا عامر په سنه ۱۱۸ هـ كښے په دمشق كښے وفات شو۔

(۲) ابن كثير۔ نوم ئې عبد الله بن كثير دارمي، ابو محمد يا ابو معبد ئې كُنيت دے، دا د مكے مُعظمے د قرأت امام وو دوى د مجاهدؒ نه قرأت حاصل كړے وو هغوى د ابن عباس رض نه دوى د اُبي بن كعبؓ نه او اُبي بن كعب د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه حاصل كړے وو، د ابن عامر دوه بالواسطه شاگردان هشام او ابن ذكوان مشهور دى او د ابن كثير دوه بالواسطه شاگردان البزي او قُنبلُ مشهور وو، دا ابن كثير رح په سنه ۱۲۰ هـ كښے په مكه مكرمه كښے وفات شو:

(۳) عاصم، عاصم بن ابي النجود ئې نوم، په قرأت، فصاحت او خُوش آوازۍ كښے مشهور وو۔ دوى د زِرّ بن حُبيش او هغوى د عبد الله بن مسعود رض او هغوى د رسول الله صلے الله عليه وسلم نه قرأت حاصل كړے وو۔ په سنه ۱۲۷ هـ كښے په كوفه كښے وفات شو د دوى په خاص و (بلاواسطه) شاگردانو كښے شعبه بن عباس رح او حفص بن سليمان رح زيات مشهور دى،

(۴) ابو عمرو مازني بن العلاء عمار البصريؒ، دوى د سعيد بن جبير رض او مجاهد رض او بيا دے دواړو د ابن عباس رض نه او هغوى، د اُبي بن كعب رض

او هغوى د رسول الله صلے الله عليه وسلم نه قرأت حاصل كړے وو د يزيدى په واسطه د هغوى مشهور شاگردان دوه دى (۱) دوری ابو عمر حفص بن عمر المُقرى العزيز البغدادى المتوفى سنه ۲۴۶ هـ (۲) ابو شعيب صالح بن زياد المتوفى سنه ۲۶۱ هـ

(۵) حمزه بن حبيب بن الزيات الكوفى مولىٰ د عكرمه بن ربيع اليتمى دوى د اعمش نه هغوى د يحيى بن وثاب نه هغوى د زِرّ بن حُبيش نه او هغوى د عثمانؓ، حضرت على رض او حضرت عبد الله بن مسعود رض نه او بيا دوى د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه قرأت حاصل كړے وو۔ دے د عربيت د علم، فرائضو او د علمِ حديث ماهر وو په سنه ۱۵۶ هـ كښے په حلوان كښے وفات شو، د ابو عيسىٰ په واسطه د دوى دوه مشهور شاگردان سُليم بن عيسىٰ الكوفى خلف المتوفى سنه ۲۲۹ هـ او خلّاد المتوفى سنه ۲۲۰ هـ وو او د دوى د قرأت سلسله په د دواړو روانه شوے وه:-

(۶) نافع بن عبد الرحمن بن ابى نعيم المدنى، دوى د ابو جعفر القارى او د نورو اويا تابعينو نه قرأت حاصل كړے وو، كوم چه د ابن عباس رض او د ابو هريره رض نه او دے دواړو د اُبي بن كعب نه او هغوى د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه قرأت حاصل كړے وو، د نافع رح كُنيت ابو رويم دے د دوى (۱) قالون ابو موسىٰ، عيسىٰ بن مينا النحوى، د قالون معنىٰ ګډه ده قرأت ډير ګډه وو ځكه ورته قالون ويلے شى المتوفى سنه ۲۲۰ هـ او (۲) ورش نوم ئې عثمان سعيد المصرى دے، په قرأت او خُوش آوازۍ كښے بې مثاله وو په مصر كښے سنه ۱۹۷ كښے وفات شو، دوه هغه مشهور شاگردان دى كوم چه د ده د قرأت سلسله چليدلے ده:-

(۷) الكسائى، ابو الحسن على بن حمزه الكسائى النحوى په احرام كښے به ئې كساء (څادر) (رنګ) اغوستو ځكه په كسائى مشهور شو، په نحو عربيت

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوپه قرآن کښې بې مثاله وو سنه ۱۸۶ هـ کښې وفات شو.
په لسو قاریانو کښې نور درې دا دي:

(۸) ابوجعفر یزید بن القعقاع دَ دوی دَ قرأت سند دَ ابن عباس رض او ابي هریره رض دَ دے دواړو دَ ابي بن کعب رض نه او دَ ګی رسول الله صلی الله علیه وسلم نه دے المتوفی سنه ۱۳۰ هـ.

(۹) یعقوب بن اسحاق الحضري. دوی دَ عاصم او ابوعمرو بن العلاء نه قرأت حاصل کړے وو المتوفی سنه ۲۰۵ هـ.

(۱۰) خلف بن هشام بن ثعلب، کُنیت ابو محمد دے دَ عاصم بالواسطه شاګرد وو المتوفی سنه ۲۲۹ هـ (طبقات القراء لابن الجزري و مناهل العرفان جلد ۱ ص ۴۴۹ تا ۴۵۷)

اَحرُفِ سبعه په اوو اَحرُفو دَ نزولِ قُرآن حدیث دَ ډیرو لسو صحابو نه روایت شوے دے ابوعبید ښکاره کړے چه دا متواتر دي، اتقان جلد ۱ ص ۴۵ په صحیحینو کښې دا ابن عباس رض دا روایت الفاظ دا دي چه حضور علیه السلام اُوفرمائیل چه جبرئیل علیه السلام ماته یو حرف ... لولولو ما نور هم اُغوښته نو هغوی به ما ته زیا تول ...
ترد ے چه اُووته رااُورسیدل دَ دے حدیث په شرح کښې امام سیوطي په اتقان جلد ۱ ص ۴۵ کښې څلویښت اقوال او علامه آلوسي رح په روح المعاني کښې اووه اقوال نقل کړي دي، غوره خبره دا ده چه دَ اوو مطلب دَ عربو قبیلو اُووه لغتونه دي، کوم چه ډیر فصیح اُووه قبیلو وو هغه دا دي (۱) قریش (۲) هذیل، (۳) تمیم (۴) آزد (۵) ربیعه (۶) هوازن (۷) سعد بن بکر دا غوره قول دے ځکه چه ابوعبید، ثعلب، زهري او نور علماؤ بلکه عطیه هُم دے ته مختار (غوره) وئیلی دے او بیهقي په شعب الایمان کښې دے ته صحیح وئیلی دي، اتقان جلد ۱ ص ۴۷ و روح المعاني

په دے قول امام سیوطي رح دا سے اعتراض کړے دے، چه دا اُووه قرأتونه یوازے دَ قریشو وو، ځکه چه دَ عمر او دَ هشام دَ قرأت په جګړه کښې حضور علیه السلام دَ واړو ته صحیح اُووئیل حالانکه دا دواړه قریشیان وو، دا سے ابن قتیبه او ابوعلي الاهوازي هم وائي، خو څو زمونږ په خیال کښې دا اعتراض صحیح نه ښکاري، ځکه چه کیدیشي چه دَ نبي علیه السلام نه هغه یو صاحب دیو سے قبیلے په قرأت او دویم صاحب دَ بلے قبیلے په قرأت آورید لی وي نه دا چه کیولږ ے دَ قریشو دا اُووه قرأته (لغاته) وو.

دَ اُووا حرُفو حکمت په شروع کښې دَ اُووواړو لغاتو قرأت او بیا صرف دَ یو لغت قرأت مقرر ولو حکمت دا دے (والله اعلم) دَ قرآن ښکاره بیان دے بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ۝ چه قرآن په عربي ژبه کښې نازل شوے دے، خو په بعضے مخصوصو الفاظو کښې دَ عربو قبیلو اختلاف وو لکه څنګه چه کوزي او لکهنوي په اُردو کښې یا دَ پېښور او دَ قندهار په پښتو کښې:-
وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ : مونږ هر رسول دَ هغه دَ قوم په ژبه کښې جوړ کړے وو)
ښکاره خبره ده چه دَ حضور علیه السلام خاص قوم قریش وو او عام قوم ئے عرب وو دَ عربو قبیلے په تعصب کښې دومره زیاتے وے چه ژبے په خاصو ټکو په خاص طرز او تلفظ باندے به ئے مرګونه کول نو دَ الله تعالی حکمت دا وو چه اسلام په ابتداء کښې کچرے دوی ته یوازے دَ قریشو لغت مخصوص او مقرر کړیشي، نو کیدے شي چه دَ دغه تعصب په وجه دَ عربو هغه نورے قبیلے دَ قرآن نه فیض وا نخلي نو هر یو قبیلے ته په دے غرض په خپل لغت کښې دَ قرأت اجازت ځکه ورکړے شو چه یو خو به دَ قرآن نه فیض یاب شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه دَ دے تِلاوت اُ بِښکلے شو، نو دا تصرف په قرآن کښے دَ قرآن دَ نازلوُونکی پخپله وو نه چه دَ بل چا لکه چه فرمائی :-

قُلْ مَا يَكُوْنُ لِيٓ اَنْ اُبَدِّلَهٗ مِنْ تِلْقَآئِ نَفْسِيْ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ (يونس آية ۱۵)	ته اعلان اُوکړه چه دا قُرآن څه دَ خپله ځانه نشم بدلولے څو ځو دَ هغے تابعداری کوم کوم چه ما ته

وحی کیږی :-

دغه رنګ دَ خلع سورت چه دَ اُبی رض په مصحف کښے وو او بیا منسُوخ التلاوت شو نو دا تصرف الٰهی وو دَ بل چا نه، بدے سره سره دا هُم حقیقت دے چه په اعجاز کښے منسُوخ التلاوت آیتونه دَ قُرآن حکیم مستقل آیتونو سره هرګز برابر نه دی بلکه کم دی ځکه خو معلومیږی چه دَ دُو جے نه دَ دغے آیتونو دَ مُستقِل پریښودو دَ الله تعالیٰ اراده وه

اُوه قراءتونه

دَ اُوو حرفونو دحدیث دویمه تشریح اُوه متواتر قراءتونه دی، دَ تحریف اعتراض په دے هم ځکه نشی کیدے چه دا اُوه واړه قراءتونه هم قرآن دے په قرآن کښے دے سره هیڅ کمے زیاتے نه راځی، په دے صورت کښے دَ اُوو حرفونو مطلب دَ تلفظ اُوه طرزُونه دی، دَ حرف، نحوی معنے، مطلب نه دے بلکه لغوی معنیٰ مطلب دَه، چه معنیٰ ئے اُوه قراءتُونه دی، قِراءتُونه خو دَ اُوو نه زیات دی او په حدیث کښے اُوه یاد یږی، دا ولے ؟

دَ دے جواب یو هغه دے کوم چه اتقان دَ جزری نه نقل کړے دے هغه وائی چه ما دَ صحیحو، شاذو او دَ ضعیفو ټولو قراءتونو جانچ اُوکړو نو معلومه شوه چه آخرکښ دا ټول دَ اُوو نه بهر نه دی (اتقان جلد ۱ صفحه ۴۷) کچرے دَ اُوو نه زیاتی هم وی، نو دے هم څه پروا

او بل به دَ خپلے محرومئ په سبب دَ تعقُّب او ضد ښکار نشی دَ عثمانی رض جمع قُرآن په وخت کښے هر کله چه اسلام ډیر خور شو دَ قبیلو خصوصیتونه او ځان ځانی ختمه شوه ټول مسلمانان یو لوئی ټولی شول دَ ژبے وغیره هیڅ فرق په دوی اثر نشو غورځولے نو په مُصحف عثمانی کښے صرف دَ قریشو په لغت دَ نبی علیه السلام په رُومبی حکم او یا دَ مذکور عِلّت او سبب ختمیدو په وجه اکتفا اُوکړے شوه لکه څنګه چه مُؤلفة القلوب په زمانه دَ نبوت کښے دَ زکوٰة مصرف وو، لیکن فاروقی زمانه کښ دَ اسلام دَ طاقت اخستو په وجه دا علت او سبب پاتے نشو ځکه دوی بیا مصرف دَ زکوٰة نه خارج کړے شُو دا سے نور هُم ډیر احکام امام زرکشی په بُرهان کښے نقل کړیدی چه دَ علت او سبب ختمیدو په وجه هغه ختم کړے شوی دی۔

دَ قرآن تحریف ثابتولو دَ پاره مستشرقینو دا اُوه حرفونه یا اُوه لُغتُونه هم دلیل جوړ کړیدے، خو دا ځکه صحیح نه دے لکه څنګه مو بڼو وړاندے ذِکر کړل چه تحریف دَ بل چا زیاتی کمی ته وئیلی شی کچرے متکلم (دلته الله پاک) پخپله په خپل کلام کښے کمے زیاتے څه مصلحت دَ پاره اُوکړی نو دے ته تحریف نشی وئیلے لکه څنګه چه دَ بادشاهانو او دَ نورو حاکمانو په حکمونو کښے دا یو عام معمول دے او دغه رنګ دَ تیر شوی مصلحت په بنیاد اول په اُوو قراءتونو دَ قرآن دلوستے اجازت او بیا دا موقوف کول او په یو خاص لُغت (دَ قُریشو) دَ قُرآن قراءت تحریف نه دے بلکه دا تصرُّف الٰهی په خپل کلام (قرآن) کښے دے چه په دے حق دَ ټولو روغو خلقو اتفاق دے چه پخپله خبره یا حُکم کښے متکلم زیاتے کمے کولے شی، دغه رنګ منسوخ التلاوة (دَ رجم) آیت هم اُګڼړه چه اول دَ قُرآن برخه وه او بیا دَ قُرآن

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه نشته چه داوُو نه مطلب مشهور قراتُونه دی او بل داچه لفظ داوُو (سبع) د حصر د پاره نهٔ دے، دوئیم داحدیث د نبی علیه السلام رُوبے دے، او اُوه قراتُونه بیا رُستو ظاهر شوی او تصنیف شوی دی داځنګه چل دے. نو د دے جواب داد ے چه اُوه واړه قراتُونه د نبی علیه السلام په وخت کښے وو، ځکه خود هغوئ نه دا قول د اُووه مشهُورو قارییانو رضه په ذریعه روایت شوی دی، صِرف د دے کتابُونه رُستو جوړ شوی دی.

دریم اعتراض دادے چه هرایت کښے خواُوه قراتُونه نه جاری کیږی، نو جواب ئے دادے چه په قول قرآن کښے داُوو قراتونو وجود بنودلے شوے دے نه چه په هر آیت کښے.

د اسلام مخالفینو په مصحف عثمانی څو اعتراضونه کړی دی چه په هغے کښ مستشرقین پیش پیش دی. مُونږ اُس هغه نقل کوُو او وار په وار به د هغے جواب ورکوُو.

(۱) رُومبے اعتراض دادے چه څه وخت حضرت عُثمان رضی الله تعالیٰ نه مصحفونه وړاندے کړیشو نو هغوی اُ فرمائیل، اِنَّ فِی القُرآنِ لَحنًا سَتُقِیمُهُ العَرَبُ بِاَلسِنَتِهِم (رُوح المعانی جلد ۱ صـ ۲۸) په مصحف عثمانی کښے داسے غلطئ دی چه عرب به ئې په خپلو ژبو درسته کړی هم داشان په فوزالکبیر کښے دی، نو اول جواب ئے دادے لکه چه علامه آلوُسی لیکی، لَم یَصِحّ عَن عُثمَانَ اَصلاً، (چه دا روایت د حضرت عثمان رضی الله عنه نه بالکل ثابت نه دے.

(۲) دوئیم جواب دادے چه په مصحف عثمانی د صحابه وُ اجماع ده او رسم عثمانی هم وحی سره ثابت دے، نو په غلطه څنګه اجماع کیدے شی، (۳) دریم جواب دادے، چه حضرت عثمان د مصحف عثمانی

کاتبانو ته په جمع شابا سے ورکړو وے فرمائیل، آحسَنتُم وَاجمَلتُم ناسو ډیره ښه او ښائسته کار اُکړو نو صحابی په غلط کار څنګه شاباسے ورکولے شی، بل داچه ابوعبید او د عبدالرحمن بن هانی نه نقل کړیدے والی چه څه حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ سره دُوم کاتبانو چه د غه مصحف حضرت عثمان ته وړاندے کړو نو هغوی قلم دوات طلب کړو، او د دے غلطیانے ئے درستے کړے (۱) لَم یَتَسَنَّ ئے لَم یَتَسَنَّه کړو (۲) لَاتَبدِیلَ لِلخَلقِ ئے لَاتَبدِیلَ لِخَلقِ اللّٰهِ" کړو، او (۳) " اَمهِلِ الکٰفِرِینَ ئے مَهِّلِ الکٰفِرِینَ کړو، (تفصیل وړاندے هم ذکر شوے دے) داسے وړے د کتابت غلطئ هر کله چه حضرت عثمان رضی درستے کړے نو نورے غټے غلطئ به ئے په کښے څنګه پرېښودے؟

څلورم داچه دلته د لحن" معنے غلطی نهٔ ده بلکه د قرآن هغه صحیح الفاظ دی په کوم چه د غه وخت د عربو ژبه نه چلیده او د هغوی د خبرو په طرز نهٔ وو، نو حضرت عثمان رضی الله اُ فرمائیل چه عرب به ئے په بیا بیا تلاوت قابو کړی او ژبه به ئے پرې واوړی، د دے کښے شک نشته چه د لحن دوه معنے دی، (۱) غلطی (۲) طرزِ کلام د حضرت عثمان رضی په روایت کښے دا دویمه معنیٰ مُراد ده لکه چه امام د لغت راغب رحمه په مفردات القُرآن کښے لیکلی دی خود دے نه لحنِ محمُود و یلے شی لکه د عربو شاعر وائی: خَیرُ الحَدِیثِ مَاکَانَ لَحنًا (بهترینه خبره هغه وی چه په ښه طرز اُو وئیلے شی) او هم دغه معنی د قرآن په " وَلَتَعرِفَنَّهُم فِی لَحنِ القَولِ" کښے استعمال ده لَعَلَّ بَعضَکُم اَلحَنُ بِحُجَّتِهِ د دے مطلب دادے، چه د مقدمے یو فریق د فصیح طرز کلام ماهر وی، نو څه د هغوی په خبره فیصله کوم کچرے دا خبره واقعی د هغه حق نهٔ وی نو دا ئې ګڼړی به د هغه په حق کښے د اور یو ټکړه وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دے حوالو مطلب دا چه د لحن نه یوازے غلطی نه ده مراد ده بلکه یو خاص طرزِ تلفظ مُراد دے:۔

پنځم دا چه د لحن مطلب د رسم الخط لحن دے مزید تشریح ئے دا ده چه په مصحف عثمانی کښے څه رسم الخط د تلفظ سره مطابق نه وی، لیکن د ژبے (عربی) والا به ئے ښځیله درسته کړی، لکه څنګه چه په انګریزئ کښے ډیر داسے ښپل دی، چه د تلفظ مطابق نه دی خو د ژبے والا ئے ښځیله درست کوی:۔

د تحریف په باره کښے د ابن عباس رض روایتونه

مستشرقینو د ابن عباس رضی الله

څه روایتونه نقل کړی دی بلکه «وَقَضٰی رَبُّکَ» په ځائے «وَوَصّٰی رَبُّکَ» او د «مَثَلُ نُوْرِهٖ» په ځائے «مَثَلُ نُوْرِ الْمُؤْمِنِ» د داسے روایاتونه نه خو د قرآن په معنٰی څه خاص فرق نه پریووځی خو بیا هم صاحب د مناهل العرفان د دے ځوجوابه ورکړی دی:۔

(۱) اَنَّ هٰذِهٖ رِوَایَاتٌ ضَعِیْفَةٌ: دا ضعیف روایتُونه دحضرت عبد الله لَمْ یَصِحَّ شَیْءٌ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: بن عباس رضی الله تعالٰی نه ثابت نه دی

(۲) دا روایتونه د قرآن د قرأت متواتره نه خِلاف دی ځکه بیکاره دی

عام جواب: اُدا ابن عباس رض نه د اسلام مخالفینو څومره روایتُونه چه نقل کړی دی د هغے ټولو عام جواب دا دے چه ابن عباس رض په قرآن او په قرأت کښے د زید بن ثابت رض او د اُبی بن کعب رض شاګرد دے او دا دواړه حضرات د هغے کمیټئ ارکان دی کوم چه حضرت عثمان رض د قرآن د جمع د پاره مقرّره کړے وه، نو د دے دواړو اُستاذانو او نورو ټولو صحابه چه د کومو الفاظو د قرآن سره اتفاق کړیوی، نو ابن عباس رض د هغے ځجرتے مخالف کیدے نشی نو دا روایتُونه اول خو ضعیف او بے اعتباره

دی که ثابت هم شی نو د قرآن د متواترو الفاظو مقابله د یو کس بیان نشی کولے لکه چه بغداد بنا ر په تواتُر ثابت دے که یو کس د دے خِلاف بیان ورکړی نو هغه اعتباری او د منلو نه دے، اصلی خبره دا ده چه څوک صحابه کرامو نه داسے څه خبره منسوب کوی نو دا د دے دلیل دے چه دا نسبت کُونکے څه سړے دے او د ده خبره د اعتبار کولو او د منلو جوګه نه ده:۔

شیعه او د قرآن تحریف

مستشرقین ښځیله د قرآن په تحریف ثابتولو کښے پلتے راغله نو دا بُونه ئے خوشی کړل چه د مسلمانانو یو غټه فرقه (شیعه) د قرآن د تحریف قائله دی او ائمّ ازئے ورله هغه کیسنو دکوم چه دا بنائی چه د شیعهٔو منلے عقیده دا ده چه قرآن کښے تحریف شته خو دا ځکه غلط دی چه د شیعهٔو هم هغه عقیده ده کومه چه د سُنیانو ده هغه دا چه قرآن پُوره او مکمّل محفوظ دے په دے کښے د یو حرف کمے زیاتے نشته د شیعهٔو د ډیرو کتابونو حوالے دا دی:۔

(۱) شیخ صدوق ابو جعفر محمد بن علی بابویه په رساله اعتقادیه کښے لیکی مَا بَیْنَ الدَّفَّتَیْنِ لَیْسَ بِاَکْثَرَ مِنْ: کوم قرآن چه د دے دوو دفتریو ذٰلِکَ وَمَنْ نَسَبَ اِلَیْنَا اَنَّهٗ اَکْثَرُ: مینځ کښے دے د دے نه زیات فَهُوَ کَاذِبٌ: : نشته او څوک چه موږ ته د دے نه د زیات منلو نسبت کوی نو هغه درواغژن دے،

(۲) په تفسیر مجمع البیان د ابوالقاسم علی بن الحسین المُوسوی کښے دی اِنَّ الْقُرْاٰنَ عَلٰی عَهْدِ رَسُوْلِ اللهِ: قرآن د نبی علیه السّلام په زمانه صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ کَانَ مَجْمُوْعًا: کښے هم د غسے جمع وو لکه چه مُؤَلَّفًا عَلٰی مَا هُوَ الْاٰنَ وَذَکَرَ اَنَّ مَنْ: اُوس دے او کوم امامیه یا حشویه

خَالَفَ مِنَ الْاِمَامِيَّةِ وَالْحَشْوِيَّةِ لَا: چه د دے خلاف کوی نو په هغې
يُعْتَبَرُ بِخِلَافِهِمْ لِاَنَّهُمْ قَبِلُوا الْاَخْبَارَ: حُکم اعتبار نشته چه هغوی
الضَّعِيْفَةَ: ضعیف خبرونه قبول کریدی۔

سید مرتضٰے شیعه لیکی

اِنَّ الْعِلْمَ بِصِحَّةِ الْقُرْاٰنِ كَالْعِلْمِ: د اُسنی قُران د صحت علم داسے
بِالْبُلْدَانِ وَالْوَقَائِعِ الْكِبَارِ: یقینی دے لکه د مشهورو ښارونو
د موجودګئ او یاد لویو لویو تاریخی واقعاتو علم۔

قاضی نورالله الشوستری شیعه په مصائب النواصب کښ لیکی

مَا نُسِبَ اِلَى الشِّيْعَةِ الْاِمَامِيَّةِ: کومه خبره چه امامیه شیعه ؤ ته
بِوُقُوْعِ التَّغْيِيْرِ فِي الْقُرْاٰنِ لَيْسَ: منسوب شوے ده چه هغوی په
مِمَّا قَالَ بِهٖ جُمْهُوْرُ الْاِمَامِيَّةِ وَاِنَّمَا: قُرآن کښے تحریف مَنی دا د ټولو امامیه ؤ
قَالَ بِهٖ شِرْذِمَةٌ قَلِيْلَةٌ مِّنْهُمْ لَا: قول نه دے بلکه د دوی د یو ډلے
اِعْتِدَادَ بِهِمْ، وَقَالَ الْمُلَّا صَادِقٌ: ټولی قول دے کوم چه بے اعتباره دی
فِي شَرْحِ الْكُلَيْنِيِّ يَظْهَرُ الْقُرْاٰنُ: او مُلا صادق په شرح کلینی کښ لیکی
بِهٰذَا التَّرْتِيْبِ عِنْدَ ظُهُوْرِ الْاِمَامِ: چه قرآن به هم په دے ترتیب دولسم
الثَّانِيْ عَشَرَ: امام ظاهروی۔

محمد بن حسن الحر العاملی د امامیه شیعه ؤ لوئے محدث په خپله رساله کښ
لیکی کومه ئے چه د خپلے زمانے د یو عالم په رد کښ لیکلے ده چه
هر کسے که تتبعٔ اخبار و تفحص تواریخ و اثار نماید: چا هم چه د اخبارو، آثارو او تواریخو لټون
نموده بعلم یقینی میداند که قرآن در غایت: اُکړو هغه یقیناً پوهیږی چه موجوده
درجهٔ تواتر بوده و آلاف صحابه ضبط: قرآن په انتهائی تواتر سره ثابت دے او په
ونقل کرده و آن در عهد رسول الله مجموع و: زرګونو صحابه کرامو هغه نقل کړے او
مؤلف بوده: ضبط کړیدے او هغه د حضور علیه السلام په زمانه کښ یو ځائے شوے او جمع شوے وو۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

فروع کافی کتاب الروضه ص۵۳ کښ حضرت علی رض نه روایت دے

هُوَ كِتَابٌ كَرِيْمٌ فَضَّلَهٗ وَفَصَّلَهٗ وَ: قرآن یو عزتمند کتاب دے کوم له چه
بَيَّنَهٗ وَاَوْضَحَهٗ وَاَعَزَّهٗ وَحَفِظَهٗ: الله تعالیٰ فضیلت او بزرګی ورکړیده
مِنْ اَنْ يَّاْتِيَهُ الْبَاطِلُ بَيْنَ يَدَيْهِ: او هغه ئے د باطل د ګډون نه محفوظ کړیدے

شیخ صدوق د رساله عقائد کښے لیکی،

اَلْقُرْاٰنُ الْمُنَزَّلُ وَمَا بِاَيْدِي النَّاسِ: نازل شوے او د خلقو په لاسونو
وَاحِدٌ لَا زِيَادَةَ فِيْهِ وَلَا نُقْصَانَ: کښے موجود قُرآن یو دے چه په
هغې کښ کے زیاتے نشته

د شیعه ؤ د دے مستند و حوالو نه پس دا حقیقت ښکاره کیږی چه د یو څو
بے اعتباره خلقو نه سوا په شیعه ؤ کښ هم په قرآن کښ د تحریف یا د کمی زیاتی قائل نه دی
د تفصیل د نعمان آلوسی په کِتَابُ الْجَوَابِ الْفَسِيْحِ لِمَا لَفَّقَهٗ عَبْدُ الْمَسِيْحِ،
کښے اُګورئ قرآن حکیم د تحریر او د ماغ په دواړو ذریعو محفوظ دے او د
قُرآن الفاظ او مطالب دواړه معجزه دی۔

د بائیبل تحریف

د دے په عکس د بائیبل نه تاریخی بنیاد شته او نه علمی دا انجیلونو څو
داحال دے چه (۱) اصل انجیل یو وو او اُس ځلور دی، او بخاری په قصص
الانبیاء کښے لیکلی دی چه د یورپ محققین دا مَنی چه رومبو د ځے و
صدیو کښے د سلګونو زیات انجیلونه وو، چه څه موده پس د هغې نه ځلور د
انجیلونه د۔ نائیسیا په کلیسا کښے د یو فال په بنا چُونړ کړے شوا و نور انجیلونه
پریښودے شو،،
(۲) د یورپ سکښتی د ذرے کُتب خانے نه انجیل برنابا ز اُو توجه د سورت
مریم په مطابق د حضرت مسیح پیدائش او زیرے په پیغمبر اسلامؐ مشتمل وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیوپ خاص شاګرد (فراموش) چه دا اُلیدو نو مسلمان شو دا انجیل المنار، پریس کښې چاپ شوے دے د یورپ محققین په دے متفق دی چه په دے انجیلونو کښې یو هُم د حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دے او نه د هغې ترجمه ده او نه د دے څه سند شته، د مسیحیت مشهور دُشمن پولوس دا مشهوره کړه چه ما ته مسیح علیه السلام لاس راکړے دے، ځکه چه هغه غوږ زیدلے وو نو هغه اُووئیل چه اُس به د مسیح په هدایت د مسیحیت د دُشمنئ په ځائے د هغې د تبلیغ کوشش کوم هغه او سینټ پال مسیحیت ګډوډ کړو د دائرة المعارف مسیحي مصنف البُستاني لیکی چه لوقا خو د مسیحیت لوخراب دُشمن سینټ پال نه مسیحیت را غلے دے او ابنیت، کفاره، شراب، مردار او خنزیر حلالوالے ئے په مسیحیت کښې شامل کړو او دائے د خرا بو یو مجموعه جوړه کړه

انجیل متی د زړو نصارٰی اتفاق دے چه دا اصلی انجیل نه دے او نه د هغې ترجمه ده کچرے ترجمه ئے وی نو د ترجمے زمانه او د مترجم نوم ئے نه دے معلوم، متی دا انجیل سنه ۱۳۹ء کښې په بیت المقدس کښې کینا ستو او دے لیکلو دے خو د حضرت عیسیٰ علیه السلام صحابي هُم نه دے، زوبن یعنی دا سے لیکلی دی:

مرقس پطرس کوانا کو په مروج الاخبار کښې لیکی چه مرقس یهودی وو د رُومیانو په غوښتنه هغه دا انجیل غالبًا سنه ۲۰ء کښې اُلیکلو۔

لوقا مسټر کډل په رسالة الهام کښې لیکی چه د لوقا انجیل الهامی ځکه نه دے چه د ده پخپله د دے په سر کښې لیکلی دی چه هغه دا انجیل شاه فیلس سره د خط و کتابت په بنا لیکلے دے، لوقا پیرانطاکیه

کښې طبیب وو، د مسیحیت یو خراب دُشمن سینټ پال نه مسیحیت را غلے دے او ابنیت، کفاره، شراب، مردار او د خنزیر حلالوالے ئے مسیحیت کښې داخل کړو،

انجیل یُوحنّا کیتھولک هیرالډ جلد ۷ کښې پروفیسر لق نه منقول دے چه انجیل یُوحنّا د سر نه تر پخه د اسکندریے د یو طالب علم تصنیف دے (الفاروق باجه زاده ص ۳۴۲)

تثلیث د دائرة المعارف مسیحي مُصنف البُستاني لیکی چه مسیحیانو د تثلیث لفظ د پولونه زده کړو چه د سینټ پال او پولوس نه وا وُرید، وکوم چه متعصب یهودی وو او هغه مسیحی توحید په شرک کښې ده کړو او د کامیابئ سائے وا خیسته په دے صنم پرستانه عقیده کښې مسیحي صداقت ورک شو۔

خته او د جنابت غسل نصارٰی منی چه خته تولو پیغمبرانو علیهم السلام کړیده، عیسیٰ علیه السلام سنّت وو پولس یهودی د کتاب په مخالف سُنتول بند کړه چنانچه

(۱) وَلْيُخْتَنْ كُلُّ ذَكَرٍ (هر نارینه د سنت کړیشي) توریت تکوین

(۲) قُلْ لَهُمْ فِي يَوْمِ الثَّامِنِ يُخْتَنُ الصَّبِيُّ (دوی ته اُووایه چه په اتمه ورځ د ماشوم سُنتوے شي (سفر الاحبار باب ع ۱۸) او حضرت مسیح فرمائی چه لَا اُغَيِّرُ شَيْئًا فِي التَّوْرَاةِ (چه څه به په تورایت کښې هیڅ تبدیلی نکوم (متی باب ع ۵)

(۳) کوم سړی نه چه منی اُوزی نو ټول بدن د په اُوبو اُوینځی او حائضه د هُم داسے کوی

(۴) خنزیر حرام دے (سفر الاحبار باب ع ۲۱) د دے ټولو حوالو نه معلومه شوه چه د انجیلونو او د هغوی د احکامو تحریف ترکومه حده شوے دے

د بائيبل د تحريف داخلي شهادت

کچيرې تاريخي شهادتونه او د يورپ د محققينو اقرارونه شاته اُغورځولې شي نو بيا هم بائيبل کښې چونه داسې مضامين موجود دي چه د هغې نه د دې تحريف په ښکاره ډول ظاهريږي ځکه چه دينې مذهب کښې بنيادي مسئلې درې دي:-

(۱) د اُلوهيت تصوُّر (۲) د نبوت تصوُّر (۳) د عملونو بدله لو تصوُّر يا آخرت د هر مذهب دا بُنيادي اُصول دي:-

(۱) د اُلوهيت په تصوُّر کښې د الله تعالیٰ عظمت، پاکي او تنزيهه ضروري ده ځکه چه انسان د هغې صحيح معرفت بيامومندې شي او زړه د هغه د جلال او جمال په شان د نړا او آباد کړيشي،

(۲) د نبوت تصوُّر په دلسې يوانداز کښې پيش کړيشي چه د انسان زړه او دماغ د نبي د عظمت او عصمت په وړاندې ټيټ شي او د هغه د فرمانبردارئ عشق د هغه په زړه کښې پيدا شي.

(۳) د بدلو تصوُّر او د عملونو جزا نقشه د داسې جوړه وي چه انسان د نيکئ نه بلې او بدئ نه د ورله کرکه او ويره پيدا کوي او د عملونو نتيجو ديني تصوُّر د هغه په فرمانبردارئ کولو تيار روي او د گناه نه د منع کوي، ځکه چه د نيکئ د نتيجو زيرې او د بدئ د نتيجو نه ويرولو مقصد د انساني شخصيت اصلاح او د جماعتي ژوند پاکي ده، په دې تله اُس مونږ د بائيبل تعليمات او هدايات تلُو چه هغه د درې وارو تصوُّرا تو مقصدونه ترکومې پورې کوي:-

د اُلوهيت تصوُّر او بائيبل

(۱) خُداوند، په زمکه د انسان په پيدا کولو پښيمانه او د لګير شو ـ

(تورات پيدائښتي درس عه و ۵) (۲) پښيمانه کيدلو

سترې شو (کتاب پرسيا باب عه درس ع۶) د خط کشيده الفاظو نه د خدائے تعالیٰ جاهل کيدل - غمژن کيدل او سترې کيدل ثابتيږي چه هيڅ رې کا الله د شان سره سمون نخوري:

(۳) نه به بيشکه هغه زمکے ته اُ نه رسي، کومې په بابت چه ما قسم خوړلې دې، چه څه به هلته ستا د آستوګنې بند و بست کوم (تورات ګنتي باب ع۱۴ آيت ع۳۰ بيا په آيت ع۳۵ کښې دي) تا ته به څما وعده ما تول معلومه شي، د قسم وعده ما تول يو شريف انسان سره نه ښائي نو خالق کائنات سره به څنګه اُ ښائي،

(۴) تر صبا صادقه پورې يعقوب خُدائے سره پرزور کوله او سحر چه څه وخت تلو نو يعقوب تر هغې نه پريښو تر څو چه برکت ئے ترې وانه غستو (پيدائښ باب ع۳۲ آيت ع۲۴):

(۵) خُدائے پاک به د هغه پلار د آسمان د بيخه زاۀ يا سي (کتاب يسعيا باب ع۳ آيت ع۸):

(۶) خدائے د خيمې په دروازه ولاړ د هغه د خولې نه او راو سپيرمونه لوبړې راوتو او سور شوا و منډه کړه ـ خلقو موسیٰ او هارون سره خُدائے په ګرسئ ناست اُليدو او خورل سبنل ئے اُکړه، د هغه جامې د واړې پشان سپينې او د هغه د سر و يښته سُتره او د هغه پشان وو (اول سلاطين باب ۲۲)

(۷) څو بز خُدائے يهودا پيدا شو (عبرانيون باب ع۱ آيت ع۱۴)

(۸) د خدائے کم عقلي د خلقو د عقلمندئ نه او د خدائے کمزوري د خلقو د زور نه زياته ده تا ته څما خوځ ئے او ما نه ئې پيدا شوې .

(اعمال باب ع۱۳ آيت ع۲۲)

د دې خوالُو نه تا سو د خُدائے بائبلي تصوُّر اندازه کړئ، د دينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوره زیاته دَ خُدائے بیعزتی څه کیدیشی، بیا دَ قرآن دا حکم چه «لَیْسَ کَمِثْلِهٖ شَیْئٌ او لَمْ یَکُنْ لَّهٗ کُفُوًا اَحَدٌ» بنه اُګوری چه دَ خُدائے هستی دَ څه په شان نده او نه دَ هغه څوک سیال شته۔

بائیبل او دَ نبوّت تصوّر

(۱) نوحؑ شراب اُڅښل او بدمسته شو، دَ هغه ستر بربنډ شو څو دَ هغه ځامنو پټ کړو (پیدائش باب ۹ ع ۱۹)

(۲) لوط علیه السلام شراب اُڅښل او خپلو لُونړو سره ئے زِنا اُکړه او معامله دوه کرته اُشوه : (پیدائش باب ۱۹ ع ۳۰)

(۳) حضرت یعقوب علیه السلام دَ بِزے دَ بچو څرمن دَلاسه تاؤ کړه او دروغ ئے اُو ئیل او خپل پلار ته دوکه ورکولو دَ پاره ئے خپل نوم عیص اُبښودو (پیدائش باب ۲۷ ع ۲۷)

(۴) دَ حمور ځوئے سکم دَ حضرت یعقوب لُور و سا سره زنا اُکړه :- (پیدائش باب ۳۴ ع ۲۴)

(۵) دَ موسٰی علیه السلام په غائبید و هارون علیه السلام دَ خلقو په ویناء دَ کالو بُت جوړ کړو او په خلقو ئے دَ دے عبادت اُکړلو او دَ هغے دَ پاره ئے دَ قُربانئ ورکولو حُکم ورکړو او وے وَئیل چه دا ستا سو معبود دے چه دَ مصر دَ ځکے نه ئے تا سو را اُویستئ (خروج باب ۳۲ ع ۳۲)

(۶) داؤد علیه السلام په چت اُختو دَ حتی اوریا ښځه ئے په لمبا اُلیده نو پرِ عاشق شو او وے بلله او زناء ورسره اُکړه چه دَ هغے خیته شوه نو دَ هغے خاوند ئے په مکر اُوَژلو (دَ سموئیل دویم کتاب باب ۱۱ ع ۴)

(۷) حضرت سلیمان علیه السلام دَ ممانعت باوجود مُوابی او عمونی بُت پرستے ښځے جوړے کړے او نفسانی خواهش ئے دومره په جوش شو چه اُو سو بیګمو او درے سوو حَرَمو نه ئے خبره اُرسیده

بیا په دی دومره عاشق او زن مُرید شو چه بتولی ته مائل شو او په آخری عُمر کښے ئے بُتانو ته هم سلام اُکړو (اول سلاطین باب ۱۱ ع ۶)

(۸) مُونږ ایمان راوړو چه ته خدائے نه راغلے ئے، یعنی یسوع :- (یُوحنّا باب ۱۶ آیت ع ۳۰)

(۹) یسُوع اُوئیل چه دَ آسمان او زمکے ټول اختیار ماله راکړے شو (متّی باب ۲۸ آیت ع ۱۸) :-

(۱۰) مانه چه څومره وړاندے راغلی دی هغه ټول غله او ډاکوان دی، (یُوحنا باب ۱۰ آیت ع ۳۶)

اُمت دَ پاره نبی دَ عمل نمونه وی، آیا دَ نبیانو دا شان دَ نبوّت مقصد پوره کولے شی؟

بائیبل او دَ عملونو بدله

(۱) څومره خلق چه په شریعت تکیه کوی، هغه ټول لعنت لاندے دی (ګلیتون باب ۳ آیت ع ۱)

(۲) خُدائے دَ چا عدالتونه نه کوی هغه دَ عدالت ټول کار خپل ځوئے ته اُسپارلو (یوحنّا باب ۵ آیت ع ۲۱)

(۳) کوم مسیح چه ځمونږ دَ پاره لعنتی جوړ شو هغه مُونږ په بیعه واخستو او دَ شریعت د لعنت نه ئے خلاص کړو :- (ګلیتون باب ۳ آیت ع ۱۳)

(۴) هغه یوازے ځمونږ دَ ګناهونو کفّاره نه ده بلکه دَ ټولے دُنیا ګناهونو هم (دَ یُوحنا روجے عام خط باب ۲ آیت ع ۲) :-

(۵) یادریانو ته دَ ګناه بخښلو اختیار دے د چا ګناهونه چه تا سو بخښئ نو هغوی اُبخښلے شوا او دَ چا ګناهونه چه قلئ پریږدئ نو هغه اُساتلے شوے (یوحنا باب ۲۰ آیت ع ۲۳) :

(c) ketabton.com: The Digital Library

آباد بدلے د لسے تصوُّر نه پس د نیکۍ کولو او د گناه نه بچ کیدو جذبه پاتے کیدے شي، دے نه معلومه شوه، چه دا ټول تحریفات دی،

شپږم فصل

مکی او مدنی سُورتونه او د هغے شمیر او د آیتونو کلمو او د حروفو د شمیر په بیان کښے

د مکی او مدنی متعلق درے اصطلاحات دی

(۱) کوم سُورتونه چه د هجرت شروع کیدو د زمانے نه وړاندے نازل شوی دی، هغه مکی دی او کوم چه دے نه روستو نازل دی هغه مدنی دی

(۲) کوم سُورتونه چه په مکه کښے نازل شوی دی هغه مکی دی، خو مکے نه مطلب خُود مکه او د هغے خواؤ شا علاقه ده، لکه مِنیٰ، عرفات او حُدیبیه او کوم چه مدینه کښ نازل شوی دی، نو هغه مدنی دی خو دلته هم خُود مدینه او د هغے خواؤ شا علاقه مُراد ده لکه بدر، اُحد، سلع، (۳) کومو آیتونو کښ چه خطاب اهلِ مکه ته دے هغه مکی او کومو کښے چه اهلِ مدینه ته خطاب دے، هغه مدنی دی، خو مشهور تر ټولو قول دے، د مکی او مدنی پیژندل د صحابه کرامو له اقوالو معلومیږی لکه چه ابوبکر بن عربی په "انتصار" کښ لیکلی دی په دے باره کښے د نبی علیه السلام هیڅ قول نه دے نقل شوے په مکی او مدنی معلومولو کښے دا فائده ده چه په نزول کښ د وړاندے روستو سورتونو پته لګی او دے سره د نسخ او تخصیص مسئله په آسانه حل کیدے شي ابوالحسن بن الحصار نه منقول دی چه شل خو په اتفاق سره مدنی سورتونه دی. دولسو سورتونو کښے اختلاف دے، او نور ټول بیا مکی دی، لیکن اُبی بن کعب رض اُوه ویشت سورتونه مدنی بنائی او نور ټول مکی، زیات تفصیل اتقان جلد ۱ ص ۹ و ۱۰ کتلے شي:-

...رآن د سُورتونو شمیر

د قُرآن د سُورتونو په شمیر کښے دوه مشهور اقوال دی:-

(۱) د قرآن سُورتونه یو سل څوارلس دی، مطلب دا چه انفال او براءة ځان له ځانله سُورتونه دی:-

(۲) دویم دا چه سُورتونه یو سل او دیارلس دی مطلب ئے دا شو چه ...فال او براءة دواړه په یو سُورت حسابیږی:-

د قرآن په سُورتونو کښ د تقسیمولو یو څو حکمتونه دی

(۱) هر یو سورت د مستقلے معجزے په شکل کښے وړاندے کول:-

(۲) ...لوستونکو او یادوونکو ته یو قسم تسلّی خوشحالی او همت ورکول ...ه په یو سُورة ختمولو سره هغوی د قرآن یو مستقله برخه ختمه کړه

(۳) متناسب مضمونونه یو ځائے کول (اتقان جلد ۱ ص ۶۶)

...ت کار یوه فائده: د مکی مدنی سورتونو پیژندلو یو څو ضابطے:-

(۱) کوم سُورت کښے چه "کَلَّا" لفظ راغلے دے هغه مکی دی، د "کَلَّا" ...فظ درے دیرش ځایه په پنځلسو سورتونو کښے راغلے دے چه ټول د ...رآن په آخری نیمه حصه کښ دی کوم آخری نیمه حصه زیاته مکی خو ...ستثنیات پکښ مدنی دی:

(۲) ... په کوم سورت کښ چه سجدهٔ تلاوت ده هغه مکی دے،

(۳) سِوا د سُورت بقره او آل عمران د نورو کومو سُورتونو په سر ... چه حروف تهجی دی هغه مکی دی:-

(۴) مفصّل یعنی د قرآن آخری اُومه زیاته برخه مکی ده (طلاق، ...ریم او سُورت نصر مدنی دی):-

(۵) ... په کوم سُورت کښے چه حدود او فرائض دی، هغه مدنی دی:-

(۶) ... په کومو سورتونو کښے چه د جهاد بیان دے هغه مدنی دی:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) په کومو سورتونو کښې چه د منافقانو بیان دے هغه مدنی دی

(مناهل العرفان جلد ۱ ص ۱۸۹ و ۱۹۰)

د قرآن د اېتونو شمېر: د حضرت عائشې رض د شمېر مطابق د قرآن اېتونه شپږ زره شپږ سوه او شپږ شپیته دی۔

د قرآن د کلمو شمېر: د حضرت مجاهد رض د شمېر مطابق دا شپږ اویا زره او دوه نیم سوه دی ۷۶۲۵۰

د قرآن د حروفو شمېر: د حضرت ابن مسعود رض د شمېر مطابق ۳۲۲۶۷۱ دا درے لکه دوه ویشت زره شپږ سوه یو اویا

زورونه پنځه خلویښت زره دوه سوه او درے خلویښت دی (۵۳۲۴۳)

زیرونه یو کم خلویښت زره پنځه سوه او دوه اتیا (۳۹۵۸۲) دی۔

پیښونه اته زره آته سوه او څلور (۸۸۰۴) دی۔

نقطے (۱۰۵۶۸۴) یو لک پنځه زره شپږ سوه او څلور اتیا دی۔

(تاریخ القرآن ص ۱۱۹ او فنون الافنان د ابن الجوزی)

د مختلفو سورتونو مختلف نومونه

سبع طوال: اوه اوږده سورتونه (۱) بقره (۲) ال عمران (۳) نساء (۴) سورة مائده (۵) سورة انعام (۶) سورة اعراف (۷) سورة انفال سره د سورة توبه۔

مئین: دا هغه سورتونه دی، په کومو کښې چه سل یا لږ زیات آیتونه دی سورة یونس نه تر سورة فاطر پورے۔

المثانی: دا هغه سورتونه دی په کومو کښې چه د سلو نه کم آیتونه دی د سورت یٰسین نه تر سورت قٓ پورے۔

مفصل: د وړو وړو سورتونو نوم دے د سورت قٓ نه د اخله د

قرآن تر اخره پورے، یعنی د شپږویشتے سپارے د دریم پاؤ نه د ستو د اخله تر آخره د قرآن نه پورے۔

طوال مُفَصَّل: بیا درے قسمه دی،

اوساطِ مُفَصَّل: د سورتِ بروج نه تر سورتِ لم یکن (بینه) پورے

قصار مُفَصَّل: د سورت (بینه) لم یکن نه تر والنَّاس پورے،

بعضو علماؤ په نزد طوال مفصل د سورتِ قٓ نه تر والمرسلٰت پورے او اوساطِ مُفَصَّل د سورتِ نبأ نه تر والضحٰی پورے، او قصار مُفَصَّل د الم نشرح نه تر والنَّاس پورے۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ قرآن مُهمّات

اوّل فصل : دَ باری تعالٰے جَلَّ مجدهٗ هستی

انسانی تاریخ سره دَ باری تعالیٰ جل مجدهٗ د ثبوت عقیده رائوا نه ...
ټول قومُونه او ملکونه په اکثریت په دے مسئله کښ اِتفاق لر...
اگرچه په نورو خیزونو کښے اختلاف شته په هره زمانه کښ خُ...
په دے زمانه کښے دَ خُدائے نه مُنکِر خلق هم وی، خو دا په څه دلی...
یا عِلم او ځانره نه لری بلکه دَ بے علمیٔ نتیجه ده، دَ مُلحدانو دا وَړو ک...
ټولے وائی چه مُونږ دَ سائنس او دَ محسوساتو په احاطه کښ خدا...
اُنه موندو بعضے کم عقل خلق دے نه علم بالعدم وائی خو دا ...
بلکه دا عدمِ علم دے۔

دَ باری تعالیٰ هستی هر کله چه دَ محسُوساتو نه لېږده نو په دے کښ...
خدائے څنګه بیا مُوندے شی خو دَ دے دا مطلب هُم نه دے چه خدا...
هیڅ وشته نه او که څوک بے عقله دُے دا مطلب واخلی نو بیا به دا ...
شی لکه څوک وائی هر کله چه په اُوچه مځکے نشی مُوندے، نو ...
دریاب کښے به هم نه وی، یا په دریاب کښے سمندره اُنه دیغی نو وائی ...
چه په اُوچه هم سمندره نشته، مُونږ چه څنګه اُ لیکل مُلحدان پخپله ...
هم دَ دے اقرار کوی پروفیسر لیټر (LETTRE) چه دَ مُلحدانو س...
پښخ دے او ددوی غټ عالم دے لیکی، چه مونږ دَ کائناتو دَ اول ...
اخِر نه ناخبره یو نو څمونږ دا کار نه دے چه دَ یو اَزلی یا اَبدی هی...
اُنکار اُکړو لکه څنګه چه څمونږ دا کار هُم نه دے چه دا هستی ثاب...
مادی مذاهب خپل ځان دَ عقلِ اوّل دَ وجود   دَ بحث نه جُد...

ساتی، ځکه چه هغوی ته دَ دے هیڅ علم نشته۔ مُونږ دَ حِکمت الٰهی خو...
مُنکر یُو او نه ئے ثابتوُو نکی څمونږ کار بالکل دَ نفی او اِثبات نه بیل وی
لیکن دَ سائنسدانانو اکثریت دَ خدائے دَ هستیٔ قائل دے را الکلام
حصه دوم ص...

(۱) ایزک نیوټن لیکی چه دَ کائناتو په برخو کښ کوم جوړخت او تناسُب
چه سره دَ زړګونو انقلاباتو دَ زمان او مکان دے دا بغیر دَ یو ذات نه
قائم ساتل مُمکِن نه دی کوم ذات چه اول دے او دَ عِلم او اختیار
خاوند دے۔

(۲) ددے زمانے دَ ټولو نه لوئے هوښیار سائنسدان هربرټ سپنسر
وائی، دَ کوموراز ونو او پټو خیزونو چه دا حال وی چه مُونږ پرې څومره
زیات غور او فِکر کوُو هومره هغه نور هم دا سے پټیږی، دینه یقینی
ثابتیږی چه انسان نه پوره پوهانلی او ابدی دا سے یو طاقت شته
چه هغے نه ټول خیزونه صادریږی۔

(۳) دَ فرانس یو فاضل کیمل فلامریان وائی، چه ټول اُستاذان په دے
خبر پوهیدو نه عاجز دی چه وُجود موجُود کیدل څنګه اُشو او څنګه
جاری دے په دے بِنا دَ دا سے یو خالق خامخا اقرار کول دی چه هر وخت
د هغه مؤثر کیدل همیشه قائم دی۔

(۴) پروفیسر لینی لیکی چه قادر او دانا خُدائی ځما په وړاندے خپلو عجیب
غریبه کاریګرو سره دا سے جلوه ګر کیږی، چه ځما ستړبے وازے
پاتے شی او څه پاکل شم هر خیز کښے خواه هغه څومره وړُوکے وی
د هغه څومره عجیبه قُدرت، څومره عجیبه حِکمت او څومره عجیب
ایجاد مُوندے شی۔

(۵) نو نتسل پد انسائیکلوپیډیا کښے لیکی، چه دَ عُلومِ طبعیا تو مقصد

یوازے دا نه دے، چه خمونږ دَ عقل تَنده دِ ماته کړی بلکه دَ هغے لوئے مقصد دا دے چه مونږ دَ خپل عقل نظر خالقِ کائنات ته ورپورته کړو، او دَ هغه په جلال او عظمت عاشقان شو،

(الکلام صفحه ۳۸ و ۳۹)

دَ نوی فِکر په رنړا کښ دَ باری تعالیٰ ثبوت

د نوی فِکر خاوندانو ته دَ معرفت الٰهی په لار کښے دَ دے شبهے خندان جوړ شوی دی، دَ خدائی دَ انکار سره سره دَ امریکے یو مشهور مُلحِد دا شبهے پیش کوی:

(۱) دَ یقینی عِلم ذریعے یا حِسّ دے او یا وجدان (یعنی حِس باطنی) خو په دے دواړو لارو دَ باری تعالیٰ وجود نه ثابتیږی۔

(۲) دَ باری تعالیٰ ذات او حقیقت دَ تصوُّر نه پورته دے او دَ کوم څیز چه حقیقت نامعلوم وی، نو هغه به څنګه ثابت اُمنلے شی،

(۳) کچرے دَ خُدائے هستی اُمنلے شی، نو په دُنیا کښے موجود شر دَ هغه دَ حکمت نه خِلاف دے لهٰذا داسے کائنات چه هغے کښے شر هُم شامل دے دِ غه ذات ته نشی منسُوب کیدے۔

دَ رُومبئ شُبهے جواب

دَ رُومبئ شُبهے جواب دا دے چه باری تعالےٰ په وجدان (حس باطنی) سره څکه ثابت دے چه انسانی اکثریت دَ وُجود دَ خُدائے اقرار کوی کچرے دَ یو خو کسانو له دے انکار دے نو دَ هغے وجه دا ده چه دَ هغه وِجدان صحیح نه دے، لکه څنګه چه ظاهری حواسو کښے نقصان راتلے شی دغه رنګ په وِجدان یعنی باطنی حواسو کښے هم نقصان راتلے شی کچرے

دَ سترګو لظر ورست نه وی نو څه ورته نه ښکاری دغه رنګ کچرے وِجدانی بینائی خرابه شی نو دَ وجدانی اُمور واحساس ورته نه کیږی مُونږ ګورو چه هم و ټیلی دی چه ظاهری حِس سره خُدائے ځکه نشی معلومیدے چه هغه دَ دے اِحاطے نه بهر دے، که بیا هُم څوک خامخا زور لګوی، نو دَ هغے به دا مطلب وی، چه هغه خوږ او تریخ په سترګو معلوم غواړی، حالانکه هغه دَ دے احاطے نه بهر دَ مُبصراتو په ځائے دَ مذُوقاتو په احاطه کښ داخل دے، نو دَ باری تعالیٰ ذات د ظاهری محسوساتو نه بالاتر کِ وجدانیاتو او معقُولاتو په احاطه کښے راځی،

دَ دویمے شُبهے جواب

دَ دویمے شُبهے جواب دا دے چه دَ ډیرو څیزونو حقیقت معلوم نه وی خو مونږ منُو، نو دَ خُدائی په منلو کښے دا اِشکال ولے دی، لکه چه شیخ ندیم الجسر دَ خپل کتاب (قِصَّةُ الْاِیمانِ بَیْنَ الْفَلْسَفَةِ وَالْعِلْمِ وَالْقُرْاٰن) په صفحه ۳۰ کښ لیکی چه سائنس دانان ماده، روح او حیات منی او حقیقت ئے ورته معلوم نه دے، دغه رنګ دَ عقل حقیقت او ادراک حِسّی سره دَ هغے جوړخت هم معلوم نه دے، لیکن سر دی دے، دا خو منی نو دَ خُدائے له هستیٔ په دے بِناء انکار کول ولے دی؟

دَ دریمے شُبهے جواب

دَ دریمے شُبهے جواب دا دے، چه (۱) کچرے کائناتو کښے دَ شر داسے واقعات شته کوم چه حکمتِ خُداوندی سره اُس خمونږ په علم کښے سمون نه خوری، خو کیدے شی چه رُستو څه وخت د دے سمون خمونږ په علم کښے راشی، په دے خبره اُس خمونږ علم نه راتلل دَ دے دلیل نه دے، چه بل وخت به هم علم نه راځی، لکه څنګه چه دا یو حقیقت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے چه زګونه کاله وړاندے انسان ته دَ ډیرو قوانینِ قُدرت
عِلم نهٔ وو او دُ ستوونه دَ دے علم شو،
(۲) دَ غالِبی واقعاتو کومے کړیٔ چه موږ ته شر ښکاری دَ هغے وجه
داده چه موږ ته دَ ټولو واقعاتو دَ تحیر عِلم نشته څرګه داسے
کیدے شوے، نو دا ښکاریدونکے شر به موږ ته خیر معلومیدو،
(۳) ابن سینا په (شِفا) کښے جواب ورکړے دے، چه دَ دُنیا درے حالته
فرض کولے شی، (۱) خالص خیر (ب) خالص شر (ج) ډیر خیر او
لږ شر، د قدرت په وړاندے دا دریواړه صُورتُونه وُو، په اوُمبی
صُورت عمل کیدے شو. دویم صورت ځکه نشو کیدے، چه قدرت
داسے دُنیا نه پیدا کړے چه ټول ډ شر شروی، دریم صورت
کښے خبرے شته لکه دا خبره چه قدرت له داسے عالم پیدا کول،
مناسب وو چه په هغے کښے خیر زیات او شر کم وے، که دا شے
بالکل کت کړے وے، نو ټول به خیر خیر پاتے شوے وو، خو داسے ځکه
نشی کیدے چه دَ دغه لږ شر کټ کولو په وجه به دُنیا د ډیر خیر نه
محرومه وه، لکه چه اور د سوځولو په وجه شر دے بدان. جامے. آبادی
سوځوی، که دا لږ شان شر نه وے، نو بخلے ګرمَول او نور ډیر د فائدے
کارونه به هم ور سره ختم وو دُنیا به څنګه چلیده، یا لکه اوبه چه دَ
شر اړخ ئے (سیلاب وغیره) ډیر کم دے مګر د خیر اړخ ئے ډیر زیات
دے دَ دُنیا د ډیرو خیزونو ژوند ور سره تړلے دے او نور بیشمیره
خیرونه پکښِ دی. یا لکه هوا چه دَ شر اړخ ئے (طوفان او بیابیږ
اوُنے د بیخه راګوزاویدل) کم او دَ فائدے اړخ ئے ډیر زیات دے
په دے کاُ بونه زیات دَ ډیرو خیزو لو ژوند ولاړ دے، او نور
ډیر خیرونه پکښے، نو قدرت دا سے اُکړه چه لږ شر ئے دَ ډیر

خیر د پاره پکښ پریښو، او ربه بیا اوربه وو چه بخلے ئے کولے شوے
او جماعت ئے نشوے سیزلے دے خو به بیا بخلے هم نشوے کولے او نه
به پکښے داسے ګرمی وه چه په یخنئ کښے پرِ ځان ګرم کړے وے.
(۴) ابن رُشد دَ دے شبے دا جواب ورکړے دے، چه دُنیا کښے
ټول شرُو نه ځان له نهٔ دی بلکه خیر سره دَ تابع په ډول تړلی دی
لکه غُصه بده خو ده لیکن که دا نه وے، نو چا به هم دَ قاتل مُقابله
نشوه کولے او نه به ئے دَ خپل مال او عِزت حفاظت په هغه وخت
کښے کولے شو کوم وخت چه چا په دے حمله کولے، شهوت خراب
دے خو ښکاره غټه فائده ئے دا هُم ده چه دُنیا ترِ آباده ده او ټول
انسانی نَسل هم په دے قائم دے د ملحدانو دَ شبهو لرے کولو نه
پس موږ دَ نوی فِکر په رڼا کښے د باری جل مجده دَ اثبات دلائل
پیش کوو،

اول دلیل

دَ عالم وجود به یا باری تعالیٰ ته منسوب وی یا به مادے او دَ هغے حرکت
ته بے له قصد او اِرادے او یا به مادے او ارادے ته منسوب وی خو
سره دَ قصد او اِرادے، دَ دے دریم صُورت هیڅوک قائل نشته نه دَ
خدائے منُونکی او نه نامنُونکی ځکه چه مادیین په دے متفق دی چه ماده
اراده نه لری اُوس صرف دویم صُورت د بحث دَپاره پاتے شو چه عالَم
د مادے نه بے له قصده او ارادے اتفاقی طور منسوب وی، لیکن دا صورت
هُم قطعًا باطل دے ځکه چه عالم کښی حکیمانه ترتیب موجود دے
او په دے دَ قُدرت قوانین دلیل دے، په عناصرو او مرکباتو کښے تر
تیب شته، دَ نباتاتو او حیواناتو په تخلیق کښے مرتب نظام شته دَ موسمونو
او دَ شپے ورځے په تبدیلو کښ دَ ستیارو په حرکاتو کښ یو خاص ترتیب
دے، چه دَ مادے یا دَ هغے دَ حرکتِ مسادفه یا اتفاقیه نتیجه نشی

کیدے څکه کچرے د کاغذ په لسو جُدا جُدا ټکړو د یو نه تر لسو هندسے
اُولیکلے شي بیا په یو تهیله کښې واچولے شي او یو نابینا ماشُوم ته اُووَیلے
شي چه د دے نه یو یو ټکړه راُباسه نو که هغه کرورونه واره دا پرچے
بیا را اُباسي هیچرے به په ترتیب را نۀ وځي، د غه رنګ که د یو قصیدے
بیلے بیلے جُملے او ټکي په یو بوجنګئ کښے واچولے شي او بیا د غسے یو
ماشوم نابینا ته د هغې د راوِستو اُو وَیلے شي نو هیچرے به د قصیدے
په اصل ترتیب را نۀ وځي اګرچه په کرورونو واره د غه بیلے بیلے پرچے
را اُباسي نو د دُنیا دا مُرتبه سلسله به د یو نابینا او بے شعوره مادے نه
بے له قصد او ارادے څنګه ظاهره شي، د دے نه دا معلومه شوه
چه د عالَم متعلق دوهمے صُورت "چه دا د یو حکیم خدائے په قصد
او ارادہ ظاهر شوے دے"، صحیح او معقول دے (قِصَّةُ الْاِیْمَانِ بَیْنَ
الْفَلْسَفَةِ وَالْعِلْمِ وَالْقُرْاٰنِ لِاِبْنِ نَدِیْمِ الجسر ص ۲۹۲)

دوېم دلیل نوے او زړه فلسفه په دے متفقه ده چه د عالَم ماده
عِلم، شعور او ژوند نه لري او په کائناتو کښې دا دې
واره خیزونه موجُودي، په ژوندي خیزونو کښې ژوند شته انسان
عِلم او شعور لري په څناورو کښې شعور شته نو بے تحقیق خود وائي
چه بعضے اُونو بوټو کښے هُم شعور شته، نو دا څنګه کیدے شي چه دا
خیزونه خود د مادے یا د هغې د حرکت نه پیدا وي او بخپله د مادے
د عِلم، ژوند او شعور درے واړه نه تشه وي، حالانکه د نفي محض
نه د اثبات وجود ناممکن دے، لهٰذا د کائناتو سرچشمه هغه ذات
کیدے شي چه هغه کښے ذاتي ژوند او عِلم وي داسے ذات صِرف هغه
خُدائے کیدے شي چه اصل ژوندے علیم او حکیم دے،

درېم دلیل دانسانیت جوهر فِکر او ادراک دے هغه چه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اُونو بوټو کښے اُوده وو په څناورو کښې دے ارخ و اړولو او په انسان
کښې را ویښ شو او بیا اوچت مقصد ئے اوغوښتو اُوس دِ خاځا د دے ترقي
سبب وي د عِلم الحیات مشهور ماهر ډاکټر لائیپ مارګن" لیکن چه د دے
ترقئ ظهُور د دے خبرے دلیل دے چه د کائناتو د تخلیق اصل
او بنیاد شته چه خُدائے دے څکه چه ارتقاء (ترقئ) د پاره
د منزل وجود ضروري دے، د عِلم تقاضا دا ده چه د کُوزني عِلم
راز د نه په برني عِلم کښې حل شوي وي، د طبعیاتو د پټو رازونو حل په علم
الحیات کښے او کړے د پټو رازونو حل بیا په علم النفسیات کښې د د دے
د پټو رازونو حل بیا په علم تحلیل او تعلیل منطقي کښے او بیا د دے عِلم
د پټو رازونو حل په مقامِ رُوحاني کښې وي۔

څلورم دلیل دانساني عقل دا خصُوصیت دے چه هغه جزئیت
نه کلیّت ته را اَخلي او تجربیّت او تصوُّریت پیدا کوي
مثلاً انساني اشخاصو نه نفسِ انساني، حیواناتو نه نفسِ نباتي او بیا د
عالمي ګنړوالي نه د عالَم نفسِ کُلّي را اخلي، دا نفسِ کُلّي (وحدت) الله
دے چه ټول ګنړوالي هُم په د ده ختمیږي (مطلب دا چه دا آخري
وحدت دے د دے نه پس بل وحدت نشته (مترجم)

د باري تعالےٰ ثبُوت د سلفي دلائلو په رڼا کښې

رُومبے دلیل دے رُومبي دلیل ته مونږ دلیل غرقي، څکه وایو چه
امام جعفر صادق رح نه چا د الله د وجود دلیل اوغوښتو
نو هغه ورته اُوفرمائیل چه دریاب کښې ستا کشتۍ ډُوبه شي تاسو د هغې
تختے قدر نه وي او لامبو هُم نه درځي نو ستا به د بچ کیدو څۀ اُمید وي
نو سائل اُووئیل چه ولے نه بیا امام موصوف اُوئیل چه کله چرے کیدو
ظاهري اسباب نشته بیا هم د دے اُمید لرل کُچا په آسرا خو به وي

دغه آسرا خُدائے دے، نو دا دَ باری تعالیٰ دَ هستیٔ نفسیاتی دلیل دے

دویم دلیل دے دویم دلیل ته مُونږ (دلیل فلکی) ځکه وایُو چه امام ابوحنیفه رح یو سائل ته په ثبوت دَ باری تعالیٰ دا دلیل پیش کړے وو، چه یو بیړیٔ بغیر له دَ یو ملاح نه دَ دریاب په غاړے نه شی رسیدے نو دَ ټول عالم دا دومره غټه بیړیٔ به بغیر له خالق ځنګه چلیږی دے عالم دَ غټې بیړیٔ په انتظام چلیدل دَ دے دلیل دے چه دد ے چلوونکے شته چه هغه خُدائے دے۔

دریم دلیل دے دریم دلیل ته مُونږ (دلیل تُوتی) ځکه وایُو چه امام شافعی رحمه الله دَ اِثباتِ باری تعالیٰ دَ پاره په دے طرز پیش کړے وو چه دَ تُوت پانړے چه یږه اُخوری نو پچے کوی چه دَ دیینمو چینجے ئے اُخوری نو ورېښم ترِ جوړ شی او دَ شهدو مچۍ چه اُخوری نو شات ترِ جوړ شی نو دَ یو څیز نه دومره مختلف څیزونه جوړیدل دَ دے اِقرار ته مونږ مجبُوروی چه دا دَ هغه قادرِ مطلق کار دے کوم ته چه مُونږ خُدائے وایُو:۔

څلورم دلیل دے ته مُونږ (دلیل صوتی) وایو، ځکه چه امام مالک دا دلیل داسے ورکړے وو چه هرکله دَ یو انسان آواز بل سړی ته نه ملاویږی او دغه رنګ شکل هم نو معلومیږی چه دا اختلاف دَ یو عظیم قوّت کار دے کوم ته چه مُونږ خُدائے وایُو:۔

پنځم دلیل دے ته مُونږ (دلیل بیضی) داسے وایُو چه دَ چرګے اګۍ نه بچے را اُوځی او دَ اګۍ هغه مضبوط قلعه مانه کړی او دَ بچی دَ راوَتلو نه وخته چرګه هُم داسے په آګونا سته وی، چرګه دَ دغے کینا ستو پابندو لُ دَ بچی دَ جوړیدو وخت معلومول دَ اګۍ دَ ماتولو وخت معلومیدل دا ټول اِلهامی کارُونه دی چه خداوند

تعالےٰ په الهام چرګے او بچو ته اُښودل، دے نه دَ الله هستی ثابته شوه

شپږم دلیل دے ته مونږ (دلیل نباتی) وایُو ابُونواس دَ قسمانِسم اُونو بُوټو دَ هغے دَ قسماقِسم پانړو میوو او ګلونو نه دَ الله تعالیٰ په هستیٔ داسے دلیل نیولے دے چه دد ے ټولو ما دَه یو ده (یعنی اُوبه او خاوره) او بیا دے نه عجیبه مختلف قسمه څیزونه پیدا کیدل دا ښائی چه دا دَ یو عظیم قوّت کار نامه ده کوم چه خدائے وَیلی شی،

دا ټول دلیلُونه امام رازی رح په تفسیر کبیر جلد اول کښ نقل کړیدی مونږ نور هم واضح بیان کړه : سعدی رح فرمائی:

برگِ درختانِ سبز در نظرِ ہوشیار	ہر ورقے دفتریست معرفتِ کردگار

اُوم دلیل دے ته مونږ (لِسانی) داسے وایُو، چه په دنیا کښے دے وخت ګنړے ژبے شته دا ژبے اولادِ دَ مور پلار یا دَ خپل ماحول دَ خلقو نه زده کړی دی او دا سِلسِله تر آخره تلے ده تردے چه دَ اوّل انسان دَ دُنیا په باره کښ دا جواب ختم شی چه آخِر هغه دَ چا نه ژبه زده کړه چه بغیر دَ ده نه بل هیڅوک دغه وخت کښ نه وُو، نو دا به مجبُوراً منلے شی: چه دده ژبه الهامی وَه او دَ دغے الهام کوُونکی نُوم خُدائے دے، اُس مُونږ دَ باری تعالیٰ په ثبوت فلسفی او کلامی دلیلُونه پیش کوو۔

دَ باری تعالیٰ دَ ثبوت کلامی او فلسفی دلیلُونه

۱: **دلیل حدوثی**: کائنات او عالم دَ دوه څیزونو نه جوړ دے، یا به جُسم وی یا به په جسم اړه لری بل څیز دا دواړه څیزونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بالذات وي، اوکه بالواسطه له دوو حالتو به خالي نه وي حرکت
او سکون، کچیرې جسم یا په دې ادانره نور خیزونه په دوو
وختونو کښې په دوو ځایونو کښې وي نو دا متحرک دې، او کچیرې په دوو
وختونو کښې په یو ځائې وي نو ساکن دې بیا دا دواړه د یو بل ضد دي
چه حرکت راشي نو سکون ختم او سکون چه راشي نو حرکت ختم
شي معلومه شوه چه دواړه حادث (نوپیدا) دي، دغه ډګې جسم
او جسم سره تړلي نور خیزونه د دې دوو حادث حالتونو خالي
نه وي بلکه دا به ور سره نښتي وي نو جسم او جسم سره تړلي خیزونه
هم ددې په وجه حادث شو، د حادث د پاره محدث (پیدا کوونکی)
ضروري دې کچیرې هغه پخپله هم حادث وي نو هغه د پاره به بل محدث
ضروري وي او دې نه به تسلسل (د پیدا ښت قصه) جوړ شي دا سې
کیدې نشي نو ضرور دا محدث به قدیم وي چه هغه خدائې دې او
دې نه د خدائې وجود ثابت شو۔

۲: دلیل امکاني د هر خیز درې حالته فرض کولې شي ممتنع الوجود چه د کیدو وجود که نه وي لکه دوه په دوو
کښې پنځه، واجب الوجود چه د هغه وجود ضروري وي، یا ممکن الوجود
چه کیدل او نه کیدل ئې دواړه ضروري نه وي لکه اُبه چه رنګ دار
هم کیدې شي او بې رنګه هم اُس عالم ممتنع الوجود ځکه نه دې
چه دا موجود دې، او واجب الوجود هم ځکه نه دې چه ډیر خیزونه
پکښې ختم شي او آخر به ټول هم ختم شي دا خو څه مونږ په سترګو
وینو او څه په قیاس معلوموو، نو عالم بیا ممکن الوجود شو که دې
وجود هم ضروري نه دې او عدم وجود هم ضروري نه دې لکه اُبه
چه د هغې رنګ ضروري نه دې که را غلو پکښې نو د هغې وجه به

بهرني وي ځکه چه دا خپل هیڅ رنګ نه لري دا شان د عالم وجود
ضروري نه وو، که موجود شو، نو دا د بهرني علت نتیجه ده دا
علت که ممکن وي، نو هغه د پاره به بل علت ته ټکار وي او داسې به
تسلسل (د پیدا ښت قصه) جوړ شي، چه محال دې نو فیصله دا
شوه چه دا علت به ممکن الوجود نه بلکه واجب الوجود وي چه دا
هم د خدائې دې چه د هغه وجود داسې ضروري وي چه د
بهرني علت نتیجه نه بلکه هم د هغه د ذات داسې تقاضا ده چه د
عقل د ډک پکښې نه لګي۔

۳: دلیل قیاسي د یو خیز بل ته چه نسبت اُشي نو دا دوه
قسمه دې یا به دا دویم تړلې خیز دا اصل خیز سره
درخت وي تر به نه جدا کیږي، لکه د اور نه ګرمي او تاؤ دې ته به
(ما بالذات) وئیلې شي مطلب به ئې دا وي چه د اور ذات دا غواړي
چه ګرمي او تاؤ ور سره خامخا وي، یا به دویم د ګرمي خیز لازم نښتي
نه وي کله به وي او کله به نه وي دې ته (ما بالعرض) وئیلې شي لکه
اُو سره ګرمي چه کله پکښې په بهرني علت (اور، نمر وغیره) راځي
کله پکښې نه راځي په دې (ما بالعرض) خیزونو کښې د علت تپوس
کیدا شي لکه اُبه ولې ګرمې دي او په ما بالذات کښې د علت داسې تپوس نشي کیدې چه اور ولې ګرم دې
قیاس مطابق د کائناتو وجود او په ما بالعرض، ځکه چه کله پکښې یو خیز وي کله پکښې نه وي کله ور ته
په وي کله نه وي، نو دلته دا سوال خامخا کیږي، چه دا کائنات
موجود دي د دې جواب به دا ورکولې شي چه کا د دا سې ذات
نامه ده چه هغه واجب الوجود دې وجود د هغه ذاتي او ضروري
دې، او هغه ته رب العالمین وئیلې شي دلته بیا بل سوال (چه الله
موجود دې) داسې ختم شي لکه دا سوال ختم شي چه اور ولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرم دے، نو په دے دلیل د باری تعالیٰ د ذات او صفات دواړو ثبوت کیږی، مثلاً انسان او د انسان ژوند، علم، لیدل، آوریدل، قدرت، کلام او اراده ټول "ما بالعرض" دی، چه د دے فیضان د پاره د "ما بالذات" او د ذاتی سر چینے ضرورت وی، نو د انسان بلکه د ټول عالَم د وجود د پاره وجود، د باری تعالیٰ او د صفاتو د پاره صفات د باری تعالیٰ سرچشمه او خزانه ده چه هغه "ما بالذات" او "واجب الوجود" دے.

۴: دلیل اتقانی په کائناتو کښے حکیمانه قوانین شته، چه د هغے په زور علتونه د معلولاتو او اسبابونه د مسبباتو علم راځی، دا حکیمانه قوانین دومره وسیع دی چه د ماضی نه تر اوسه د سائنس په ذریعه څومره قوانین معلومه شوی دی دا د هغو قوانینو په نسبت چه تر اوسه لا معلومه هم نه دی ډیر کم دی، بلکه د دے معلومه قوانینو نسبت نا معلومو قوانینو سره داسے ده لکه د یو څاڅکی چه سمندر سره دے هم هغه وجه ده چه په سائنسی قوانینو کښے ترقی لا تر اوسه روانه ده، بیجرے دا حکیمانه قوانین کم وی نو سائنسی ترقی به تپه ولاړه وه ځکه چه سائنس د قدرت د قوانینو معلول او ښکاره کولو نوم دے، دا ښکاره خبره ده چه دا بے حده او بیحسابه حکیمانه قوانین د قادر مطلق حکیم کیدے شی هغه خدائے دے، د ا هیجرے د مادے کار ځکه نشی جوړیدے چه هغه بنجیله د علم، شعور، حیات او حکمت نه تشه ده.

۵: دلیل حُبّی د شاه رفیع الدین نور الله مرقده، د "آثار المحبة" نومے رسالے مطابق د ټولو کائناتو په خمیر کښی محبت اچولے شوے دے او خصوصاً په انسان کښی

ویر زیات محبت شته بیا د دے محبت دوه قسمه دی:-

① یو محبتِ ناقصه:- ② دویم محبتِ کامله:-

اُومبے قسم د مال اولاد محبت دے، او دویم قسم د الله محبت دے ټول منو نکی او هغو د الله په محبت قائم دی، دے نه معلومیږی چه محبتِ الٰهی په فطرت کښی داخل دے، محبت د موجود سره کیږی، مثلاً مونږ خپل ذات یا مال اولاد سره محبت ځکه کوو چه دا موجود دی نیشت سره محبت څه معنی نه لری د محبتِ ناقصه دا حال شو چه د هغے محبوب دِ موجود وی نو د محبتِ کامله دِ ولے محبوب موجود نه وی! ضرور موجود دے دا هم د وجودِ باری تعالیٰ دلیل شو، او د الله محبت نه کامل ځکه و بللے شی چه د محبتِ ناقصه ټول محبوبات لکه مال اولاد وغیره په محبتِ الٰهی قربانولے شی.

۶: دلیلِ التجائی دُنیا ظلم نه ډکه ده، او په هره زمانه کښے د مظلومانو نه زیر د ظالمانو نه ډیر زیات وی، نو انسانی فطرت د ظاهری ټولو اسبابو او ذریعو نه نا اُمیدی کښے د خپل زړه مضبوطولو د پاره او د غه نا اُمیدی په اُمید کښی بدلولو د پاره یو غیبی قوّت سره د رابطے او تړون پیدا کولو کوشش کوی چه هغه د ټولو نه بالا او قادرِ مطلق وی او حالات بدلول د هغه په قابو کښی وی دا سے قسم التجا کانے دُعا کانے او زاری په ټولو منو نکو کښے شته چه د ذاتِ الٰهی د وجود دلیل دے:-

۷: دلیل ترتیبی ټول کائنات په ترتیب دی، یعنی گرمی یخنی، شپه ورځ، سپرلے او خزان، د ستورو حرکت د حیواناتو او نباتاتو نشونُما ټول په ترتیب دی، دا ټول د یو حکیم ذات د موجودیت ځکه دلیل دے چه د هر ترتیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترتیب ورکوونکی وی، دَ دیوان حافظ دَ الفاظو ترتیب دا ښائی چه دَ دے ترتیب ورکوونکے شته الفاظ پخپله یو بل سره ترتیب نه کړی همدغسے دَ کائناتو دا عجیب او حیران کن ترتیب دا گواهی ورکوی چه دلته یو عظیم ترتیب ورکوونکے شته چه الله دے او هُم دا دَ الله تعالیٰ دَ هستئ دلیل دے۔

۸: دلیلِ شعُوری دا جهان یو لوئے عمارت دے چه دَ دے هره پُرزه دَ حکمت ډکه ده او دا دلیل دے چه دَ دے بانی او معمار دَ عقل او شعور خاوند دے نو بیا دَ دے نسبت بے شعوره مادے ته کول دا سے نامعقوله دے لکه دَ ره کسان په یو بیابان کښے یو بنائسته کوټه بیا مُومی هغه ته دوا ړه ور ننوځی هر شے پکښے موجود په ترتیب پروت وی اُس دا دواړه کسان په دے خپل خیال بنکاره کوی یو وائی چه دا هر څه پخپله شوی دی کچه خښتے پخپله جوړے شوے بیا پخپله پخے شوے او رے پخپله راغلو، بَل شو خښتے پخپله ورغلے پخے شوے پخپله بیا یو ځائے شوے دیوالونه چتونه وغیره پخپله جوړ شو قالینونه پخپله جوړه شو دگلو و بزو نه پخپله وریځ دا اُونه یو ځائے شوه پخپله رنگ اُبو راغے دا پکښې پخپله رنگ شوه او بوټی گلونو پر پخپله اُشو او قالین تر تیار شو. او بل وائی چه داسے نه ده دا ټول پخپله نه دی شوی دا دَ ماهر انجنیر او کاریگر دَ پوهے او فکر نتیجه ده اُول ئے دَ عمارت نقشه ئے په ذهن کښ تیاره کړه، بیا ئے ضروری څیزونه او سامان راجمع کړو او په ماهرانو او کاریگرانو ئے دَ نقشے په مطابق جوړه کړه اُس دَ دے دواړو بیانات چه دَ عقل په عدالت کښے پیش شی نو فیصله به دا وی چه اُول سړے لیونے دِ دماغ خراب دے او دویم

سړے عقل مند دے دَ اُول بیان چوټ غلط او دروغ او دَ دویم بیان بالکل رِشتیا او صحیح دے دغه رنګ دَ جهان دَ عمارت باره کښے دَ ماده پرستو بیان دَ اُول سړی کس په شان دروغ او غلط دے او دَ مؤمن او خدا پرست بیان بالکل صحیح او رِشتیا حکیمانه او عاقلانه دے. لهذا دَ عقل په موجب دَ جهان دَ عِمارت دَ پاره دَ خدائے وُجود ډیر ضروری دے او پخپله دَ جهان دا عِمارت دَ خُدائے دَ ذات، صِفاتو او کمالونو دَ ثبوت یو لوئے دلیل دے

۹: حیاتی دلیل په دُنیا کښ ژوندی موږ وینو کوم چه شته موږ ژوندی یو ډیر نور څیزونه ژوندی دی، نو دا دلیل دَ دے خبرے دے چه دَ دے عالمی حیات (ژوند) دَ پاره یو دَ ژوند سرچشمه او بُنیاد شته چه دا حقیقی او اصلی ژوندے ذات هُم دَ رب العالمین دے.

۱۰: ذِکری دلیل دالله په ذِکر کښ کامِل خوند، دَ انجذاب انبساط او دَ زړه دَ اِصلاح بنیے شته، دَ نیشت په ذِکر کښ خوند خولاخه کوے دَ سره ذِکر ئے وی نه، نو دغه نه معلومیږی چه دَ الله ذات موجود دے

۱۱: دَ اِطلاق دلیل دَا قانون دے چه دَ هر مُقید دَ پاره دَ مطلق وجود ضروری دے ځکه چه دَ تقیید او تحدید مطلب دَ وسیع او مطلق څیز نه یو محدود او مقید څیز حاصلول دی، مثلاً دَ زمکے حد بندی هله کیږی چه وسیع زمکه موجوده وی دَ کائناتو ټولو وجود محدود دے چه زمان او مکان په حدودو کښے بند او راگیر دے دَ پاره دَ حدودو، قیودو او دَ مکان او زمان نه بالاتر دَ یو هستئ ضرورت دے او دا صرف دَ رب العالمین ذات دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود دَ باری تعالیٰ او قرآن مجید

قرآن دا ښائی چه دَ خدائے اقرار دَ انسان په فطرت کښې داخل دے
دَ علم الانسان دَ ماهرانو دَ متفقه فیصله ده، چه کوم وخت دَ علوم
فنونو او تهذیب وُجود نه وو او انسان په فطری حالت کښې وو نو
هغه دا سے وخت کښې هُم دَ خدائے عبادت کریده، دَ یو مشهُور محقق
مکس مولر، په کتاب سر الکلام، کښې دا خبره نقل ده چه "خُو بزدا سلافو
دَ خدائے پاك په وړاندے هغه وخت سرتیټ کړیو وچه دَ خدائے
پاك نوم ئے هُم نه وو زده، دَ جسمانی خدائے یعنی دَ بُت عبادت
دیځنه پس دا سے پیدا شو چه اصلی اِنسانی فطرت دَ مثالی صورت
په پرده کښې پټ شو، هم دغه وجه ده چه دَ دُنیا دَ تاریخ معلوم
سره د دنیا په هره برخه کښې دَ خدائے عقیده موجوده وه۔ اثوری
مصری، کلدانی، یهود، اهل فینیشه تول دَ خدائے قائل وو،
پلوتارک وائی چه دُنیا نه اُګورئ، په دیرو ځایونو کښې قلاګانے
کارخانے، سیاست، علم، فن، کار کسب، دولت به نه وی لیکن
خدائے به هر ځائے کښې موجود وی،، دَ وحی او الهام منکر دَ فرانس
یو مشهُور فاضل رفولتیر، وائی چه زردشت منوسولن، سقراط
پولو دیو سردار، یو متصف او یو خدائے عبادت کولو، هم دغه
فطرت دے، چه قرآن ئے داسے بیان کوی:۔
وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِيٓ اٰدَمَ مِنْ: څه وخت چه خدائے دَ بنی آدم
ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ. د ملا نه دَ هغه نسل را اُبنکو
عَلىٰٓ أَنْفُسِهِمْ ۚ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۖ قَالُوا او پخپله ئے هغوی په دے ګواه
بَلىٰ ۚ شَهِدْنَا ۚ (سورة الاعراف آیت ۱۷۲) کړل چه آیا څه ستا سو خدائے
یم نو ټولو وئیل چه آو ته مونږ ګواهان یو۔

لیکن دَ خارجی اسبابو او آثارو نه کله دا فطری احساس د باؤشی نو
ځکه قرآن ځائے په ځائے دا فطرت خبر داره کړو۔
أَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ (القرآن) آیا دَ خدائے په باره
کښې هم څه شك کیدے شی، کوم چه دَ آسمان او زمکے مُوجد دے
که څو دَ خارجی اسبابو نه دا فطری احساس دومره د باؤشی چه
بیا زے دَ خبر دارئ اِشاره ورله کافی نه وی په دے وجه قرآن دَ
تجربو او دَ حس په بنیاد دَ خدائے په وجود استدلال کړے، دَ انسانی
تمیز او پوهے دَ شروع نه، انسان نه چه کوم بدیهی او حتمی!!
مقدمات علم وی هغه دا دے، چه کله هغه څیز په ترتیب او
تنظیم بیا مومی نو دَ هغه یقین راشی چه څا عقلمند ذات دا ترتیب
او تنظیم ورکړے دے او دَ بے ترتیبه څیزونو دا انداز ه آخلی چه
دا څیزونه پخپله را یو ځائے شوی دی دَ حافظ یا نظامی دَ شعر بے
ترتیبه الفاظ یو معمولی انسان نه ورکړه هغه چه ئے سل واره وار
اَوا اَروی نو هُم به تر په اټکل دَ دَوی هغه شعر پخپله جوړ شی
حالانکه هم هغه الفاظ دَ شعر وی خو صرف دَ ترتیب ورکولو کسر
پکښے باقی وی نو دا به کله اُشی چه دَ دُنیا دا په ترتیب نظام دِ
پخپله جوړ شوے وی، قرآن مجید دَ خدائے په وجود داسے استدلال
کړے دے:۔

(۱) صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِيٓ أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ — دا دَ خدائے کاریګری ده چه هر شے ئے په پخه جوړ کړیدے۔ [۱]
(۲) مَا تَرىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفٰوُتٍ ۖ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرىٰ مِنْ فُطُورٍ ۝ (سورة ملک آیت ۳) — دَ رحمٰن په پیدا او بنت کښې به تا سو څه فرق اُنه وینئ بیا بیا هم اوګورئ [۲]
چه دَ دُرز پکښې څه تر سنکاری۔

(۳) خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهٗ تَقْدِيْرًا — (خدائے پاک هر یو خیز جوړ کړو، او بیا ئے د هغې یو اندازه مقرر کړه)

لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ط — (د خدائے په پیدا او بنت کښے

لَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ۝

هیڅ تبدیلی نشی کیدے) (د خدائے په طریقه کښ به ته هیڅ تبدیلی نه مومے)

په دے آیتونو کښ قرآن د جهان درے صفتہ بیان کړیدی (۱) کامل او بے نقصانه دے (۲) په ترتیب او مناسب دے (۳) د داسے اُصولو او ضوابطو پابند دے چه څوک ئے ماتولے نشی:-

ن چه تحقیقات آخری حد ته رسیدلی دی او د کائناتو په سُود نو لاړ بنکاره شو، لوئے لوئے فلسفیان او حکیمان په ډیر شور او فکر سره د خدائے د ثبوت هُم د استدلال پیش کوی:-

ارسطو د خدائے د وجود، د هغه د توحید او د قیامت قائل وو (ملل و نحل د شهرستانی جلد ۲ صفحه ۳۹۸)

(۱) ملټن ایډ ورډ وائی چه انسان هغه وخت حق دق شی چه داسے خلق اُوینی چه هغوی دا وائی چه د ناطق او مکرم مشاهداتو غونډ عجائبات په لیدو هُم دا وائی چه دا صرف د بخت او اتفاق رنجیله د پیدا کیدو نتیجه ده، دا فرضی احمقانو او عقلی گمراهئ کومو له چه خلق د علم محسوسات، نوم ایښے دے د علم حقیقی بالکل باطل کړے دے به فزیکل سائنس پوهیدونکی هیچرے په دے یقین نشی کولے

(۲) هربرټ اسپنسر لیکی، دا راز نه چه ورځ په ورځ نور هم باریک کیږی هر کله چه مونږ په هغے زیات بحث کوو، نو دا به خامخا منلے شی چه انسان د پاسه داسے یو ازلی او ابدی قوت موجود دے چه د هغے موجب دا ټول خیزونه موجود دیږی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳) پروفیسر لینه وائی، کوم لوئے خدائے چه ازلی دے، د ټولو خیزونو عالم دے په هر خیز قادر دے، د خپلو کاریگرو په ذریعه ما په و راندے داشان جلوه گر دے چه زه حیران او بیخوده شم (الکلام جلد ۲ صفحه ۵۶ و ۵۷)

د باری تعالیٰ توحید

په کومو دلائلو چه د خدائے د وجود یقین راځی هم هغه د خدائے د یووالی دلائل هم دی، عالم ډیرے برخے بنکاری خو حقیقت کښ هغه یو خیز دے، لکه څنګه چه د انسان اندامونه مثلاً ستړگے غوږونه خو په لیدو ډیر بنکاری لیکن هغه حقیقت کښ یو خیز (انسان) دے اُس د دے پیدا کوونکے او چلوونکے هم یو ذات دے دوه ندی نو دکود نه به زیات څنګه وی، څکه چه یو خدائے انتظام چلولے شی، نو بل خدائے بیا بیکاره شو او بیکاره خدائے کیدے نشی او کچرے دوه وو هم انتظام نه شو چلولے نو دواړه خدایان څکه نه شو چه دواړه به په ورسره او بے وسه خدائے مونږ ته نه دے لیدلے، کچرے دواړه مختلف نظامونه چلوی، نو عالم به تس نس شی او کچرے دواړه یو نظام چلوی نو بیا هم عالم څکه به ورو دا وختم شی چه د عالم حقیقت یو دے او چلوونکی د یو حقیقت دوه یا زیات څنګه نشی کیدے چه د وجود او ذات په مینځ کښ داسے نسبت وی، لکه د ظرف او مظروف مثلاً پنړه او نخه، اُس کچرے یو خدائے یو ذات ته یو وجود ورکوی او بل خدائے هم دغه ذات ته بل وجود ورکوی، نو دغه یو ذات به د ځینځ ختم شی، لکه چه یو پنړه کښ دوه خپے ور اُمندے نو هغه شلیږی او پنړه پاتے نشی، دغه رنګ د دواړو خدایانو په دخل ورکولو د عالم تباهی ده او کچرے بل خدائے هیڅ دخل نه ورکوی نو دا بیکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

او عاجز خدائي نه وي بل دا چه د اتفاق ضرورت هلته وي کوم ځائے کښ چه د اختلاف نه ضرر پیدا کیږي کچرے دوا ړه خدایان وي نو ضرورت او حاجت د اتفاق به ورته نه وي او نه به ورته د ضرر ویره وي، ځکه چه دا دواړه کمزورئ د خدائي خلاف دي، نو دواړه خدایان به خامخا پوره تصرف کوي او کامل دخل به ورکوي، نو اوس موږ وئیلی دي چه کچرے دوي دواړه مخالف تصرف کوي نو هم عالم تس نس او کچرے موافق کوي نو هم عالم تباه بر باد ځکه چه دوه منیزه بو جئ کښ دوه تنه ځان ځان له دوه دومنه غله اچوي نو هغه به پرق اُ شلیږي، دا دلیل قرآن دا سے بیان کړے دے:-

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا: کچرے زمکه آسمان کښے ډیر خدایان وے، نو دواړه به برباد شوي وو (سورة انبیاء آیة ع۲۲)

هُم دغه وجه ده چه دعوی د توحید په بتولو مذهبونو کښ شته مُشرک قومونه هُم یو ذات قادرِ مطلق مني:-

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ط (سورة لقمن آیة ع۲۶) کچرے د مشرکانو نه تپوس اُوکړے، چه آسمانونه او زمکه چا پیدا کړي دي نو خامخا به دا وائی چه الله پیدا کړي دي عیسایان (مشرکان) مني دريے خدایان خو وائی، چه دا دريے واړه یو دي خبره غلطه ده خو بیا هُم حقیقي کثرو الے هغوي هُم نشي برداشت کولے، باري تعالٰی سره په صفتونو فعلونو او عبادت کښ دوي نور شیونه هُم شریک کړي، ځکه د کامل توحید نه محروم شول، په ټولو مذهبونو کښے بوازے اِسلام دا سے مذهب دے چه هغه د باري تعالٰی توحید

د هر قسم شرک د بوټیونو نه پاک کړو:-

د شرک مذمت

(۱) شرک د مغفرت جوګه نه دے، إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ (سورة النساء آیة ع۱۱۶)

(۲) په مُشرکانو جنت حرام دے، إِنَّهُ مَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ ط.

(۳) د مُشرکانو ټولے نیکئ بر باد دي: وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ (سورة الزمر آیة ع۶۵):-

(۴) د مُشرک د پاره د بخښنے دُعا جائز نه ده. مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَن يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَىٰ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ (سورة التوبه آیه ع۱۱۳)

مُشرکین هُم د الله په ذات او د عالَم په خالقیت کښ د ده سره په شریک نه منلو متفق دي، لکه چه شاه ولی الله رح بنکاره فرمائیلی دي

مُشرکانو صفاتي، افعالي او عباداتي شرک کړیدے،

مطلب دا چه د الله په صفاتو او په فوق الاسباب افعالو او عبادت کښ ئے ور سره لوړے مقدسے هستیانے شریکے کړے خو د اسلام او قرآن لوئے خصوصیت دا دے چه دوي د باري تعالٰی توحید د هر قسم شرک د بوټیو نه پاک کړے دے چه د مافوق الاسباب نفع او ضرر مرکزئے یوازے د رب العٰلمین ذات ګرځولے، قُل لَّا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا ط (سورة اعراف)

حاضر او ناظر ئے یو ذاتِ خداوندي اوګرځولو، وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ (سورة الحدید آیة ع۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عِلمِ غیب ئې صِرف ذات خداوندی سره خاص کړی دی، قُل لَّا یَعۡلَمُ مَنۡ فِی السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ الۡغَیۡبَ اِلَّا اللّٰهُ ۔ (سورۃ النمل آیة ۶۵) دمُشکلاتو حل کولو د پاره ئې بلل هم هغه سره خاص کړل :-
فَلَا تَدۡعُوۡا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا ۔ (سورۃ الجن آیة ۱۸) :-
هر قسم عبادت او ما فوق الاسباب مدد غوښتل ئې هم د الله ذات سره خاص کړل :- اِیَّاکَ نَعۡبُدُ وَاِیَّاکَ نَسۡتَعِیۡنُ ۔ (سورۃ الفاتحة آیة ۴) :

تر دې چه سجدۀ تعظیمي ئې هم الله سره خاص کړله، کومه چه نورو دینو کښې د غیر الله د پاره جائز وه، اَنَّ الۡمَسٰجِدَ لِلّٰهِ :-
سورۃ الجن آیة ۱۸)
نذر لغیر الله، قسم بغیر اسم الله، طواف لغیر بیت الله ئې بند کړو او داسې د شرک ټول دروازې ئې بندې کړې، حقیقت دا دې چه د خُدای د اقرار نه په زړه چه کوم اخلاقي اثر غورځیږی هغه بغیر د دې توحید کامل نه نشي کیدې، د اطاعت، انقیاد، اِخبات، خشوع، استقلال، توکل او اِخلاص حالت په زړه هله طاری کیدې شي چه دا خیال او اعتقاد ئې وی چه خُمونږ د ټولو حاجتونو، ضرورتونو، اُمیدونو، غرضونو او مقصدونو هم یو مرکز دې، دا شان د آزادئ، زړورتیا او بې نیازئ صِفتونه دې توحید کامل نه بغیر نشي پیدا کیدې کوم کس چه د یو ذات نه سِوا بل څوک حاجت روا کنړی د هغه سر به هره آستانه د ټیټیدو د پاره تیار وی

نبوّت

د نبوت لغوی بنیاد کچرې (نَبَأ) (خبر) وی، نو د نبی شرعي او عرفي معنی به دا الله له طرفه خبر ورکوونکې وی، او کچرې د نبوة په معنی د رفعة (نه منقول وی نو د نبی معنی به د ټولو نه لوړ او اوچت شان والا وی، او کچرې د نبی بمعنی طریق نه منقول وی، نو مطلب به ئې دا وی چه پیغمبر ع الله ته د رسیدو لار او وسیله ده، په اوومبی صُورت کښې مهموز اللام او په آخرو دوو صُورتونو کښې به معتل اللام وی، د اشاعرۀ نه د مواقف شارح د نبي، شرعي او اصطلاحي تعریف دا نقل کړې دې،
مَنۡ قَالَ لَهُ اللّٰهُ اَرۡسَلۡتُکَ اِلٰی قَوۡمٍ ۔ نبی هغه څوک وی، کوم ته اَوۡ اِلَی النَّاسِ جَمِیۡعًا ۔ : چه الله دا فرمائیلی وی، چه ته ما یو قوم یا ټولو خلقو ته پیغمبر لیږلې ئې :
د نبی اوومبی دوه لغوی معنی امام راغب رحمه الله په مفردات کښې لیکلی دی، د نبی یو څو خصوصیات دی چه په هغې د غیر نبی نه جدا کیږي

د نبوت خُصُوصیتونه

(۱) یو انسان د نبوت د عهدې د پاره چونړ کول د الله کار دې، دا عهده وهبي ده کسبي نه ده، الله تعالی په ظاهر باطن په حال او مستقبل پوره خبردار دې چه هغه کوم انسان ته د نبوت فرض په غاړه کوی نو د دغې فرض ادا کولو په هغه کښې کامل قابلیت او استعداد موجود وی اَللّٰهُ اَعۡلَمُ حَیۡثُ یَجۡعَلُ رِسَالَتَهٗ ط (الله ښه پوهیږی چه د پیغمبری منصب چاله ورکول په کار دی :-
(۲) د نبی علوم هم وهبي وی کسبي نه وی، هغه د زمکې د کوم اُستاذ نه زده کړه نه وی کړی، بلکه د آسماني اُستاذ نه ئې د آسماني علومو زده کړه کړی وی، او د دنیا د مکتب په تعلیم کښې هغه اُمّي (نالوستې) وی امام غزالی رح د احیاء العلوم په اوومبی جلد کښې د عقل د مرتبو د فرق دا سې بیان کړې دې چه د خلقو د عقل مرتبې مختلفې دی

بعضې ډېر غښتلي وي چه په بنوکلو هم زکړه نشي کولے، او بعضې تېز ذهن وي چه په بنودنه ذکړه کولے شي او بعضې هغه حضرات دي کوم چه د انساني بنودنے نه بغیر د خپل زړه په زانګو علوم حاصلوي دا پیغمبران علیهم السلام دي.

(۳) په شکل و شباهت او په خوئے خصلت کښې د نورو نه ممتاز وي بخاري وغیره کښې دي:

كَانَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ خَلْقًا وَّ خُلُقًا: نبي علیه السلام په صورت او سیرت کښې له ټولو خلقو بهتر وو:

(۴) په علم او عمل دواړو کښې کامل وي، د علم کمال ئے دا دے چه کښې غلطي نه وي او د عمل کمال ئے دا دے، چه ګناه تر هینه کیږي او د عباداتِ الٰهي د حد نه تیریدل د ده په عمل کښې نه وي، نبي د اُمت د پاره د عمل نمونه وي:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ: نو څکه د ګناه نه پاک وي او د خپل عمل غلطه نمونه نه وړکوي، لکه انسان چه د خپل ځکر د پاره درزي ته غلطه نمونه نه وړکوي، الله تعالیٰ چه نبي د عمل نمونه راولیږله نو په هغه کښې د غلطۍ او ګناه څنګه امکان کیدے شي:

(۵) نبي علیه السلام د علم او عمل تکمیل کوي، مطلب دا چه څوک د هغه تربیت کښې راشي نو هغوي په علم او عمل کښې کامل جوړ شي د هغوي د علم او عمل شان د نورو ټولو خلقو نه بلند او ممتاز شي.

(۶) د نبي د تعلیم او عملي ژوندنه دا ښکاره معلومیږي، چه د دے اصل مقصد عام مصالح دي یعني د ده په وړاندے، د یو کس یا د ټبر او ټولي د فائدے په ځائے به عمومي فائده وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۷) د نبي اُوم خصوصیت دا دے، چه د نبي معاشي ژوند او اخلاق کردار د بے مالئ او مالدارئ په دواړو وصورتونو کښې یو شان وي کوم خوراک سیناك استوګنه او اغوستنه چه د بے مالئ په حالت کښې ئے وي هم هغه ئے د مالدارئ په حالت کښې وي، کومه عاجزي او خاکساري چه د بے مالئ په حالت کښې وي هم هغه ئے د مالدارئ په حالت کښې وي لکه چه د حضور علیه السلام او نورو پیغمبرانو علیهم السلام، د ثبوت د تاریخ په پاڼرو کښې محفوظ دے ګویا که پیغمبران علیهم السلام په عوامي مفاد و خپل ذاتي مفاد، قربا نوي، او د غلبے او حکومت حاصلولو نه پس هم د هغوي د عجز و نیاز د بندګئ د شان او د هغوي په تواضع هیڅ اثر نه پریوزي، د پیغمبرانو علیهم السلام د زړه او روح خداداد پاکی او صفائی د هیڅ ماحول نه خړیږي او کله هم کیږي نه د دے مطلب دا شو چه عامو انسانانو نه د هغوي فطرت مختلف دے:

(۸) د نبي په ژوند کښې د تصنع تکلف، نمائش، خپلے لویئ او د ځان ښکاره کولو هیڅ نښه نه وي، او د هغه محبت او بغض د خپل ذات د پاره نه بلکه د رب العٰلمین د ذات د پاره وي، هغه خو د خپل ځان حق معاف کوي، لیکن د الله حق نه معاف کوي:

(۹) نبي د الله د فرمانبردارئ عملي نمونه وي، هغه په ښکاره او پټه په دننه او بهر دو ستانو او دښمنانو سره، په قهر او په خوشحالئ کښې بلکه په هر حالت کښې د رضائے الٰهي د لارے نه لږ ذره هم نه اوړي د ګنړے حالاتو او ځاني کیفیاتو د هغه په استقامت کښې څه نقص نشي راوستے کو یا کښې د الله رضا او د شرع تابعداري د هغه په خټه کښې اخلے شوي وي.

⑩ د هغه په ذریعه دِ دے د پاره عجائبات او معجزات ظاهریږی چه د هغه د نبوت تائید پرې اوشی. په شرح مواقف کښے د معجزے اوه (۷) شرطه لیکلی دی:-

(۱) دا به د خدائے فعل وی (۲) د عادت خِلاف به وی، (۳) د هغے مقابله به نشی کیدے (۴) د نبوت دعویدار نه به ظاهریږی (۵) د دعوے موافق به وی (۶) بل نبی تر به دروغژن نه وائی (۷) د دعوے کولو نه به وړاندے وی (طبع لو لکشور ص۶۶ تا ۶۷)

د معجزے اصولی قسمونه دوه دی (۱) معنوی معجزه د خاصانو د پاره (۲) حِسی معجزه چه عوامو د پاره وی د حضور علیه السلام معنوی معجزه قُرآن دے، او حِسّی معجزه ئے شق القمر، تکثیر طعام و میاه (یعنے خوراک څښاک زیاتول) او د ښاروو ځناورو او نورو څیزو خبرے کول دی.

په معجزے، کرامت او سحر کښ بیلتون

معجزه او کرامت دواړه د الله کارونه دی، معجزه له پیغمبرانو او کرامت له وَلی، ظاهریږی دواړه اختیاری نوی په اکتساب حاصلولے نشی، بښود نه او زده کړه ئے نوی، د دے دواړو سبب صِرف د الله اراده وی، په خلاف د سِحر چه د هغے معنے د لُغت اِمامان او مُفسِّرین داسے بیان کړی دی، "مَادَقَّ مَأخَذُهٗ وَلَطُفَ"، یعنے کوم فعل او عمل چه په مخفی اسبابو بِناوی هغه سِحر دے، د سائنس بعضے موجوده مصنوعات هُم د سحر په تعریف کښ داخلیدے شی، ځکه چه د انسانی فعل دے، د انسان په اختیار کښ دے په ښودنه زده کړه، کسب او اکتساب، په مشق او تجربه حاصلیږی دے نه علاوه عادی اُمور دی د دے اسباب لکه د عام کار کسب دا سے ښکاره او ظاهِرږی

چه عام خلق پرې هُم پوهیږی، کچرے له د دروغژن نبی نه خِلافِ عادت کار ظاهر شی نو دا به معجزه نه وی، بلکه په استدراج او سحر کښے به څکه داخل دی، چه د هغے مخفی هغه اسباب موجود وی کوم چه مادی وی او که غیر مادی وی، خو تعلیمیافته او مشق کوو نکی خلق ئے اِستعمالولے وی، عبدالله المقنع یا زردشت نه کچرے دا سے کارونه صادر شوی وی، نو هغه هم په دے قِسم کښ داخِل دی، لکه چه د شیخ الاشراق او سکاکی نه هم دا سے اُمور ښکاره شوی دی چه د نبوت دعوی ئے نه لرله (تاریخ کښ شته) د غه رنګ د ابُوالطیب المتنبیؒ او د نورو متنبیانو نه هم دا سے کارونه ظاهر شوی دی دا ټول سِحر، استدراج تجربو، او تعلیم سره تعلق لری مثلاً د شپونکی په لاس اچولو د شیخ الاشراق لاس د اُوبه سره را بیلیدل او د شپونکی تګ نه پس بیا لاس جوړیدل چه په حقیقت کښے لاس نه وو بلکه رُومال وو، او لکه د سکاکی چه بُغدادی کښ اُور دا سے بند کړو چه یو لغړے هم نه ګلیدو، د طاش کبری زاده روحی نه نقل دے (بحواله مسلمانوں کا نظامِ تعلیم وتربیت گیلانی جلد ۱ ص۱۱۳ حاشیہ) ابن سینا په آخر د اشارات په یو باب کښ لیکلی چه د خوارق و د خِلافِ عادت څیزونو طبعی اسباب هم بیان کړی دی او په تفهیمات کښ شاه ولی اللهؒ دا وائی "اِنَّمَا الْمُعْجِزَاتُ وَالْکَرَامَاتُ اُمُوْرٌ اَسْبَابِیَّةٌ غَلَبَ عَلَیْهَا السُّبُوْغُ فَبَایَنَتْ سَائِرَ الْاَسْبَابِیَّاتِ"، اُو خوارق ئے په ممتازه اسبابیاتو کښے شمیر کړی دی لیکن د هغه مقصد خوارق پوهے نه تیرے کول دی او دا ئے مقصد نه دے چه دد ے درجه د عامو اسبابیاتو په شان کسبی او مشقی دی".

د نبوت حقیقت

(۱) د نبوت حقیقت خو الله تعالیٰ پیژنی یا ئے پخپله نبی لیکن د دے شکل

په ذهن کښ را او ستو د پاره امام رازی رحمه الله په (مطالب عالیه)
کښې چه څه لیکلی دی د هغې خلاصه داده .. چه انسان کښ دوه طاقته
دی ، (۱) د خیر او شر معلوم معلومول (۲) او دویم د خیر د عمل کولو او د شر نه
د ځان ساتلو طاقت ، د رومبی طاقت نوم قوّتِ نظری دے او د دویم
طاقت نوم قوّتِ عملی دے د دے دواړو قوّتونو په لحاظ د انسان
درے قسمه دی ،

(۱) لوهغه خلق چه بلکل په دے او صافو کښ ناقص وی :-

(۲) بل هغه خلق چه بلکل خو کامل وی لیکن د ناقصانو تکمیل نشی کولے

(۳) بل هغه خلق چه بلکل هم کامل وی او ناقصان هم کاملان کولے شی
د کمال بیا مختلف درجے دی د دے آخری حد دا دے چه قوّتِ نظری
دومره کامل وی چه د دے په څه علم راشی لوهغه دِ بالکل صحیح وی او د
غلطئ امکان هیڅ پکښ وی نه او د قوّتِ عملی د کمال آخری حد دا دے
چه هغه ته دِ داسے قوی ملکه حاصل وی چه بلکل تر بنه کار و نه صادر
او دیلو د ځان صادِ دید و امکان تر بنه وی ، کوم یو انسان ته چه د نظری
او عملی کمال دا انتهائی درجه حاصل وی هم دغه پیغمبر او نبی وی
(۵) امام غزالی رحمه الله تعالی ، په (معارج القدس) او (المنقذ من
الضلال) کښ د نبوت په حقیقت د پوهے له پاره چه کوم تقریر کړے
دے د هغې خلاصه داده چه انسان د پیدائش په وخت جاهِل وی
د ترولو نه رومبے په هغه کښے د لمس قوت پیدا کیږی چه پرِ گرم ، یخ
او سخت پیژنی ، بیا په ده کښ قوّتِ باصره پیدا شی چه په هغه
رنګ او مقدار پیژنی بیا ئے د اوریدو او څکلو قوّت پیدا شی چه
هغه آوازونه او مزے پیژنی او په دے د محسوساتو حد ختم شی
بیا یوه نوے د تمیز دور شروع شی چه په هغه دے د هغه څیزونو

معلوی ، چه په کوم وخت د هلاس نه رسی دا دور په اوم کال د عمر
شروع کیږی په دے دور کښ دے خپل ، پردی د خوراک څکاك قابل
څیزونه او پیژنی ، بیا د عقل زمانه راشی چه په هغې انسان ممکن ،
محال ، صحیح او غلط پیژنی اُس د دے نه وړاندے یو بله داسے درجه
د عقل رسائی هغلته نشته لکه څنګه د حواسو چه د عقل درجے ته دسا
نه ، د دے درجے نوم نبوت دے چه د هغې په وجه د وحی په ذریعه
هغه علوم او معلومات حاصلیږی د کوم د موندلو نه چه عقل
عاجز دے :-
(۶) د نبوت ثابتولو د پاره د امام غزالی رحمه الله تعالی ، دویمه طریقه
دا ده چه نه ټول کارونه د کولو دی ، او نه د نه کولو ، بلکه بعضے
د کولو دی او بعضے د نه کولو ، اُس دا سوال پیدا کیږی چه د کولو او
نه کولو د کارونو فرق هر انسان کولے شی ، او که یائے هیڅوك نشی
کولے یائے څوک کولے شی او څوک ئے نشی کولے رومبی دواړه احتمالونه
خو باطل دی ، یوازے دریم احتمال داسے پاتے کیږی ، چه بعضے انسانان
داسے وی چه هغوی داحُدو نه متعین کولے شی چه فلانی عملونه د کولو او فلانی د
نه کولو جو که دی دغه حضرات پیغمبران او صاحِب شریعت دی :-
(۷) د احقر په خیال کښ د بعضے لطیفو څیزونو مثلاً د ایمان ، کفر ، د طاعت
او معصیت تاثیرات د عقل د حد نه بهر دی ، لکه څنګه چه معقولات د حواسو
د حد نه بهر دی نو د دی عِلم د عقل په ذریعه څکه نشی حاصلیدے مګر د
هغوی د تاثیراتو عِلم د پیرزیات ضروری دے ، څکه چه د کثیفو څیزونو
چه د نړیا قواوز هرو نفع نقصان معمول دے لیکن د روح سره د
انسان په وجه د لطیفو څیزونو اثر قوی وی ، ماديا تو کښے لطیف اشیاء
قوی الاثر وی ، لکه ستیم چه دومره قوی الاثر دے چه ریل کاډے

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر منډے وهي. لهٰذا د انساني فلاح د دے څيزونو د نفع او نقصان
پوهه د رب العلمين ځکه کولے شي چه هغه پخپله لطيف او خبير دے مګر
انتهائي مشرف او عظيم دے او انسان بے حده کمزورے او ذليل د
په دواړو کښے هيڅ جوړخت نشو نو لهٰذا دے د پاره يو واسطه دا سے
چه څه قدرے نسبت ئے د الله سره وي او څه د انسان سره چه په
طريقه د الله فيض انسانانو پورے را اُرسوي او دا واسطه د نبوت
شي د دے واسطے په دا سے مثال وي لکه داور او او يو ځائے کولو د پاره
چه د اور پشان ګرم او لطيف هم نه دے او د اُبو پشان يخ او بُيدونکے هم
داور فيض د ګرمي) نيغ په نيغه ځکه اُبو ته نشي منتقل کولے چه د دے د
مينځ کښ جوړخت نشته هر کله چه د پچکے واسطه شوه نو دا اور فيض
هله اُرسي او هغه ګرمے شي. هم دغه حال د محبت الٰهي او د نبوت د علوم
چه د نبي په ذريعه اُمت او عامو انسانانو ته منتقل کولے شي د روحا
او ملکيّت په اعتبار د نبي ذات الله سره نسبت لري او د بشريّت
انسانيّت په اعتبار انسانانو سره نسبت لري او دغه رنګے د يو
په توګه د نبيؐ مناسبت مفيض (الله) او مستفيض (انسان) د
سره دے :-

(۵) شاه ولي الله نوّر الله مرقده، په حجة الله کښ د نبوت په اثبا
کوم کلام کړے دے د هغے خلاصه دا ده چه په نباتاتو کښ د هر نو
جدا خاصيتونه دي دغه رنګ د حيواناتو د هر قسم ځان ځان له خ
دي، دا ټول خاصيتونه د دوي د صُورِ نوعيه و فطري غوښتنه ده
نوعيه په موجِب حيواناتو له چه کومې د ژوند د پاره فطري او
علوم ... نه علاوه يو بل قسم اِدراک هم ورکړے شوے دے چه هغه
اکتسابي او نظري وئيلے شي او دا په تجربه، غور، فکر او په ترتيب

... ما تو حاصليږي، د دے په ذريعه انسان، تجارت، کار کسب او
... علوم او فنون حاصلوي، خو دا ټول علمونه د انسان بدني حالت
... ترون لري، د دے نه بغير انسان ته يو بل قسم ادراک هم ورکړے
... دے چه د هغه د روحانيت فطري خصوصيت دے. او هغه ته
... ملکيّه هم وئيلے شي هم د دے قوّت په اثر هغه د کائناتو په کارخانه
... وي چه دا څه له جوړه ده، څه چا پيدا کړے يم، څوک ماله روزي
... وي، او څه د پاره ئے پيدا کړے يم، او د دے سوالونو په جواب ورکولو کښے
... د يو ډيرلوئے طاقت اِقراري شي، او د هغه په وړاندے د زاري،
... نزي ښيتوالي او د تابعداري آداب په ځائے راوړي خو د مے اُمور
... په يو قانونِ الٰهي موقوف دے، چه د هغه د رضا ګڼلے مقرر دے
... د دے صُورت دا جوړ کړي چه له ډيرو موډو ورپس خپل منظورِ نظر
... انسان پيدا کړي کوم چه د دے فطري غوښتنے (د فرمانبرداري
...) د ظهور سبب جوړ شي دا نبي وي، په اصل مضمون مونږ دے د پاره
... اضافه کړه، چه عام فهم شي.

... د قانوني دليل دا الله جل جلالهٗ، د دے صفتونه ټول قومونه او
... مني، (۱) حاکميت (۲) قدرت (۳) حکمت

... د دے وصفتونو تقاضا دا ده چه خپل رعيت او انساني مخلوق ته د دے
... قانون اُچلوي ځکه چه بے قانونه حکومت هسے شرم دے، قدرت
... حکمت هم بے قانوني نه مني، نو دا ضروري شوه چه د حاکم اعلىٰ او د
... العلمين د ذات يو قانون د موجود وي او دا هم ضروري ده چه انسان
... قانون نه خبردار کړي شي ځکه چه بے اعلانه او بے خبره قانون بيکار د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقانون دَ اطلاع دوه صُورته کیدیشی، یو عمومی او دویم انتخابی او
عمومی داچه الله رب العلمین هرکس ته ځان ځان له په هر ملک
زمانه کښی دَدے خبرورکوی، خود دَ الله د شأن او دعظمت نه خلاف
خلاف ده، چه یو حقیر انسأن امیر یا بادشاه هُم داسے نه کوی چه
په کور دِ کرزی او هر هر تن ته دِ خبرورکوی، نو دویم صُورت
داسے مناسب دے چه الله تعالے یوغوره اِنسأن اُنأکی او دَ هغه
واسطه دَ خپل قانُونِ خُداوندی نه خبرکړی چه دَ خلقو دین دنیا
شی، او عدل او انصاف قائم شی، او دَ خیر او شر دَ عملونو د نتیجو نه
خبرشی دَ داسے منتخب او نمائنده حاکمِ اعلیٰ هستیٔ نُوم دَ شرع
په اصطلاح کښی نبی اور سُول دے:-

(۷) دَ محبتٔ دلیل دَ انسان په فِطرت کښے دَ جِسمانی ضروریا تو (لکه
څښاک نکاح وغیره) محبت هم پروت دے، او دَ روحانی ضروریا
(دَ الله) محبّت هم، په دُنیا کښ دَ ټولو قومو نو او مذهبونو دا بیشمیره
عبادتګا هُونه دی، صحیح یا غلط مظاهِر دی، د عبادت طریقه
وی او که غلطه خو مطلب ئے الله سره دَ محبّت ثبوت دے، هرکله
الله پاک دَ ټولو خلقو محبُوب دے او دَ محبُوب رضا لټول هُم فطرتی
غوښتنه ده خو د رضا لویه څیز دے چه دَ هغه اظهار به په کلام
نه چه په قیاس او اټکل دغه کلام دَ الله کوم پاک او اعتباری ذات
چه ښکاره کیږی هغه ته نبی او رسُول وئیلے شی، او په دغه کلام دَ
دَ خوښیٔ او ناخوښیٔ متعیّن حدودو ته دَ شریعت په اصطلاح کښی حق
باطلے عقیدے، ښه او خراب خویُونه او ښه او ناروا عملونه وئیلے
(۸) عدلی دلیل، انسانان دَ خپل ذات باقی ساتلو دپاره د
څیزونو محتاج دی، خوراک، څښاک، او ځائے ځائیګے، او دَ

نوعے دَ باقی ساتلو دپاره ددے نه علاوه دَ نِکاح او دَ ښځے هم محتاج وی
داخلوبه ضروریات ټول انسأنان غواړی او طلب کوی، هرکله چه هر
انسان په خپل شهوانی او په نزوری قُوّت دا ضروریات لټوی نو
خا مخا به جګړے او کشمکش پیدا کیږی او هرڅوک به خپل غضبی قوت نه مدد نت
کوی، ددے جګړو او شر ختمولو دَپاره دَ انصاف قانُون ضرور دے
چه دَ هر انسأن خپل خپل حق محفوظ کړی اُس به دا قانُون دَ چا وی
(۱) دیوانسأن یا دَ ګڼړو انسانانو (پارلیمنټ) او یا به ئے خدائے جوړوی
، په رُومبی دَوو صورتونو کښے د عدل مقصد نه پوره کیږی، ځکه
چه د عدل قانُون جوړ ولو دپاره دا څیزونه ضروری دی:-

(۱) کامِل عِلم او کامِل حکمت چه دَ خیر و شر حدُونو متعین کولو کښے غلطی
اُ نشی:-

(۲) رحمت او شفقت چه دَ بُغض او عناد په وجه دَ قانُون په جوړولو
کښے بے انصافی اُ نشی:-

(۳) پَره داری به پکښ نه وی چه دَ قانُون په جوړ ولو کښے د خپل
قوم دَ خپلو وطن دار و لحاظ اُ نشی او دَ نوروحق اُ نه وهلے شی:-
انسأن کښی دا درے وارِه صفتونه نشته دَ ده عِلم مکمل نه دے نه پوره
شفقت شته او نه دَ پرے جَنبے نه بچ کیدے شی، خو دَ خدائے په ذات
کښے دا دریوارِه صِفتونه پوره دَ وړ شته، دَ ده په عِلم کښی غلطی نشته
دَ دُنیا ټول انسأنأن دده پیدا شوی بندګان دی دے دَ ټولو یو شأن
معبُود دے، نو رحمت او شفقت ئے هُم په یو شأن دے او پره
جنبه پکښ هُم ځکه نشی راتلے چه الله یو قوم قبیلے یا وطن سره هیڅ
تعلق نه لری دده شأن دے تصور نه هم اُچت او بالا دے، قانون جوړ
هُم دَ دے ذات حق دے او دا قانُون دَ کوم برګزیده بنده، معتمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

او منتخب نمائنده په ذریعه چه لېږی دا نبی او رسول ع م دے ؛-

(۹) توسطی دلیل ؛ پټول مذهبونه دا خبره منی چه انسان هله د خدائے پېژندګلی او عبادت کولے شی چه وړ ته د هغه د هغوی وی لیکن د عامو انسانانو او د خدائے په مینځ کښے د مرتبو په لحاظ هیڅ مناسبت نشته ، عام انسان ډیر لاندے او د دُنیا خالق انتهائی بلند دے ضروری شوه چه انسانانو کښ د الله د فیض حاصلو لو دا سے برګزیده واسطه دوی چه بیا دغه فیض عامو انسانانو ته هغه اُو رسوی ، یو طرف ته د بشریت په واسطه انسانانو سره تړلے وی او بل طرف نه د روحانی پاکیزګئی او بلندئی په برکت الله جل جلاله سره مناسبت لری دوی په حقیقت کښے د فیضان الهی واسطے وی چه د دوی په ذریعه د خالق کائنات فیض انسانانو ته رسیږی مثلاً مونږ د اور فیض (ګرمی) او بو سول غواړو چه د هغه نه چائے یا پخګړے جوړ کړو ، خو د اُو بو او اور جوړخت نه راځی یو ګرم دے بل یخ یو اوچ دے بل لوند یو واسطه د یچکے پکار دے چه د هغے په ذریعه د اور ګرمی اُبو کښے ننوزی او مقصد حاصل شی یا دا سے لکه شاه ولی الله رح فرمائی ، روح انسانی (چه لطیفه ربانی دے) ډیر لطیف دے او انسانی بدن کثیف دے دد ے دواړو جوړخت نشو راتلے الله د جوړخت را وستو د پاره چه د روح انسانی فیض بدن انسانی ته اُو رسی واسطه د روح طبی (هغه براس چه وینے نه پیدا کیږی) ئے پیدا کړه چه د انسان په بدن کښے خوزوی ، هم دغه رنګ پیغمبران علیهم السلام د الله او د عامو بندګانو په مینځ کښ واسطے دی ، د رُشد او هدایت دا شکل د الله د عظمت سره ښائی لکه د نصارٰی وُ د عقیدے مطابق الله په شکل د عیسیٰ علیه السلام یا د هندوانو د عقیدے مطابق الله په شکل د رام بشن مهادیو را تلل غلط او د فطرت خلاف دی۔

اول دا چه لا محدود خدائے د انسان په شکل کښے محدود کیدل د عقل خلاف دی ، دوئیم :- خدائی د انسان په شکل کیدلو سره خپله خدائی قائمه نشی ساتلے او بل دا چه خدائے پاک کښ به هُم د بشریت حاجتُونه او ضرورتُونه راشی ، بیا به خدائے پاتے نشی ، دریم :- دا چه دا انسان په شکل سهی خو خدائے پخپله هادی شو س به چه د ے کوم عمل کوی هغه به د خدائے عمل ګڼړلے شی ، نو انسان به د هغه تابعداری په دے عمل کښ ځکه نشی کولے چه هغه به دا عُذر لری چه انسان د انسان پشان عمل خو کولے شی مګر د خپل خالق او خدائے پشان عمل کول ناممکن دی ،

څلورم : دا چه په انسانی جامه کښ د خدائے را تلل مفید نهٔ دی ځکه هغه د چا (عیسیٰ یا رام چند ر) په شکل کښے چه را شی نو تعلق به ئے هُم د ه سره براهِ راست وی ، او نورو انسانانو سره به ئے بالواسطه وی ، ځکه چه هر انسان کښ خو به د دغے عقیدے مطابق خدائے نشی ننوتے ، لهٰذا په ځائے د دے چه خدائے تعالیٰ د انسانی تشکل ذلت په سر واخلی ، او پخپله د فیض واسطه شی دا خبره ډیره معقوله ده چه یو غوره کړے انسان د فیض واسطه جوړه کړی چه د هغه عمل دا انسانیت (بشریت) په وجه د نورو انسانانو د پاره نمونه جوړه شی یو انسان بادشاه پخپله کوڅه په کوڅه نه ګرزی او نه د بل چا په شکل کښ ګرزی ، صرف خپل نمائنده وزیر وغیره مقرر کړی چه هغه د ده احکام او قوانین نورو ته رسوی :- د اسلام د نبوت تصور د پټولو نه زیات معقول دے هغه د فطرتِ سلیمه او د دُنیا د رِوش بالکل مطابق دے ،

پنځم :- دا چه په شکل د بل (عیسیٰ یا رامچندر) کښ د را تلو مطلب دا دے

چه په هغې کښې ظاهر شوې دے نو دا خبره څکه غلطه ده چه د خدائے جلوه ګاه او مظهر د دنیا هر یو څیز دے :-

(۱) تقدلیسی دلیل : خُداوندی احکام پیژندل د هغې مَنل او ګوَل دې وارې ضروری، د احکامو پیژندلو او پوهې د پاره د مُعلّم د هغې مَنلو د پاره د تقدّس (پاکئ) او د ګولو د پاره د مقتدا سے (پاکے) نمونے ضرورت دی، چه د تعلیم، تسلیم، او تعمیل په ذریعه دین الهٰی باقی پاتے شی، که دا سے نه وی د دین سلسله به کټ شی او د دین جاری ساتلو د پاره د دے ربط او تړون دا سے یو محسوس شخصیت سره ضروری دے چه د هغه عظمت، تقدّس، محبوبیت، په زړونو کښې دا سے مضبوط وی، چه کله هم ترې نه اُوزی او دا حیثیت هُم د نبیٔ کیدے شی، څکه د نبی تصوّر دین د پاره ضروری دے چه د هغه مُحبّت او تقدّس د دین د شمعے روښانه ساتلو د پاره د تیلو کار ورکوی

خَتمِ نُبوّت

د ختمِ نبوّت مسئله د اسلامی تاریخ په یو دور کښې هُم د شک شبے جوګه نه ده پاتے شوے او نه په هغې د بحث کولو څه ضرورت ګڼړلے شوے دے۔ لیکن د پاک او هند په برصغیر کښې انګریزی حکومت د خپلو مفادو او د تاریخی اسلام دُشمنئ د تکمیل د پاره د اسلام په دے مرکزی عقیده ګذار کول ضروری اُګنړل د پاره کوم چه د مسلمانانو یو وَلے ختم شی د دے سازش پوره کولو د پاره د پنجاب د ضلع ګور داسپور نه انګریزانو ته دا سے یو سړے په ګوتو راغے چه کوم د دے مقصد پوره کولو د پاره مناسب وو، هغه د انګریزانو په حمایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل یو اُمت جوړ کړو او د نوی نبوت بُنیاد ئے اُګږولو و یرکتا بُونه اُلیکل چه د هغے بُنیادی مقصد د دری دی :-

(۱) په خپل شخصیت او دعوو زور ورکول :

(۲) د قُرآن تحریفونو ته معارف ویل :-

(۳) د مُسلمانانو په دُشمنئ او د انګریزانو په دوستئ زور لګول :-

د ده پتوله کاروائی هم د غه خلاصه لری، لکه اقبال مرحوم وائی :-

سلطنتِ اغیار را رحمت شمُرد		رقصها ئے گرد کلیسا کرد و مُرد

ترجمه (د غیر قومونو د انګریزانو) حکومت ئے رحمت اُګنړلو۔ د ګرجے خوا کښې ئے اُکډے اُکړے او مړ شو) :-

د نا خبره مسلمانانو د ایمان بچ کولو د پاره په ختمِ نبوّت څه بیان کول ضروری دی، د اسلام مثال د یو عمارت دے او د هَم عمارت درے نقشے وی چه انجنیر ئے جوړوی۔

(۱) ذهنی او فکری نقشه (۲) تحریری او کتابی نقشه (۳) خارجی نقشه

اسلام د عقائدو، اخلاقو، عبادا تو یو عمارت دے د هغې پوره نقشه په علم الهٰی کښې محفوظ ده، بیا دا نقشه د کتاب او سُنّت په شکل کښې جوړه شوه چه دا د عمارتِ اسلام یو تحریری نقشه اُګنړه، بیا خوا رلس سوه کاله د مسلمانانو جاری عمل د دے نقشے او عمارتِ اسلام یو بهَرنے وجود وو دا درے واړه یو بل سره ګڼ یو ځائے واغلی دی د الله په علم کښې د اسلام حقیقت هُو بهُو د قُرآن او حدیث په شکل کښې ښکاره شو او قُرآن و حدیث کښې د اسلام چه کوم حقیقت دے هم هغه د مُسلمانانو په ذهن او فکر کښې پر له پسے نسل په نسل منتقل کیده، د اسلام په

بنیادی اُمورو کښې مُسلمانانو اختلاف اُنکړو اګرچه په نورو اُمورو
کښې ئې اِختلاف وو، هم دغه وجه ده چې په اِسلام کښې ډیرې فرقې پیدا
شوې خو تر نن هغوی دختم نبوت په بُنیادی حقیقت کښې څه قسمه
اختلاف اُنکړو البته د کتاب الله او سُنّت نبوی نه د بهر وتو په چل
انکار کیدے شو او هغه غلے اُشو، په دے مسئله په دوؤ اړخونو، بحث کوو
(۱) عقل (۲) نقل: په نقل کښې به په دریے څیزونو بحث کیږی
(۱) کتاب یعنی قُرآن او ختم نبوّت (۲) حدیث او ختم نبوّت (۳) اجماع
او ختم نبوّت، او کدے نه پس به د ختم نبوت په عقلی اړخ بیان کوو:-

۱: قرآن او ختم نبوّت

دَ قُرآن حکیم دَ سلو آیتونو نه زیاتو کښې دَ ختم نبوت مسئله بیان شوې
خو د کوتاه والی په خیال مُونږ یو څو آیتُونه را چُونړ کوُو، یو هم په سورت
احزاب کښې دے:-
مَاكَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ : محمد صلی الله علیه وسلم ستاسو په سړو
وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ط وَكَانَ : کښې د چا پلار نه دے لیکن د الله رسول
اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ۝ : دے او په ټولو نبیانو مُهر دے، او الله په
هر څیز خبردار دے:-
دا آیت بالخصوص په ختم نبوّت دلالت کوی، یعنی د نبی علیه السلام په
تشریف آوری سره د ټولو نبیانو په سلسله مُهر اُلګید و اُس به چا ته
هُم نبوّت نشی ورکولے، چا ته چه ملاویدو هغه ملاؤ شو او که هغوی د
نبوت دور د ټولو نه څکه رُستو کیښودے شو چه دا نبوت به تر قیامته
چلیږی په آخره زمانه کښې به حضرت مسیح علیه السلام د دوئی د اُمتی په
حیث راځی، ټول پیغمبران اُس هُم په خپل خپل ځائے پیغمبران دی مګر
دُنیا کښې صرف د محمدؐ د نبوّت عمل جاری او ساری دے، او الله ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

څیزونه پیژنی تردے، چه دا هُم پیژنی چه زمانه د ختم نبوت او
ځائے د ختم نبوت کوم یو دے په "خاتِم" کښې دَ "ت" په زیر د دیرو
قاریانو قرأت دے او د "تَ" په زور د حسن او د عاصم قرأت دے،
د دواړو قراءت (یعنی خاتِم) د خاتم النبیین معنے د ټولو نبیانو
ختموونکے او د "تَ" په زور (خاتَم) معنی د ټولو نبیانو مُهر څو که د دواړو
قرأتونو مطلب یو دے هغه دا چه هغوی صلی الله علیه وسلم آخری
نبی دے او د دوی نه پس د نبوت دروازه بنده شوه، ځکه چه د مُهر
معنے د نبوّت بندیز، د ابو بلیغ انداز دے، چه په قرآن سنت او عربی
لغت متفق دی، د کومو کافرانو په نصیب کښې چه ایمان نه وو، د هغوی
په باره کښې د ایمان بندیزئے په لفظ د مُهر بیان کړو، فرمائی.

إِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝ خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ (سورة البقرة آیة ۶-۷)	یقیناً څه خاص خلق داسے کافر دی چه نه هغوی ویرَوے او که نه ویرَوے هغوی به ایمان نه راوړی ځکه چه د هغوی په زړونو او غوږونو مُهر لګیدلے دے:

کچرے دلته د مُهر معنی د ایمان دروازه بندیدل وی نو په خاتم
النبیین کښې هُم د مهر معنی به خامخا د نبوت بندیز وی، الله صاحب
قرآن مجیله دا تفسیر کړے دے په مسلم کښې د ابو هُریرةؓ او په
ترمذی او ابو داؤد کښې د ثوبان رض نه مرفوعاً روایت دے چه
قیامت نه وړاندے به دجّالان او دروغژنان د نبوت دعوٰی کړی
وَاَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ، حالانکه زه خاتم النبیین یم څما
نه پس چا ته نبوت نشی ملاویدے هُم دا الفاظ د حذیفه رض
نه طبرانی او احمد مرفوعاً نقل کړیدی په روایت د ابو هریره رض

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بخاری او مُسلِم کښې دَ نبوّت تشبیه داسې یو کوډ سره ورکړې شوې ده چه دَ هغې تعمیر دَ نبوت دَ خښتو شوې وی دَ هر نبی دَ نبوت مثال ئې دَ یو خښتې ورکړې دے، او په دغه عمارت کښې صرف دَ یو خښتې ځائې خالی وی نو حضورؐ فرمائی چه خُم هغه یم،، فَاَنَا هٰذِهِ اللَّبِنَةُ وَاَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ، دَ ابُوهریرة رضؓ نه مرفوعًا دَ حضور علیه السلام شپږ خصُوصیات ذکر دی چه په هغې کښې شپږم خُصوصیت ،، وَخُتِمَ بِيَ النَّبِيُّوْنَ ،، یعنی په ما دَ پیغمبرۍ سلسله ختمه شوه (رواهُ مُسْلِمْ فِي الْفَضَائِلِ) په فتنة الدّجّال کښې دَ ابواُمامه رضؓ نه مرفوعًا روایت نقل دے، وَاَنَا اٰخِرُ الْاَنْبِيَاءِ وَاَنْتُمْ اٰخِرُ الْاُمَمِ ،، یعنی محمدؐ آخری نبی یم او تاسو آخری اُمّت یئی، دغه رنګ په صحیحینو کښې حضرت علیؓ ته دَ حضور علیه السلام دا فرمائیل " اَنْتَ مِنِّیْ بِمَنْزِلَةِ هَارُوْنَ مِنْ مُوْسٰى اِلَّا اَنَّهٗ لَا نَبِيَّ بَعْدِیْ ،، یعنی ستا تعلق ما سره هغه دے کوم چه دَ هارُون علیه السلام دَ مُوسیٰ علیه السلام سره وو بیوا دَ دے چه هارون علیه السلام پیغمبر وو او ته نه یې پیغمبر نشی کیدے دغه رنګ دَ صحیحینو دا روایت چه (لَمْ يَبْقَ مِنَ النُّبُوَّةِ اِلَّا الْمُبَشِّرَاتُ) دَ نبوت هیڅ پاتے نشو سوا دَ رښتینی خوبونو پاس تیر شوی دَ ختم آیت په باره کښې پخپله مرزا په (ازالهٔ اوهام) ص ۲۵۳ او ۶۱۴ کښې داسې لیکی رمګر دا رسول ختم کوونکے د نبیا نو دے،، دا آیت چه حضُور نبیؐ نه پس به بل نبی دُنیا کښې نه راځی په (حمامة البشریٰ) ص ۲۳ کښې لیکی؛ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ الرَّبَّ الرَّحِيْمَ الْمُتَفَضِّلَ سَمّٰى نَبِيَّنَا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمَ الْاَنْبِيَاءِ بِغَيْرِ اِسْتِثْنَاءٍ وَفَسَّرَ نَبِيُّنَا فِيْ قَوْلِهٖ لَا نَبِيَّ بَعْدِیْ بِبَيَانٍ وَاضِحٍ لِلطَّالِبِيْنَ ؛ په ایام الصلح ص ۱۴۶ کښې لیکی (حضور نبی صلی الله علیه وسلم دَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ تفسیر په لا نَبِيَّ بَعْدِیْ) سره اوفرمائیلو

چه ځما نه پس به بل نبی نه وی او دَ حق طلب کوو نکوله پاره دا خبره بنه ښکاره ده په حدیث (لَا نَبِيَّ بَعْدِیْ) کښې ،،لَا،، دَ نفی عام له پاره دے (کتاب البرّیة) ص ۱۸۴ کښې لیکی آنحضرت صلی الله علیه وسلم بیا بیا فرمائیلی دی، چه ځما نه پس به بل هیڅ یو نبی نه راځی او حدیث دَ (لَا نَبِيَّ بَعْدِیْ) داسې مشهور وو چه چا هُم دَ دے په صحت کښې خبره نشوه کولے او قرآن شریف (چه لفظ ئې یقینی دے په خپل آیت کریمه وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّيْنَ) سره هم دَ دے تصدیق کوی، چه په حقیقت کښې حضُور په نبیؐ باندے نبوّت ختم شوید ے،، په تریاق القلوب ص ۳۷۵ کښې لیکی:-

هست او خیر الرسل خیر الانام	هر نبوّت را بروشُد اختتام

دَ دے تصریحاتو نه پس په دے خبره کښې هیڅ شک شُبه نه پاتے کیږی چه ذِکر شوے آیت په ختم نبوت کښې دَ قطعی الثبوت کیدو نه علاوه قطعی الدّلالت هُم دے،

دَ خاتم النبیّین لفظ او دَ عربو لغت

(۱) په رُوح المعانی کښې دی چه (خَاتَم) مَا يُخْتَمُ بِهٖ ته وئیلے شی لکه څنګه (طَابَعْ) (مَا يُطْبَعُ بِهٖ) و ئیلے شی،

(۲) په مُفردات،، دامام راغب کښې دی، وَخَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ لِاَنَّهٗ خَتَمَ النُّبُوَّةَ

(۳) وَفِي الْمُحْكَمِ لِابْنِ سَيِّدَةَ وَخَاتَمُ كُلِّ شَيْءٍ وَخَاتِمَتُهٗ عَاقِبَتُهٗ وَاٰخِرَتُهٗ

(۴) وَفِي التَّهْذِيْبِ لِلْاَزْهَرِيِّ وَخَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ اَيْ اٰخِرُهُمْ :-

(۵) وَفِيْ لِسَانِ الْعَرَبِ وَخَاتَمُهُمْ وَخَاتِمُهُمْ اٰخِرُهُمْ ،

(۶) وَفِيْ تَاجِ الْعُرُوْسِ) اَلْخَاتَمُ بِالْفَتْحِ وَالْكَسْرِ مِنْ اَسْمَائِهٖ

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ الَّذِي خَتَمَ النُّبُوَّةَ بِمَجِيئِهِ :-

(۷) وَفِي مَجْمَعِ الْبِحَارِ، وَخَاتَمٌ بِالْفَتْحِ بِمَعْنَى الطَّابِعِ أَيْ شَيْءٌ يَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي :

(۸) وَفِي الْقَامُوسِ الْخَاتَمُ آخِرُ الْقَوْمِ كَالْخَاتِمِ وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ أَيْ آخِرُهُمْ

(۹) وَفِي كُلِّيَّاتِ أَبِي الْبَقَاءِ وَتَسْمِيَةُ نَبِيِّنَا خَاتَمَ الْأَنْبِيَاءِ لِأَنَّ خَاتَمَ الْقَوْمِ آخِرُ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ وَنَفْيُ الْأَعَمِّ يَسْتَلْزِمُ نَفْيَ الْأَخَصِّ :-

(۱۰) وَفِي الصِّحَاحِ وَخَاتَمٌ بِكَسْرِ التَّاءِ وَفَتْحِهَا كُلُّهُ بِمَعْنًى وَاحِدٍ وَالْجَمْعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ آخِرُهُ وَمُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ

دَخَاتَمُ النبیین لفظ او مفسرین کرام

دا صحابو کرامو نه د مرزا تر زمانے پورے یاد کړے ستو پورے د قرآن حکیم چه څومره تفاسیر یا ترجمے شویدی ټولو د خاتم النبیین تشریح دا کړیده چه د حضور علیه السلام نه پس بل چا ته نبوت نشی ملاویدے لیکن څه وخت چه ګوردا سپوری د نبی جوړیدو غم اُخوړ ولو په اول کښے خو نه بلکه په اخر کښے د ختم نبوت خپله عقیده او خپله تشریح دے د پاره بدله کړه چه پخپله هم نبی جوړ شی او په دے کښ د اُمید خلاف کامیابی ده ته اُشوه .

د هغه خپل بیان دے چه څما ګمان هُم نه وو چه مسلمانان به د نبوت جاری پاتے کیدل قبول کړی، لیکن انګریزی تعلیم او د انګریزی حکومت حمایت او د دین د پوهے او عظمت ختمیدو دا ته کیدو ښکے کار کیدونکے کړو . اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَیْهِ رٰجِعُوْنَ ○ تر دے چه د دے مصنوعی نبوت د بوکامیابے او فائده منده فیکټرۍ شکل اختیار کړو او مُرتد سازئ له د تبلیغ اسلام په نوم د فیکټرۍ په آمدنئ کښے بنه زیاتے اُکړو ،

او بل طرف ته د دے نبوت په منونکو د عهد وا و تنخوا کانو باران اُورو لو په دے دوی محسوسه کړه چه دا ټول هر څه په دے خود ساخته نبوت د ایمان او رو برکت دے، یا په نور و ټکو کښ د مرزا معجزه ده د کوم د چه اکثریت د مسلمانانو محروم دے، کچرے د حالاتو یا حموښ د غفلت دا دفتار ورو تو جیبه نه ده چه د مسلمانانو په سر یو بل اسماعیل سرشی او د څه وخت به بیا هیڅ تدبیر څه کار نشی کولے ع

کشورے محکم اساسے بایدت مُرشدِ رُومی حکیم پاک زاد	دیدۂ مردُم شناسے بایدت سِرِّ مرگ و زندگی بر ما کُشاد

هر هلاک اُمت پیشین کے بُود ؛ زانکه بر جندل گمان بُردند عُود !

(اقبال مرحوم)

(۱) امام المفسرین ابن جریر طبری په خپل تفسیر کښ فرمائی :-

وَلٰكِنَّهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ وَخَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ الَّذِيْ خَتَمَ النُّبُوَّةَ فَطَبَعَ عَلَيْهَا فَلَا تُفْتَحُ لِاَحَدٍ بَعْدَهٗ اِلٰى قِيَامِ السَّاعَةِ وَبِنَحْوِ الَّذِيْ قُلْنَا قَالَ اَهْلُ التَّاْوِيْلِ	یعنے دوی د الله هغه رسول او خاتم النبیین دی کوم چه نبوت ختم کړو او په هغے ئے مُهر اُلګولو او د هغه نه پس به هیچا د پاره تر قیامته نشی پرانستے کیدے او همدغه

(ج ۲۲ صـ۱)

تک د تفسیر امامانو، صحابه کرامو و تابعینو اُفرمائیل

(۲) د حضرت علی بن حسین نه ابن جریر رح نقل کوی،

بِكَسْرِ التَّاءِ مِنْ خَاتَمِ النَّبِيِّيْنَ بِمَعْنٰى : خَاتِمُ النبیین ذات، په زیر چه معنے ئے خَتَمَ النَّبِيِّيْنَ اِلٰى قَوْلِهٖ وَقَرَءَ . . به ئے داوی چه هغوی ټول انبیاء ذٰلِكَ فِيْمَا يُذْكَرُ الْحَسَنُ وَالْعَاصِمُ :- ختم کړل په قراء یانو کښ د حسن رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَخَاتَمَ النَّبِيِّيْنَ بِفَتْحِ التَّاءِ بِمَعْنٰى: او عاصم رح نه د (ت) په زور (خاتَم)
اَنَّهُ اٰخِرُ النَّبِيِّيْنَ (جلد ۲۲ ص ۱۱): نقل دے په دے معنٰی چه دے آخری
پیغمبر دے۔

(۳) تفسیر ابن کثیر کښ دی:-

فَهٰذِهِ الْاٰيَةُ نَصٌّ فِيْ اَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ وَاِذَا كَانَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ فَلَا رَسُوْلَ بِالطَّرِيْقِ الْاَوْلٰى لِاَنَّ مَقَامَ الرِّسَالَةِ اَخَصُّ مِنْ مَقَامِ النُّبُوَّةِ فَاِنَّ كُلَّ رَسُوْلٍ نَبِيٌّ وَلَا يَنْعَكِسُ وَبِذٰلِكَ وَرَدَتِ الْاَحَادِيْثُ الْمُتَوَاتِرَةُ مِنْ حَدِيْثِ جَمَاعَةٍ مِّنَ الصَّحَابَةِ (ابن کثیر جلد ۳)

دا ایت صریح نص دے چه د محمد صلی الله علیه وسلم نه پس بل نبی نشی جوړیدے چه نبی نشی کیدے نو رسول خو په طریق اولٰی نشی جوړیدے ځکه چه رسالت د نبوت نه خاص دے هر رسول نبی وی خو هر نبی رسول نه وی، په دے د رسول الله صلی الله علیه وسلم متواتر احادیث وارد شوی دی کوم چه د صحابه کرامو

یو لوئے ډلی د حضور علیه السلام نه نقل کړیدی، وړاندے لیکی:-

لِيَعْلَمُوْا اَنَّ كُلَّ مَنِ ادَّعٰى هٰذَا: دے د پاره چه اُمت په دے خبر
الْمَقَامَ بَعْدَهُ فَهُوَ كَذَّابٌ اَفَّاكٌ: شی چه د حضور علیه السلام نه پس
دَجَّالٌ (جلد ۸ ص ۹۱): څوک چه د دے مقام (نبوت) دعوے کوی هغه
دروغژن، دروغ تړونکے او دجال دے۔

(۴) تفسیر کشاف کښ دی:-

خَاتَمٌ بِفَتْحِ التَّاءِ بِمَعْنَى الطَّابِعِ: خاتم (د "ت" په زور معنی ئے د مهر)
وَبِكَسْرِهَا بِمَعْنَى الطَّابِعِ وَفَاعِلِ او (د "ت" په زیر معنی ئے مهر لګونکے)
الْخَتْمِ وَتُقَوِّيْهِ قِرَاءَةُ عَبْدِ اللهِ بْنِ: او د دے معنٰی تقویت قرآن د عبد
مَسْعُوْدٍ رض وَلٰكِنْ نَبِيًّا خَتَمَ النَّبِيِّيْنَ: الله بن مسعود رضی الله دا ولی چه

فَاِنْ قُلْتَ كَيْفَ يَكُوْنُ اٰخِرَ الْاَنْبِيَاءِ وَعِيْسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَنْزِلُ اٰخِرَ الزَّمَانِ قُلْتُ مَعْنٰى كَوْنِهِ اٰخِرَ الْاَنْبِيَاءِ اَنَّهُ لَا يُنَبَّأُ اَحَدٌ بَعْدَهُ وَعِيْسٰى مِمَّنْ نُبِّئَ قَبْلَهُ۔

دا قراءة کړیده "وَلٰكِنْ نَبِيًّا خَتَمَ النَّبِيِّيْنَ" کچرے ته اُوایی چه دے آخری نبی څنګه کیدے شی چه عیسٰی علیه السلام به په آخره زمانه کښ د آسمانه راکوز یږی نو جواب ئے دا دے چه د حضور علیه السلام نه پس به بل څوک نبی نشی جوړولے او عیسٰی علیه السلام خو د وړاندے نه نبی جوړ دے۔

(۵) په تفسیر روح المعانی کښ دی:

وَالْمُرَادُ بِالنَّبِيِّ مَا هُوَ اَعَمُّ مِنَ الرَّسُوْلِ فَيَلْزَمُ مِنْ كَوْنِهِ خَاتَمَ النَّبِيِّيْنَ كَوْنُهُ خَاتَمَ الْمُرْسَلِيْنَ، وَالْمُرَادُ بِكَوْنِهِ خَاتَمَهُمْ اِنْقِطَاعُ حُدُوْثِ وَصْفِ النُّبُوَّةِ فِيْ اَحَدٍ مِّنَ الثَّقَلَيْنِ بَعْدَ تَحَلِّيْهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهَا فِيْ هٰذِهِ النَّشْاَةِ

د نبی مطلب د رسول نه عام دے نو هر کله چه حضور علیه السلام خاتم النبیین شو نو خاتم المرسلین خامخا شو او د ختمولو نکی مطلب دا چه نوے نبوت په ثقلینو (پیریانو انسانو) کښ ختم شو هر کله چه نبی علیه السلام

وَلَا يَقْدَحُ فِيْ ذٰلِكَ مَا اَجْمَعَتْ عَلَيْهِ الْاُمَّةُ وَاشْتَهَرَتْ فِيْهِ الْاَخْبَارُ وَلَعَلَّهَا بَلَغَتْ مَبْلَغَ التَّوَاتُرِ الْمَعْنَوِيِّ وَنَطَقَ بِهِ الْكِتَابُ عَلٰى قَوْلٍ وَوَجَبَ الْاِيْمَانُ وَاُكْفِرَ مُنْكِرُهُ كَالْفَلَاسِفَةِ مِنْ نُزُوْلِ عِيْسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ اٰخِرَ الزَّمَانِ لِاَنَّهُ كَانَ نَبِيًّا قَبْلَ تَحَلِّيْ نَبِيِّنَا بِالنُّبُوَّةِ فِيْ هٰذِهِ النَّشْاَةِ:

پیغمبر شو، او ختم نبوت د دے عقیدے خلاف نه دے په کومے چه اُمت اجماع کړیده او په هغے کښے مشهور احادیث وارد دی او کیدے شی چه د تواتر معنوی درجے ته رسیدلی وی، او په کومے چه قرآن تصریح کړیده او ایمان په هغے واجب دے، او د دے منکر فلسفیان کافر شول

(یعنی نزول د عیسیٰ علیه السلام په آخره زمانه کښې) ځکه چه دے
څو بتر د نبی علیه السلام نه وړاندے نبی شوے دے :-

(۶) په تفسیر مدارك کښې دی ،

خَاتَمَ النَّبِيِّيْنَ بِفَتْحِ التَّاءِ فِيْ قِرَاءَةِ
عَاصِمٍ بِمَعْنَى الطَّابِعِ اَيْ اٰخِرِهِمْ
لَا يُنَبَّأُ اَحَدٌ بَعْدَهٗ وَعِيْسٰى مِمَّنْ
نُبِّئَ قَبْلَهٗ وَغَيْرُهٗ بِكَسْرِ التَّاءِ
بِمَعْنَى الطَّابِعِ فَاعِلِ الْخَتْمِ وَتَقْوِيْهِ
قِرَاءَةُ ابْنِ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ

د عاصم رح په قرأت کښې د (تے)
په زور د (خاتم النبیین) معنے
طابع یعنی آخر دے مطلب ئے
دا دے چه د دهٔ نه پس به بل
نوے نبی نشی جوړ ولے او
عیسیٰ علیه السلام خو د حضور علیه
السلام نه وړاندے پیغمبر شوے دو :- او د عاصم نه بغیر د نورو قاریانو
قرأت د (تے) په زیر دے چه معنی ئے ختم کوونکے او مهر لګوونکے دے او
د ابن مسعودؓ قرأت د دے تائید کوی :-

(۷) په زرقانی شرح مواهب کښې دی (خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ) اَيْ اٰخِرُهُمْ
د خاتم النبیین معنی آخری نبی (جلد ۵ ص ۲۶۷) دغه شان دا په
تفسیر د بحر المحیط جلد ۷ ص ۲۳۲ او ابو السعود په حاشیه د تفسیر
کبیر جلد ۶ ص ۷۸۵ کښې لیکی :-

(۸) شفاء قاضی عیاض رح په تفسیر د آیت (خاتم النبیین) کښې لیکی
(طبع بریلی ص ۳۶۲) :-

مَنِ ادَّعٰى مِنْهُمْ اَنَّهٗ يُوْحٰى اِلَيْهِ : چه څوک د دوی د دانه لو څخه خان ته
وَاِنْ لَّمْ يَدَّعِ النُّبُوَّةَ اِلٰى اَنْ قَالَ : دعویٰ لری اګر چه دعوٰه د نبوت
فَهٰؤُلَاءِ كُلُّهُمْ كُفَّارٌ مُّكَذِّبُوْنَ : ئے نه وی خو دا ټول کافر دی نبی
النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِاَنَّهٗ : علیه السلام ته د دروغو نسبت
اَخْبَرَ اَنَّهٗ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ وَلَا نَبِيَّ : کوونکی دی ځکه چه هغهٔ خبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بَعْدَهٗ وَاَخْبَرَ عَنِ اللّٰهِ اَنَّهٗ خَاتَمُ
النَّبِيِّيْنَ وَاَنَّهٗ اُرْسِلَ اِلٰى كَافَّةِ
النَّاسِ وَاَجْمَعَتِ الْاُمَّةُ عَلٰى حَمْلِ
هٰذَا الْكَلَامِ عَلٰى ظَاهِرِهٖ وَاَنَّ مَفْهُوْمَهٗ
الْمُرَادُ بِهٖ دُوْنَ تَاْوِيْلٍ وَّلَا تَخْصِيْصٍ
فَلَا شَكَّ فِيْ كُفْرِ هٰؤُلَاءِ الطَّوَائِفِ
قَطْعًا اِجْمَاعًا وَّسَمْعًا :

ورکړے دے چه هغه آخری نبی
دے او د هغهٔ نه پس بل څوك نبی
نشی کیدے او هغه ټولو خلقو ته
لیږلے شوے دے او د دے کلام
په ظاهری معنیٰ حملولو باندے ټول
اُمت متفق دے چه تاویل او
تخصیص پکښې نشته او د دے ټولو
کُفر کښې هیڅ شک نشته کوم چه بله معنی د دے خلاف کوی :-

(۹) امام غزالی رحمه الله لیکی :-

اَنَّهٗ لَيْسَ فِيْهِ تَاْوِيْلٌ وَّلَا تَخْصِيْصٌ وَّ
مَنْ اَوَّلَهٗ بِتَخْصِيْصٍ فَكَلَامُهٗ مِنْ
اَنْوَاعِ الْهَذَيَانِ لَا يَمْنَعُ الْكُفْرَ
بِتَكْفِيْرٍ لِاَنَّهٗ مُكَذِّبٌ لِهٰذَا النَّصِّ
الَّذِيْ اَجْمَعَتِ الْاُمَّةُ اَنَّهٗ غَيْرُ مُؤَوَّلٍ
وَّلَا مَخْصُوْصٍ (الاقتصاد) :

په دے آیت کښې تاویل او تخصیص
نشته او چه څوک دا سے کوی نو
بکواس کوی او ده باندے د کُفر
حکم کول هیڅوک نشی بندولے
ځکه چه امت په دے متفق دے چه
تاویل او تخصیص په دے کښې نشته

دغه شان د تفاسیرو په ټولو کتابونو کښې د (خاتم النبیین) هم دا معنے
بیان شوید کاو په آثارو کښې د غلور شپیتو صحابه کرامو نه د ختم نبوت
هم دا معنی منقول ده :-

د ښلو نه زیاتو آیتونو د قرآن کښې په عموی انداز دا مسئله ثابته ده چه د
حضور علیه السلام نه پس بل چاته پیغمبری نشی ورکولے چه هغه به مرزا
ـن د خوعنوا نا تو په ذیل کښې بیا نوو خو دے نه وړاندے د قادیانیا نو
یو خو تحریفونو او شیطانی وسوسے لرے کول غوا پو چه د خاتم النبیین
آیت سره تعلق لری :-

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه تحریف

کچرے د خاتم النبیین معنیٰ آخری نبي وي نو د حضرت عیسیٰ علیه السلام نزول د دے خلاف

دے ددے جواب تیر شوچه دختم نبوت معنیٰ دنوي نبوت کوروکیدو بندیز دے د زوړ پیغمبر نه پیغمبري واپس اخستل نه دي مراد، په دور محمدیﷺ کښ د عیسیٰ علیه السلام را تلل داسے دي لکه یوګورنر د صوبے د بل ګورنر صوبے ته په دے حیثیت را شي چه د دغے صوبے د احکامو دلاندے به وي، بلکه په غورا و ژورد کتلو سره معلومیږي چه د عیسیٰ علیه السلام را تلل د ختم نبوت دلیل دے، کچرے آئنده کښ د نبوت سلسله ختمه نه وے نو د تیر شوو پیغمبرانو نه لوازے د حضرت عیسیٰ علیه السلام د راوستلو هیڅ ضرورت نه وو، د ټولو نه د یو پیغمبر (عیسیٰ علیه السلام) راوستل د دے خبرے دلیل دے، چه د انبیاء علیهم السلام شمیر د حضور علیه السلام په نبوت ختم شو، لهذا د ټولو نه هم دغه یو پیغمبر خکه مخصوص کړے شو

دویم تحریف

د خاتم معنیٰ مهر دے یعني د حضور علیه السلام نه رستو کچرے پیغمبر جوړیدلو دده علیه السلام په مهر او تصدیق سره به جوړیږي، نو اول خو موتیز دا تپوس کوو چه دا معنیٰ د عربي لغت په کوم کتاب کښ لیکلے ده او په کوم حدیث کښ بیان ده او په کوم تفسیر کښ دا تشریح شوي ده؛

په قرآن، متواتر حدیثو او اجماع اُمت کښ خو د مهر معنیٰ بندیز راغلے دے لکه خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ - او - اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ نو کد دے ټولو په خلاف د مهر معنیٰ جاري کول کله کیدلے شي، ځکه چه په خپله مرزا هم د مهر معنیٰ بندیز کړے ده، او کچرے جاري کول مراد وي، نو بیا ددیکښ د حضور علیه السلام څه خصوصیت شو چه د نورو پیغمبرانو نه پس نبوت او د حضور علیه السلام نه پس هم جاري او کچرے دے نه مطلب نبوت جاري ساتل وے نو په دے

خوارلس سوه کالو کښ کم نا کم سل نبیان خو به راغلي وو کنه چه د حضور علیه السلام کمال خو بښه ښکاره شوے وے کنه، او کچرے نبوت د حضور علیه السلام په تابعداري ملاویدے، نو بیا به دا کسبي وے وهبي به نه وے، د دے نه علاوه په دے صورت کښ به دا هم منل پکار وي، چه په دے خوارلس سوه کاله کښ د پیغمبر اسلام صلی الله علیه وسلم داسے یو کامل متبع پیدا نشو چه د هغے په بدل کښے هغه ته نبوت ورکړے شوے وے، په دومره زمانه کښ هیله د انګریز په مهربانئ یوازے په آدیه ورت کښ هم یو پیدا شو چه د هغه تر آخره پخپل نبوت کښ شک وو، کله اقرار او کله به انکار کړے، کوم چه د هغه منونکي په دوؤ ټولو کښ تقسیم شو:-

دریم تحریف

په آیت د خاتم النبیین کښ د (النبیین) الف لام ذهني یا عهد خارجي دے چه مطلب ئے صرف تشریعي انبیاء دي ګویا که حضور علیه السلام د تشریعي انبیاؤ خاتم دے، جواب دا دے چه عهد خارجي د پاره په تیر شوي کلام کښ د تشریعي انبیاؤ علیهم السلام ذکر ضروري دے خو دلته نشته او عهد ذهني د پاره دا ضروري ده چه استغراق هلته ممکن نه وي لکه اَكَلَهُ الذِّئْبُ - او - اِشْتَرِ اللَّحْمَ عِنْدَ عَامَّةِ اَهْلِ الْاُصُوْلِ، وَالْعَرَبِيَّةِ - لَامُ التَّعْرِيْفِ سَوَاءٌ دَخَلَتْ عَلَى الْمُفْرَدِ اَوِ الْجَمْعِ تُفِيْدُ الْاِسْتِغْرَاقَ اِلَّا اِذَا كَانَ مَعْهُوْدًا (کلیات ابي البقاء ص۵۲۳) وَفِي الْكَشْفِ ج۱ ص۲۲۱ وَاِنْ دَخَلَتْ عَلَى الْجَمْعِ وَفِي الرضي ج۲ ص۱۳۰ فَاِذَا لَمْ يَكُنْ لِلْبَعْضِيَّةِ لِعَدَمِ دَلِيْلِهَا وَجَبَ كَوْنُهَا لِلْاِسْتِغْرَاقِ :-

څلورم تحریف

خاتم النبیین کښ الف لام استغراق حقیقي

د پاره نه دے بلکه د عرفي د پاره دے، یعنې تش بعض انبیاء مراد دي نه چه مطلق انبیاء لکه د (ویقتلون النبیین) کښې چه صرف بعضې هغه انبیاء مراد دي چه د بنی اسرائیلو په زمانه کښې وو، جواب ئې دا دے چه استغراق عرفي هلته اخستے شي کوم ځائے چه استغراق حقیقي ممکن نه وي لکه (جمع الامیر الصاغة) ځکه چه د ټولے دنیا د زرګرانو راجمع کول د عرف او عادت په لحاظ ممکن نه دي، لیکن په (خاتم النبیین) کښې بے تکلفه استغراق درست دے، او (یقتلون النبیین) کښې استغراق ممکن نه دے، موږ تپوس کوو چه (ولکن البر من آمن بالله والیوم الآخر والکتب والنبیین۔ دا رنګ (ووضع الکتب وجایئ بالنبیین)، (واذ اخذ الله میثاق النبیین) کښې استغراق حقیقي مراد دے او که عرفي؟

پنځم تحریف

د خاتم معنی د ګوتې غمې دے چه مطلب ئې زینت (ښائست) دے یعنې حضور علیه السلام د انبیاؤ علیهم السلام ښائست دے، جواب ئې دا دے چه حقیقي معنی مراد اخستل تر هغه محال نه وي ترڅو چه مجازي معنی مراد اخستل صحیح نه وي او دلته خو حقیقي معنی مراد اخستل صحیح دي او لغت، حدیث، او اجماع دا معنی متعین کړې ده لهٰذا دلته مجازي معنی اخستل غلط دي که داسے نه وي نو بیا به د قرآن د یو لفظ معنی هم نشي متعین کیدے او هر لفظ به د مجاز اړولو او بدلولو کار وي جوړه شي او حقیقت به ورک شي. د صوم، صلوٰة او زکوٰة ټولو معنی به بدلے شي

د خاتم النبیین آیت نه بس موږ د قرآن حکیم څو نور آیتونه پیش کوو

کمالي دلیل:۔ دویم آیت، (الیوم اکملت لکم دینکم واتممت علیکم نعمتی ورضیت لکم الاسلام دینا) (المائده آیه ۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دے آیت کښې د دین د کمال اعلان اوشو د بخاري د حدیث په موجب هغه ورځ د عرفې وه، مظهري کښې دي چه دے نه پس حضور علیه السلام یو اتیا ورځې ژوندے وو، ابن کثیر د دے آیت په باره کښې لیکي چه دا آیت په امت د ټولو نه لوئے نعمت دے، (حیث اکمل لهم دینهم فلا یحتاجون الی دین غیره ولا الی نبی غیر نبیهم ولهذا جعله خاتم الانبیاء وبعثه الی الانس والجن)

امام رازي رح د دے آیت په تفسیر کښې لیکي، (ان الدین ما کان ناقصا البتة بل کان ابدا کاملا کانت الشرائع النازلة کافیة فی ذلك الوقت الا انه تعالی کان عالما فی اول وقت البعثة بان ما هو کامل فی هذا الیوم لیس بکامل فی الغد ولا یصلح فیه لا جرم کان ینسخ بعد الثبوت وکان یزید بعد التحکم واما فی آخر زمان البعثة فانزل الله شریعة کاملة وحکم ببقائها الی یوم القیامة فالشرع ابدا کان کاملا الا ان الاول کمال الی یوم مخصوص والثاني کمال الی یوم القیامة فلاجل هذا المعنی قال الیوم اکملت لکم دینکم):۔ دا آیت په لاندې دوو وجوهو په ختم نبوت دلالت کوي

(۱) د دین کمال پخپله د دے دلیل دے چه د حضور علیه السلام بعثت د ټولو نه آخر کښې اوشو چه د نبوت په فهرست کښې هیڅوک نبي باقي پاتې نشو:۔

(۲) د نبي راتګ په دین کښې د پاتې نقص لرے کولو د پاره، یا خو وخت پورے د چلیدونکو احکامو د تنسیخ د پاره یا په دین کښې د کړے شوي تحریف لرے کولو د پاره وي لیکن قرآن او دین اسلام کامل دے په دے کښې ترمیم او تنسیخ نشي کیدے او په (انا نحن نزلنا الذکر وانا له لحافظون) ط کښې د قرآن د الفاظو او معنو بلکه د تلفظ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حفاظت اعلان دے لهٰذا د تحريف لرے کولو هم ضرورت نشته باقي د تجديد او تبليغ کار ټول اُمت ته په جمع ورکړے شوے دے لکه فرمائی كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ، نو ځکه د بل نبي ضرورت پاتے نشو۔

(۳) کچرے نبوّت جاري وي نو دين اسلام به ناقص پاتے شي او د اسلامي ټول احکام به فضول ثابت شي ځکه چه ځو پورے مسلمانان په دے نوي نبي ايمان را نه وړي، نو په قرآن، حديث او په ټول اسلامي شريعت د اوّل نه تر آخره د ايمان راوړو باوجود به کافر او هميشه جهنمي وي، نو د دين کمال به په دغه نبي ايمان راوړو پورے منحصر وي او په هغه به د ايمان راوړو نه بغير دين نامکمل بلکه کالعدم وي،

ميثاقي دليل

ايت د وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ مِّنْ كِتٰبٍ وَّ حِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَ لَتَنْصُرُنَّهٗ: يعنی څه وخت چه الله تعالیٰ د نبيانو عليهم السلام نه وعده واخسته چه څه به تاسو ته کتاب او حکمت درکوم او د هغې نه رُستو دابے رسول راشي چه ستاسو د آسماني کتابونو تصديق کوي نو تاسو به په هغه ايمان راوړئ او د هغه مدد به کوئ ـــ دا د ټولو انبياؤ عليهم السلام نه په عالَم ارواح کښے وعده اخستے شوے وه په دے آيت کښې (ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ) نه حضرت نبي کريم صلی الله عليه وسلم مراد دے او د دوي د ټولو انبياؤ نه رُستو تشريف راوړل ثابتيږي چه د دے خبرے دليل دے چه مشيت الٰهي کښے څو مره انبياء عليهم السلام چه مقدر وو، نو هغه ټول د حضور عليه السلام نه وړاندے، مبعوث کړل او دوي عليه السلام ئے د ټولو

نه په آخر کښې راولېږلو د دے نه دا هم معلومه شوه چه د دوي بعثت د بنديز باعث نه بلکه د ټولو په آخر کښې د دوي عليه السلام مبعوث کول د الله په مشيت کښې مقدّر وو،

د بعثت عمومي دليل

قُلْ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعَا ِ الَّذِيْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ج (الاعراف آية ۱۵۸) او تَبٰرَكَ الَّذِيْ نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِهٖ لِيَكُوْنَ لِلْعٰلَمِيْنَ نَذِيْرًا ○ (سورة الفرقان آية ۱) او وَمَاۤ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ○ (سورة الانبياء آية ۱۰۷) دا ټول دلالت کوي چه د نبي کريم صلی الله عليه وسلم بعثت ټولو قومونو او زمانو د پاره وو او تر قيامته پورے انسانان د دوي عليه السلام په اُمت کښے شامل دي، دا دليل دے چه دوي عليه السلام نه پس به بل څوک نه مبعوث کيږي، او د دوي عليه السلام په موجودګئ کښے د بل نبي راتلو ضرورت ځکه نشته، چه دوي عليه السلام اَكْمَلُ الْاَنْبِيَآءِ دي، لکه چه نمر نه پس د ډيوے بلولو او د رباب نه پس د بَرْبَخ ضرورت نشته، په مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ کښې ږو وجے د حضور عليه السلام د نسبي پلار والي نفي اُشوه، او په وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَ خَاتَمَ النَّبِيّٖنَ کښے ئے د روحاني او ديني پلار والي نفي ثابته معلومه شوه چه د حضور عليه السلام په ديني پلار والي کښې د بل چا شرکت نشي کيدے لکه څنګه چه په نسبي پلار والي کښې د بل سره هيڅوک شريک نشو ځکه چه د يو سړي هيچرے دوه نسبي پلاران نشي کيدے، نو د يو اُمت دوه روحاني پلاران څنګه کيدے شي، هيچرے نشي کيدے

د وحي قبلي دليل

يُؤْمِنُوْنَ بِمَاۤ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَاۤ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ (سورة البقره آية ۴ (۲)) وَمَاۤ اَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُوْلٍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

إِلَّا نُوحِيْ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُوْنِ ۔ (سورۃ الانبیاء آیۃ ۲۵)

(۳) وَلَقَدْ اُوْحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ (الزمر آیۃ ع ۶۵)

(۴) وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُوْنَ الطَّعَامَ سورۃ الفرقان آیۃ ع ۲۰)۔

(۵) وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ (سورۃ الانعام آیۃ ۴۲)

(۶) قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِيْ بِالْبَيِّنٰتِ (سورۃ آل عمران آیۃ ۱۸۳)

(۷) وَالَّذِيْ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتٰبِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ سورۃ فاطر آیۃ ع ۳۱)

په دے ایتونو مبارکو کښے او په داسے نورو آیتونو مبارکو کښے دَ وحی الٰهی دَ اسے ذِکر دے چه هغه ئے په قید دَ (قَبلیّت) سره مقیّد کړے شوے دے، کچرے مابعد کښ څروحی یا نبوت وے نو دا (قید) دَ گُمراه کولو سبب وو، ځکه چه بیا به دَ "ماقبل" دَ وحی سره دَ "مابعد" دَ وحی هم ذکر کول ضروری وو او (مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ) سره به دَ (مِنْ خَلْفِه) ذِکر هم ضروری وے او کَم نا کم، وحی، خو به ئی دَ "مطلق" پریښے وه چه دَ مابعد دَ وحی گنجائش پکښ هم پاتے وے۔

وعدی دلیل

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِهٖ وَعَزَّرُوْهُ وَنَصَرُوْهُ وَاتَّبَعُوا النُّوْرَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ مَعَهٗٓ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ

سورۃ الاعراف آیۃ ع ۱۵۷)؛

داسے ټول آیتونه په کوموکښ چه صِرف دَ الله او رسول په اطاعت دَ جنت او فلاح وعده شوے ده، نو دا دَ نبوت دَ ختمید و دلیل دے ولے که بل نبی را تلے ظلی وے او که بُروزی، نو جنت او فلاح به دَ هغه په منلو هم موقوف وے، نو بیا به دَ داسے آیتونو مضمون دُرُست نه وے۔

بهرکیف دے نه هُم معلومیږی چه وحی بنده ده۔

حدیث او ختمِ نبوت

(۱)

عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَىٰ عَنْهُ مَرْفُوْعًا أَنَّ مَثَلِيْ وَمَثَلَ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِيْ كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنَىٰ بَيْتًا فَأَحْسَنَهٗ وَأَجْمَلَهٗ إِلَّا مَوْضِعَ لَبِنَةٍ مِّنْ زَاوِيَتِهٖ فَجَعَلَ النَّاسُ يَطُوْفُوْنَ بِهٖ وَيُعْجَبُوْنَ لَهٗ وَيَقُوْلُوْنَ هَلَّا وُضِعَتْ هٰذِهِ اللَّبِنَةُ قَالَ فَأَنَا اللَّبِنَةُ وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ ؛

دَ ابو هریرۃ رضی الله نه مرفوعًا روایت دے، چه زما او زما نه وړاندے دَ انبیاء علیهم السلام مثال داسے دے چه یو سړے، کور جوړ کړی او هغه ښائسته کړی مګر دَ یو خښتے ځائے په یو گوټ کښ پریږدی، خلق هغے سره تاویږی او خوشحالیږی او وائی چه دا یوه خښته دِ ولے نه ده

ایښے! نو وے فرمائیل، چه دغه آخری خښته زه یم او زه خاتم النبیین یم:۔

(۲)

إِنَّ لِيْ أَسْمَاءً أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَنَا أَحْمَدُ إِلَىٰ ؛ زما ډیر نومونه دی زه محمد یم قَوْلِهٖ وَأَنَا الْعَاقِبُ وَالْعَاقِبُ الَّذِيْ ؛ او زه احمد یم تر دے وینا مُبارکه لَيْسَ بَعْدَهٗ نَبِيٌّ (بخاری و مسلم) ؛ چه زه عاقب یم او عاقب هغه وی چه دَ هغه نه پس بل نبی نه وی (بخاری مشکوٰۃ شریف باب ع ۱)

(۳) لَوْ كَانَ بَعْدِيْ نَبِيٌّ لَكَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ؛ کچرے زما نه پس بل نبی وے نو هغه به عُمر رض وو (مشکوٰۃ مناقب عمر رض ازالہ اوهام ص ۹۰ و ۲۳۶)

(۴) قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ ، حضور علیه السلام اُفرمایل علی ته أَنْتَ مِنِّيْ بِمَنْزِلَةِ هٰرُوْنَ مِنْ مُّوْسٰى إِلَّا أَنَّهٗ ؛ ته ؟ فرمائیل چه ته زما دا سے لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ (بخاری و مسلم مشکوٰۃ ؛ لکه هارون علیه السلام چه دَ موسیٰ باب مناقب علی) ؛ وو صِرف دومره ده چه زما نه پس بل نبی نشته

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵) كَانَتْ بَنُوْا إِسْرَائِيْلَ تَسُوْسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ وَيَكُوْنُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُوْنَ (بخاري شريف جلد ۱ صـ ۴۱۹ ومسلم كتاب الايمان)

ترجمه: د بني اسرائيلو د سياست واکي د پيغمبرانو عليهم السلام په لاس کښ به وي، چه يو نبي به فوت شو نو د هغه جانشين به بل نبي وو مګر ځما نه پس بل نبي نشته عنقريب د خلفاءِ کوامو سلسله به شروع شي چه ګڼړ به وي

مرزا ليکي چه وحي او رسالت به ختم وي مګر ولايت، امامت او خلافت به کله نه ختميږي (مکتوب مرزا تشحيذ الاذهان جلد اول صـ ۱)

(۶) إِنَّ الرِّسَالَةَ وَالنُّبُوَّةَ قَدِ انْقَطَعَتْ: رسالت او نبوت ختم دي ځکه دي فَلَا رَسُوْلَ بَعْدُ وَلَا نَبِيَّ (ترمذي وصححه) ځما نه پس نه به رسول وي،

تحفة بغداد مرزا صـ ۶ ومرزا ازالة اوهام صـ ۷۶۱ کښ ليکي چه اوس او نه نبي وحي او رسالت تر قيامت ختم دے، په آئينه کمالات صـ ۳۲۷ کښ ليکي ربا سے به هيچرے اُنشي چه الله تعالى ځمونږ د نبي عليه السلام نه پس بل څوک نبي کړي او وه ليږي او دا به هم اُنشي چه سلسله د نبوت ختميدو نه پس بيا جاري کړي" په حمامة البشرى صـ ۳۴ کښ ليکي، چه د حضور عليه السلام د وفات نه پس وحي ختمه شوه او الله تعالى په ده عليه السلام د نبيانو خاتمه وکړه" حقيقة صـ ۲۳ ضميمه عربي کښ ليکي إِنَّ رَسُوْلَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ وَعَلَيْهِ انْقَطَعَتْ سِلْسِلَةُ الْمُرْسَلِيْنَ،

(۷) عَنْ أَبِيْ مُوْسَى مَرْفُوْعًا أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَنَا أَحْمَدُ وَأَنَا الْمُقَفِّيْ (رواه مسلم جلد دوم صـ ۲۶۱) قَالَ النَّوَوِيُّ اَلْمُقَفِّيْ الْعَاقِبُ، يعني زه آخر الانبياء يم

(۸) أَبُوْ نُعَيْمٍ فِي الْحِلْيَةِ عَنْ أَبِيْ ذَرٍّ مَرْفُوْعًا: لُومړے نبي آدم عليه السلام يَا أَبَا ذَرٍّ أَوَّلُ الْأَنْبِيَاءِ آدَمُ وَآخِرُهُمْ مُحَمَّدٌ، او آخر محمد صلى الله عليه وسلم دے، ابن حجر په فتح الباري کښ دے حديث ته صحيح ويلي دي،

مرزا په حقيقة الوحي صـ ۱۲ کښ ليکي، او د ټولو نه آخرے محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم پيدا کړو چه خاتم الانبياء او ختم الرسل دے.

(۹) عَنْ أَبِيْ أُمَامَةَ مَرْفُوْعًا أَنَا آخِرُ: يعني زه آخر الانبياء او تاسو الْأَنْبِيَاءِ وَأَنْتُمْ آخِرُ الْأُمَمِ : آخر الامم يئ (ابن ماجه)

(۱۰) عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى مَرْفُوْعًا لَيْسَ يَبْقَى بَعْدِيْ مِنَ النُّبُوَّةِ: يعني ځما نه پس به سوا د ريښتيا خوبونو إِلَّا الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ (نسائي وابوداؤد): بل هيڅ برخه پاتے نشي،

(۱۱) نګ (أَنَا آخِرُ الْأَنْبِيَاءِ وَمَسْجِدِيْ آخِرُ الْمَسَاجِدِ) (مسلم جلد اول صـ ۴۴۶) وَفِي الْبَزَّازِ وَمَسْجِدِيْ آخِرُ مَسَاجِدِ الْأَنْبِيَاءِ، يعني زه آخري نبي يم او ځما جمات د انبياء عليهم السلام د جماتونو خاتم دے

دا رنګ د دوه سوو نه زيات احاديث د ختم نبوت باره کښ موجود دي او په دے عقيده قائمه شوي ده، د قرآن په هيڅ آيت او د احاديثو په هيڅ حديث کښ د نبوت د سلسلے جاري کولو خبر نه دے ورکړے شوے نه د صحابه کرامو نه د تابعينو او تبع تابعينو، نه د دوي نه پس زمانے سوا د مرزا د چا دا عقيده پاتے شوے ده، په دا سے صورت کښ محض قياس نه غلطو او نوي تراشلي تاويلونو سره د نبوت د جاري کولو عقيده پيدا کول د عقل او دين نه د محرومئ څومره غټ دليل دے.

اَللّٰهُمَّ احْفَظْنَا مِنْ هٰذِهِ الشَّقَاوَةِ:

ختم نبوت او اجماع امت

ابن خلدون ليکي، چه په دے اُمت کښ رومبئ اجماع، د نبوت دعوے کولو په وجه د مسيلمه کذاب په کفر او قتل اوشوه او د هغه نه دے ځرا بئ صحابه کرامو ته د هغه د قتل نه پس معلومه شوے او د غه رنګ بے اختلافه اجماع صديق په صدق د نبوت د دعويدار

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کفر، ارتداد او قتل باندے جاری دہ او په دے کښ د تشریعی
او د غیر تشریعی نبوت هیڅ تفصیل نه دے پښتلے شوے. خاتم النبیین
للشیخ الانور ص۳۳ و ۳۴، علامه قاری شرح فقه اکبر مجتبائی ص۲۰۲
کښے لیکی دَعْوَی النُّبُوَّةِ بَعْدَ نَبِیِّنَا کُفْرٌ بِالْاِجْمَاعِ، دغه رنګ د تفسیر په
عامو کتابونو، د حدیثو په شرحو او د علم کلام په کتابونو کښ د مدعی نبوت
په کفر د اجماع امت تصریح شوے دہ:-

ختم نبوت او درایت

د الله نه بغیر د هر څیز شروع او ختمیدل دوارہ وی د نبوت هم
شروع او ختمیدل ضروری دی، د انسانی ژوندګی ومبئی زمانه د ماشوموالی
وه، رورو انسانی عقل کښے اضافه کیدله لګه څنګه چه د ماشوم والی د وخت
لباس د ماشوم د بدنی ودے په جوړ بدلیږی. د خاتم الانبیاء علیه
السلام زمانے پورے د انسانی عقل او شعور وده مکمله شوه نو د غه وخت
انسان ته د کامل شریعت او نبوت غونډه نعمت عطا کولو ضرورت وو
چه قرآن په اَلْیَوْمَ اَکْمَلْتُ لَکُمْ دِیْنَکُمْ سره د شریعت کامله عطا
کولو اعلان اوکړو، او اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّکْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ○ سره
د دین او شریعت د حفاظت هم اعلان اوشو دے له پاره چه انسان د بل
نبی د راتلو نه په مستقبل کښ بالکل بے طمع شی، څکه چه تکمیل دین او
حفاظت دین دوارہ شویدی د کوم د پاره چه د نبی د راتلو ضرورت وی.
تبلیغ خو د امت او د علماء کرامو کار دے چه د هغے د پاره د نبی ضرورت
نشته لکه قرآن کښ دی. کُنْتُمْ خَیْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَاْمُرُوْنَ
بِالْمَعْرُوْفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْکَرِ، او وَلْتَکُنْ مِّنْکُمْ یَّدْعُوْنَ اِلَی
الْخَیْرِ وَیَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَیَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْکَرِ، او د مثال په توګه
امت د تبلیغ فریضه په قوله د اکټر سنټرو" یوازے شیخ معین الدین

نوی (۹۰۰۰۰۰) لکه هندوان مسلمانان کړل" ادا کړه (نقش حیات)
تاریخ اسلام د دے ګواه دے چه حضور علیه السلام د خپل وصال نه پس
تقریباً یو لک یا پاؤ باندے لګ مسلمانان پریښی وو او نن نوی کروړه
(۰۰۰۰۰۰۰) مسلمانان دی، چه د امت په تبلیغ مسلمانان شول، نو دا خو
معقول کار دے چه امت په کوششونو او تبلیغ سره د نوی کروړه مسلمانان
په دنیا کښے موجود وی لا تبلیغ جاری دے او بیا د هم د کوم یو نبی راتلل
ضروری وی چه دے کروړونو مسلمانانو ته کافر اووائی او یوازے یو څو
مریدانو او چیله ګانو ته مسلمانان اووائی ګویا دده راتلل د کافرانو،
مسلمانانولو د پاره نه بلکه د مسلمانانو کافرولو د پاره دی فتدبّروا وتفهّموا

د مرزائی وسوسو جواب

د نبوت مسئله داسے بنیادی ده چه د کفر او ایمان په مینځ کښے د فرق
او ستونکی پولے کار ورکوی، هر کله چه مرزایانو د نبوت جاری ساتلو
دا مسئله د قرآن، حدیث، اجماع امت، صحابه تابعین، فقهاء، متکلمین
او د محدثینو نه خلاف بیامونده نو خپلو پیروانو تیکولو د پاره ئے د یو څو
مصنفینو رح په مبهمو عبارتونو دا نږه اوکړه اګرچه په لوړو ځایونو کښ
ئے همدغه مصنفینو په خپلو صریحو عبارتونو دا حقیقت صفا ښکاره
کړے دے خو سودا پوره کول هم یو لوئے مرض دے چه هغے نه د خلاصیدو
اس د چانه رسی نو دا وسوسے او دلیلونه موږ ښکاره کوو او ورسره
دے جوابونه ورکوو:-

په حضرت عائشه رض مرزائی افتراء

مرزایان وائی چه حضرت عائشے رض فرمائیلی دی، قُوْلُوْا اِنَّهٗ خَاتَمُ
الْاَنْبِیَاءِ وَلَا تَقُوْلُوْا لَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ، دا حدیث په درمنثور کښ د خاتم
النبیین د آیت تشریح د پاره، او د مجمع البحار په تکمله کښ په صفحه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته خو اصلي عبارت بل شان دے چه مرزا یانو پکښې د دوکے د پاره
کټ کوټ کړے دے، دا لفظ صدیقه رضؓ د حضرت عیسیٰ علیه السلام په
سلسله کښې ارشاد فرمائیلے دے رَاَصْلُهَا فِيْ حَدِيْثِ عِيْسٰى اَنَّهٗ يَقْتُلُ
الْخِنْزِيْرَ وَيَكْسِرُ الصَّلِيْبَ وَيَزِيْدُ فِي الْحَلَالِ اَيْ يَزِيْدُ فِيْ حَلَالِ نَفْسِهٖ
بِاَنْ يَتَزَوَّجَ وَيُوْلَدُ لَهٗ وَكَانَ لَمْ يَتَزَوَّجْ قَبْلَ رَفْعِهٖ اِلَى السَّمَآءِ
فَزَادَ فِي الْهُبُوْطِ فِي الْحَلَالِ فَحِيْنَئِذٍ يُؤْمِنُ كُلُّ اَحَدٍ مِّنْ اَهْلِ الْكِتَابِ
وَيَتَيَقَّنُوْنَ اَنَّهٗ بَشَرٌ وَعَنْ عَائِشَةَ رضؓ قُوْلُوْا اِنَّهٗ خَاتَمُ الْاَنْبِيَاءِ وَلَا
تَقُوْلُوْا لَا نَبِيَّ بَعْدَهٗ، دد ے پوره عبارت نه معلومه شوه چه
صدیقه رضؓ فرمائیل چه حضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان ته ختلو
نه وړاندے نکاح نه وو کړے آسمان نه راکوزیداو نو پس به نکاح کوی
اولاد به ئے هم کیږی او په حلالو کښې د اضافے مطلب هم دا دے دخنزیر
خوړلو او صلیب پرستۍ خاتمه به اوکړی او ټول اهل کتاب به دده په
او بشریت ایمان او یقین راوړی نو په دے وجه حضور علیه السلام ته خاتم
الانبیاء وائی لیکن لَا نَبِيَّ بَعْدَهٗ په دے بنیا دمه وایئ چه د حضرت عیسیٰ
علیه السلام د آسمان نه د راکوزیدو انکار اوکړئ، د هغوی ښکاره
مقصد دا وو، چه حضور علیه السلام خاتم الانبیاء هم دے او د هغه نه
بل نوے نبی نشی جوړیدے د روسی جوړے نبی حضرت علیه السلام د
راتلو د انکار د پاره دا لفظ مه استعمالوئ، ځکه چه صدیقه رضؓ پخپله
د نوی نبوت د نفی قائله ده مسند احمدؒ جلد ۶ ص ۱۲۹ کښې صدیقه
حضور علیه السلام نه مرفوعاً روایت کړیدے رَلَا يَبْقٰى بَعْدِيْ مِنَ النُّبُوَّةِ
اِلَّا الْمُبَشِّرَاتُ وَالرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ، خو دا روایت د عائشے رضؓ مجهوله الله
هم دے

په حضرت علیؓ دروغ تړل

داچه حضرت علیؓ د حسنینوؓ استاد ابو عبدالرحمٰن السلمی ته وئیلی وو چه

وی ته رخاتم، په زور لولوه - ددے جواب ښکاره دے چه د حضرت علیؓ
په نزد راجح قرأت د زور واله وو او موږ ورها ندے په دلیلونو بیان کړے
دے چه د معنے په لحاظ د فتحے او کسرے فرق نشته پخپله حضرت علی رضؓ د
نبوت د بندیز د حدیث راوی دے، بخاری او مسلم کښې شته چه اَنْتَ
مِنِّيْ بِمَنْزِلَةِ هٰرُوْنَ مِنْ مُّوْسٰى اِلَّا اَنَّهٗ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ

په شیخ اکبرؒ دروغ تړل

داچه شیخ اکبرؒ ولی د پاره نبوت ثابت کړیدے، جواب دا دے چه د
چه سوینا ورؒ په اصطلاح کښې د نبوت لغوی معنیٰ اِنْبَاءٌ عَنِ الْغَيْبِ
مُطْلَقًا وَحْيًا اَوْ اِلْهَامًا، هغوی وحی ته شرع او الهام ته غیر شرع وائی
کوندی هسے خو شیخ اکبرؒ دا منی چه د شرعی نبوت دروازه بنده ده لکه
په فتوحات مکیه جلد ۲ ص ۴۹۵ کښې لیکی، اِنَّ الرُّؤْيَا جُزْءٌ مِّنْ اَجْزَاءِ
النُّبُوَّةِ فَبَقِيَ لِلنَّاسِ فِي النُّبُوَّةِ هٰذَا وَغَيْرُهٗ وَمَعَ هٰذَا لَا يُطْلَقُ اِسْمُ
النُّبُوَّةِ وَلَا النَّبِيِّ اِلَّا عَلَى الْمُشَرِّعِ اَيْ صَاحِبِ الْوَحْيِ خَاصَّةً او مخکښے
لیکی، فَمَا تُطْلَقُ النُّبُوَّةُ اِلَّا لِمَنِ اتَّصَفَ بِالْمَجْمُوْعِ فَذٰلِكَ النَّبِيُّ
وَتِلْكَ النُّبُوَّةُ حُجِرَتْ عَلَيْنَا وَانْقَطَعَتْ، او هم دده نه په الیواقیت
جلد ۱ ص ۳ طبع مصر کښې نقل دی. هٰذَا بَابٌ اُغْلِقَ بَعْدَ مَوْتِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ لَا يُفْتَحُ لِاَحَدٍ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لٰكِنْ بَقِيَ لِلْاَوْلِيَاءِ وَحْيُ الْاِلْهَامِ
الَّذِيْ لَا تَشْرِيْعَ فِيْهِ:

په امام راغب دروغ تړل

داچه په بحر المحیط جلد دریم ص ۲۸۶ کښې د امام راغب په حواله دا خبره
موجوده ده چه په ارباب اطاعت کښې به نبی د نبیانو سره شامل وی
جواب دا دے چه دے نه مراد د رومبنی انبیاء علیهم السلام وی ځکه
چه امام موصوف د ختم نبوت تصریح کړیده لکه چه د ختم نبوت مطلب

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسے بیا نوی، اَنَّهٗ خَاتَمُ النَّبِیِّیْنَ لِاَنَّهٗ خَتَمَ النُّبُوَّۃَ اَیْ تَمَّمَهَا بِمَجِیْئِهٖ

په جلال الدین رُومی رح دروغ تړل: نواک،

فکر کن درراه نیکو خدمتے ... تا نبوت یابی اندر اُمتے!

دَ دے نبوّت مقصد هغه قُربِ الٰهی دے چه دَ نبوّت د فیض نه حاصلیږی اصل نبوّت تړ مطلب نهٔ دے ځکه چه رومی رح پخپله دَ خَتمِ نبوّت قائله دے، لکه د دفتر پنجم کښ لیکی: ع

بارسول الله رسالت را تمام ... تو نمودی همچو شمس بے غمام

او په شپږم دفتر کښ لیکی ع

این همه افکار کفران زا د شان ... چون در آمد سیّد آخر زمان

په علامه قاری دروغ تړل

په موضوعات کبیر ص۵۸ کښ داحدیث، لَوْ عَاشَ اِبْرَاهِیْمُ لَکَانَ نَبِیًّا قُلْتُ مَعَ هٰذَا اَیِ الضُّعْفِ لَوْ عَاشَ اِبْرَاهِیْمُ وَصَارَ نَبِیًّا وَکَذَا لَوْ صَارَ عُمَرُ رض نَبِیًّا لَکَانَ مِنْ اَتْبَاعِهٖ عَلَیْهِ السَّلَامُ کَعِیْسٰی وَخِضَرَ وَاِلْیَاسَ عَلَیْهِمُ السَّلَامُ فَلَا یُنَاقِضُ قَوْلَهٗ وَخَاتَمَ النَّبِیّٖنَ اِذِ الْمَعْنٰی لَا یَاْتِیْ نَبِیٌّ بَعْدَهٗ یَنْسَخُ مِلَّتَهٗ وَلَمْ یَکُنْ مِّنْ اُمَّتِهٖ،،

دده جواب دادے چه دَ ابراهیم او عمر رض نبوّت که وے، هُم نو دَ حضور علیه السلام په وخت کښ به وو نهٔ چه دَ حضور علیه السلام

نه دَ ستونزمانه کښ لکه چه عیسیٰ، خضر او الیاس علیهم السلام راځی نو هغه پخوانی (وړاندینی) پیغمبران ع دی نوی ندی او چه را ځی نو دَ اُمّتی په حیثیت به راځی، پخپله علامه قاری رحمه الله تعالیٰ په شرح شمائل باب اول ص۳۳ کښ فرمائیلی دی،

اَنَّهٗ خَتَمَهُمْ اَیْ جَاءَ اٰخِرَهُمْ فَلَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ اَیْ لَا یُنَبَّاُ اَحَدٌ بَعْدُ فَلَا یُنَافِیْ نُزُوْلَ عِیْسٰی مُتَابِعًا لِشَرِیْعَتِهٖ مُعْتَمِدًا مِّنَ الْقُرْاٰنِ وَالسُّنَّةِ رو قَالَ فِی الْمِرْقَاتِ جلد ۵ ص۳۶۷) اَلْمُقَفِّیْ مَنْ قَفَا اَثَرَهٗ اِذَا تَبِعَهٗ یَعْنِیْ اَنَّهٗ اٰخِرُ الْاَنْبِیَاءِ الْاٰتِیْ عَلٰی اٰخِرِهِمْ لَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ وَقَالَ فِیْ شَرْحِ الْفِقْهِ الْاَکْبَرِ (المجتبائی ص۲۰۲) وَدَعْوَی النُّبُوَّةِ بَعْدَ نَبِیِّنَا کُفْرٌ بِالْاِجْمَاعِ ؛

دغه رنګ حدیث دَ (لَوْ عَاشَ اِبْرَاهِیْمُ لَکَانَ نَبِیًّا) دابن ماجه روایت دے چه په دے کښ ابو شیبه ابراهیم بن عثمان ساقط راوی دے (تهذیب التهذیب) صحیح حدیث د بخاری دا دے لَوْ قُضِیَ اَنْ یَّکُوْنَ بَعْدَ مُحَمَّدٍ نَبِیٌّ عَاشَ اِبْنُهٗ وَلٰکِنْ لَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ ؛

په امام ربانی مجدّد الف ثانی باندے دروغ تړل

دامام ربانی په مکتوبات جلد ۱ مکتوب ۲۷۱ کښ دا لیکل،

،، حصول کمالات نبوت مرتابعان را بطریق تبعیت و وراثت بعد از بعثت خاتم الرسل علیه و علی جمیع الانبیاء والرسل الصلوٰۃ والتحیات منافی خاتمیت او نیست، فَلَا تَکُنْ مِّنَ الْمُمْتَرِیْنَ ،، مرزایانو دَ دے عبارت نه دا دے ثابتولو کوشش کړیدے چه امام ربانی رح دَ نبوت جاری پاتے کیدو قائل دے، خو دا سے نه ده دَ لغوی مطلب دَ بعضو اجزاؤ دَ نبوت کمالات حاصلول دی، نه چه نفس کمالات دَ نبوّت یعنی نبوت شرعی، ځکه چه امام موصوف رح پخپله دویم دفتر ص۲۲ اوومه حصه مکتوب ۶۷ کښ دَ اهل السنت دَ عقائدو په باره کښ لیکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

و خاتم الانبیاء محمد رسول است و عیسیٰ علیہ السلام کہ نزول خواہد نمود عمل بشریعت او خواہد کرد و بعنوانِ اُمّتِ او خواہد بود، او د دفتر دوم حصہ ہشتم صـ ۳۴ و ۳۵ مطبوعہ امرتسر تحفی کلان کښې لیکی "اول انبیاء آدم علیہ السلام و آخر ایشان خاتم نبوت نشان حضرت محمد رسول اللہ است و عیسیٰ علیہ السلام کہ از آسمان نزول خواہد فرمود متابعت شریعتِ خاتم الرسل خواہد نمود"، دا نقول بیان د مرزا ئیت خلاف دے، دَ ختمِ نبوت نه علاوه، په دے کښې دَ حضرت عیسیٰ علیہ السلام نزول د آسمانه ذکر دے، او دَ یو مجدّد دَ متعلق مرزا پخپله په "شہادۃ القرآن" کښې لیکی: داو ینا چه مجدّد د بانندے ایمان راوړل فرض نه دی آو د پرېدل دی انحراف شکه چه الله تعالیٰ فرمائی،

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ○

په شاه ولی الله رح دروغ تړل

په تفہیمات الہیہ جلد دویم صـ ۲ تفہیم عـ ۵۵ کښې شاه صاحب رح لیکی "خُتِمَ بِهِ النَّبِيُّوْنَ اَىْ لَا يُوْجَدُ مَنْ يَّاْمُرُهُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ بِالتَّشْرِيْعِ عَلَى النَّاسِ، دے عبارت نه مرزا یانو دا مطلب را اُ بښکلو چه د حضرت علیہ السلام نه پس صرف شرعی (تشریعی) نبوت بند دے، حالانکه د تشریح شاه صاحب رح پخپله په تفہیمات جلد دوم صـ ۲ کښې کړې فرمائی، وَصَارَ خَاتَمَ هٰذِهِ الدَّوْرَةِ لَا يُمْكِنُ اَنْ يُّوْجَدَ بَعْدَهٗ نَبِيٌّ، او بیا جلد عـ ۱ تفہیم عـ ۴۵ صـ ۱۳۲ کښې لیکی "مُحَمَّدٌ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهٗ وَدَعْوَتُهٗ عَامَّةٌ لِجَمِيْعِ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ وَهُوَ اَفْضَلُ الْاَنْبِيَاءِ بِهٰذِهِ الْخَاصَّةِ وَبِخَوَاصٍّ اُخْرٰى وَقَالَ فِىْ حُجَّةِ اللّٰهِ فِىْ حَدِيْثِ بَدْءِ هٰذَا الْاَمْرِ نُبُوَّةٌ

فَالنُّبُوَّةُ انْقَضَتْ بِوَفَاةِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ

وَالْخِلَافَةُ لَا سَيْفَ فِيْهَا بِمَقْتَلِ عُثْمَانَ رض وَالْخِلَافَةُ

بِشَهَادَةِ عَلِيٍّ كَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهٗ وَخَلِيْعُ الْحَسَنِ، او په دے فارسی ترجمه د خاتم النبیین کښې بیا لیکی، "نیست محمد پدر ہیچ کس از مردان شما ولیکن پیغمبر خدا و مہر پیغمبران یعنی بعد از وے ہیچ پیغمبر نباشد"

په مولانا محمد قاسم رح دروغ تړل

مرزا یانو مولنا محمد قاسم رح نه دَ ختمِ زمانی اِنکار منسوب کړیدے حالانکه هغوی رح پخپله فرمائی "کچرے اطلاق او عموم شته نو خاتمیّت زمانی ثابت دے کچرے دا سے نه وی نو دَ خاتمیت زمانی لزوم مثلاً دلالتِ التزامی خامخا ثابت دی، بل خوا دَ نبی علیہ السلام دا قسم تصریحات "اَنْتَ مِنِّىْ بِمَنْزِلَةِ هَارُوْنَ مِنْ مُّوْسٰى اِلَّا اَنَّهٗ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ، چه په ذکر شوی، طرز دَ لفظ "خاتم النبیین" نه ما خوذ دی، په دے باب کښې کافی دی، ځکه چه دا مضمون تواتُر ته رسیدلے دے او په دے دَ امت اجماع هم دی، اگرچه الفاظ دَ "لَا نَبِيَّ بَعْدِیْ" په سندِ مُتواتر منقول نهٔ دی، نو دَ الفاظو دا عدمِ تواتُر باوُجود دا تواتُرِ معنوی په دا ہیم دی، لکه دَ فرضو دَ رکعاتو نو دَ شمیر تواتُر چه منکرئے کافر دے دارنگ دَ "لَا نَبِيَّ بَعْدِیْ" منکر هُم کافِر دے، په تحذیر الناس صـ ۹ کتب خانه امدادیه او په مناظر عجیبه صـ ۳۹ کښې لیکی خاتمیت زمانی خپل دین او ایمان دے البتهٔ دَ ناحق تهمت څه علاج نشته

په مولنا عبد الحیٔ رح دروغ تړل

مولانا موصوف په "دافع الوساوس فی اثر ابن عباس" صـ ۳۹ کښې لیکلی دی، "دَ اهل سنت علماء هم دا خبره ښکاره کوی، چه دَ نبی علیہ السلام په زمانه کښې یا بعد هیڅوک نبی خاوند دنوی شریعت نشی کیدے او عموم نبی چه په د زمانه کښې دا ځی، نو هغه به دَ شریعتِ محمدی تابع وی نو په هر تقدیر بعثتِ محمدیه عام دے، جواب دا دے چه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

مضمون د زمکې د نورو طبقو او د هغوی د انبیاؤ متعلق دے لکه د دے وضاحت په "زجر الناس" صـ۸۳ کښې چه ذوی کړے دے، خَتْمُ نَبِیِّنَا حَقِیْقِیٌّ بِالنِّسْبَةِ اِلٰی اَنْبِیَاءِ جَمِیْعِ الطَّبَقَاتِ بِمَعْنٰی اَنَّهٗ لَمْ تُعْطَ النُّبُوَّةُ لِاَحَدٍ فِیْ طَبَقَةٍ، او مجموع الفتاوی جلد اول صـ۹۹ کښې مولانا موصوف لیکی "قَالَ اَبُوْ شَكُوْرٍ فِی التَّمْهِیْدِ اِعْلَمْ اَنَّ الْوَاجِبَ عَلٰی كُلِّ عَاقِلٍ اَنْ یَّعْتَقِدَ اَنَّ مُحَمَّدًا كَانَ رَسُوْلَ اللّٰهِ وَالْاٰنَ هُوَ رَسُوْلُ اللّٰهِ وَكَانَ خَاتَمَ الْاَنْبِیَاءِ وَلَا یَجُوْزُ بَعْدَهٗ اَنْ یَّكُوْنَ اَحَدٌ نَبِیًّا وَمَنِ ادَّعَی النُّبُوَّةَ فِیْ زَمَانِنَا یَكُوْنُ كَافِرًا"، د داسے بنکاره خبرو کولو باوجود خو داو ئیلی شی، چه دے د ختم نبوت منکر وو!!!

ختم نبوّت د علامه اقبال رح په نظر کښې

(۱) لیکی چه "قادیانیت د یهودی مذهب چربه دے، ځکه په نزد بهائیت د قادیانیت نه زیات مُخلص دے، ځکه چه بهایان بنکاره د اسلام مخالف دی، لیکن قادنیان د اسلام ځواهم اُصوله ظاهری طور قائم ساتی مگر په پټه د اِسلام د رُوح او مقاصدو مُهلِک دی، د قادیانی فرقے د خُدائے داسے تصوُّر چه هغه حاسد دے، او هغه سره د دشمنانو د پاره بیشمیره زلزلے او بیمارئ او دوی د نبی په باره کښې دا تخیُّل چه هغه نجومی وی او د دوی عقیده چه د مسیح رُوح کښې تسلسل دے په هره زمانه کښې بیل بیل مسیح را تلے شی د ایونهٔ ووچه بس ختم شو (العیاذ بالله مترجم) دا ټولے عقیدے داسے دی چه د یهودیت عناصر لری گویا که دا تحریک یهودیت طرف ته واپس بوتلل دی، حرف اقبال، صـ۱۲۳ مُرتبه لطیف احمد شروانی)

(۱) په اسلامی ایران کښې د مُوبدانه اثر لاندے مُلحدانه تحریکونه

اُوچت شول او هغوی د بُروز، حُلول او ظلّ وغیره اصطلاح گانے دے له پاره روانے کړے چه په هغې کښې د تناسُخ تصوُّر پټ کړے شی، د دے اصطلاح گانو زړوا لول په دے وجه ضروری وو چه د مُسلمانانو په زړونو اوّل وار دَ دا نه لگی تر دے چه د مسیح موعُود اصطلاح هُم اسلامی نهٔ ده بلکه اجنبی ده چه شروع ئے هم د دغے مُوبدانه تصوُّر نه شوے ده، ځکه چه دا اصطلاح گانے موږ ته د اسلام د ابتدائی دور په تاریخی او مذهبی کتابونو کښے نه ملاویږی"

(حرف اقبال، صـ۱۲۳ و ۱۲۴)

(۳) قادیانی ټولے د اسلامی یووالی دُشمن دے مسلمانان د هغوی نه په معامله کښې د یر حساس دی، کوم چه د هغوی د یووالی د پاره خطرناک وی، چنانچه هر یو داسے مذهبی جماعت چه په تاریخی طور خو د اسلام سره تړلی وی، لیکن خپل بُنیاد په نوی نبوت ږدی، او د دوی په الهامونو اعتقاد نهٔ لرونکی ټول مُسلمانان دوی کافر بولی دا خو مسلمانان د خپل یووالی د پاره خطره گنړی ځکه چه اسلامی یووالے په ختم نبوّت مضبُوط طیږی: (حرفِ اقبال صـ۱۲۲) مرزا محمُود خلیفه دوم په آئینه صداقت صـ۳۵ کښې لیکی، هر هغه مُسلمان چه د حضرت مسیح موعود په بیعت کښې شامل نه دے نو هغه کافر دے د اسلام د دائرے نه بهر دے، اگرچه هغه د مسیح موعُود نوم هُم نه وی اوریدلے.

(۴) څه په دے هیڅ شک شبه نه لرم چه دا احمدیان د اسلام او ملک دوا رو غدّاران دی (د اقبال رح خط د جواهر لال په نوم، څه زاره خطُونه، حصه اوّل صـ۲۹۳ مُرتبه جواهر لال مطبُوعه جامعه ملیته نوے دهلے انډیا)

(۵) څما په رائے کښې د قادیانیانو صرف دوه لارے دی چه یا خو د

خپلو رُونړو تقلید اُکړی او یا دَ ختم نبوّت تاویلُونه پریږدی او هغه دَ خپل پُوره مفهُوم سره قبول کړی، کَه دوی دا نوی تاویلونه صرف په دے غرض دی چه دَ دوی شمیر دَ اسلام په حلقه کښ وی چه سیاسی فائدے واخلی (حرفِ اقبال صـ۱۳۶ ـ ۱۳۷)۔

⑥ خُما په رائے کښ حکُومت دَ پاره بهترینه طریقه کار به دا وی چه هغه قادیانیان یو بیل تولے اُمَنِی چه دا به دَ قادیانیانو دَ پالیسئ عین مُطابق وی او مُسلمانان به هُم دَروا دارئ دا سے مُعامله کوی لکه څنګه چه نورو مذهبونو سره کوی، او دا دَ قادیانیانو دَ پالیسئ مُطابق حُکم دی چه دَ دویم خلیفه مرزا بشیرالدین پخپله خطبه په حواله دَ الفضل اخبار ۲۱ اگست سنه ۱۹۱۷ء حضرت مسیح مُوعُود فرمائی. چه دَ هغوی (دَ مُسلمانانو) اسلام بیل او څمونږ اسلام بیل دے، دَ هغوی خدائے بل او څمونږ بل دے، دَ هغوی حج بل او څمونږ حج بل دے دغه رنګ څمونږ په هره خبره کښ اختلاف دے۔

⑦ دَ علامه اقبال انګریزی حُکومت ته مشوره. په نوی د ستُونزکے دَ اقلیتُونو دَ تحفّظ خیال ساتلے شوے، دے خُما په خیال کښے قادیانیان به دَ حُکومت نه دَ جُدا کیدو په مطالبه کښے وړاندے والے نه کوی خو ملّتِ اسلامیه د دے مطالبے پوره حق لری چه قادیانیان دِ جُدا کړے شی، کچرے حُکومت دا مطالبه اُ نه منله نو دَ مسلمانانو به شک وی چه حکومت دَ دے نوی مذهب په جدا کولو کښے ډیل کوی، حکومت په سنه ۱۹۱۹ دَ سکهانو دَ جُدا کیدو دَ مطالبے انتظار اُ نکړو اُس دَ قادیانیانو دَ دے مطالبے انتظار کوی. حرفِ اقبال صـ۱۳۸ باندے علامه اقبال لیکی. په غونډ کښ قطع تعلُّق په نکاح او نورو معاملوکښ دَ مسلمانانو نه بائیکاټ او دَ توهین نه ویرزیات دا اعلان چه دُنیائے اسلام کافره ده، او دا دِ اسلام نه دومرہ

زیاته لرے ده څومره چه سکهان به دَ هندوانو نه لرے نه وی څکه چه سکهان او هندوان خو خپل مینځ کښ وَدُونه کوی، هرکله چه قادیانیان په مذهبی، مُعاشرتی معاملوکښ ځان جُدا ګنړی، نو په سیاسی ... مسلمانانو کښے دَ شامل پاتے کیدو دَ پاره ولے پریشانه وی. (حرفِ اقبال صـ۱۳۱)

⑧ پابندی په باغی جماعت لګول پکار دی، علامه اقبال انګریزی حکومت ته لیکلی دی، کچرے دَ یو قوم یو والے په خطره کښ وی نو هغه دَ پاره سِوا دَ دے بل علاج نشته چه هغه دَ غدارو قوتُونو په خلاف مدافعت اُکړی، اُس سوال دا دے چه دمدافعت طریقه دِ څه وی! هغه دا ده چه اصل توَلی نه دِ دَ رواداری تلقین اُکړیشی حالا نکه دَ هغوی یووالے په خطره کښے وی او باغی ټولی ته دِ دَ هغه تبلیغ پوره اجازت وی کوم چه دروغو ګفتُلونه ډک پک وی! (حرفِ اقبال صـ۱۳۲)

زه وایم چه دَ مرزا دا یو کفل دَ کرورونو کفلونه زیات دی کوم چه هغه آئینه کمالات صـ۵۴۷ کښے لیکلی دی چه څوک ما نه منی او څما د دعوے تصدیق نه کوی او ایمان پرِ نه راوړی نو هغه ټول دَ زِنا اولاد دی۔

قیامت، معاد او مجازات دَ اعمالو

دَ قیامت نُومُونه

دَ کوم څیز نُومُونه چه ګنړوی نو دا دَ هغه دَ لوئے والی دلیل دے، دَ الله تعالیٰ نومُونه ګنړدی دا هم دَ الله تعالیٰ دَ لوئیئ دلیل دے، امام سیوطی رح په بدور السافرة فی امور الآخرة، کښ دَ قیامت اتیا نُومونه ذکر کړیدی (ص۳ مطبوعه کانشی رام لاهور) مونږ په هغه کښے بنکاره مشهُور نُومُونه ذکر کوُو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) اَلسَّاعَةُ د قیامت دا نوم له دوو وجهو دے، یو له دے وجې چه قیامت به ناګهانه راځي، لکه چه یو ګینټه تیریدونه پس ناګهانه چه دویمه ګینټه راځي، او دویم له دے وجې چه قیامت کښې د اولینو آخرینو حساب به په لږ وخت مثلاً یو ګینټه کښې ختم شي او هم دا معنیٰ د "سریع الحساب" ده او هم دا معنیٰ د حضرت علی رضؓ منقول ده "اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيْهَا" (سورة الحج آية ع۷)

(۲) اَلْقِيَامَةُ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُوْرَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ (سورة ال عمران آية ع۱۸۴) ددے نوم وجه دا ده چه د دے معنے اودریدل دي، او په دے ورځ به ټول خلق ملائکے او روح به د الله په مخکښې ترهغه وخته ولاړ وي ترڅو پورے چه الله تعالیٰ جل شانه اُغواړي۔

۳۔ اَلْقَارِعَةُ قَرْع زړه درزولو او ټکولو ته ویلے شي، د دے ورځ د ویرے نه به هم زړونه د زړیږي او ټکیږي "اَلْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ"۔

۴۔ اَلْحَآقَّةُ دا د "حق" نه ماخوذ دے، د دے نوم مطلب دا ښودل دي چه دا ورځ حقه ده او په دے کښې د شک شبهے څه ګنجائش نشته "اَلْحَآقَّةُ مَا الْحَآقَّةُ"۔

۵۔ اَلْوَاقِعَةُ دا د "وقوع" نه ماخوذ دے مطلب دا چه د دے په واقع کیدو کښې هیڅ شک نشته بلکه دا خامخا واقع کیدونکے حقیقت دے "اِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ"

۶۔ اَلْغَاشِيَةُ د "غشي" معنی پټول دي، د دے ورځے له هیبته به زړونه پټ شي او خلق به او ترشي "هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ الْغَاشِيَةِ"

۷۔ اٰزِفَةٌ د "ازف" معنے نزدے کیدل "اَزِفَ الشَّيْئُ قَرُبَ" او دا ورځ د حقیقت په اعتبار سره نزدے ده ځکه چه خامخا راتلونکے شیز نزدے وي او تلونکے شیز لرے وي، بله دا چه مرګ د قیامت دروازه ده او مرګ نزدے دے "اَزِفَتِ الْاٰزِفَةُ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ كَاشِفَةٌ"

۸۔ يَوْمُ التَّغَابُنِ غبن ټګۍ او دوکے ته وائي، په دے ورځ به دا ښکاره شي چه په دنیا کښې کوم خلق په دوکه کښې وو چه د عمر عزیز قیمتي برخه ئې په کومو مضرو شیزونو کښې تیره کړے ده او د کومو قیمتي عملونو نه محرومه وو "ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ"۔

۹۔ خَافِضَةٌ ذلیله کوونکې ورځ چه دین ته او ریدلي خلق به په دے ورځ په جهنم کښې په ډیر لاندے ذلت کښې وي۔

۱۰۔ رَافِعَةٌ اُچتوونکې ورځ کومو خلقو چه د دنیا په ژوند کښې د دین خدمت کړے ده هغوی به په دے ورځ د جنت په لوړو اُچتو د شهنشاهیت مقامونو کښې وي "خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ"۔

۱۱۔ اَلطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى د دے معنیٰ لویه هلهګله ده او د قیامت نه بله یا نه هیڅ هلهګله نشته چه په دے کښې به د ټولو انسانانو د قسمت ابدي فیصله کیږي "فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى"، قیامت او حشر نشر د انساني ژوند ډیره ضروري خانګه ده چه په دے ځائے خوشحالۍ او تباهۍ دارومدار دے او د قیامت په باره کښې درے خبرو ته د غور فکر جوګه دي:

(۱) د قیامت وجود، چه د امونږ د قیامت صورت نه وایو۔

(۲) د قیامت مقصد یعنی د عملونو بدله چه دا مونږ د قیامت نوم ترواییم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳) د قیامت تفصیلات مثلاً د قیامت کیفیت، وزن د اعمالو، حوض کوثر، پُل صراط، نور، جنت او دوزخ او داسے نور ډیر،

د ټولو نه وجه به مونږ د قیامت او د معاد د صورت ذکر کوو او د دے عقلی او نقلی دلیلونه به پیش کوو،

د معاد او قیامت نقلی ثبوت

(۱) ټول آسمانی دینونه په قیامت قائید وو او په دوباره ژوندون متفق دی او ټول آسمانی ملتونه دا منی، په شرح مواقف جلد آتم ۲۹۴ کښ دا نقل موجود دے، اَجْمَعَ اَهْلُ الْمِلَلِ وَالشَّرَائِعِ عَنْ اٰخِرِهِمْ عَلٰی جَوَازِهٖ وَوُقُوْعِهٖ : یعنی ټول ملتونه او شریعتونه منو نکی خلق د حشر اجساد په جواز او وقوع باندے متفق دی،

(۳) ټولو پیغمبرانو علیهم السلام د قیامت خبر ورکول کړیدی د کومو جزیات د ښتیق خلق په بنیاد موکښ نشته قرآن پوره تفصیل سره د قیامت بیان کړیدے او بیا د دے په باره کښ، مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ، فرمائیل د دے ثبوت دے چه قرآن د تیرشوو آسمانی کتابونو د اصولو او عقائدو تصدیق کوی نو څکه دا د نبوت، قیامت او د مجازات اعمال وغیره په باره کښ د ړومبو آسمانی کتابونو هم تصدیق کوی، د قیامت نزیس د آخرت ژوند د دُنیا د ژوند نه ډیر زیات او پائید ار دے وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى، د آخرت ژوند بهتر او پائید ار دے او بیا ئے فرمائیل، اِنَّ هٰذَا لَفِى الصُّحُفِ الْاُوْلٰى صُحُفِ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى دا مضمون د حضرت ابراهیم او د حضرت موسیٰ علیهما السلام په صحیفو کښے موجود دے،

د فلسفیانو د انکار تردید

فلسفیانو د حشر اجساد نه انکار کړیدے د عملونو بدله هغوی هم منی

خو بعضے د سعادت او شقاوت روحانی او بعضے د تناسخ په صورت کښے مونږ به د دے تردید کوو، خو اول دا وائیو چه د فلسفے د قوانینو په مطابق هم د انکار د منلو جوګه نه دے، څکه چه دوی هم ممکن د قدرت او طاقت لاندے منی او دا ظاهره ده چه حشر د اجسادو ممکن څکه دے چه د حشر یو جزء انسانی روح دے، دویم د بدن ذرے، او دریم د بدن جوړښت، دا درے واړه څیزونه ممکن دی چه پر قدرت الٰهی شته دا درے واړه څیزونه د مرګ نه وړاندے د الله په ایجاد موجود شوی وو، بیا دا ناممکن او ممتنع وے نو اول ځل به هم نه وو موجود شوی دوباره ژوندی کیدل خو اُس عقل ته ډیر نزدے دی د منلو د پاره دا قرآن بیان کړی دی، وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ، وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى، (سورة الروم آیة ۲۷) یعنے د انسانی قدرت د قاعدے مطابق دوباره پیدا کول د ړومبی ځل پیدا کولو نه زیات آسان دی هر کله چه الله ډیر لوئے دے نو هغه ته دے دواړو تخلیقونو کښ هیڅ فرق نشته،

د نیشت د شته کولو شبه

فلسفیان بل انکار په دے قاعده کوی چه نیشت سره څیزونه بیا لیږی مطلب دا چه اول څیز یو وار ختم شی نو دویم وار هم هغه شے بیا نشی موجود یدے کړوی نو هغه به بل څیز وی، نو دا غلط ده چه په قیامت کښ به هو بهو هم هغه انسان بیا دوباره ژوندے شی، دا شبه بالکل باطل ده څکه چه د اول وجود زمانه یوه او د بل وجود زمانه بله نو د اول زمانے وجود ختم شو او په بله زمانے کښ بیا موجود شو خو شے بدل نه دے او هم هغه شے دے، که مونږ چه ژوند ووو مطلب دا شو چه دلته نشی کیدے چه په یوه زمانه کښ یو شے ختم شی او هم په دغه زمانه کښے هم دغه شے بیا

موجوُد شی نو دغه کښې هیڅ اشکال پاتے نشو چه په بل زمانه کښے دیوشیز
بعینه وجود کیدیشی او پوره ذِکر قاعده د فلسفیانو غلطه ده، دا اعتراض
خو د خندا وړ دے چه اوله زمانه د اول شخصیت جُزء وو، بله زمانه به د
بل شخصیت جزء وی هم د دُوهمی شخصیت نه ځکه چه زمانه د شخصیت
جُزء هیچرے نشی کیدے هغه مُشخصه نه ده کړ داسے وے نو د ټن سرے
به هغه پرُونے ځکه نه وو چه زمانه بدله شویده، د پوهے د پاره یو آسان
مثال، یو انسان په یو زمانه (دُنیا) کښې موجوُد مړ (معدوم) کیدو سره
په برزخ (بله زمانه) کښې ورک او په قیامت (په دریمه زمانه) کښې هم دغه انسان
داسے مثال لری لکه چه یو سړے د لاهور نه کراچۍ ته لاړ شی، زمانه بدله
شوه مقامات بدل شو او سړے هم هغه دے اول وار لاهور کښې موجود وو
(دُنیا) چه روان شو نو نه لاهور کښې وو او نه کراچۍ کښې وو معدوم شو
(برزخ) او کراچۍ ته چه اُورسید و نو لاهور کښې نه وو (آخرت) دا دریے
زمانے بدلے شوے یو انسان معدوم شو او بیا موجود شو، خو هغه غه
انسان دے او بالکل بدل نشو، نو دا اعتراض بالکل غلط شو چه د زمانے
په بدلیدو سره شخصیت بدلیږی کچرے داسے وے نو د مکان په بدلیدو
به شخصیت بدلیدو کوم سړے چه په لاهور کښې وی نو ملتان ته په تلو
اُورسیدو به د هغه شخصیت بدل شوے وو حالانکه داسے نه کیږی،
دوئم دا چه د یو والی دارومدار د اصلی اجزاؤ او د رُوح په یو والی دے دے
نه بغیر کچرے بل څه فرق راشی نو په شخصیت څه اثر نه غورزوی، مثلاً
کچرے د یو سړی رنګ ځکښ سپین وو بیا ګرم ملک کښې په ګرمئ کښې کالا
کولو سره د هغه رنګ که تور هم شی نو سړے هم هغه دے بدل نشو
د غه رنګ که د پنځلسو کالو یو سړے د دیرشو کالو شی نو رنګ او قد او
غټ والی کښې فرق راتلو سره به هم دا هغه سړے وی کوم چه وړاندے وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو حکُومت هم د هغه د نوکرئ تنخواه ورکولو نه په دغه بنیاد انکار نه
کوی او د غټوالی او وړ دوالی په وجه یو عدالت چرے
د چا مقدمه نه ده خارجه کړے چه ته اُس بل سړے ئے، دغه رنګ
که د نیک یا بد عمل په وجه کچرے شکل اور نګ کښې څه فرق په آخرت کښې
هم شی، اصلی اجزاء ئے هُم هغه وی کوم چه دُنیا کښې وو نو دا به هُم هغه
سړے ګنړلے شی کوم چه دُنیا کښې وو،

د معاد په باره کښې مذهبونه

د رُوح متعلق دوه رائے دی، اول دا چه جسم لطیف دے، دویم دا چه
مجُرد غیر مادی دے د دے اختلاف په بنیا د د معاد په باره کښې د شرح مواقف
مصری جلد آتم صـ۲۹۷ د نقل مُطابق پنځه اقواله دی:-

(۱) معاد صِرف جسمانی دے، ځکه چه بدان او رُوح دواړه جسمُونه دی
(صرف د کثافت او لطافت فرق دے) نو اعاده هم د جسم اُشوه دا د اکثرو
متکلمینو د اِسلام قول دے چه رُوح جسم لطیف امنی:-

(۲) معاد صرف رُوحانی ځکه دے چه د جسم اِعاده نشته یوازے په تګرح
د سعادت او شقاوت دارومدار دے، دا د یُونان د فلاسفۂ الهیین قول دے

(۳) مَعاد جسمانی او روحانی دواړه دے د دنیا جسم او روح دواړه به بیا راموجود کښته دا قول حنفی، غزالی،
ابوزید دبوسی، راغب، معمر، د متاخرینو امامیه، ولیوا کثره صُوفیا او دے دا یو قول حضرات و جزته مجرد رغیرو ګڼی

(۴) مَعاد به نه جسمانی وی او نه رُوحانی، دا قول د یُونانئ طب د حکیمانو

(۵) د معاد د کیدو او نه کیدو هیڅ فیصله نه ده شوے توقُف دے، چه
دا قول د جالینوس دے د ده ته دا شک پریوتے دے چه رُوح د هغه
مِزاج نوم دے کوم چه په مرګ ختم شو او که د هغه جوهر نوم دے چه مرګ
نه پس هم باقی وی دا پنځه اقوال د انسان د بدن او رُوح سره تړُون لری خو
یو شبکم قول د تناسخ هم شته چه هغه د حکماءِ هند او د یُونان د بعضے

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکماؤ ، او دَ بعضے منسوب الی الاسلام خلقو دے مثلاً احمد بن حابط چه دابراهیم نظام شاگرد دے ابومسلم خراسانی ، محمد بن زکریا ، طبیب رازی او قرامطہ:

دَ مجازاة درے شکله

دَ آخرت حوالے دپاره دابن حزم ملل نحل جلد ۱ صفحه ۹ اوگوری

دَ مجازاةِ اعمال درے شکله دی :-

(۱) دَ جنتو حشر دَ بعث بعد الموت په شکل کښی او د مجازاةِ اعمال به دَ جنت او دوزخ په شکل کښی وی ، دا دائے دَ اهلِ اسلام او دَ آسمانی مذهبونو والو دہ -

(۲) دَ جنتو دَ حشر نه بغیر صرف رُوح دَ نیکئ او بدائ اثر (خوند او درد محسوس وی) دا قسمِ مجازاة دحکماءِ الهیّین قول دے ،

(۳) دَ نیک او بد عملونو په بدله کښی د یوا نسان رُوح بل انسان ته بدلیدل (تناسخ) مجازاة اعمال دے بعضے حکما ، دَ یونان او اکثر حکماء دَ هند دا قول گوی ،

تنقید

دادواړه آخیری قولونه دَ انبیاء علیهم السلام دَ اجماع او دَ آسمانی کتابونو نه خلاف دی او دعقل او فلسفے په بنیاد هم غلط دی ، یوازے رُوحانی مجازات خو ځکه غلط دے چه اعمالو کښی بدن او رُوح دواړه شریک دی او بدله به یوازے رُوح ته ملاویږی ، اَدَ دے مثال داسے اُگنړئ ، لکه یو شل او یو ړوند دَ انارو غلا کوی ، ړوند کچه او پوخ انار نه پیژنی او شل انار ته نه رسیدے نشی دوی ، داسے مشوره اُکړی چه ړوند لاندے شی او شل په اوږه سور کړی انار را اُشوکوی دَ باغ مالک دادواړه عدالت ته وړاندے کړی دواړه دَ ځان خلاصولو ځپل ځپل دَ لیلونه اُوائی ړوند وائی چه زه وړبنم نه یم غلا څنگه کولے شم پوخ او کچه انار څنگه اُپیژندل او شل به وائی چه څه انار ته نه رسیدے نه شوم ما غلا څنگه اُکړه ،

... نو بنکاره خبره ده چه غلا خو شوے ده بلکه دواړو سره په موقع ... نیولے شوے ده نو دَ عدالت فیصله به ضرور دا وی چه غلا دواړو کړے ... دواړه په غلا کښی شریک دی نو سزا به هم دواړو ته ورکولے شی ، هُم ... امثال دَ رُوح او بدن دے هر یو یوازے نیک او بد عمل نشی ... کولے هر کله چه نیک او بد عمل په شریکه دواړه کوی نو جزاء او سزا دواړو ته ... په شریکه پکار ده ؛

... دے نه علاوه یوازے ، دَ رُوحانی مجازاة حقیقت دَ خوب دے چه څوک ... فائدے خوب اُوینی نو هغه ته صرف په خوب کښی خوند او آرام وی او که ... په خراب خوب اُوینی نو په خوب کښی ورته بے خوندی او تکلیف محسوس ... نو دا قسم جزا سزا لوبے توقے دی دَ اعمالو پائیداره او خوچنده زیاته ... بدله پکار ده چه انسان دَ هغے په طمع څه بنه عمل اُکړے شی دَ خوب د مزو ... طمع هیڅوک بنه عمل نه کوی او دے سره هیڅرے دَ انسان اِصلاح نشی ... کیدے دَ بنه عمل شوق پیدا کولو دَ پاره داسے پکار ده چه دَ دُنیا دَ فائدے ... په څو چنده زیاته فائده په آخرت کښی ملاؤ شی او بیا پائیداره ... وی ، لکه یو مړ کیدونکے سړے ځپل یتیم کیدونکی خوئے دَ پاره ... یو سړی سره لس زره (۱۰۰۰۰) روپئ امانت کیږدی ، دَ خوب دَ ناپائیداره ... رساصلولو په خاطر دَ غه سړی دَ غه یتیم ته دَ غه ځپل امانت په ... کښی ورکړی نو که عقل او پاگل به ځکه بنکاره شی چه دَ لسو زرو روپو ... حقیقی فائده دَ خوب او تصور په فائده بیکل دهو بنیاد او دروغ سړی ... دے او دا باعث دَ امانت سپارلو هم نشی چه ریدے دَ امانت سپارلو ... هغه بدله کار ورکولے شی کومه چه دے نه په څو څو چنده زیاتره وی ... پائیداره او حقیقی وی لکه په آخرت کښی دلسو زرو روپو امانت سپارلو ... نقصان کولو او قربانئ ورکولو په بدله کښی چه ده ته جنت یا دَ آخرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دتناسخ رد

نور لعنتُونه ورکړیشی :

(۱) دتناسُخ په شکل کښ دَعملُونو بدله ورکول دعقل په موجب په دے وجهه درسته نهٔ ده،

(۲) تناسُخ له انصافه خِلاف ځکه دے چه په عمل کښ بدن اورُوح دواړه شریک دی او دَ تناسُخ په شکل کښ بدله صرف رُوح ته ورکولے شی مثلاً دَ یو مُجرم انسان رُوح دَ مرګ نه پس په یو ذلیل چُوړی کښ یا په ذلیل ښاروی اوځناور کښ ولیجولے شی نو سزا به یوازے روح ته ورکولے (بله دَ خندا خبره دا چه دَ بدا سرِی د بدن په ځائے به سزا دچو یا دَذلیل ځناور او دَ ښاروی بدن نه ورکولے شی. نو دا خودَ خر په ځائے کلا پورا غل شو بله دا چه دے ځائے نه به دا رُوح دَ بدلے دپاره کا خواځی او پل بدن ته چه لاړ شی، نو دا بدلے به دَ چاګڼړے شی دَ نولو نه ګا که ورسره دَ ذِ نز دے ګ خیال اګرچه ځان نو دے نه غټ اُوږد او ځنجالی اشکا جوړیږی نو ځکه ځے بس کوم. دَ تناسُخ قائل کیدل یه تصوُر ځان بلچ دی مترجم) دلته دا خیال هم غلط دے، چه بدن صرف دعمل آل ځکه دا په مجازاةِ اعمال کښ نشریکول إنه پکار او دے ته سزا ورکول به دا سے وی لکه دَ یو قاتِل تو پک ته سزا ورکول او یا دَ یو مسته او مَلکار تیښتې ادکوندئ ته جزا ورکول کوم چه جُمات یا خانه کعبه جوړه کړی وی، دا خیال ځکه غلط دے چه بدن آله نهٔ ده بلکه پخپله او کوو نکے دے آله خو دَ فاعل نه جُدا وی دَ هغه جُزء نه وی لکه یو تُوره لیکن رُوح او بدن چه یو ځائے شی نو هله ځوک بنه یا بد شی نو اصل فاعل بدن دے چه دَرُوح په اثر کښ یو عمل کولے شی چُه دا الرُوح دَ بدن په هر اندام کښ ننوتے وی نو بنکاره شوه چه آله ځکه نه ده چه دا دَرُوح په غم او خوشحالئ کښ ځا ځا شریک وی

نو تو پک دَ قاتِل، او تیښتې کوندئ دَ خانه کعبے دَ معمار په غم او خوشحالئ کښ هیچرے نشی شریکیدے.

(۲) دَ تناسُخ دَ پاره دا دلیل باطل دے چه انسان دَ حیواناتو نه چه ... آخلی یا دغریبے کورنئ یو ذلیل انسان چه مصیبتو نو کښ مبتلا شی، ... دے بنیاد دا دے، چه یو انسان به عمل کړیوی، نو دَ هغه رُوح په ذلیل ... ځناور یا ذلیل بل انسان کښ ننوزی او دا رنګ هغه وړاندینی کس ته ... خپل عمل بدله دَ ځناوریا دَ انسان دَ ذِلت په صُورت کښ ملاؤشی ... باطل ځکه دے چه دَ ښارو و فطری تقاضا دا ده چه انسان تر کارواخلی او دَ ... دپاره دَ جُرم سابق هیڅ ضرورت نشته ځکه چه دَ دُنیا نظام چلولو دَ ... پاره دَ حکمتِ الٰهی تقاضا او ظهور دے، کچرے انسان دے دَ کار نه اخیستے ... نو دَ ښار و وجود به لغو او بے فائده وے و دا هُم دَ حِکمتِ الٰهی دَ شان ... نه خِلاف دی، دغه رنګ دَ دُنیا دمو خوشحالی او بدحالی دَ هغوی فطری ... تقاضا ده چه غنی دِ دَ فَقِیر نه کار واخلی، فقیر دَ اُجرت محتاج او غنی دَ ... هغه دَ کار محتاج دے په دے احتیاجو نو دَ انسانی تمدُّن ربط قائم دے ... دَ دُنیا نظام پرے چلیږی که دَ تناسُخ تصوُر پکښ راغلو نو انسانی تمدُّن ... به بالکل دړے وړے شی دا انسانانو مصیبتونه او غمُونه هم دحکمت ... الٰهی نه خالی دا سے نه دی چه دَ صحت او خوشحالئ په حالت کښ دَ شکر ځنې به ... و او مرض او دَ بدحالئ په حالت کښ دَ صبر جذبه انسانی کمالات بنکاره ... وی او په دے دَ الله لورے او نزدے بندګان پیژندے شی.

په تناسُخی مجازات کښ دَ جُرم عِلم نهٔ وی

... تناسُخ په نامنِلی صُورت کښ یو حیوان او انسان ته دا عِلم نهٔ وی چه ... هغه دَ کوم جرم په بدله کښ عذابولے شی یو انسانی عدالت کښ خو مُجرم ... ته ښودے شی په هغه دَ تا بتولو خوادی اُ کړیشی هله پس ته سزا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوي شي، لیکن د تناسخ په صورت کښې د الله عدالت دلو بوتو قوښکاره کولې شي کوم کښې چه نه تحقیق وي، نه مقدمه چلول وي او نه مجرم ته د خپل خپل جرم پته وي چه دا سزا هغه ته د کوم جرم په بدله کښې ورکولې شي العیاذ بالله. نو ځکه د تناسخ دا عقیده د عقل نه هم خلاف

د مرګ او پیدائش شمیر کښې د جوړښت نشتوالے د تناسخ تردید دے

د تناسخیانو په خیال کچرې د حیوانانو پیدائش د انسانانو د بداعمالو د پاره د بدلے په نتیجه کښې وے نو ضروري ده چه د بدو انسانانو د مرګ په مناسب شمیر کښې هومره ځناور او حیوانات پیدا کیدلے خو دا ځکه نه ده چه موږ وینو مثلاً یو ورځ کښې یو لک انسانان مري چه په هغې کښې نیم خه بلکه زیات مجرمان او بدکاره وي، خو بل خوا نور حیوانات هم په دغه ورځ کرورو نه زیات اربونه پیدا کیږي نو معلومه شوه چه د حیوانانو پیدائش د مجرمو خلقو د تناسخي جنجال نتیجه نه ده بلکه د ابتدائي تخلیق په دول د الله تعالی د حکمت په جوړ پیدا کیږي ځکه د تناسخ عقیده باطله ده.

د تناسخ د تردید لوه غټه وجه دا هم ده، چه د تناسخ په صورت کښې به منل ضروري وي چه د مجرمانو انسانانو او د حیوانانو روحونه یو دي حالانکه موږ وینو ګورو چه دا جدا جدا دي. انساني روحونو کښې عقل او نطق شته لیکن حیواني روحونه دا نه دي یا مثلاً په پیشو کښې کچرې د انسان روح داخل وے د انساني روح په فطرت کښې د مږې نه کوګه پرته ده دا هیچرې نشي کیدے چه پیشو کښې دانتوتو نه فوراً پس فطرت داسې بدل شي چه مږې پسې منډې کړي داوے نیسي او په خوندونو نه خوري هر کله چه د فطرت فوراً بدلیدل نامعقول دي د انساني او حیواني روحونو فطرتونه جدا جدا دي په دے وجه د تناسخ عقیده هم نامعقوله ده.

هر کله چه د مجازاتِ اعمال دوه صورتونه ژیواژے د روح معاد او تناسخ

او نامعقوله ثابت شو، نو د دے خبرے یو صورت باقي پاتے شو هغه دا چه د مړي بدن او روح دواړه ژوندي کړے شي او د حساب کتاب نه پس د جنت او دوزخ په شکل کښې په د ه قانون مجازات نافذ کړے شي. دا خبره یوازے په آسماني شریعتونو او د انبیائے کرامو علیهم السلام په توا تر ثابته نه ده بلکه عقل او فلسفه هم دا موزون او معقول ګڼړي، په ظاهر خو دا ډیره ګرانه ښکاري لیکن حقیقت کښې هیڅ ګرانه نه ده.

د معاد جسماني حقیقت په دوه قاعدو مبني دے، یو دا چه دا ممکن دے او محال نه دے. بل دا چه دا د تخریب او تعمیر الٰهي نتیجه ده:-

د جسماني معاد ژوبے دلیل

د مجازاتِ اعمال په خاطر روح سره د جسم دریم باره ژوندي کیدل ممکن دي او محال نه دي، د محال دوه معنې دي، یو عرفي چه مطلب ئے ګران والے او سخت والے دي لکه یو سړي ته دا ویل چه دا غر لاهور ته تر هغه عذر اګری چه نشم تلے دا بل در پورے اوښتلی چه خاځا به ئے نو هغه اواني چه نا ممکنه (محاله) ده نو د دے مطلب به دا وي چه تلل دا ګران دي. خو که روان کړے ئے وَ دے ټکټ هر څه ئے ور ته برابر کړے وے د هغه اراده شوے وے نو لا هور ته تلل ناممکن او محال نه وو. او بل د فلسفے ممکن او محال دے معنے ئے دا چه نفي او اثبات یو ځائے کیدل چه هیچرې نشي کیدے لکه یو سړے یو کمره کښې په یو وخت شته هم او نشته هم یا لکه دوه په دوه کښې پنځه چه نو له د نیا د دے ضرب حاصل هغه څلور بناني چه پنځه نه وي، نو خلاصه مطلب به ئے دا وي چه پنځه نه دي خو پنځه دي نو قیامت او معاد په دے معنی محال نه دے او کچرې محال په معنے د مشکل او د سخت وا خلو نو هغه به وي خو د انسان د پاره چه د هغه ټول کارونه په اسبابو بنا دي او الله ته په دے معنے هم محال ځکه نه دے چه، اِنَّمَآ اَمْرُهٗ

(c) ketabton.com: The Digital Library

إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ، او بله دا چه متواتر خبر صادق دَ دے تصدیق کړے دے، نو ځکه دا صحیح ده، چه کوم ممکن تواتر سره تصدیق اُشي یا اعتباری ذریعو سره دا ثابت شي نو دَ هغې په واقع کیدو کښې هیڅ شک شُبه نه پاتے کیږی، مثلاً تیرشوی وخت کښې دَ جاپان هیرو. شیما پرا یتم بم تباه کیدل یو ممکنه معامله وه هر کله چه اعتباری ذریعو سره دَ دے تصدیق اُشو نو ټولے دُنیا اُمَنله، دغه رنګ دَ موجوده دُنیا په شپیلۍ دَ اسرافیل علیه السلام دَ چا یتم بم نه په اربونو ددے زیات قوی دَه) تباه کیدل ممکن اَمر دے او ورسره ددے تصدیق آسمانی کتابونو او دَ انبیاؤ علیهم السلام غوندے رِشتینو هستو په پرله پسے شهادتونو کړے دے نو بیا ددے په واقع کیدو کښې هیڅ شک شُبه نشی کیدے۔

دَ جسمانی معاد دویم دلیل

دَ معاد جسمانی حقیقت ورا نول او جوړه وَل دی مطلب

داچه دَ دُنیا نظام ورانه ول او دَ آخرت نظام جوړ وَل دَ معادِ جسمانی حقیقت دے دا به الله کوی نو ګوانه ځکه نده کچرے انسان ګورانه ګنړی نو هغه ځان تَه ګوری او په دے قیاس کوی لکه چه شل منزلی اُچتولے شی او میرے ئے نشی اُچتولے حالانکه دا دره حیوانات دی خالق او مخلوق نو برابر کیدے هم نشی الله داسے قوی دے چه نسبت ئے دَ مخلوق سره کول ناممکن دی نو هغه ته دا هیچرے ګرانه نده چه هغه چل جوړ کړے تعمیر دَ دُنیا) وران کړی او دَ هغې په ځائے بل تعمیر (آخرت) اُکړی، ځکه چه داسے خو انسان لګیا دے کوی یو عمارت ورا نوی او بل دَ هغې په ځائے جوړ وی، نو ځکه الله تعالیٰ چه بے انتها قوی دے، یقیناً داسے کولے شی چه عمارت دَ دُنیا وران کړی

او عمارت دَ آخرت بیرا آباد کړی، او همدغه معادِ جسمانی او قیامت دے چه دَ هغه درستوالے او رِشتینوالے په عقل ثابت شو۔

دَ قیامت او معادِ جسمانی دریم دلیل

خَالِق کائنات اِنسان نه رُومبے ژوند ورکړو لیدلے کیدلے شی) په هغه وخت چه دَ ده نوم او نشان هم نه وو، هَلْ أَتَىٰ عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا ۝

سورهٔ دهر آیة ۱ او بیا بیا ئی په قیامت کښې دَ مجازاتِ اعمال دَ پاره ژوندے کوی، اِنسان ته رُومبے ځل بے نمونے پوشے جوړ ول ډیر ګران دی نو نه چه پیدا شی نو بیا الله هغه پښه ځل هم جوړ وے شی، رُومبے دَ انسان هیڅ نمونه نه وه ځکه ئے بے تکلیفه پیدا کړو نو دے قوی ترین هستی ته دوباره پیدا کول دَ انسان څنګه ګران کیدے شی لکه فرمائی:

كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ ۚ وَعْدًا ؕ: مونږ انسان رُومبے ځل جوړ کړو عَلَيْنَا ۚ إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ (سورهٔ انبیاء) دویم ځل به ئے هم داسے جوړ کړو آیة ۱۰۴؛ دا خو زمونږ وعده ده دا مونږ به ضرور داسے کوو،

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ ۖ قَالَ: اِنسان په مونږ مثال خیژوی مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ۝ قُلْ: چه دا وراسته هډوکی به څوک يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ: ژوندی کوی، هغه چه څپل سورهٔ یٰس آیة ۷۸، ۷۹: پیدائش هیر کړو نو نه ور ته اُوایه چه چا رُومبے وار پیدا کړے وو هغه به ئے دویم وار هم ژوندے کوی،

بلکه دویم آیت شریف کښی دی:

وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ: دا دویم باره پیدا کول دَ رُومبی وار پیدا کولو نه ډیر آزیات آسان دی۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے خبرو سره قیامت په عقلی رنګ کښ ثابت شو د آسانۍ لپاره انسانی نسبت اُ خودلے شوے دے ګوندی الله نه دوباره پیدا کول یو شان دی ،

وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلٰى : (د الله دپاره اعلیٰ کمال دے)

د معاد څلورم دلیل

یو درزی چه کوټ او شیروانی جوړولے شی نو هغه به څادر په ډیر آسانه څکه جوړ ولے شی چه دا یو کار (ګنډل) دے ، دغه رنګ پیدا کول د آسمان چه الله کړیدے نو دوېم باره پیدا کول د ورکوټی غونډے ریه نسبت د آسمان) انسان پیدا کول خو بیا ډیر آسانه دی څکه چه کار (پیدا کول) یو دے ،

ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَآءُ ۚ بَنٰهَا ؕ آیا ستاسو پیدا کول ګران دی که د رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوّٰىهَا (سورة النّٰزعٰت آیة ۲۷) آسمان چه الله جوړ کړ واو ډیر په اوچت ځائے هغه کیښودو :

یعنے آسمان نه چه اګر ریه نو د هغے په نسبت انسان ډیر ورکوټے دے هر کله چه الله ته د آسمان پیدا کولو کښ هیڅ تکلیف نه وو نو د انسان په پیدا کولو کښ به ورته څنګه تکلیف وی ، بنا په دے د انسان دوباره ژوند د عقل نه خلاف نه دے ،

د معاد او مجازاتِ اعمال پنځم دلیل

سوا د انسانه ټول کائنات د انسان د خدمت او فائدے لپاره پیدا شوی دی ۔ (وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ، ارشاد) د آسمانونو او د زمکے ټول کائنات الله تعالیٰ ستاسو په کار او خدمت کښ لګیا کړیدی خو انسان ئے د طاعت او عبادتِ خداوندی لپاره جوړ کړیدے

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ ۝ : مونږ پیریان او بنیادم د خدائے د عبادت دپاره پیدا کړی او د عبادت نتیجه د دے فائدے دی

یعنے قیامت ، دوباره ژوند ، مجازاتِ اعمال ، جنت او دوزخ هیڅ نه وی نو د عبادت هیڅ فائده به نه وه ، له دے وجے د انسان پیدا کول عبث شو او په دے بنا د کائناتو پیدا کول هم عبث شو او په دے وول به (العیاذ بالله) د الله د ټول کار د نه عبث ثابت شی ، چه د الله تعالیٰ د حکمت له شانه خلاف ده د الله تعالیٰ حکمت دا دے چه د انسان د عملونو پوره نتیجه د په قیامت ښکاره شی ځکه چه دنیا کښ دا نه نشی کیدے رمونږ وړاندے تفصیل سره بیان کړیدے ، چه د الله د عمل دا کارخانه عبث ثابته نشی او که دے او د انسان په پیدا کولو کښ د الله حکمتونه هم ښکاره شی ، په دے خبرو د قیامت عقلی ثبوت راځی

د قیامت او مجازاتِ اعمال شپږم دلیل

الله پاک انسان بیکاری د پاره نه دے پیدا کړے ، اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى ، (القیامة آیة ۳۶) آیا دا انسان دا خیال دے چه دے بیکاره پریښودے شی) دغه شان ، اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَّ اَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ ۝ ، سورة المؤمنون آیة ۱۱۵ (آیا تاسو ګمان کوئی چه تاسو مونږ عبث پیدا کړی یئ او د عملونو نتیجو مونږ لو د باره به قیامت کښ مونږ ته بیرته نه راځئ) خو دنیا کښے ښه او بد دواړه قسم انسانان شته ، څوک ظالم څوک منصف ، څوک نافرمان څوک فرمانبردار ، څوک متقی ، څوک فاجر وغیره ، د دنیا ټول قومونه د الله د عدل او انصاف منته کوی د دے په جوړ د الله تعالیٰ سلوک د ټولو سره یو شان نه دے پکار څکه چه د الله عدل به ښکاره نشی لکه یو انسانی بادشاه چه دا فرق کوی وفادار او باغی سره یو شان سلوک نه کوی وفادار له انعام ورکوی او باغی له سزا ورکوی په دنیا کښے دا نه نشو کیدے د دیاتے تفصیل سره بیان شوے دے :

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د انسان دویم ژوند د الله د دے قسم انصاف کولو د پاره ضروری شو
هم قیامت دے او د مجازاتِ اعمال ورځ ده چه د عقل له اړخه ضروری
ثابته شوه او قرآن د دے بیان داسے کړیدے:
اَمْ نَجْعَلُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ، آیا ګرځوو آخرت ته وی مومنان او
کَالْمُفْسِدِیْنَ فِی الْاَرْضِ اَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِیْنَ : په الله باندے یقین کوونکی او
کَالْفُجَّارِ ○ : نیکوکاره خلق مفسدانو سره برابر ساتو او خدا اترسوونکو
بد کردارو په شان سلوک کوو، د هیچرے نه

د قیامت او مجازات اوم دلیل

دا ضابطه شته چه هر مرکب (اصلی یا مصنوعی) د پاره مفرد ضروری
دے لکه انسان چه د خاورے، اُبو، هوا او اور نه اصل مرکب دے نو ځان ځان
له د دے مفردات هم شته خالصه خاوره، خالص اور وغیره مصنوعی
مرکب (شربت سکنجبین) د اوبو سرکے او چینو نه جوړ دے دا درے واړه
خالص څیزونه ځان ځان له هم موجود دی دا ضابطه په اعیانو، اعراضو
جواهرو او وصافو ټولو باندے حاوی ده. مثلاً د یو زرګوټی رنګ چه
نور او سور رنګ نه مرکب وی، نو دا دواړه ځان ځان له خالص هم
شته، د دنیا کښ غم او خوشحالی یو مرکب دے چه هر انسان کښ دا
دواړه جمع وی، داسے انسان په دنیا کښ نشته چه مکمل د خوشحالئ له وجې
او هیڅ غم ورسره نه وی، او داسے هم نشته چه ټول یو غم وی او خوشحالی
هډو وی نه نو د تیر شوے قاعدے په حواله د خوشحالئ او غم نه مرکب
د پاره خالص مفردات ځان ځان له پکار دی چه خوشحالی ځان له یو ځای
موجود وی لکه جنت کښے د نیکانو د پاره او غم د ځان له یو ځای موجود دی
لکه دوزخ کښ د بدانو د پاره، او هم د دے نه د قیامت مجازاتِ اعمال
او د جنت او دوزخ ثبوت کیږی۔

د قیامت او مجازاتِ اعمال اتم دلیل

په دنیا کښ بنده خلق هم
شته او بد هم، داسے
اګر په لکه ټول انسانان یو داسے مجموعه وی، چه ښه اعلیٰ او قیمتی اجزاء
هم وی، خسیس او کمے درجے والا اجزاء پکښے هم وی لکه د غنمو بوټی
کښ یو اعلیٰ جزء د غنمو دانه (غله) ده او بل ادنیٰ جزء ئے د رُوځه او بوس
دی دانه ئے د بنیادم خوراک ده او بوس د څارویو خوراک ده د دے بیلول
پکار دی چه هغه د پاره په درمن کښ دده ے غوبلول او آلوزول پکار دی
غله به د انسان معدے ته ځی او بوس به د څارویو معدے ته ځی، د غه
رنګ میدان حشر درمن اګر په چه هغه کښے د نیکانو او بدانو بیلول
مقصد دی وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُوْنَ ○ سورة یٰسٓ آیة ۵۹
(اے مجرمانو د نیکوکارو نه بیل شئ)
اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيْقَاتًا (النبا آیة ۱۷) د نیکانو او بدانو د بیلولو ورځ
ټاکلے شوے ده، نیکان به خپل فطری ځائے جنت ته لاړ شی ګویا کښې جنت
انسانی معده شوه او بدان به خپل فطری مقام دوزخ ته لاړ شی ګویا کښې
دا دوزخ حیوانی معده شوه، او داسے شوه لکه نیکان غله او غنم وی
او بدان لکه بوس او رُوځه چه د حیوانانو خوراک شی یا سوزولے شی په
تنورو وغیره کښ۔

د قیامت او مجازات نهم دلیل

د انسان په فطرت کښ د خالص
آرام او خوشحالئ تقاضا پرته
ده انسان د فرد په شکل کښ وی که د قوم یا د وطن په شکل کښ د خپلو آرزوګانو
تقاضا دده په فطرت کښ ځای وی اُس د آرزو پوره کیدل ممکن نه
وی چه مونږ وړاندے تفصیل سره بیان کړیدے چه ناممکن خواهش
او آرزو باندے ټول دنیا متفقه کیدے نشی لکه د انسان افسوس ته ګیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندی پاتے کیدو خواهش، هر کله چه د خالص راحت او خوشحالئ د تمنا پوره کیدو امکان ثابت شو نو په دنیا کښې د دے پوره کولو انتظام یو خوله دے وجے نشو کیدے چه دنیا او زمکه تنګه ده ټول انسانان پکښ په یو ځل نشو جمع کیدے او بل دا چه خالص خوشحالی او راحت په دنیا کښ ځکه نشی کیدے چه یو بادشاه چه ډیر خوشحاله او آرام کښې ښکاری خو زړکو ذغموں ور سره وی لکه د حکومت آرېده و د رعیت بغاوت او مرض بیماری د خپلو خپلوانو مرګ د بل ملک حمله وغیره، اُس عقل دا یقین لری چه قدرت د د خالص راحت او خوشحالئ هو ندے فطری خواهش پوره کولو انتظام کړے وی لکه چه د نورو ټولو فطری خواهشاتو انتظام ئے ځکه کړے دے چه په فطرت کښ د اغیزلی خواهش د پوره کولو انتظام د قدرت ذمه داری دا ځے ده چه هغه حکیم او عادل دے دا ځے خواهش په فطرت کښ نه ورخښوی کوم چه نه پوره کیدو نکے وی او انسان پرے تږنیږی، اُس دے پوره کیدو نکی خواهش د پاره دیو لوئے بل جهان ضرورت دے چه هغه پوره ډیر وسیع او لوئے وی او د انسان دا فطری خواهش د جنت په شکل کښ پوره شی، لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝ (سوره البقره آیة ۲۶۲) نه به (په جنت کښ) د چا غم وی او نه به دوی په اندیښنه وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ۝ سوره حٰمٓ السجده آیة ۳۱ (تاسو کاملو انسانانو له پاره به په جنت کښ هغه څیزونه وی کوم چه ستاسو زړه غواړی یا ئے تاسو په ښکاره اُغواړئ) هلته به خوانی وی بوډا توب به نه وی، صحت، غنا به وی او مرض او محتاجی به نه وی، د دے خبرو سره قیامت او جنت خو عقلاً ثابت شو مګر په دے بنیاد دوزخ د نسے ثابتیږی چه دا د جنت ضد دے او تُعْرَفُ الْأَشْيَاءُ بِأَضْدَادِهَا، هر څیز په خپل ضد پیژندے شی، شپه هله پیژندے شی چه

ورځ اُ پیژنی، سپین به هله پیژندے شی چه تور اُ پیژنی کوم به هله پیژندے شی چه تخ اُ پیژنی په دے قاعده دوزخ هم ضروری شو چه هغه به دان یعنی د نیکانو ضد مجرمان لاړ شی، جنت به همیشه وی ټول آرام او راحت به وی دوزخ به هم همیشه وی، ټوله بے آرامی او تکلیف به وی د الله د انصاف تقاضا ده چه ټول جنت ته نه بوځی نو جهنم ځکه ضروری شو، کوم قوم چه د جنت اقراری دے هغه دوزخ هم منی دے کښے څه اشکال نشته، ځکه چه جنت او دوزخ د دنیاوی عملونو نتیجه ده د دنیا کښ ښه او بد عملونه او خلق دونو قیامت کښ هم د دے نتیجه په د غسے فرق ښکاره وه چه د الله تعالی انصاف او عدل پوره ښکاره شی

د قیامت او مجازاتِ اعمال لسم دلیل

د بشر اصلاح د دنیا ټول قومونه دا سے خو ښوی چه هغه د نه د خدائے او نه د بنیادم حق ضائع کوی چه انسان ژوند په اطمینان امن او خوشحالی کښ تیر شی هم په دے اداره هر قوم په هر دور کښے د بشری اصلاح د پاره انتظامونه کړیدی مختلف اداره ئے جوړے کړے مګر زه په پوره اصلاح اُ نشو د اصلاح عقلی اسباب درے دی:

(۱) تعلیم (۲) قانونِ حکومت (۳) او عقیده د مجازاتِ اعمال

(۱) په تعلیم خو د نیک و بد عمل نه واقفیت راشی لیکن د عمل کولو باعث کیدے نشی،

(۲) دویم سبب قانون هم په اصلاح بشری کښ پوره کامیاب نشو ځکه چه جرمونه روح کوی تر کومه چه د روح کښې پاکیزګی او انقلاب نه وی را غلے نو د جرمونو سلسله نه ختمیږی قانون په دے د جهو مجرم ته په سزا ورکولو کښ پوره کامیاب نه دے، هر ځائے کښے د قانون حکومت نشی کیدے په غیر علاقو کښ نه قانون شته او نه حکومت، ځکه چه قانون او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت وی نو بیا هم مجرمان داسې ځائے اودلسے وخت کښ جرم کوی چه هلته څوک گواه نهٔ وی په دے بنا هغه د سزا نه بچ شی او د اصلاح کار نامکمله پاتے شی،

بعضے ځائے کښ گواه خو وی لیکن د بښتیا گواهی نهٔ کوی۔

بعضے ځائے کښ گواه گواهی کول غواړی مگر د مدعی علیه له اړخه هغه ته څه مالی لالچ یا ویره ورکول هغه د گواهی نه بند کړی،

بعضے ځائے کښ د رښتیا گواهی اُشی لیکن د مخالف فریق د وکیل په جرحه د غه گواهی مشکوک او بے اثره شی، او مجرم د سزا نه بچ پاتے شی،

کچرے جرح سره هُم گواهی صحیح ثابته شی نو فیصله د جج په لاس کښ ده هغه غلطی هُم کولے شی بالخصوص هغه وخت چه په زړهٔ کښ ئے ترس رحم او ځنی اترسی نهٔ وی، نو رشوت او سفارش فیصله په بل مخ واړوی او مجرم سزا نه بچ شی؛

کچرے سزا اُوُ ولے شی نو هغه به د جرم په جوړ هومره سخته نهٔ وی څو چه جُرم سخت وی، دا شیُونه چه وی نو قانُون جرمونه نشی بندَوَلے همدغه وجه ده چه قانُون او سزاگانے خو شته مگر جرمُونه زیاتیږی او قیدیان د بندیانو ورځ په ورځ دیماده بیږی، بنا په دے اِصلاح بشری کار د نده د ضمیر نه داسے شروع کول پکار دی چه اول خو د جُرم اُنشی او بیا که اُشی نو د سزا نه د بچ نشی، د دے صورت دا دے چه په زړه او ضمیر کښے د د مجازاتِ اعمال، او قیامت داسے پخه عقیده وی چه هغه نه سری سره دا فکر پیدا شی چه هره گناه او حق تلفی کول خپل ځان په آخرت کښ تباه کول دی او د خوور څو فانی فائدو په بدل کښ د آخرت هغه دائمی فائدے بیلل دی چه دیو عقلمند سړی کار نه دے

را هغه عقیده ده کومه چه غلرا او دا کوان د عرب د جاهلیت فریش

څوک چه جوړ کړل او دَ دے عقیدے د پوخ والی په وجه د هغوی زړونه او دماغونه داسے روښانه شول چه د هغوی نه د جُرمونو، ظُلم او حق تلفی نوم نښان ورک شو د بشری اِصلاح همدغه یو مجرب نُسخه ده کومه چه د تجربو او مُشاهدو په بُنیاد خپلو اِصلاحی اثراتو نه دُنیا واقفه کړه هم دغه یو واحد [illegible] چه د بشر مکمل اِصلاح پرې کیدے شی، هغه دهٔ د مجازاتِ اعمال [illegible] قیامت پخه عقیده او دا رنگ قیامت او مجازات اعمال عقلاً ثابت [illegible]

د قیامت او مجازات یو لسم دلیل

انسان د کائناتو یو قیمتی جز دے څو عُمر او ژوند ئے لنډ دے آسمان زمکه او غرونه د دیرے مُودے راسے دی لیکن د انسان ژوند لکه د لیبے د مرگ په یو چپه ختم شی لکه د چا کور کښے چه د خاورے لوښے وی، او د سره زر وهم لوښے وی، خاورین به د تر تره د ختم شی او دغه قیمتی د سرو لوښے به دیره موده پاتے وی څکه چه قیمتی څیز څوک ځان نهٔ لرے کوی، د دے نه معلومیږی، چه د قیمتی انسان سره مُناسب بل قیمتی اُوږد ژوند دے کوم کښ چه د ده نه به د عملونو بدله ملاویږی او دا به ثابتول غواړی چه د خسیسو شیُونو په مقابله کښ د قیمتی انسان عُمر د هم دیرزیات وی وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ، د انسان اصلی ژوند د آخرت دے، چه دے قاعدے په شوے فرق زد خسیس، آدنئ او د قیمتی اعلیٰ پُوره ښکاره شی، دغه دے قیامت دغه دے مجازاتِ اعمال او دغه دے آخرت :-

د مجازات او قیامت دو لسم دلیل

دنوی سائنس ډاکټر فرانس لیکی، چه د نوی دنیا په جوړ کړ انسان شخصیت په دے څیزونو ښکاره کیږی: (۱) نیت (۲) قول (۳) فعل

(۱) نیت دَ انسانی نفس لاندے په شعور کښې محفوظ دے چه هغه يو
خيال هيرکړي خوب کښې ئے اُګوري او بيا ورته را ياد شى۔

(۲) او قول دَ هوا په چپو کښې محفوظ دے چه په ريډيائى نظام يو خوا
بل خوا ته ولے دا آواز ولے شى دده رفتار په يو سيکنډ کښې يو لاک
او شپږ اتيا زره (۱۸۶۰۰۰) ميله دے، ټول اقوال په فضا کښې محفوظ دى
خو يو بل سره ګډ وډ دى داسے آله لا نه ده پيدا شوې چه دَ يو بل نه دا بيل
کړې کيدے شى چه رُستو پيدا شى، په خلاف دريډيائى نظام نه چه
په اوګدوالى دَ ريډيو ستن په مختلفو لا نړو نو بوابرو لوسره مختلفو
ځائيونو نه آوازونه را کاږى او يو بل سره ګډ وډ کيږى نه ځکه چه دَ کو
چپے په اوږد والى کښې بيلے دى دغه رنګ هر فعل په فضا کښې يو حرارت
پريږدى چه په تيز دے وخت کښې په نوى علمونو معلوم شوے شى، ليکن
په ډير وخت تيريدو سره داسے آله لا تر اُوسه نه ده ايجاد چه
هغه دَ فضا نه بيرته را واخلى کيدے شى چه رُستو داسے آله هم پيدا شى
دے تقرير نه دَ آخرت وجود درست ثابتيږى چه په هغے کښې دَ نيت
قول او فعل (چه محفوظ دى) نتيجے مرتبے شى،

دے نه علاوه دَ ماهرينِ ارضيات دَ تحقيق مطابق دَ زمکے په خيته
کښې ديارلس سوه (۱۳۰۰) درجے ګرمے شته حالانکه دا اُو بويشتو لوو پاره
شل درجے ګرمى کافى ده- ددے نه علاوه هر کال دَ زمکے نه په زرګونو
زلزلے پيدا کيږى دَ بعضے پته اُلګى او دَ بعضے اُنه لګى دا دهغه ګرمئ
نتيجه ده کومه چه دَ زمکے په خيته کښې پرته ده، دا ټول او دَ سمندرو
دا بو ترخوالے دَدے خبرے دليل دے چه جهنم دَ زمکے او سمندر دَ
لاندے او دا ټول دَ جهنم اثرات دى۔

دَ قيامت تفصيلات

دَ قيامت کيفيت دَ قيامت حقيقت دوه خيزونه دى (۱) يو دَدے
جهان ورانول او دَ بل جهان (آخرت) جوړول
دا دواړه الله دَ ټوکوسره تړلى دى، اول ټوکل تخريب دَ پاره دى او
دويم ټوکل دَ تعمير دَ پاره دى تخريب په حقيقت کښې دَ دُنيا مرګ دے
عالم عادت دا دے، چه مرګ نه وړاندے څه مرض او رنځ دى هغه
چه په علاج بنه نشى نو دغه رنځ دَ طبيبانو په خيال کښې لا علاجه او
مُهلک وى، نو هغه رنځور تر ... هلاک شى، ټول انسانان مجموعه يو
جسم اُګنړه هر کله چه هغه رنځور شى نو دَ دے قاعدے مطابق علاج
ئے کولے شى که علاج ئے ممکن نه وى نو لا علاج شى او هلاکت ته نږدے
شى او دنيا کښې دَ الله قانون دَ هلاکت په ده نافذ شى او هلاک شى، دَ
انسان دَ پاره نور ټول کائنات خادمان دى هر کله چه انسان نه وى نو
بيا ددے ټولو نورو کائناتو هيڅ ضرورت پاتے نشو نو ځکه دَ انسان هلا
سره دا ټول کائنات اُتړلے شى او هلاک شى نو دغه قيامت دے
ددے نه وړاندے حالت دَ دُنيا ددے مرضِ موت اُګنړه چه دَ شريعت
په اصطلاح کښې دے ته اَشراط الساعة يا دَ قيامت نښانے ويلے شى لکه
چه يو سړى کښې دَ مرګ نه وړاندے دَ مرګ نښانے ښکاره شى تو مرګ
... شان وقفه وى دا خو ورکوټے انسان دے خو د ټول عالم دَ مرګ
حالت ځکه مختلف دے چه دا دَ يو انسان په نسبت ډير لوئے شے دے
نو دَ دَه دَ مرګ او نښو دَ مرګ کښې به ډيره وقفه وى ددے نښے دَ
مرګ علاماتِ کُبرىٰ دى کومے چه شريعت ښودلى دى۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالمي مرض موت يا دَ قيامت نښې

دَ خلقو ايمان او هغې سره تړلې ضروري څيزونه عالَم دَ پاره لکه دَ روح مثال لري، دے کښ چه څومره کمزوري راځي هومره عالمي صحت دَ پاره مرض دے دا مرض چه عالمګير شکل اختيار کړي نو بيا دا عالَم هلاکت او دَ قيامت دَ پاره به غټې نښې وي او دے رنګ تريخ مهلک وسيلے شي لکه چه احاديثو کښ دي :-

(۱) دَ ابن مسعود رضي الله تعالیٰ عنه مرفوعًا روايت دے چه قيامت به په شريرو انسانانو قائميږي (مسلم شريف)

(۲) حضرت انس رضي الله دَ حضور صلی الله عليه وسلم نه نقل کوي چه څو پورے الله الله وئيونکي مؤمنان وي، نو قيامت به نه قائميږي،

(۳) حضرت حذيفه رضي الله تعالیٰ حديث شريف نقل کړے دے چه قيامت به تر هغې نه قائميږي څو پورے چه دَ دُنيا اقتدار دَ بد ترينو خلقو لاس کښ رانشي (ترمذي شريف)

دَ احاديث بنائي چه هر کله بدي عالمګيره شي نو قيامت به نه کيږي او دا دَ هلاکتِ عالَم نښه ده او چرے لږ ايماندار خلق پاتے وي نو به مسلم کښ دَ حضرت عائشے رض دَ روايت مطابق الله به وريږي بشا نسته هوا الوزي او به دے به دَ مؤمنانو روح قبض کړي او قيامت به بيا زړے پيدا خلقو قائم شي بنا په دے قيامت قائمولو کښ يورپ ډير اهم کردار ادا کړيدے دَ دوي تېولو علومو فنونو ايماني عقيده او ايماني عملو ختم کړل دليلونه دا دي :-

(۱) دَ امريکے دَ هم جنسيت پرستانو يعنے دَ لواطت دَ حاميانو دا نجمن دَ رپورټ (روزنامه جنګ ۲۰ اپريل ۱۹۷۷ء کښ درج دے) په مطابق دَ امريکے فوج کښ يو کروړ او يا لکه (۱۷۰۰۰۰۰) هم جنسيت پرستان يعني لواطت

کوونکي دي او دَ امريکے په عامو خلقو کښ هر څلورم سړے په لواطت کښے بوخت دے :-

يوازے په برطانيه کښ څوارلس لکه (۱۴۰۰۰۰) هغه حراميان وا په دي دَ کوم مورو چه شپارس يا اولس کاله دے :-

هر کال دَ حراميانو ورو پيدائش او پاڼزه دے دا دَ حمل غورځولو او دَ پيدائش بندولو نه علاوه دي او سطا هر څوارلسم کس حرامي وي (۱۹۲۰ء دَ رپورټ مطابق په سلو کښ نوي امريکنيان په زنا کښ او اويا په سلو کښ په لواطت بوخت دي، دَ دوي اندازه ده چه ۱۹۷۷ء پورے به هر پنځم بچے حرامي وي (رپورټ دَ ترجمان اسلام ۳ ارمئي ۱۹۲۰ء) مغربي تهذيب چه کومه خونريزي کړيده په هغه وړاندينے جنګ عظيم موجوده جنګونه او ايټمي وسلے استعمال لوي دَ خدائے او دَ اخلاقو نه انکار دے سود او شراب دَ دوي دَ ژوند يو غټه برخه ده په ديموکراټ او اخبارونو دروغ خبرے خور ول دَ کامياب سياست نښه ګڼلے شي او تعجب دا دے چه دا ګناهونه شي ګڼلے، لکه انګلستان او کنيډا چه دَ لاسونو په پر قارکښ دَ لواطت دَ جواز قانون پاس کړو،

دَ شپيلئ پوکل

رومبے پوکل دَ جمعے په ورځ به دَ اسرافيل فرښتے په ذريعه شپيلئ پوک وهلے شي په دے کښے به دَ جلالي تجلو دومره زيات طاقت وي چه دَ هغې خدائي اثر نه به دا ټول عالم ډيرے وريه شي دا پوکل به په حقيقت کښ دَ الله دَ "مُمِيتُ" دَ صفت مظهر وي چه هغې نه به په هر څيز (بدني او کوني) باندے موت او فنا طاري شي، دَ قرآن بيان دے وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَا شَاءَ اللهُ (سورۂ زمر آيۃ ۶۸) شپيلئ به اپوکلے شي نو دَ آسمان او زمکے کائنات به هلاک شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیوا دَ هغو چه الله ئے هلاکول نه غواړی :

دَ هلاکت نه داخیزونه مستثنیٰ دی (۱) دوزخ کارکونکی فرښتے (۲) جنت او دَ هغې حورے غِلمان ځکه چه دَ دوی، پیدائش دَ بقاء دپاره دے فنا دپاره نه دے، (۳) خلور مقرّبے فرِښتے (۴) او مُدَبِّرات الامر کومونه چه کارا غستل وی، دَ شهیدانو روحونه چه هغوی سره دَ همیشه ژوند وعده ده، (بدورالسّافرة فی امور الاٰخرة) کښې — دا مستثنیات دَ حدیثو نه ثابت کړیدی، هم په دے کتاب کښې دَ بیهقی په روایت دَ مُقاتِل منقول دی چه دَ شپیلئ دداټوے فراخی دَ آسمانونو او دزمکو دَ فراخئ برابر ده ؛؛

دویم پُوکل

قرآن شریف کښې دی (ثُمَّ نُفِخَ فِیۡهِ اُخۡرٰی فَاِذَا هُمۡ قِیَامٌ یَّنۡظُرُوۡنَ ۝ (سورة الزمر آیة ۶۸) ؛

دوباره شپیلئ پُوک وهلو سره به مړه انسانان او حیوانات ټول ژوندی شی هم دا دَ ابن عباس رضی الله نه په بُدور السافرة کښې منقول دی، طبرانی مِقدام رض نه په حَسَن سند نقل کړیدی چه دَ بچی د تربوړ په ټول را ژوندی شی، کوم حمل چه دَ وخت نه وړاندے غورځیدلے وی کچرے دَ هغه اندامونه پوره وی او ساه پکښې راغلی وی، نو ژوندے کولے به شی که داسے نه وی نو نه به شی ژوندے کولے، دَ ټولو به عمر دَ دیرش کاله وی،

دا پُوکل به دَ الله دَ « مُحیی » صفت مَظهر وی، دَ قرآن کَذِکر شوی، دے آیت ترجمه دا ده چه (دویم باره به شپیلئ پوک وَهلے شی نو ټول مړی به ولاړ وی او گوری به) په دواړو پوک وَهلو کښې به دَ څلویښتو وقفه وی، (بخاری) په دے څلویښتو کالو کښې به څلوینت ورځے دغه نه دَ چکه سپینو اوبو باران کیږی چه دَ مړو په خاورین قالب به ورین

او دا به په انسانی شکلونو کښې بدلیږی، په بدور السّافرة کښې دَ ابوالشیخ دَ روایت مطابق په شپیلئ کښې دَ ټولو روحونو به شمیر سُری دی هغې کښې به د غه روحونه وی په پوک وهلو به ټول خپلو خپلو قالبونو ته راوالوزی او پکښې به داخل شی، دَ بدن دَ ذرّو جمع کولو عمل به دَ زلزلے په ذریعه وی، لکه قرآن وائی (اِنَّ زَلۡزَلَةَ السَّاعَةِ شَیۡءٌ عَظِیۡمٌ ۝ (سورة الحج آیة ۱) هرکله چه ذرّو نه دَ کالبوت شکل جوړ شی نو عرش نه به هغه سپین آب حیات څلویښتو ورځو پورے پرے ورکیږی،

په دے به دغه خاورین قالب (کالبوت په غوښین قالب (کالبوت کښې) بدل شی، او بیا به دا هیڅ چرے نه بدلیږی او نه فنا کیږی، دَ انسان تر دے وجود (ماء الفناء) او دَ ځکے دَ اوبو نه وو، او دا وجود به دَ (ماءُ الحیات) او دعرش دَ اوبو نه وی،،

او ابوهریره رضی الله دَ حضور علیه السلام نه نقل کړیدے چه دے ته (ماء الحیات) حضور علیه السلام فرمائیلی دی، په دویم پوکی به دغه تیار وقالبونو (کالبوتونو) کښې روحونه منتقل شی او روحونه به راپاسی

دَ پُوکلو دَ حِکمت بیان

دَ دُنیا نِظام په مادی اسبابو روان دے، نو په دنیا کښې پیدا کیدل هم په وار وار دی، او مرگ هم، نه ټول خلق یو ځائے پیدا کیږی او نه ټول خلق یو ځائے مری، بلکه پیدا وښت او مرکیدل په وار وار او روروری، لیکن دَ آخرت جهان دَ معنویاتو او دَ جلال او دَ قُدرت جهان دے دَ دے ته عالَم دَ فجیات (په یو ځل فوراً) هم وئیلے شی، نو دَ دُنیا ټول الهی او انسانی آبادی به په یو ځل ختم کړیشی او په دویم ځل پوک وهلو باندے به په یو ځل سمدستی ټول مړی را ژوندی شی، لکه چه فوځ په

په یو شپیلیٔ جمع کیږی او په یو خوریږی، د انسان په رومبی ژوند
رډ نیاکښ دمور په خیټه د بنیادموړ قالبونو کالبوتونو) برابر کولو
کار مُدَبِّرَاتِ الْاَمْر، فرښتو نه وا ښستو او دغه رنګ روح قبض
کول او مړه کول ئے هم دغه فرښتو په ذریعه کېږی،
وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوْٓا اَيْدِيْهِمْ، فرښتے د روح قبض کولو د پاره لاس
قُلْ يَتَوَفّٰكُمْ مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِىْ، خوری) ته اُووایه چه ستاسو روح
وُكِّلَ بِكُمْ (سورة السجدة آية ۱۱) هغه فرښتے قبض کوی کوم چه تاسو
مقرر دی)
دے آیتونو په مُوجب د فرښتو په ذریعه په دُنیاکښ الله تعالیٰ انتظام
د ژوندا او مرګ اُچلولو، دے نه د الله تعالیٰ احتیاج او کمزوری نه بلکه
خپله بادشاهی ښکاره کول دو، دوا په تُوک وهل به حضرت اسرافیل
علیه السلام کوی حکم چه د اُسْجُدُوْا لِاٰدَمَ، د تقاضا مُطابق د مَلکی
قوتونو خادمانه حیثیت پوره ښکاره شی، تر دے پورے چه جنت او دوزخ
پورے ټول انتظام او خِدمت د انسانانو به فرښتے کوی، د جهنم انتظام به
فرښتے چلوی او جنت کښ د د سلام اچولو فرض به هم د فرښتو په سپاره
وی قرآن کښ ذکر دی، په رومبی ټوک وهلو به الله تعالیٰ تجلی د امانت
په کائناتو ور غورزوی او په دویم ټوک د وهلو سره به د اِحیا تجلی مړو
ور غورزولے شی، د ورا تولو په ټوک وهلو کښ به هم نظم او باقاعدګی دی
شروع به د علویاتو د آسمانونو نه کیږی، لکه اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ
(الانشقاق آية ۱) وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بناۓ چه آسمان به مات که
شی کوم چه د دُنیا چت دے دغه رنګ، اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝ وَاِذَا
النُّجُوْمُ انْكَدَرَتْ (التکویر آیة ۱-۲) په مطابق د کائناتو روښنا نه
ټول قسم ستوری به بیکاره او ختم کړیشی، وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ (سورة

الانفطار آية ۳) او اِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ (سورة التکویر آية ۶) په
مطابق ټولے خوږے او ترخے اُوبه به یو ځائے کړیشی او په ګرمئ سره
به ختم کړیشی د دغے ګرمئ نه به په اُوبو او اُلګی بیا به غرونه په ګرد
او غبار کښ بدل کړیشی زمکه به خوړه کړیشی، لکه قرآن فرمائی، وَاِذَا
الْجِبَالُ نُسِفَتْ) (وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ۝ فَكَانَتْ هَبَآءً مُّنْبَثًّا ۝ (سورة
الواقعه آية ۵-۶) غرونه به والوزولے شی، او ذره ذره به کړیشی او تر به
خوړ و ور ګرد و غبار جوړ شی، بیا به دویم ټوک وهلو نه د تعمیر انتظام
کیږی او مړی ټول به را ژوندی شی او د الله په مخکښ به په قطارونو کښ
اُدریږی،

د محشر زمکه

د محشر زمکه به د دُنیا د زمکے نه بدله وی،
يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ) په دغه ورځ به د دُنیا د زمکے
نه بله بدله کړے شی دویم دا چه صفات به ئے بدل شی او دریم دا چه یو وار به ئے
صِفات بدل شی او بل وار به ئے ذات بدل شی، غوره قول دا دے چه
صِرف صفات به ئے بدل شی، د بخاری او مسلم شریف کښ د سهل بن سعدؓ
نه مرفوع حدیث را غلے دے، يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى اَرْضٍ بَيْضَآءَ
عَفْرَآءَ كَقُرْصَةِ النَّقِيِّ لَيْسَ فِيْهَا عَلَمٌ لِاَحَدٍ، او په صحیحینو کښ د ابُوسعید
خُدری رضی الله نه مرفوع حدیث را غلے دے،
تَكُوْنُ الْاَرْضُ خُبْزَةً وَّاحِدَةً) معنیٰ ئے دا ده چه خلق به په دا سے زمکه
را پاسولے شی، چه سپینه غنم رنګے به وی لکه د میدے د ډوډئ پشان
چه په دے به هیڅ قسم نښه نه وی، د ابوسعید رضی د حدیث ترجمه دا ده
چه دا زمکه به د یو ډوډئ په شان وی، بعضو روایتونو کښ چه د چاندئ
ذکر دے، نو د هغے مطلب صرف سپینوالے د چاندئ پشان دے،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیهقي کښې دا بن مسعود رضي الله عنه په صحيح سند دا الفاظ نقل دي،
"تُبَدَّلُ الْاَرْضُ اَرْضًا كَاَنَّهَا فِضَّةٌ"، يعنې دغه نيا زمکه به په داسې زمکه
بدله شي چې لکه د چاندۍ به سپينه وي، ابن جرير رح د زيد بن ثابت رض
نه مرفوعاً حديث نقل کړې دې:
"اِنَّهَا تَكُوْنُ يَوْمَئِذٍ بَيْضَاءَ مِثْلَ الْفِضَّةِ"، دا زمکه به په دغه ورځ لکه د
چاندۍ سپينه وي، دا نه معلوميږي چې غوره قول د صفاتو بدليدو دې.

د مؤمن خوراک څښاک

په ميدان حشر کښې به زمکه د کيک پشان وي او مؤمنان به دې نه
خوراک کوي، بدور السافره ص ۲۲ کښې منقول دي، چې مؤمنان به د
خپلو قدمونو له طرفه د دغه زمکې نه خوراک کوي، او د کوثر هغه اوبه به
څښکوي چې د پيو نه سپينې، وارګه نه يخې او د شاتو نه خوږې وي"
حافظ ابن حجر رح فرمائي، دا دې دپاره چې مؤمن ته د حشر په اوږده
موده کښې د لوږې، تندې څه تکليف نه وي، بدور السافره ص ۱۱ کښې د
طبراني معجم اوسط نه مرفوعاً حديث منقول دې، چې د عرش د لاندې
به د الله له طرفه يو دسترخوان خور شي، چې په دې نعمتونه او د خوراک
څښاک داسې څيزونه او ميوې وي، چې چا به نه وي ليدلي، نه به ئې په
خيال کښې راغلي وي خو به دغه خوانچه باندې به دوڼ تيان مسلمانان
خوراک کوي د هغوي پېژندګلي به داوي چې د هغوي د خلو نه به د مشکو
او د کستورۍ د خوشبوئي نيو کږونه خيژي؛

بيان د حوض کوثر

قرآن فرمائي، "اِنَّا اَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ"، ابن عباس رض فرمائي چې د دې نه
حوض کوثر مراد دې، په ميدان حشر کښې به د هر پيغمبر د هغه د امت
په جوړ يو حوض وي او په هغې کښې د حضور عليه السلام حوض به تر ټولو نه

لوئې وي، دا مضمون ترمذي شريف کښې د سمره رض نه د مرفوع
حديث په صورت کښې راغلې دې، د حضور عليه السلام حوض کوثر
په ميدان حشر کښې ئې د شپږو پنځوسو (۵۶) صحابه و نه نقل دې چې په
هغې کښې ځلور خلفاء کرام رض او عشره مبشره هم دي، په ظاهر به
هغه حوض ځلور ګوټيز وي، او ځلور واړه غاړې به ئې په يو اندازه وي
چې ځلور واړه به يو ازې د يو يو مياشت په مزل اوږدې وي
د هغې لوښي او ګلاسونه به د آسمان د ستورو د شمير نه هم زيات وي
خو د هغه ستورو کوم چې مونږ او عوام ئې په نظر ښکاري د اوبو رنګ به
د پيو پشان سپين، د شاتو نه زيات خوږ، او د واوړې نه به يخې وي دا
به هغه خلق څښي کوم چې د مؤمن نه علاوه د سنت نبوي تابعدار
وي، بدعتيانو نه به د يکې ورکولې شي او د دې نه به لرې کولې شي دا بدعت
لکه د خوارجو، د روافضو او معتزلو اعتقادي وي او که عملي وي، ظالمان
به هم د دې نه شړلې شي دا قول روايات د حديثو د بدور السافره ص ۹۱
نه ترمخه اخستلې شي، حوض کوثر په حقيقت کښې د سنت نبوي يا د کتاب
او سنت جسماني صورت دې چې د دې نه به يو ازې په کتاب او سنت عمل
کوونکي فائده اخستې شي ځکه چې آخرت کښې د قول اعمال به جسماني صورت
اختياروي په عملونو به د مضر شيو او نيک عملونو به د فائده مندو شيو
صورتونه اختيار وي،،

عمل نامې

په قرآن کريم کښې ذکر دې

"فَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ فَسَوْفَ" چا ته چې په ښي لاس عملنامه
"يُحَاسَبُ حِسَابًا يَّسِيْرًا وَّيَنْقَلِبُ اِلٰى": ورکړې شي نو هغه به آسان حساب
"اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ○ وَاَمَّا" ورکوي او په خوشحالئ به جنت کښې خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ فَسَوْفَ: اهل وعیال ته دا اُرسی، او چا ته يَدْعُوْا ثُبُوْرًا وَّيَصْلٰى سَعِيْرًا (سورة: چه د شاله طرفه عملنامه ور الانشقاق آية ۱۰ تا ۱۲) کړے شي نو هغه به هلاکت هلاکت چغې وهي او په دوزخ کښې به اُغورزيږي:

فَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ فَيَقُوْلُ: چا ته چه په ښي لاس عمل نامه هَآؤُمُ اقْرَءُوْا كِتٰبِيَهْ اِنِّيْ ظَنَنْتُ اَنِّيْ: ورکړے شي، نو هغه به د خوشحالئ مُلٰقٍ حِسَابِيَهْ: نه نورو ته بنائي چه اُګورئ زما عمل نامه زما په دُنيا يقين وو چه په دے ورځ به الله تعالیٰ سره زما ملاقات وي:

(سورة الحاقة آية ۱۹ او ۲۰)

وَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ فَيَقُوْلُ: او چا ته چه په چپ لاس کښې عملنامه يٰلَيْتَنِيْ لَمْ اُوْتَ كِتٰبِيَهْ (سورة : ورکړېشي نو هغه به افسوس کوي الحاقة آية ۲۵) : چه دا عملنامه خو ما ته نه وے راکړے شوے،

اِقْرَاْ كِتٰبَكَ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ: هرکس ته به د خدائے تعالیٰ حکم حَسِيْبًا (بني اسرائيل آية ۱۴) : وي چه خپله عملنامه اُلوله او ته پخپله د خپل حساب له پاره کافي يې:

بدور السافره ص ۱۰۰ تا ۱۰۹) کښې د احاديثو په بُنياد بيان کړے شوے دے چه ټولے عملنامے به د لوح محفوظ د عرش نه راؤړے شي کوم به چه په دغه ورځ ميدان محشر کښې وي او جمع به کړے شي نو الله تعالیٰ به باد خاص هوا په ذريعه هرکس ته خپله خپله عمل نامه د هغه د عمل په مُناسب لاس کښې ورکړي او که هرے عملنامے ته دغه الفاظ "اِقْرَاْ كِتٰبَكَ" به درده او دده د پلار نوم سره آواز کولے شي او حکم به ورته کولے شي دا عمل نامه به لوستي او نالوستي ټول لوستے شي، په دے وجه حديث شريف کښې دي چه د اولاد بنه نُومونه اږدئ، چه د چا نسب ثابت نه وي نو هغه به د

د مور په نوم بلے شي، دا د عقل خلاف نه ده چه نالوستي به هم خپله عملنامه لوستے شي، کوم علم چه خدائے پاک د اُستاذ په ذريعه ښودلے شي، هغه بغير اُستاذ د په الهامي طريقه هُم ښودلے شي لکه د انبياؤ عليهم السلام عُلُوم او د حيواناتو علوم لکه د جولا د خټے جالے جوړولو علم، د شاتو د مچئ د خپل کبين جوړولو علم ميږو ته د اجتماعي اُمورو علم کوم چه په علم الحيوانات کښې بيان شويدي، دے زمانه کښې ړندو ته د پړسيدلو حروفو په ذريعه تعليم ورکولے شي ما په مشرق پاکستان کښې ليدلے وي

ګواهي

۱- د انبياء عليهم السلام او د علماءِ کرام ګواهي

د جُرم ثابتولو د پاره د مضبوطو او اعتباري خلقو ګواهي ضروري وي انسانانو د ټولو نه زيات وجه د انبياء عليهم السلام په ذريعه حق خبرے او د خدائے تعالیٰ حکمونه رسيدلي دي په دا سے خلقو به پخپله پيغمبران عليهم السلام ګواهان جوړيږي او کچرے دا د پيغمبرانو وارثانو علماء کرام رسولي وي نو هم دوي به هم ګواهان جوړيږي، قرآن کريم فرمائي وَجِايْءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ او فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍۭ بِشَهِيْدٍ وَّجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ شَهِيْدًا (نساء آية ۴۱)

۲- د کِرامِ کاتبينو ګواهي:

دويم دا چه د احکام خُداوندي نه د انسانانو خلاف کول او نه کول به ځنګه بنکاره کولے شي، په دے به درے قسمه ګواهئ پيش کولے شي (۱) د کراماً کاتبين ګواهي کوم چه بيګناه فرښتے دي (يَوْمَ يَقُوْمُ الْاَشْهَادُ اي الملٰئکة) او اِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيٰنِ عَنِ الْيَمِيْنِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيْدٌ ۝ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلَّا لَدَيْهِ رَقِيْبٌ عَتِيْدٌ ۝ و

جَآءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَّشَهِيْدٌ ○ کوم وخت چې د انسان
عملونه د دوه راغستونکی فرښتې راغلی او کیڼ او چپ طرف ته
ناستې وی څه لفظ د خولې نه وتو سره سِیِش لګوونکې تیار وی او هر
ګس به داسے راځی چه یو فرښته به ئې راولی او دویم به ئې ګواه وی، دَ
دُرِّ منثور په حدیثِ مرفوع کښې دی چه دا دوه فرښتې به هم هغه
وی کوم به چه نیکی او بدی لیکله.

۳- دَ اندامُونو ګواهی

کوم اندامُونو چه عمل کړے وی دَ هغې به هغوی پخپله هم ګواهی کوی
اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ : نن ورځ به مونږ د دوی په خولو مهر
اَيْدِيْهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا : اولګو او د دوی لاسُونه به مونږ
يَكْسِبُوْنَ ○ (سورة يٰسٓ آية ۶۵) : سره خبرے کوی او د دوی پښے به
هم د هغې عمل ګواهی ورکړی کوم چه دوی به کول.
وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُوْنَ اَنْ يَّشْهَدَ : او تاسو نشئ پټ کیدے چه په تاسو
عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَآ اَبْصَارُكُمْ وَلَا : ګواهی اُکړی ستاسو غوږونه سترګے
جُلُوْدُكُمْ (حٰمٓ السجدة آية ۲۲) : او څرمنے.
وَقَالُوْا لِجُلُوْدِهِمْ لِمَ شَهِدْتُّمْ : او دوی به خپلو څرمنو ته وائی چه تاسو
عَلَيْنَا قَالُوْٓا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِیْٓ : څو مونږ خلاف ولے ګواهی اُکړه هغوی
اَنْطَقَ كُلَّ شَیْءٍ وَّهُوَ خَلَقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ : به اُوائی چه مونږ هغه خدائے ګویا
وَّاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ○ (حٰمٓ السجدة آية ۲۱) : کړو کوم چه هر شے ګویا نه کړے دے
او هغه تاسو وړومبی وار پیدا کړی یئ او هغه ته به واپس ځئ.

۴- دَ ځمکے ګواهی

قُرآن کریم فرمائی، يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا (الزلزال آية ۴) ابن
عباس رض د دے، آیت په تفسیر کښې فرمائی، ځمکه به د انسان د هغه

عمل خبر ورکوی کوم ئے چه په دے کړے وے، دا ټول څلور قسمه ګواهی
شوے، د پیغمبرانو او فرښتو علیهم السلام ګواهی اعتباری ده ځکه چه د وار ه
ګناه نه پاک دی، نورے دوه ګواهی (د اندامونو او د ځمکې) هم اعتباری
ځکه دی چه د اخلاف عادت دی دوی پخپله خبرے نشی کولے الله پاک
ئې خبرے راأُباسی نو ځکه چه دوی به پخپله هم د ابیان کوی نو
د الله تعالیٰ نه زیات اعتباری به بل څوک وی،

دا اعتراض غلط دے چه اندامونه او ځمکه ژبه نه لری نو خبرے
به څنګه اُکړی، ځکه چه لو انسان جامد شی، ریکارډ او ټیپ کښې
خبرے محفوظ کولے شی، څه وخت چه غواړی نو هغه خبرے اورې،
نو الله تعالیٰ خو په طریق اولیٰ داسے کولے شی، بلکه داچه د الله کار دے ژبے
نه خبرے اُباسی او که پښو لاسو لو نه ځکه چه ټول اندامونه د غوښې
دی اول ئے ژبے نه خبرے راو یستے اُس د نورو اندامونو نه د الله پاک
قُدرت او طاقت چه اُ منلے شی، نو داسے خبرو مسلو کښې بیا هیڅ پس پیش
نه وی، دے نه علاوه د نوی تحقیق په بنیاد جماداتو او حیواناتو کښې د مرتبو
په جوړونه شُعور هم شته او ګویائی هم لیکن د انسان نه علاوه د نورو ګویائی
دَ انسان د غوږونو نه پټه ده.

آیتونه وَقَالَتْ نَمْلَةٌ ـ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ، وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ
مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ، يُسَبِّحُ لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ، كُلٌّ
قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهٗ وَتَسْبِيْحَهٗ،

"حضور علیه السلام سره د کانړو او د اُونې خبرے په احادیثو کښې ثابتې
وی دا ټول شیُونه ښائی چه هر څه خبرے کولے شی خو فرق دا دے
چه د اخو یا انسان اوریدے شی او یا پرې پوهیږی نه، خو آخرت کښې به
د دے عادت په خلاف اوریدلے شی ځکه چه آخرت هم د ناآشنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیُونو جهان دے، هسے خو ټول هر څه الله ته معلوم دی، دګواهو او د عملنامو ضرورت هغه ته نشته خو بیا هم داسے الله د دے د پاره کوی چه بنیادم ته پخپله خپل عمل ګ یاد شی او پخپله په ځان اقرار اُکړی او ګواهان پرِ د ثبُوت د پاره پیش کړیشی، چه دالله عدل وانصاف ښه واضح شی. ځکه چه اقرار او ګواهان د مُدعی ثابتولو مضبُوط دلیلونه دی هم هغه چه ډیره اعتباری دی او جرحه پرِ ځکه نشی کیدے چه دوی غیر جانب داردی لکه پیغمبران او فرښتے علیهم السلام، دا اندامونو شهادت یو قسم اقرار دے چه ټولو نه مضبُوط ثبوت دے۔ البته د ځائے ګواهی ځکه ډیره اعتباری ده چه وړاندے بیان اُشو چه دا د الله فعل دے او په دے یو شهادت هم جرحه نشی کیدے ځکه چه بُنیادی جرحے دوه دی یو دا چه ګواهی بے اعتباره ثابته کړیشی دلته دا هم نشته ځکه چه پیغمبران فرښتے مکان او اندامُونه ټول اعتباریان دی د علماؤ تصدیق به هُم پیغمبران کوی، ځکه دګواهی هم اعتباری شوه، او دویم دا چه دګواهانو جانبداری ثابته کړیشی دلته دا هم ځکه نشته، بلکه چه انسان سره د دوی هیڅ لاندے باندے هیچرته نشی کیدے چه داسے تړون د یو بل سره اُلری بلکه اندامونو ګواهی خو ټولو نه زیاته اعتباری ځکه ده چه دا پخپل ځان اقرار دے دوی به پخپله هُم په د ګناه عذابیږی،

دَ عملُونو تول

قرآن فرمائی

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ : مُونږ به د انصاف تله د قیامت په ورځ ایږدو بیا به په چا هم ظلم فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ۚ وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ ٥ نه وی او که چیرے د عمل مقدار د اوری

د دانے برابروی هم به هغه مُومن راولو او مونږ حساب د پاره کافی یو

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ ۚ : د قیامت په ورځ د عملونو تلل حق دی)

فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ۚ : چه د چا تولونه دانه

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ (سوره ... شو، نو هغوی به د ژره القارعه آیه ۶تا۹) پوره ګذران کښ وی، او د چا تولُونه چه سپک شُو نو د هغه ټکانو نره ګنده ده۔

داسے نورو آیتونو کښ او احادیثو او د اهلِ سُنّت د علماؤ اجماع سره ثابته ده چه عملوُنه به تللے شی، البته معتزله ټول او سلفو کښ مجاهد، اعمش او ضحاک داوائی، چه تلل د عملُونو نشته، کوم ځائے چه وزن لفظ راشی نو د هغے مطلب برابره او عدل الٰهی به وی پوره مطلب دا چه الله به د عمل په برابر (زیلتے کمے به نه وی) د هغے جوګه د انصاف فیصله کوی خو دا قول ځکه غلط دے چه وزن او میزان په قرآن کښ درونده والی او سپکوالی سره موصُوف دے که انصاف مطلب وے نو دے سره درونده والے او سپکوالے به ذکر نه وو ځکه چه انصاف درونډ سپک نشی کیدے نو جمهور راے داسے صحیح ده، چه د عمل تله به جسمانی او حسّی وی، معنوی تله (انصاف) ترِ نه ده مراد- د میزان حسّی په ثبوت کښ د سلمان فارسی رض دا مرفوع حدیث دے،،

يُوضَعُ الْمِيزَانُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَوْ وُضِعَ : تله به اُدرولے شی هغه به دومره فِيهِ السَّمٰوٰتُ وَالْأَرْضُ لَوَسِعَتْهُ : فراخه وی که چیرے ټول آسمانونه او زمکه په دے کښ کیښودے شی نو ټول په به ځائے شی،

حافظ بن حجر رح داحدیث د بخاری د آخری حدیث په شرح کښ حاکم نه په روایت د سلمان رض او ابن مردویه نه په روایت د عائشے رض او بیهقی نه په روایت د انس رض او طبرانی نه په روایت د ابوهریرة نقل کړیدے

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ابن المبارک رح د سلمان رض روایت په کتاب الزهد، ابوالقاسم
لسکائی په کتاب السنة او آلوسی، په تفسیر د سورة اعراف کې نقل کړیدی

تله یوه ده که ګڼړې

د حافظ ابن حجر په رائې تله یوه ده خو کله که د جمع په صیغه ذکر شی نو هغه د اعمالو په اعتبار سره ده، څنګه چه اعمال ګڼړ دی نو جمع اعتباری شوه یا مُراد د جمع د صیغې نه تعظیم وی، مطلب ئې دا که یوه ده خو د لوئې والی په وجه د دې وړ ده چه ګڼړې ورته اُو ویلې شی لکه كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوْحِ نِ الْمُرْسَلِيْنَ، حضرت نوح علیه السلام ئې تعظیماً په ګڼړو پیغمبرانو شمیر کړو د بعضو رائې ده چه تلې په ګڼړې وی، یا د هر کس د پاره بیله بیله تله ده او یا د هر عمل د پاره بیله بیله تله ده، خو دوهم قول غوره دے:

د موزونون لهم بیان

د چا عملونه به تللے شی، او د چا به نه شی تللے، قسطلانی رح د امام غزالی رح نه نقل کړیدے چه د دې یو لو عملونه تللے نه شی، او د نورو ټولو مکلفو به تللے شی، (۱) معصومین د ګناه نه پاک خلق پیغمبران علیهم السلام خو دا په دې کې د مسلمانانو وړه او لیونی هم شامل دی، (۲) بل ټولے خلور ار په اویا کروړه (۴۹۰۰۰۰۰۰) خلق دی، (۳) دریم ټولے د کفارو تللو د پاره مقابله ضروری وی په دوه میو دوؤ کې د مقابلے بد عمل نشته او په دریم کې د مقابلے نیک عمل نشته، دا رنګ په آیت فَلَا نُقِيْمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا کې دا ښکاره ده چه د کفارو عملونه به نه شی تللے لیکن امام بخاری رح د ټولو د پاره د عملونو تلل هم منی لکه فرمائی اِنَّ اَعْمَالَ بَنِیْ اٰدَمَ وَقَوْلَهُمْ یُوْزَنُ، چه د تولو بنیاد دوه قول او عمل به تللے شی او دا قول حافظ ابن حجر او علامه

آلوسی رحمه الله هم غوره ګڼړلے دے نو فَلَا نُقِيْمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا، کې به د تول نه مطلب قدر او مرتبه وی، یعنی د قیامت په ورځ د الله په نزد د کفارو د عملونو هیڅ قدر او عزت به نه وی بله خبره دا چه امام قرطبی د تول د پاره اعمال متضاد ضروری نه ګڼړی د کفارو د نیکئ چا بړئ به تش وی او د کفر به ترخا بخا چا بړے درونده وی، یا بچړے د کفارو صدقے او خیراتونه د عذاب د کیفیت په کم والی کې مؤثرا ګڼړے شی نو په کیفیت کې کچرے هغه په پل چا بړی کې پراته هم وی نو د کفر او ګناهونو په مقابله کې د دې برکموالی په وجه د کفر چا بړے درونده پاتے شی،

دویم قول د سبکی رح په شرح عقائد کې امام ماتریدی نه منقول دے چه د کفارو د پاره به د تمیز او فرق معلومولو تله وی په هغې به دا معلومولے شی چه د کوم کفارو ګناهونه او کفر زیات دی نو د هغوی به عذاب هم سخت وی او د هغوی په نسبت په کفر او ګناه کې کم تفاوت به د هغوی نه لږ شان کم عذاب وی اګر چه ابدی عذاب کې خو به ټول کافران شریک وی دا فرق به د کیفیت زیاتوالی او کموالی د حافظ ابن حجر رح د ابولهب او ابوطالب د قصو نه دا دلیل نیولے دے چه د کفارو بعضے نیکئ د کموالی د سپکوالی د عذاب باعث جوړیدے شی، د سورة مؤمنون د آخر آیت نه د کفارو د عملونو تلل ثابتیږی،
وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰٓئِكَ، چه د چا تول سپک وی دا هغه
الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فِيْ جَهَنَّمَ، خلق وی کوم چه خپل ځانونه
خٰلِدُوْنَ ۝ تَلْفَحُ وُجُوْهَهُمُ النَّارُ، په نقصان کې غورزلی وو، جهنم
وَهُمْ فِيْهَا كٰلِحُوْنَ ۝ اَلَمْ تَكُنْ، کې به همیشه وی د دوزخ اور به

(c) ketabton.com: The Digital Library

اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا ؛ دهغوی مخونه سوزوی او خولے به
تُكَذِّبُوْنَ ○ (آیة ۱۰۵ تا ۱۰۳) ؛ بیکن ورانے وی، دوی ته به اُویلے
شی چه آیا تاسو ته خما آیتونه نه وو آورولے شوی چه هغه تاسو دروغ گڼل
آخری نقره (فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُوْنَ، به کفر ثابت شو او د (ومبی نقره
وَ اَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ، نه د عملونو تول ثابت شو،

دَ موزُون بیان

په میزان کښې به څه تللے شی؛ په دے کښې دُ دے قوله دی اول دَ ابن عباس رضی الله عنهما قول دے
چه اَعراض او اَجسامو ته به جسم جوړ کړیښی او تللے به شی او دا سے
الفاظ (يُقَلِّبُ اللهُ الْاَعْرَاضَ اَجْسَامًا)، قسطلانی رح نقل کړیدی، او
بدور السافره، ص ۲۳ اکښې د بیهقی د شعب الایمان دا الفاظ نقل دی
يُؤْتٰى بِالْحَسَنٰتِ بِاَحْسَنِ صُوْرَةٍ وَيُؤْتٰى بِالسَّيِّاٰتِ بِاَقْبَحِ صُوْرَةٍ،
یعنی نیکی به په ښه شکل او بدئی به په خراب شکل کښې راؤړے شی،
طیبي د مشکوٰة شریف په شرح کښې دے قول ته ترجیح ورکړے ده ؛،
دویم قول دا دے چه عمل نامے به د عملونو د نوعیت په اعتبار تللے شی
د دے دلیل حدیث (البطاقة) دے او دا امام ترمذی رح د عبدالله
بن عمرو بن العاص نه نقل کړیدے او ښه (حسن) ئے ورته ویلی دی
او ابن حبان هم په خپل صحیح کښې دا حدیث راؤړے دے چه الفاظ ئے دا دی
يُؤْتٰى بِتِسْعٍ وَتِسْعِيْنَ سِجِلًّا فَتُوْضَعُ ؛ یعنی یو کم سل عمل کتابونه به
فِيْ كِفَّةٍ وَيُؤْتٰى بِالْبِطَاقَةِ فَتُوْضَعُ ؛ یو چا بری کښې کیښودلے شی، او یو
فِي الْاُخْرٰى فَطَاشَتِ السِّجِلَّاتُ وَ ؛ ورکوټے پرچه د کاغذ به بل چابری
ثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ ؛ کښے کیښودلے شی، نو دغه یو کم سل کتابونه به
سپک وی او هغه ورکوټے پرچه به دروند شی،
د دے ته امام الحرمین ترجیح ورکړیده او ویلی دی چه دروند والے به د

(جر په انداز وی، قرطبی رح هم دا غوره گڼرلے ده او دا بن عمر رضی الله عنه قول دے
دریم قول دا دے، چه هم عملونه به تللے شی چه په هغې کښې ترمذی او
ابوداؤد هغه مرفوع حدیثونه دلیل دی او ابن حبان دے ته تصحیح
کړیده د حدیث الفاظ دا دی ؛
مَا يُوْضَعُ فِي الْمِيْزَانِ اَحْسَنُ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ (په میزان کښې به د ښه
خوئے نه زیات خائسته عمل بل نشی تللے) دے له حافظ بن حجر
ترجیح ورکړے ده، د عملونو تلل به څوا د عقل نه لوے خبره گڼرلے
شوه لیکن اُس خو په تهرما میټر (د بدن یا د موسم درجهٔ حرارت
معلومیدے شی، حالانکه دا عرض دے، څمونږ په نزد دے دے
دا ړوا قوالو کښې اختلاف نشته، کیدیشی چه په دے واړو طریقو
(عمل د جسم په شکل، عمل د عملنامے په شکل او عمل پخپله) دے
د یاره تللے شی، چه په آخری فیصله کولو کښې هیڅ قسم د شک شبهې
ظاهری صورت پنکاره نشی،
امام ذهبي رح د علم په فضیلت کښې د عمران بن حصین نه د رسول الله
صلی الله علیه وسلم حدیث نقل کړیدے چه د علماؤ سیاهی او د شهیدانو
وینه به تللے شی خو د علماؤ سیاهی به دروندی وی (بدور السافره ص ۱۴۱)

تلُونکے

تلُونکے د عملونو به څوک وی، د مختلفو روایاتو په بنیاد دے کښې دوه قوله دی
(۱) الله جل مجدهٗ به تلُونکے وی، دا د امام غزالی قول دے (الدرة الفاخرة
فی کشف علوم الآخرة) او دلیل ئے د قرآن دا آیت بیولے شی، وَ
نَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ ؛ یعنی مونږ به انصاف والا تلونکی (تلُونکے) ... الله تعالیٰ نسبت
کړے دے،
(۲) دویم قول دا دے چه تلُونکے به مَلَکُ الموت وی او دویم دا انس بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالک نه دی روایت کړې دې (۳) دریم قول دا دې چه تلو
به آدم علیه السلام وي په معجم صغیر کښې طبراني دابو هریرة
په دې الفاظو نقل کړیدې ،

یَا اٰدَمُ قَدْ جَعَلْتُكَ حَكَمًا بَيْنِيْ : اے ادم علیه السلام ما ته حَکما او د
وَبَيْنَ ذُرِّيَّتِكَ قُمْ عِنْدَ الْمِيْزَانِ : اولاد په مینځ کښې منصف مقرر کړ
څه میزان سره اُودریږه

(۴) څلورم قول دا دې چه تلونکه به جبرائیل علیه السلام وي دا روایت
ابوالقاسم الالسکائي د حذیفه په روایت نقل کړیدې ،

خو په نزد دې څلورو وارو قولو کښې څه اختلاف نشته دا ټول صحیح
الله نه ئې تلونکے په دې وجه اُونیلو چه ټول به د هغه په حکم کیږ
او عام طور حکم کوونکی ته هم د هغه کار کوونکے وئیلے شی ، په دُنیا کښې
پولیس چه چالان اُکړی د هغه بیان اخستل په عدالت کښې ضروری وي د
رنګ عزرائیل علیه السلام د مړو چالان کړیدې د الله تعالیٰ په عدا
کښې به د ده بیان او موجودګی ضروری وي :-

دُنیاوی عدالتونو کښې د قانوني مشیر ضرورت وي دغه رنګ د الله
عدالت کښې د جبرئیل علیه السلام پیشی د دې دپاره ضروری ده چه
قانون (قرآن) د الله له جانبه راوړے دے او د قانون شکنئ په
مقدمه کښې د ده پیشی ضروری ده :-

د اولاد د آدم علیه السلام مقدمه پیش ده لو د سرپرست په حیثیت
حاضری ضروری ده ،

دَ عملونو تللو حکمت

الله عالم الغیب دَ عملونو دَ ذرّے ذرّے نه خبر دے ، نو د الله
عملونو تللو کښې هیڅ غرض نشته خو عملونه تلل دَ عدالتي کاروائي

تکمیل لَو ذریعه ده . (۱) عمل کوونکے دَ عملنامے په ذریعه دَ خپلو
عملونو نه خبر شی که هیرکړی ئے وی نو را یاد به شی ورته رنګه په
پاکړی ئے کتو چه تیر شوی څیزونه را یادیږی) او نفسیاتی طور به اُمنی
چه دا ټول درست دی په ژبه اقرار اُکړی ، او که اُئې نه کړی ، لکه ،،
اِقْرَاْ كِتٰبَكَ ؕ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيْبًا ، چه دے
حکمت ته اشاره شویده "

(۲) دعملونو تللو سره نسبت معلومیږی چه نیک عمل یو پوټه
او د الله له طرفه دَ هغه بَدَل دغو نه هم لوئے ، انسان ته په دے تللو د
الله د فضل لوئے والے ښکاره کول دی ، او د بد عَمَل په سزا کښې دَ
الله پاک انصاف ښکاره کول دی :-

(۳) دَ انبیاء علیهم السلام ، د عُلماؤ ، دَ فرشتو ، دانداموئو ، او کتاب
دَ ګواهو تیرولو نه مطلب دا ظاهرَ ول دی چه دا ټول کار او عدالتی
کارروائی په حقیقت او انصاف بنا ده :-

(۴) ددے ټولے کاروائی مقصد دا ښکاره کول دی ، چه انسانی
اعمال دومره اهم دی چه دا ټول انتظامات دَ هغه دپاره هم په دے
وجه کیږی چه دَ کائناتو دَ تخلیق مقصد انسانی اعمال وو ،

دغورِ یزاو ناغوریزِ پیژندل

دَ نیکئ او بدئ دَ چابرو ذرنید وا و سپکید و پیژندلو کښې دوه
قوله دی (۱) ددنیا دَ قاعدے پشان دآخرت هم دا قاعده ده چه
دَ دُوند چابرے به ښکته او سپک به پورته ځی دا دَ جمهورو علماؤ
قول دے ،

(۲) دویم دَ دے په عکس دے مطلب دا چه کوم چابرے پورته ځی
هغه به دَ دُوند او کوم چه ښکته ځی هغه به سپک وی ، خکه چه څیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

اومرکز دَ میلان به آخرت کښې بدلیږی دَ نیکو مرکز به پورته وی کوم ځائے چه جنت دے او دَ بدو مرکز به ښکته وی کوم ځائے چه دوزخ دے دغه قول دَ بدرالدین زرکشی دے (البرهان فی علوم القرآن) او شاه عبدالعزیزؒ غوره کړیدے (فتح العزیز)

(۳) دریم قول دادے، چه دَ نیکو دَ چابرې نه به یو تُوره انی ستن دا اوزی داد نیکو دَ دَرُوندوالی نښه ده او دَ بدو دَ چابرې نه به تُوره دَ تیرو ستن دا اوزی نو داد بدو دَ دَرُوندوالی نښه ده، دا قول علامه آلوسیؒ دَ سُورة قارعه په تفسیر کښې نقل کړیدے۔

دَ تول مقام

حکیم ترمذی په نوادر الاصول کښې او ابوالقاسم اللالکائی په کتاب السنة کښې نقل کړیدی چه میزان به دَ الله په وړاندے اُودروے شی، دَ نیکئی چابړے به دَ عرش په ښی اړخ او پورے به ترِ جنت وی، او د بدئ چابړے به دَ عرش چپ اړخ ته وی او پورے به ترِ دوزخ وی،

دَ پُل صراط تیریدل او نُور

په قرآن کښې دی

وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ : په تاسو کښې به داسے هیڅوک نه وی چه دَ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ۝ ثُمَّ نُنَجِّي : پُل صراط په ذریعه به جهنم کښې نه وی الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا : دا دَ الله پرے کړے فیصله ده بیا جِثِيًّا ۝ دَ سورهٔ مریم آیة ۷۱، ۷۲ : به دَ الله نه ویریدونکی خلق مؤمنین خلاص او ظالمان به ورته په گونډو ورُغورزولو او پکښې به ئے پریږدو:

په دے آیت کښې ذکر دی چه ټول خلق به جهنم کښې وارد یږی، مسند احمد حاکم رح دَ سند دَ تصحیح او بیهقی ابو سمیّه نه په اسناد د جابر رض مرفوعًا نقل کړیدے چه دَ (وَارِدُ) معنی داخلیدل دی او دا رنګ

مستدرک حاکم کښې ابن مسعود رض او ابن عباس رض نه هم منقول دی چه دَ هغے مطلب دَ ټولو جهنم ته داخلیدل دی امام قرطبی رح دا قول غوره کړیدے، دویم قول دادے، چه وارد یدلو نه مطلب دَ پُل صراط په ذریعه جهنم نه تیریدل دی، داخلیدل نه دی، دا قول امام نووی غوره کړیدے، دا قول په مسند احمد او ترمذی کښې دَ ابن مسعود رض نه مرفوعًا نقل دے، په کوم کښې چه دا هم ذکر دی چه څوک به دَ بریښنا په شان تیریږی، او څوک به دَ هوا په شان څوک به دَ تیز آس په شان څوک به دَ ماره غانو په شان څوک به دَ سورلئی په شان او څوک به دَ جهنم په اور زخمی شی او تیر به شی او څوک په کښې اُغورزیږی؛

دریم قول دَ وارد یدلو نه مطلب نزدے کیدل او دَ دوزخ لیدل دی چه حساب به دوزخ سره نزدے وی، بیا به کافران په دے کښې اُغورزولے شی او مسلمانان به جنت ته اُدرسولے شی، لکه څنګه چه دَ حضرت موسیٰ علیه السلام په قصه کښې، وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ، راغلے دے دَ دے مطلب په اوبو کښې ننوتل نه دی بلکه هغے ته نزدے کیدل او څوا ته ورتلل دی، بحرے رُومبی قول ته اګور دے، نو دَ هر چا جهنم ته ننوتل به دَ عذاب دَ پاره نه وی بلکه په نیکانو خلقو به دَ جهنم اور اثر نه کوی او لکه دَ ابراهیم علیه السلام په هغوی به دَ غه اور یخ او سلامت جوړ شی لکه طبرانی او بیهقی کښې چه خالد بن معدان نه منقول دے چه مؤمنانو ته به پته هم نه لګی، نو اُ به وائی چه مونږ خو دَ وعدے دَ الله مطابق جهنم ته وارد نه شو نو دَ الله له طرفه به جواب ورکړے شی، مَرَرْتُمْ عَلَيْهَا وَهِيَ خَامِدَةٌ، تاسو په هغے تیر شوئ لیکن هغه مړه وه، طبرانی رح او ابن عدی دَ یعلی بن منبه رض نه مرفوعًا روایت کړیدے چه دوزخ به مؤمن ته اوائی

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیر شه ستا نُور زما اور مړ کړو (جُزْ یَا مُؤْمِنُ اَطْفَأَ نُوْرُكَ لَهَبِيْ
بدور السافره، ص۵۲ و ص۱۵۳ دَ پُلِ صراط په خطرناک وخت کښې به
تیاره وي، دَ لاس ګوتې به نه ښکاري، دَ اعمالو په مناسب به په مؤمنانو ایماني
نُور تقسیمیږي بعضو سره به دَ غر هومره رڼا وي. بعضو سره به دَ کجورے
دَ ونې په سمون او تو لو نه کم دَ نیک عمل خاوندانو سره دَ ګوتے په
سمون رڼا وي (ابن جریر عن ابن مسعودؓ) دا رڼا چه اُوویني نو
منافقان به مومنانو نه خواست اُوکړي،
اُنْظُرُوْنَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُوْرِكُمْ قِيْلَ ؛ بیرشان څه رڼا شي چه موږ هم ستاسو
ارْجِعُوْا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوْا نُوْرًا ط ؛ په رڼا کښې تیر شو نو هغوی به جواب
ورکړي چه دُنیا ته لاړ شئ او هغه ځای نه رڼا راوُړئ
ځکه چه رڼا دَ عمل نه حاصلیږي او دار العمل دُنیا ده آخرت نه دے
آخرت دار الجزاء دے (بدور السافره مع تشریح ص۱۳۵ و ۱۴۲)

دَ صِراط حقیقت

دَ پُلِ صراط دَ غونډه دَ ریلوے سټیشن دَ پُل پشان معلومیږي، ابن عساکر
دَ فضیل بن عیاض رح نه نقل کړیدے چه دَ جهنم دَ پاسه دَ پُلِ صراط اوږدوالے
دَ پنځلس زره (۱۵۰۰۰) کالو مزل په اندازه دے ددے په درے وُ برخو کښې
یوه برخه پورته ختل دي، بله دریمه برخه راکوزیدل دي او مینځنۍ دریمه برخه
هوار تیږ تلل دي، د بدور ص۱۳۱ بیهقي کښې د انس رض نه مرفوعاً منقول
دي چه اَدَقُّ مِنَ الشَّعْرِ وَاَحَدُّ مِنَ السَّيْفِ،
او دغه رنګ په مسلم کښې د ابو سعید خدري رض او ابن جریر کښې دا بن
مسعود رض نه او مستدرک حاکم کښې دي چه دَ بعضو دَ یاره به دَ ویښته نه
نرے او تُورے نه تیره او دَ بعضو دَ یاره به دَ میدان پشان فراخه وي

* * *

پُلِ صِراط او دَ نُور حِکمت

پُلِ صراط باندے تلل به دَ (موقف) میدانِ حشر نه شروع کیږي او
دا پُل دَ دوزخ دَ پاسه دے، ځکه چه تیر شي نو دَ جنت حد به شروع
کیږي، او بیا به جنت ته داخلیدل وي، لکه څنګه چه بدور السافره
کښې دَ روایاتو نه ثابت دي، دیو قول مطابق که ټول خلق به په جهنم دَ پاسه
تیریږي نو اهلِ تقوی ته به هیڅ تکلیف نه وي خو کفارو او فجارو ته به
تکلیف وي، او کچرے دَ بل قول مطابق جهنم ته داخلیدل هر کس دَ یاره
ضروري ګڼلو اُوس لږ وړاندے مُونږ بیان کړیدے چه متقیانو ته به
تکلیف او نه هم ځکه نو چه دَ جهنم اور به هغوی ته یخ او سلام وي
او بجیله قرآن کریم کښې هم ذکر دے،
ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا وَّنَذَرُ الظّٰلِمِيْنَ ؛ بیا به مونږ تقوی دارو ته دَ پُل
فِيْهَا جِثِيًّا ○ سورة مریم آیة ۷۲ ؛ صراط او دَ دوزخ اور نه خلاصے
ورکړو، او کفار او فجار به ورته په ګونډو دوداُغوزدو، پُلِ صراط به دَ ویښته
نه نرے او دَ تُورے نه تیره صرف کُفارو او فجارو دَ یاره وي دَ هر چا دَ یاره
به داسے نه وي، لکه اُوس لږ وړاندے مُونږ دا مضمون بیان کړیدے، هان
کچرے دَ ټولو هم دغه یو لار دَ پُلِ صراط وي، نو بیا هم دَ مؤمن څه خطره
نشته، لکه چه امام بدرالدین زرکشي په (البرهان في علوم القرآن)
کښې ذکر کړیدي، چه عالمِ آخرت کښې به چیز او مرکز بدلیږي دَ دُنیا
دَ دستور مطابق به نه وي بلکه دَ شاه ولي الله رحمه الله دَ قول مطابق
احکام دَ روح به په احکام دَ بدن غالب وي دَ کُفارو مرکز میلان به ښکته
یعني جهنم اړخ ته وي، او دَ نیکوکارو او تقوی دارو مرکز میلان به پورته
یعني جنت اړخ ته وي لهذا کُفار به دَ ټول پُل زور پریوتو په وجه نه شي
اړنګ دوزخ ته به شي او دوزخ ورګډ به شي او دَ تقوی دارو میلان

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوزور به پوره نه وی دپُل هیڅ بوجږ اوزور به پرِ نه پربوزی، او هیڅ تکلیف به ورته نه وی، دَدے مثال داسے دے چه څوک دنُورے په تېرو پېښو کیږدی نو تکلیف وی، بلکه زخمی کیږی، لیکن که پښه اُوچته کړی اوبیا دَنُورے په تېرو دپوره نه پرِے پښه کیږدی، نو هیڅ تکلیف به ورته نه وی ځکه چه دَقدم میلان پوره نه آرخ ته نه دے، بلکه کُوز آرخ ته دے دَ حیز او مرکز بدلیدو وجه داده چه کفار و په دُنیا کښ جهنمی عملونه کړی دی چه دَ هغه میلان او ماتے مرکز جهنم ته او جنتیان به دَ جنتی عمل په وجه خپل مَیلان اوماتے جنت ته لوی بالی جهنم دَکفر او گناه مثالی صُورت دے، او جنت دَ ایمان او عبادت مثالی صورت دے، دَگناهونو مزاج گرم دَاور او تېرے دے، او دَ ایمان او نیکئ مِزاج یخ او دَ نُور دے کوم ته چه دَ نبی علیه السلام په دے دُعا کښ اشاره ده:-

اَللّٰهُمَّ اغۡسِلۡ خَطَايَایَ بِمَاءِ الثَّلۡجِ وَالۡبَرَدِ ، اے خدایه زما گناهونه دواورو او دَ گلئ په اُوبو اُوینزه، په صحیحینو کښ حدیث دے،

حُفَّتِ الۡجَنَّةُ بِالۡمَكَارِهِ وَحُفَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ ، رجنت تکلیفونو کښ کیږدے او دوزخ خواهشاتو کښے کیږدے،

جنت ته تلو دَپاره دپُل صراط نه تېریدو مطلب دا حقیقت ښکاره کول دی چه شریعت باندے عمل کولو دَپاره دے خلقو هر قسم تکلیفونه تېر کړی دی او جنت دَپاره ئے سړک تیار کړے وو، او دَنورانی عملونو په وجه هغوی نُورانی دارالسلام او جنت ته اُورسیده، او چا دَ شریعت په پُل او په سړک باندے تلل پرېښی وو یا خو په شریعت تلل او څه پخپل طبیعت تلل دَوحشت په سړک (شریعت) تلل لکه چه دوی ته په دُنیا کښ گران معلومیدل دغه رنگ به آخرت کښ هم دَ جنت په سړک (پل صراط) تلل دوی ته گران وی مطلب دا چه آخرت عالم مثال دے، شریعت له به الله تعالیٰ دَ قیامت

په ورځ دپُل صِراط شکل ورکړی دَ چا چه دے سره په دنیا کښے تعلق وو، خپل خواهشات ئے پرېښی وو او په شریعت ئے عمل کولو هر قسم تکلیفونه برداشت کول او قربانئ ورکول دوی ته دَ شریعت دَپاره آسانو ؤو دوی شریعت سره داسے ځان عادت کړے وو چه هم په دے کښ به ورته آرام ورته او اطمینان حاصل وو، نو هغوی به په دېرے آسانئ فراخئ او ورته کښ په دے تېر شی، او خپل مرکز میلان (جنت) ته به اُورسی کوم چه دَ نیکو او ښیگړو مرکز هم دے، او کوم خلق چه په دُنیا کښ داسے نه ؤو، شریعت سره ئے تعلق نه ساتلو په دے باندې عمل کولو ته ئے ساده به وه، خپل خواهشات به ئے په دَ غوړه کنټرول، نو هغه خلق په پل صراط هُم تنی تېریدے دا به ورته دَنُورے نه تېره شی او دَوی پښتو نه به نرے شی، لکه څنگه چه ورته دُنیا کښ ښکاریدو او دے نه دَ تېریدو په ځائے به خپل مرکز میلان (دوزخ) ته گذارشی کوم چه دَ بدو او گناهونو مرکز هم دے،

دَ نُور اسباب

اَلصَّلٰوةُ نُوۡرٌ - وَاتَّبَعُوا النُّوۡرَ الَّذِیۡۤ اُنۡزِلَ مَعَهٗ ، اَلصَّبۡرُ ضِيَآءٌ وَالظُّلۡمُ ظُلُمَاتٌ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ ؛

په پُل صراط به رنړا دَ مونځ ، قرآن ، وی او وابه د ظلم په نه کولو سره حاصلیږی (بدور السافره ص ۱۳۷)

پُل صراط باندے تېریدل دَکومو عملونو په وجه آسانیږی

(۱) کمزورے سړے کے حکومت دَ ظلم نه په خپل اثر رسوخ خلاء صول (طبرانی عن عائشة رض)

(۲) دَ دین کار دَ پاره جماتونو سره تعلق لرل او هم په دے غرض جماتونو ته بیا بیا راتلل (بزاز باسناد حسن عن ابی الدرداء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۲) په خپله رائے په دین کښې د زیاتئ نه ځان ساتل، او د سُنّت تعلیم ورکول (د دیلمی فی الاِنَابَة بد ور السافرة ص۱۰۱)

جَنَّت او دوزَخ

د اهل السنّت والجماعت په دے عقیده اتفاق دے، چه جنت او دوزخ پیدا دی، امام ابوالحسن اشعری په مقالات الاسلامیین واختلاف المصلین کښې د بِلَفظِ مَا اَجمَعَ عَلَیهِ اَصحَابُ الحَدِیثِ وَاَهلُ السُّنَّةِ مطلب دا چه اهل حدیث او اهلِ سنّت په کوم عقائدو چه متفق دی د هغې په تفصیل کښې فرمائی: وَاَنَّ الجَنَّةَ وَالنَّارَ مَخلُوقَتَانِ (جنت او دوزخ پیدا شویدی)

امام ابن قیم رح صحابه کرامو رض تابعینو تبع تابعینو رح اهل السنة والحدیث فقهاؤ او اهل تصوّف په دے عقیده اجماع نقل کړیده (رهادی الارواح) د معتزله وُدا وینا غلطه ده چه اُس جنت او دوزخ نه دی پیدا کړ قیامت په ورځ به پیدا کیږی چه ضرورت به ئې هغه وخت وی، غلطه ځکه ده چه اُس د دواړو موجود والے عبث نه دے بلکه په دے کښې فائدے دی،

د جنت او دوزخ د اُسنی موجود والی دلیلونه

(۱) ټولو انبیاؤ علیهم السلام د جنت زیرے ورکړیدے او خبرے کړے لو تاثیر هله قوی وی چه دا دواړه اُس موجود وی۔

(۲) په صحیح احادیثو کښې د مرګ په وخت او په قبر کښې د جنت دوزخ لیدل او د هغې اثرات محسوس ثابت دی چه دا د دے د اُس موجود والی دلیل دے، په صحیح احادیثو کښې داهم ذکر دی، چه د بعضې نیکا نو

لکه شهیدانو، صِدِّیقینو، انبیاءؤ او بعضې مؤمنانو روحونه پس له مرګه د جنت د نعمتونو نه فائدے اخلی او بدکاره خلق د دوزخ تکلیفونه ترڅو د قیامت نه وړاندے د نیکانو او بدانو د جنت او دوزخ سره ربط او ارتباط دا ښائی چه اُس هُم دا دواړه موجود دی او د قیامت نه وړاندے دے پیدا کیدل دا قسم فائدے لری

د جنّت او دوزخ د وجود نقلی دلائل

په قرآن کریم کښې د آدم علیه السلام په جنت کښې اُستوګنه او بیا د زمکے نه راتلل ذکر دی، دا جنّت آخرت واله، هغه دارالثواب دے، دا صحیح قول دے د امام رازی رحمه الله دا قول د ابوالقاسم بلخی معتزلی او د ابومسلم اصفهانی نقل کول چه د آدم علیه السلام د کیږدو ځائے د زمکے یو باغ وو، او پخپله د امام رازی په دے کښې خپله رائے نه ښکاره کول، یا د جُبّائی دا وینا چه دا د اُوم آسمان جنت وو، یا د بعضې صُوفیانو رح دا وینا چه د جبل یاقوت یو باغ وو، یا د یهودو نصارٰی ئو د باغ عدان یا فلسطین یا اصفهان متعین کول، ټول د عقل او نقل نه خلاف دی۔

وجوهات دا دی

د آدم علیه السلام د کیږدو ځائے آسمانی جنت وو

هر کله چه د جنت لفظ په لام د تعریف سره ذکر شی او په الفاظو کښې د زمکے د یو باغ مُراد کولو څه قرینه هم نه وی نو جنت نه به مطلب هغه دارالثواب وی بالخصوص په دے صورت کښې چه د قرآن الفاظ په دوُ قرینو دا ګواهی کوی چه د آدم علیه السلام د کیږدو ځائے آسمانی جنت وو، یو خو په سورت طٰه کښې چه کوم صفتونه د جنت بیان دی هغه هم آسمانی کیدے شی کوم چه دارالجزاء دے زمینی نشی کیدے، هغه دا دے چه الله تعالیٰ آدم علیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

السلام ته د جنت بو تلو نه پس اُفرمائیل، فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰ ○ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ○ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ○ (سورة طٰهٰ آية ۱۱۷ تا ۱۱۹) دا ټول صفتونه د دُنیا د هیڅ مقام نشي کیدے. مثلاً دا چه د جنت نه به وتو پس به تا ته تکلیف وے کښې به لوږه نه وی، به بربنډېدل به نه وی، تندَه به نه وی، او غرمه به نه لګی، دا ټول خصوصیات د برزنی جنت کیدے شی د زمینی نه، د دنیا یو باغ کښې کومه فائده چه کیدے شی هغه د دُنیا په بل باغ کښې هم کیدے شی چه د اوّل باغ نه راُوزی مګر نورے څلور فائدے د دُنیا په هیڅ یو باغ کښې نشی کیدے،

دویم په سورهٔ بقره کښې وی، قُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ○ (سورة البقرة آيه ۳۶) په دے آیت کښې د جنت نه په راکوزیدو دوه نتیجے مرتبے کړے او له دا چه ستاسو د اولاد په مینځ کښې به دُشمنی وی لکه څنګه چه وړاندے د فرښتو په ژبه هم ظاهره کړے شوے وه، أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ چه ته داسے خلق په زمکه کښې جا نشین جوړے کوے به چه فساد او خُون ریزی کوی، په دے آیت کښې، اهْبِطُوا کوزشئ بیا ئے د جمع په لفظ اُفرمائیل چه ستاسو اولاد به دیو بل دُشمنان وی، او بل دا چه ستاسو او ستاسو د اولاد د استوګنه به تر تا کلی وخته پورے په زمکه وی او دے نه به فائده حاصلول وی کچرے د آدم علیه السلام د کیدو ځائے آسمانی نه وے نو دا الفاظ به الله تعالیٰ نه وے وئیلے څکه چه دُشمنی خو د زمکے د ژوند خصوصیت دے او دا به ئے هم نه وے وئیلے چه د کوزیدو نه پس به تاسو زمکه کښې اُسیږئ ځکه چه زمکے ته د کوزیدو واد

د زمکے د یو باغ نه بل باغ ته تلو دا سے الفاظ هیڅ معنیٰ نه لری، د زمکے نه زمکے ته کوز شئ، د زمکے د یو باغ نه اُوزئ او په زمکه کښے اُسیږئ، معلومه شوه چه دا زمینی باغ نه وو بلکه آسمانی جنت وو لوړه، باطنی ذلّت دے او بربنډ والے ظاهری ذلّت دے، تنده باطنی ګرمی ده او د نمر ظاهری ګرمی، د دے په مینځ کښې جوړه نه ده، د آدم علیه السلام د کیدو ځائے دے ټولو نه پاک وو،

د آدم علیه السلام د کیدو د ځائے متعلق استدلال

د حدیث استدلال په صحیح مسلم کښې د ابو هریرة رضی الله او د حذیفه رض نه مرفوعاً حدیث دے چه د قیامت په ورځ به د آدم علیه السلام اولاد د آدم علیه السلام نه جنت پرانستو غوښتنه اُکړی د دے په جواب کښې به حضرت آدم علیه السلام اُفرمائی وَهَلْ أَخْرَجَكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ إِلَّا خَطِيئَةُ أَبِيكُمْ، چه تاسو خو جنت نه هم ستاسو د پلار د غلطی را وایستی یئ، د دے نه معلومیږی چه د قیامت جنت هم هغه دے کوم نه چه آدم علیه السلام را ویستے شوے وو، هر کله چه د جنت اُ سے وجود ثابت شو نو دوزخ هم خامخا څکه موجود دے چه د فرق هیڅوک قائل نه دے؛

قرآنی استدلال د جنت په باره کښې قرآن کریم فرمائی أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ○، او د دوزخ په باره کښې فرمائی أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ○ دوا په د ماضی صیغے دی، مطلب ئے دا دے چه جنت او دوزخ دواړه تیار دی، دریم دلیل دا دے چه فرعون سره د فرعونیانو هر کله چه غرقیدل نو قرآن فرمائی، أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا ○ دا هم دواړه د ماضی صیغے دی چه په تیره شوے زمانه کښې د فرعون او فرعونیانو غرقیدل و سره هغوی اور د جهنم ته ننوستے شو،

کیږي قیامت نه وړاندې دوزخ ته نو دوی څه ته داخل کړې شوي

د آدم علیه السلام د کېدو ځائے جنت وو په دې د شبهو ازاله

د آدم علیه السلام د کېدو ځائے جنت الخلد نه منلو شبهې دا دي،

(۱) جنت کښې داخله به د قیامت په ورځ وي، خو آدم علیه السلام د قیامت نه وړاندې جنت کښې څنګه داخل شو؛

(۲) جنت کښې به بربنډتیا او خوبونه راتلل نه وي. که دا جنت الخلد وې نو آدم علیه السلام ته دا دواړه هلته څنګه پیښ شول،

(۳) جنت په آسمان کښې دے چرته چه امر او نهي نشته او نه مکلف کیدل نشته نو آدم علیه السلام ته د منع (نهي) حکم څنګه هلته راغلو،

(۴) آسماني جنت ته داخلے نه پس هلته نه وتل نشته، نو بیا آدم علیه السلام [illegible] هلته نه ولے اُوویستے شو۔

د دې څلورواړو جواب هم یو دے، هغه دا دے چه دا څلورواړه خبرې هغه وخت د پاره دي چه د قیامت په ورځ به مؤمنان د نیک اعمالو [illegible] په نتیجه کښې داخل شي او د دې تائید د قرآني آیتونو سیاق او سباق [illegible] دے کوم کښې چه دا څلورواړه خبرې په جنت کښې د قیامت د داخلے سره تړلې [illegible]

پنځمه دا شبه چه د جنت نه د ویستلے شوي شیطان بیا جنت ته د [illegible] وسوسے اچولو د پاره څنګه لاړو،

نو اول جواب دا دے چه وسوسے اچولو د پاره جنت ته داخیدل ضروري [illegible] نه دي دا بهر نه هم کیدے شي لکه نمر چه کروړونو میله لرې [illegible] مونږ ته ګرمي او رڼا ترې رارسیدے شي، حالانکه نمر جسم کثیف دے [illegible] جسم لطیف (شیطان) خو د دې نه زیات هم لرې نه د تؤد [illegible] زیات مضبوط اثر غورځولے شي، دوئیم جواب دا چه شیطان په جنت [illegible] کښې د استوګنې نه بند وو د هغے پېښیدو او د امتحان او آزمېښت کولو [illegible]

[illegible] نه وو، دریم دا چه د شیطان بندیز قانوني وو قانوني بندیز [illegible] مجرمان د بندیز ځائے ته په پټه او غلا غلبیا تلے شي، دا ئے د پټ [illegible] ممکن نه دی لیکن الله د څه حکمت د وجې نه د ده په دغه قسم [illegible] کښې څه دخل اُ نکړو:-

[illegible] مه شبه دا ده چه آدم علیه السلام په زمکه خلیفه جوړ شوے وو نو آسمان جنت ته ولے بوتلے شو، د دې جواب دا دے، چه د الله حکمت د ده په دغه بوتلو کښې داسے وو لکه چه د عیسی علیه السلام [illegible] آسمان ته په خیژولو او بیا په زمکه راکوزولو کښې څه حکمت دے، آسماني جنت کښې د آدم علیه السلام د استوګنې او د اوښې د خوراک [illegible] په وجه د هغه راکوزولو کښې د الله تعالی حکمت۔

اُوومبے حکمت

اُوومبے حکمت دا وو چه د آدم علیه السلام په اولاد کښې دا شعور مضبوط کړې شي چه د دوی اصلي وطن [illegible] زمکه نه بلکه آسماني جنت دے او دوی زمیني ژوند کښې د دې حاصلولو [illegible] د پاره د انبیاؤ علیهم السلام د هدایاتو او د هغوی د تعلیماتو مکمل پیروي [illegible] کړي او د خپل پلار ګني وطن جنت د حاصلولو پوره کوشش اُوکړي [illegible] هم دغه وجه ده چه په قرآن کښې د آدم علیه السلام د نزول جنت [illegible] نه پس دا مضمون ذکر دے، فَاِمَّا يَاْتِيَنَّكُمْ مِّنِّىْ هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَاىَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۝ (سورة البقرة آیة ۳۸)

[illegible] یعني په زمکه د راکوزیدو نه پس هر کله د انبیاؤ علیهم السلام او د [illegible] آسماني کتابونو په ذریعه د الله له طرفه کوم سامان د هدایت چه راشي [illegible] نه؛ خوک په هغے عمل کوي نو هغوی به د جنت هغه ژوند بیا موندي کوم چه [illegible] ریږے او د غمه پاک دے۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم حکمت

لکه څنګه چه دے واقع نه معلومیږی، دویم حکمت په دے کښې دا الله د نافرمانئ دا ټی
خطرناکو نتیجو نه د اِنسانانو ویرول دی، آدم علیه السلام د اِنسانانو پلار او د خُدائے تعالیٰ محبوب او مقبول بنده وو هر کله چه هغه په دا
کار (هغه اُونه خوړل) چه ګناه هم نه وه (وَلَمْ نَجِدْ لَهٗ عَزْمًا) د
نه خارج کړے شو نو د ګناه نتیجے خو به دے نه هُم نا یلتے خرابے وی
هغه نافرمانی د الله ده کوم سره چه قصد او اراده شامله وی قر
ګواه دے چه د آدم علیه السلام دے فعل کښې اراده د نافرمانئ نه و
څکه چه جنت د شرعی احکامو ځائے نه دے چه د هغه خلاف کول ګ
اُبول نو دا حکم تشریعی نه وو بلکه تشفیقی وو، د حکم تشفیقی د امطلب
وی، چه مثلاً یو ډاکټر د څوړنه د پرهیز کولو مشوره په دے غرض
کړی، چه د دے په خلاف کولو کښې د رنځور نقصان دے هر کله چه
بد هیږی اُکړی نو دا ګناه هیڅ نقصان اُنشوا دئے حکم عدول اُ ش
نقصان د رنځور اُشو چه رنځ ئے زیات شو یا بل رنځ ترے پید ا
یا دا حکم عام وو د هٰذِهِ الشَّجَرَةَ، نه مقصد د الله تعالیٰ دغه ق
بولو اُو نو نه بند بزوو او آدم علیه السلام د یوے خاص اُونے بند
ترے مطلب واخستو دا غلطی اجتهادی وه او په اجتهادی غلط
عذاب نشته سوال پیدا کیږی چه هر کله دا ګناه نه وه، نو قرآ
فرمائی، وَعَصٰی اٰدَمُ رَبَّهٗ فَغَوٰی) جه د دے جواب دا دے چه
حقیقت کښې عصیان او غوایت نه وو بلکه په صُورت د دے وو. کع
ژبے د قواعدو په لحاظ هغه نیکئ نه هم بدی ویلے شی کوم چه د بد
هم شکله وی لکه (جَزٰٓؤُا سَیِّئَةٍ سَیِّئَةٌ مِّثْلُهَا) سورة الشوریٰ
مت او فَمَنِ اعْتَدٰی عَلَیْکُمْ فَاعْتَدُوْا عَلَیْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰی عَلَیْک

سورة البقرة آیة ۱۹۴، اُروم ٍبی آیت کښې ئے د اشکلئ په وجه د بد ئے
ویلے نه بدی اُو سَیئه حالانکه بدله اخستل جائز دی، دغه رنګ
دویم آیت کښې د زور ظُلم بدل اغستلو ته د هم شکلئ په وجه زور
او تیرے شو، حالانکه بدله اخستل څه بد کار ګناه خبره نه ده
مطور دا سے خلق وائی چه د سپیرے بدل ئے په سپیره واخستو
سپیره دواړه یو شان دی مګر اُومبئ سپیره ناجائز او دویمه
سپیره جائز صِرف شکل کښې دواړه سپیرے یو شان دی، خلاصه د تولو
خبرو دا چه دے واقعے کښې د الله دا حکمت ښودل وو چه هر کله آدم علیه
السلام دا سے یو کار اُکړو چه صِرف شکل او صُورت د ګناه وو (حقیقت
کښې ګناه نه وه) مګر په نتیجه کښې ئے د جنت نه راُ ښکلو د هغے آرام او
بے پایان نعمتونه ترے واخستے شو او د دُنیا په تکلیف وه ژوند غمونو
سرګردانو کښې ئے مُبتلا کړو او کار هُم یو وو نو هغه کسانو ته عبرت
حاصل کول وو کوم چه حقیقی ګناه کوی او یو هم نه بلکه ټول عُمر په ګناهونو
تیروی آیا هم وی نو د هغه به څه حال وی څومره خطرناکے نتیجه به ئے د
قیامت په ورځ را اُوزی، او هغه همیشه ژوند به ئے څومره خراب وی،

دریم حکمت

دریم حکمت دا دے چه جنت دار د راحت او زمکه دار د محنت دے لهذا په دے دار د محنت کښې د
د تیاره محنت کول د حقیقی راحت یعنی د جنت د حاصلولو د یو ذریعه
... په دے وجه زمکه کښې تکلیف تیر کړئ مشقت اُکړئ چه د جنت
راحت مو نصیب شی،

براحتے نرسید آنکه محنتے نه کشید

د دُنیا نظام هم دا سے جوړ دے چه څوک محنت کوی نو هغه
راحت بیا مومی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم حکمت

دَ آدم علیه السلام او دَ ابلیس دَ واقعې نه اِنسان ته دا ثبوت ورکول
چه شیطان دَ انسان دتولو نه لوئے دُشمن دے دَ هغه کار دَ الله
تابعداری نه لرے کول او په خواهش نفسانی کښې ګډ اول، مَتَول دی
انسانیت او ابلیسیت کښې به جاری عداوت وی، خو دَ انسانی کامیابی
په دے کښې پټ دے چه هغه دَ ابلیسی حربو انکو نه ځان اُساتي
او ده نه دخپل پلار مقام او خپل وطنِ اصلی په کوتو وړ شی ګونه
دَ اصلی وطن نه به لاس وینځلے وی،

پنځم حکمت

جنتي ژوندانه دَ نړۍ ته شوند، ته دَ آدم علیه السلام دا بدلو لو
حکمت دا هم وو چه دَ جنت دَ خوشحالو ډک ژوند دَ دُنیا دَ غمو
ډک ژوند سره مُقابله کړی او دا تاریخی حقیقت دِ په اولادِ آدم
السلام کښې برابر جاری وی چه غور یزن وند دَ آخرت دے حُکم
دوی دَ دُنیا په جنجالونو کښې اُمیدو سره آخرت او دَ جنت حقیقی
شان اُنه غور ذی، او دَ، وَالْاٰخِرَةُ خَیْرٌ وَّ اَبْقٰی، دا اعلیٰ آیه
والصوٗ، چه دَ آخرت او دَ جنت تول عمری او همیشه ژوند دیر
دَ اولادِ آدمؑ په هغه کوششونو کښې دَ بجلئی چپے پیدا کړی کوم
دجنتی ژوند ګټلو کښې یاره کوی،

شپږم حکمت

دادم علیه السلام قصه دَ ابلیسی عداوت ښکاره کولو دَ پاره یو آئینه
په دے کښې دَ الله تعالیٰ دا پټ حکمت ښکاره ګول دی چه انسان دَ با
دَ ابلیسی عداوت وجود له دے وجے ضروری دے چه هغه دَ دے نه
ځان محفوظ کولو دَ پاره هر وخت تیار او سیری او دَ دین دَ دے خطر

غت دُشمن دَ دُشمنۍ خیال په انسان کښې دَ دین دَ حفاظت خیال
او جذبه پیدا کوی، انسانی وجود یو ورکوټے حکومت اګنړه ده دے
ندامونه دَ رعیت پښان او رُوح ئے دَ دیو بادشاه پشان دے، قانونِ الهی
شریعت دے ورکوټی حکومت آئین او دستور دے شیطان او د
ابلیسیت لګی شی دغه اندامونه په بغاوت کولو آماده کوی، چه دغه
دستور اُنه منی کجرے دَ اِنسان رُوح دَ خپل دے حکومت په بچ کولو
او په حفاظت کښې پاتے راشی نو دشمن به پرِ خپته واچوی او دَ دے
انسانی اندرونی مملکت ټول انتظام به ګډوډ کړی (لکه ن صبا لبنان
کښې چه اسرائیلو کړلو) او کجرے دَ دشمن دَ چالونو هر وخت نګرانی
کوی، دَ حکومت دَ حفاظت خیال ساتي او دغه انتظام ئے مضبوط وی
نو ابلیسی چلونه به تول بیکاره شی، دَ دے ښکاره مثال دَ پاکستان
حکومت دے چه په خواکښې ئے دَ بهارت یو مکار دُشمن حکومت موجود دے
کجرے دا دُشمن نه وے نو حکومت او عوام دَ پاکستان دواړه به بے فکره
ناست وُو دَ خپل ملک دبچ کولو او دَ حفاظت دَ جوش ډک انتظام به ئے نه
کولو او دَ پاکستان بری، بحری او فضائی فوځ به دَ نیښت برابر وو، جنګی
وسله او جنګی قوتو نه به ئے پکار نه وَ او ستل، دَ اخو دَ غت دُشمن بهارت
صدقه ده چه پاکستان کښې دِ فاعی ساز و سامان مخ په ترقئ دے،
مطلب دا چه دَ انسانیت دَ تکمیل راز دَ ابلیس په دُشمنئ کښې پټ دے
لکه چه حضرت علی هجویری، مشهور په داتا ګنج بخش، خپل هغه مُرید
دا سے پوه کړو کوم چه دَ دُشمنانو دَ ضررونو شکایت کړے وو، دا و قعه
علامه اقبال په خپلو شعرونو کښے داسے بیا نوی. ع

راست ... عُدُو یم یارِ تست
هستئ او رونق بازارِ تست

هر که دانائے مقاماتِ خودی است
فضلِ حق داند اگر دُشمن قوی است

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشتِ انسان را عدو باشد سحاب | ممکن اتش را برانگیزد ز خاک

دَ جنت دَ ژوند حقیقت

دَ جنت حقیقت او نعمتونه دومره اُوچت دی، چه دَ انسان په خیال کښے هم نه شی راتلے :-

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ اُخْفِيَ لَهُمْ مِّنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍ ۚ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ○ سورة السجدة آیة ۱۷	ترجمه :- یعنے په خپلو سترګو کولیدو دپاره دے هیڅ یو کس دا نعمتونه نه پیژنی کوم چه ماپټ ساتلی دی دوی

دپاره دَ سترګو یخوالے دے، چه ددوی دَ عملونو بدله به وی،

په بخاری او مسلم کښ دَ ابوهریرة رض په روایت دَ حضور علیه السلام ارشاد منقول دے، چه الله پاک فرمائی چه ما په جنت کښ هغه نعمتونه تیار کړی دی چه نه خو کومو سترګو لیدلی دی او نه کومو غوږونو دَ دے تعریف آوریدلے دے، او نه کوم یو زړه دده خیال ته رسیدلے شی، دَ دُنیا نعمتونو سره دَ دغه نعمتونو هیڅ مناسبت نشته، ځکه دَ دے اصل حقیقت بغیر دَ لیدو او استعماله ممکن نه دے خو د انسان پوهولو دپاره دَ دے اجمالی پیژندګلی دَ علوم آخرت په حقله کښ ضروری وه لیکن دَ انسان پوهه دَ دُنیاوی خبرونو نه پورته نه وه ځکه ئے په دغه رنګ کښ قرآن شریف او حدیث بیان آکړو،

ابن عباس رضی الله فرمائی، چه دَ جنت نعمتونو دپاره دَ دُنیوی شیونو کوم الفاظ چه استعمال شوی دی دا صرف تدریسی او تعبیری مناسبت په وجه دی ګوندی دَ آخرت دَ نعمتونو حقیقت دَ دُنیا دَ نعمتونو نه بالکل مختلف دے، ځکه وایم چه جنت کښ به هم اُوبه وی، او په دُنیا کښے هم اُوبه شته لیکن په دواړو کښ دَ آسمان او زمکے فرق دے کجرے دَ ټولے دُنیا

دولت اُلګولے شی او په هغے یو ګلاس شربت تیار کړیشی نو دا به دَ جنت دَ اُوبو په مقابله کښ داسے وی چه په لیدو به ئے هغه چا ته سرخوږ ورځی چاچه دَ جنت اُوبه څښلی وی ځکه چه دَ جنت په اُوبو کښ موندونکی خوندونه بدنی او روحانی اثرات هغه دی کوم چه دَ دُنیا په هیڅ څښاک کښ نشته دی،

دَ آخرت دَ ژوند اجمالی نقشه

قرآنِ حکیم دَ جنت دَ ژوند په منفی انداز کښ دا نقشه راښکلے ده،

لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ○ ، هغه ژوند دَ ویرے او دغم نه بیخی پاک دے، او په مثبت انداز کښ ئے داسے بیان کړے دے،

وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَشْتَهِيْٓ اَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَدَّعُوْنَ ۭ نُزُلًا مِّنْ غَفُوْرٍ رَّحِيْمٍ ○ (سورة حمٓ السجدة آیة ۳۱ و ۳۲)	ترجمه : یعنے دَ جنت په ژوند کښ به هغه شے ملاویږی کوم چه په زړه کښ تیر شی او هغه شے به هم ملاویږی کوم چه اُغوښتے شی،

او په پلے دَ انتظام کولو ضرورت ځکه نشته چه هلته به خلق دَ الله پاک تول عُمری میلمانه وی، نو تول عمری انتظام به هم دَ الله پاک وی، په بدوړ السافره کښے مذکوره احادیثو کښ دَ دغه پاک ژوند دا تفصیل بیان دے،-

غِنَاءٌ لَا فَقْرَ صِحَّةٌ لَا مَرَضَ : یعنے دَ جنت په ژوند کښ بے نیازی شَبَابٌ لَا هَرَمَ حَيَاتٌ لَا مَوْتَ : او غنی توب دے، فقیری او محتاجی پکښ نشته، ظاهری او باطنی تندرستی به وی او رنځ پکښ نشته ځوانی شته بوډا توب نشته، ژوند شته، مرګ نشته دا هغه لنډه نقشه ده، چه دَ هغے مطابق یومبت ژوند به په دُنیا کښ ټولو ته لوئے بادشاهی نصیب شوے په دے وجه دَ الله ارشاد دے : وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۘ (سورة عنکبوت آیة ۶۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه ليوا زے دَ آخرت ژوند حقيقي دے، په حديث شريف کښے راځي چه ديوجنتي سړي طاقت به د يو سلو مضبوطو ځوانانو هومره وي هيشه دَ پاره او هيڅ کمُوت به پکښې نه راځي دَ هغه ښائست به بيمثاله وي او په هغے کښې به زبات والے راځي، لکه چه په صحيح احاديثو مبارکو کښې ثابت دي، د دے نه علاوه دا چه د ديدار الٰهي خوند به دومره وي چه بل هيڅ دَ جنت خوند به دے ته نه رسي:

دَ قيامت په نښو کښې د حضرت عيسیٰ عليه السلام آسمان نه راکوزيدل په بحث کښې شامل دي:

د حضرت عيسیٰ عليه السلام آسمان نه خيژول دا وخت دَ هغوی ژوند او په آخره زمانه کښې په زمکه راکوزيدل دَ مسلمانانو اتفاقي عقيده ده څکه چه په تيرشوو څوارلس سوو ۱۴۰۰ کالو کښې په دے کښې هيڅ يو مُسلمان عالِم اختلاف په دے نه دے کړے چه دا دَ تيولو دا سے صفا مسئله ده چه اِسلام او دَ دے انکار نشي جمع کيدے په بحر المحيط تفسير جلد ۲ ص۴۷۳ کښې دَ امام ابن عطيه رح نه دَ اجماع الفاظ منقول دي " "

حَيَاةُ الْمَسِيْحِ بِجِسْمِهٖ اِلَى الْيَوْمِ وَنُزُوْلُهٗ: تر دے وخته دَ مسيح عليه السلام مِنَ السَّمَآءِ بِجِسْمِهِ الْعُنْصُرِيِّ مِمَّا اَجْمَعَ: ژوند سره دَ جِسْم او جسم عنصري عَلَيْهِ الْاُمَّةُ وَتَوَاتَرَ بِهِ الْاَحَادِيْثُ: سره دَ آسمان نه د ده راکوزيدل دا يو عقيده ده چه په دے اُمت متفق دے او له متواترو احاديثو ثابت دے په جامع البيان تفسير کښې دَ اِنِّيْ مُتَوَفِّيْكَ " تفسير، تفسيرو چيز نه نقل شويدے وَالْاِجْمَاعُ عَلٰى اَنَّهٗ حَيٌّ فِي السَّمَآءِ يَنْزِلُ يَقْتُلُ: په دے اجماع ده چه الدَّجَّالَ وَيُؤَيِّدُ الدِّيْنَ: حضرت عيسیٰ عليه السلام په آسمان کښې ژوندے دے، راکوزيږي به دجال به قتل کوي او دين اسلام به مضبوطوي دارنګ دَ امام شوکاني رح په رساله "التَّوْضِيْحُ فِيْمَا تَوَاتَرَ فِي

الْمُنْتَظَرِ وَالدَّجَّالِ وَالْمَسِيْحِ" او دَ امام سيوطي رح په "اَلْاَعْلَامُ بِحُكْمِ عِيْسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ" کښې هُم تواتر او اجماع مذکور ده او "صَحِيْحُ الْكَرَامَةِ" ص۴۲۳ کښې امام شوکاني رح يو کم ديرش احاديث دَ عيسیٰ عليه السلام د نزول په باره کښې ذکر کړلو نو بيس دَ تواتر او اجماع ذکر شويدے،

دغه رنګ حافظ ابن حجر په "تَلْخِيْصُ الْحَبِيْرِ" کتاب الطلاق کښې ليکلي دي، اَلْاِجْمَاعُ عَلٰى اَنَّهٗ رُفِعَ بِبَدَنِهٖ حَيًّا، يعني په دے اجماع ده چه هغه سره دَ بدن نه ژوندے پورته کړے شويدے،

دارنګ په "فتح الباري" کښې دَ ادريس عليه السلام دَ ذکر سره دَ حضرت مسيح عليه السلام په نزول اِجماع منقول ده، دغه رنګ په تفسير ابن کثير کښې دَ نزول تواتر صفا ښکاره کړے شويدے، دا شان

(۱) مرزا غلام احمد، براهين احمديه ص۴۹۸ کښې دَ حضرت مسيح عليه السلام دَ اُسې ژوندون او دَ دوباره راتلو تصريح کړيده او دا کتاب دده دَ اِقرار مُطابق هغه وخت ليکلے شوے دے چه هغه په خيال کښې نبي وو دا ايام الصلح ص۱۴۶

(۲) مرزا غلام احمد براهين احمديه حاشيه ص۵۰۵ کښې دَ "اِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا" په تفسير کښې ليکي، چه په دے کښې د مسيح عليه السلام په جلالي انداز راتلو ته اشاره ده، کچرے نرمي نه قبلوي نو هغه زمانه هم راتلونکے ده چه مسيح عليه السلام به سره دَ جلالت په دنيا راکوزشي او جلال الٰهي به ګمراهي نيست او نابود کړي، څنګه زمانه دَ هغه زمانے دَ باره دَ ارهاص په توګه واقع شويده ۰۰

(۳) مرزا غلام احمد په براهين ص۴۹۸ کښې، دَ "هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ" تفسير داسے بيانوي چه هرکله حضرت مسيح عليه السلام دوبيم ځلي دَ دے دُنيا ته تشريف راوړي نو دَ هغوی په لاس به دين اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نښو آفاقو او قطارو کښې خور شي ، (۴) مرزا غلام احمد په ازالهٔ
اوهام ص۲۲ کښې لیکي چه آنحضرت صلی الله علیه وسلم عمرؓ د قتل نه
منع کړو او وے فرمائیل کچرے دا دجال وي نو دا صاحب عیسیٰ علیه
السلام بن مریم دے هغه به ئے قتلوی موږ به دے نشو قتلولے
د مسیح علیه السلام د ژوندون او د هغه د نزول په مسئله به موږ
د قرآن ، حدیث ، تاریخ ، او عقل په رڼا کښې مختصر بحث کوو . د اجماع
په رڼا کښې موږ په دے مسئله بحث اُوکړو .

د مسیح علیه السلام ژوندون د قرآن په رڼا کښې

(۱) وَمَکَرُوْا وَمَکَرَ اللّٰهُ ، وَاللّٰهُ خَیْرُ الْمٰکِرِیْنَ آل عمران آیة ۵۴ : یهودو د حضرت مسیح علیه السلام په خلاف چل اُوکړو او الله د هغه
د بچ کولو چل اُوکړو ، د الله چل د ټولو چلونو والو نه ډیر ښه دے
مرزا صاحب د دے آیت دا مطلب بیان کړی دے (یهودیانو د حضرت
مسیح علیه السلام د پاره د قتل او سولئ چل جوړ کړے وو ، خو دا
خدائے تعالیٰ مسیح علیه السلام ته وعده ورکړه او وے وئیل چه تا به زه
خپل ځان ته را پورته کړم ، (اربعین جلد دریم ۷ ص ۱۷)
بیا په آئینه کمالات ص۳۴ کښې لیکي چه د وعدے الفاظ دلالت
کوي چه هغه ډیر زر پوره کیدونکي دی) بیا مرزا صاحب په ازالهٔ
اوهام ص۳۰ کښې لیکي چه بیا د دے نه پس ئے هغه علیه السلام د هغوی
(یهودو) په حواله کړو . په چابکونو اُوهلے شو ، کنځل اوریدل ، سپیرے
خوړل ئے ، مسخرے ورپورے کیدل هغه اُلیدل آخر ئے په سولئ
اُخیژولو ، دا مرزائی تفسیر یوازے بے دلیله او تحریف د قرآن نه دے ،
بلکه یو لوئے بهتان دے او د ذات الٰهی د شان هم خلاف دے د مرزا په
قول یهودو د حضرت مسیح علیه السلام خلاف چل اُوکړو او الله پاک د

د هغه د بچ کولو چل اُوکړو او بیا یهودو هغه په چابکونو او کړو او وهلو
کنځل ئے هم ورته اُوکړل تو ئے مسخرے ئے هم ورپورے اُوکړے په
سولئ ئے هم اُخیژولو ، او بیا هم قرآن وائي چه الله خیر الماکرین
دے ، د دے چل ډیر ښه او کامیاب شو ، کچرے د مرزائی تحریف دا ومانه
جوړ کړے تو ئے هم اُومنلے شي چه د سولئ نه راکوز ولو په وخت
یهودو هغه مړ اُګڼرلو ، لیکن آخري سلګئ ئے پاتے وے چه په علاج
کولو ښه شو بیا کشمیر ته لاړو او ډیره موده پس په طبعي مرګ مړ شو
خو بیا هم د دے د مرګ په لاره کښې د یهودو غلط فهمي یو ښه جوړ نشو
او نه څه عجیبه واقعه اُشوه .

په ذکر شوی آیت کښې د لرح الله د حفاظتي تدبیر د یهودی چل سره د
مقابله کولو کښې د الله د تدبیر د ډیره کامیابي او لوئي بیا نول مقصود
دی ، لیکن د مرزا په تفسیر کښې د دے وعدے الٰهي سره هم یهودو بخت
حضرت مسیح علیه السلام سره هر هغه څه اُوکړل کوم چه هغوی غوښتل
او بیا هم د مرزا په قول تدبیر الٰهي او د هغه وعده ډیره ښه او کامیابه
شوه ، مرزا په دے شان د حضرت مسیح علیه السلام او د قرآن والاخدائے
د یهودو په مقابله کښې توهین او تذلیل اُوکړو .

کچرے د ماغو کښې کوږوالے او الحاد نه وے نو د آیت مطلب صفا دے چه
یهودو د حضرت مسیح علیه السلام خلاف چل اُوکړو چه هغه بیعزته
شي او سولئ ته اُخیژولے شي ، لیکن د الله تدبیر د هغه د بچ کولو وو ،
لهذا د الله پاک تدبیر غالب شو هغه ئے آسمان ته پورته کړو او یهودو
د هغه یو ویښته هم کوږ نکړو ، خو الٰهي سوږ کالو نه خو د قرآني علومو
ماهرانو صحابو رضا او تابعینو رح وغیره د آیت نه دا مطلب واخستو
لیکن په خوارلسي صدئ کښې د مسیحیت د کان پرانستو والا دا نا معقول"

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطلب دځانه جوړکړو :

(۲) إِذْ قَالَ اللَّهُ يَاعِيسَىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۖ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ (سوره آل عمران آية ۵۵)

کوم وخت چه الله پاک اُوئيل اے عيسیٰ عليه السلام زه به تا واخلم او خپل طرف ته به دې اُوچت کړم او د کافرانو نه به دې پاک کړم او ستا تابعداران به په کافرانو غالب کړم تر قيامته پورې بيا خپل طرف ته ستاسو ټولو راتک

دے بيا به زه فيصله اُوکړم د هغې چه کوم تاسو جګړے کولے.

د «توفي»، په باره کښې د ابوالبقاء په «کليات»، کښې دی

اَلتَّوَفِّي الْإِمَاتَةُ وَقَبْضُ الرُّوحِ وَعَلَيْهِ: د توفي معنیٰ مرګ کول او روح اِسْتِعْمَالُ الْعَامَّةِ وَالْإِسْتِيفَاءُ وَأَخْذُ: قبض کول دی او دا په استعمال الْحَقِّ وَعَلَيْهِ اِسْتِعْمَالُ الْبُلَغَاءِ: عوامو کښې ليکن د بلغاؤ په نزد د دے معنیٰ پوره وصولول او صحيح اخستل دی ګويا که د هغوی په نزد په مرګ د توفي اِطلاق په دے حيثيت سره دے چه په دے کښې د يو خاص انسان نه بلکه د ټول بدن نه روح اخستے شی، نو بيرے خدائے پاک د چا روح سره د بدن نه وا خستو نو هغه ته به په طريق اولیٰ توفي وئيلے شی، ځکه چه د توفي په مفهوم کښې روح سره د بدن نه اخستل پراته دی، عموماً روح بغير بدن نه قبض کولے شی نو ځکه په مرګ د توفي اطلاق هم کيږی او د دلته دا راز دے، چه د عيسیٰ عليه السلام حالت د عامو حالاتو نه مختلف دو او د ټولو نه زيات اهم ضرورت په موقعه هم الله تعالیٰ د عيسیٰ عليه السلام د موت، لفظ استعمال نه کړو، بلکه د توفي، لفظ ئے استعمال کړو چه هغه د روح يوازے قبض کولو يا روح سره د بدن نه قبض کولو ته شامل دے

دا خبر غلط دے که نوئے اُوائی چه «متوفیک»، فاعل وی او د روح مفعول وی نو د توفي معنیٰ به مرګ وی بالفرض که موت هم دا مرګ په معنیٰ اُومنو نو د ابن عباس شاګرد و ضحاک په معالم کښې د تقديم او تاخير قول چه د «متوفيك»، معنیٰ به دا صحيح وی، چه زه به تا مړ کوم په زمکه را کوز ولو نه پس او دليل ئے دا آيت دے، اَللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا، دلته فاعل الله پاک دے او مفعول ذی روح دے، خو د خوب په وخت د توفي، معنیٰ بيا هم مرګ نه لو د دے حقيقت نه پس په تير شوی آيت کښې د عيسیٰ عليه السلام د توفي، معنیٰ مرګ نه دے، بلکه د دے معنیٰ پوره ته خيزول دی، لکه چه دا مطلب تر ابن عباس رض هم په صحيح قول کښې اخستے دے چه دا روح المعانی کښې ذکر دے، او د عيسیٰ عليه السلام د حال مناسب هم دے چه حضرت عيسیٰ عليه السلام ته چه د يهودی ګيرے په وخت کومه پريشانی وه نو هغه په دے وجوه وه،

(۱) چه زه به د يهودو د تيزے او زور ظلم نه بچ شم که نه نو هغه په جواب کښې الله تعالیٰ اُوفرمائيل (يَاعِيسَىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ) زه به تا واخلم او د هغوی د پنجے نه به دې خلاص کړم، لکه چه بل آيت کښې فرمائی «وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنكَ، زه به تا ته د رسيدو نه بنی اسرائيل بند کړم :-

(۲) دويم فکر ورسره دا وو چه زه به د زمکے په سر خه کښې پريږدم چه يهود به ما ته نشی را رسيدے که بل څه صورت به وی او نو دے په جواب کښې الله پاک اُوفرمائيل چه زه به دې خپل طرف آسمان ته را پورته کړم.

(۳) د خپلے مورنی بی او نور خاندان د پاره پريشان وو، چه د خلقو د تهمتونو لګولو په وجه به د هغوی څه حال وی؟ نو الله فرمائيل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا (سورة ال عمران آیة ۵۵)
یعنې زه به د منکرانو نه تا او ستا مور بي بي پاک کړم، لکه چه انتظام
د قرآن او د محمد رسول الله په ذریعه اُکړے شو، د عیسٰی علیه
السلام او د هغوی د والده ژوند بے داغه وو.

(۳) یو پریشانی دا هم وه چه څما د پوره تکولو پي به څما د تابعدارو
څه حال وي، نو الله تعالیٰ اُفرمائیل، وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ
فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ (سوره ال عمران آیة ۵۵) چه تر
قیامته به ستا تابعدار ستا په منکرانو غالب وي، دا وعده
نن هم حقیقت دے، د اسرائیل وجود په دے وعده څکه اثر نه
اچوي چه قرآن پخپله د یهودو د ذلت او مسکنت د وه استثنائی صورتونه
بیان کړي دي، یو دا چه یهود مسلمانان شي او د اسلام په پناه کښې
راشي، او دویم دا چه د یو قوم (عیسائي) په پناه کښې راشي، إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ
اللَّهِ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ (سوره ال عمران) اُس د اسرائیل مرجوده دی
نو په دویم استثنائی صورت کښې څکه چه دوی د برطانیے امریکے او نورو
عیسائی قومونو پناه اغستو په وجه موجود دی د یهودو اقتدار
او قوت د عیسایانو په آسرا قائم دے لیکن د مسلمانانو اقتدار د
عیسایانو د آسرے حاجتمند نه دے خواه امریکه وي او که روس وغیره
دوی که محتاج دی نو خپل منځ کښې د اتفاق لکه الله تعالیٰ فرمائی.
وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا (سوره ال عمران).
او بل د سامان قوت تیارولو، لکه چه فرمائی وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا
اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ هر کله چه مسلمانان متحد شي او خپل مشترک
دولت په قوت جمع کولو کښې صرف کړي، نو مسلمانان به بیا هیڅوک نسکت
نشي ور کولے، خو هله چه په حبل الله او اسلام باندے عمل

کوي نه چه مغربیت ته تکول اُنیسي او په اسلام کښې تحریف اُکړي
د یورپ د قوت راز هم اسلامی اجزاؤ باندے عمل کول دي، لکه
سامان د قوت جمع کول څکوندي هیے خو په غیر اسلامی اجزاؤ باندے
عمل کولو په وجه دوي ډیر کمزوري شوي دي، غیر اسلامی اجزاء دا دي
چه دوي خدائے او آخرت هیر کړي دي، د پیغمبرانو علیهم السلام اخلاقی
قدرونه ئے د خپل ژوند او تهذیب تمدن نه خارج کړي دي، د نسل
او وطن غوندے بتانو عبادت کوي، زنا، لواطت، جوارئ شراب
نوشي، سود، عیاشي مغربي طاقتونه دومره کمزوري کړي دي چه دوي
د وجے نه بر طاقت د کوریا او ویټ کانګ غوندے ډیر معمولي طاقتونو
دلاسه و هلے کیږي اُس خو توبه ته جوړ شوي دي خو تو به ئے نه قبلیږي
دا د مغرب زده مسلمانانو بد قسمتي وه چه د دوي کمزوري ذهنونو
دوي لره د سامان قوت په پرېښودو چه اسلامی جزء دے، او د
هغوي اخلاقی کمزوري په ځان کښې پاد ستو چه غیر اسلامی جزء دے
مجبوره کړل، او په خپل لوئے قوت (اسلام) کښې ئے تحریفونه اُکړل او
کوي، او د یورپ خطرناک شیطانی تهذیب په ځان کښې راولي.

۲- وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ
بُهْتَانًا عَظِيمًا ۝ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا
الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ
وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ
لَهُمْ ۚ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ
لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ ۚ مَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ
إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ۝
بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ

د یهودو په زړونو د هدایت د بندیز
مهر لګیدلے دے د دوي د کفر په وجه
او په حضرت مریم باندے د غټ بهتان
تړلو او د نورو کولو) په وجه او په دے
وجه چه دوي وائی چه مونږ د خدائے
رسول عیسٰی څوئے د مریم بي بي وژلے
دے حالانکه نه دوي هغه قتل کړے

دے او نه ئے په سولئ کړے دے بلکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَزِيْزًا حَكِيْمًا ۞ وَاِنْ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهٖ قَبْلَ مَوْتِهٖ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكُوْنُ عَلَيْهِمْ شَهِيْدًا ۞ سوٗ النساء آیه ۱۵۷ تا ۱۵۹ ؛

شک کښې پرېوتي دي او د حضرت عیسی علیه السلام متعلق چه دوی اختلاف کولو نو هغه شک کښې دي دوی یقیناً حضرت عیسی علیه السلام نه دے قتل کړے، بلکه الله تعالی هغه خپل طرف ته پورته کړے دے، هغه غالب او حکمت والا دے، د اهل کتابو هیڅ یو به داسې نوی خو ایمان به بیا په هغه د مرګ نه وړاندې راوړي او د قیامت په ورځ به هغه په دوی ګواه وي

په دے آیت کښې څو خیزونه بیان شوی دی،

(۱) یو دا چه حضرت عیسی علیه السلام نه قتل شوے دے او نه په سولئ خیژولے شوے دے، خوک چه د قتل او د سولئ قائل دی، هغه بنکاره غلط دی، ځکه چه قرآن شریف بنکاره دده رد کړو، د مرزا یا نو یا د مېرزا داوینا چه په سولئ خیژولے شوید ے، لیکن هلته نه دے مړ شوے نو دا خبره هم لکه د یهودو او انصاری د قرآن نه خلاف ده وَمَا صَلَبُوْهُ، دا معنی کول چه په سولئ اُخیژولے شو خو په سولئ مړ نشو د عربو د لغت نه خلاف ده، د (صَلَب) معنی په سولئ خیژول او د مَا صَلَبَ معنی په سولئ نه خیژول دی دا خو قطعاً د قرآن تحریف دے چه د مَا صَلَبُوْهُ، دا معنی اُشي چه یهودو حضرت عیسی علیه السلام په سولئ اُخیژولو خو هلته مړ نشو،

(۲) په آیت کښې د مَا قَتَلُوْهُ يَقِيْنًا، نه پس اُ فرمائیل، بَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ ط یعنے حضرت عیسی علیه السلام قتل نشو او الله پاک خپل طرف ته پورته کړو، په مَا قَتَلُوْهُ، او بَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ، دواړو کښې ضمیر (ه) حضرت عیسی علیه السلام ته راجع دے او عیسئ د روح او جسم دواړو نوم دے مطلب دا چه روغ د روح سره د جسمه پورته اُخیژولے شو، ځکه چه د

په نتیجه کښې جسم بے روحه پاتے شي نو د عدم قتل مطلب به جسم سره د روحه پورته کول وی، علاوه له دے د رفع (دعیسی علیه السلام) نه مطلب هغه تهل د روح او جسم دواړو (ا چتول دی قرینه خو چه د دے خلاف بله قرینه نه وی، لکه د وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ، دا مطلب دے چه حضرت یوسف علیه السلام خپل والدین (روح سره د جسمه) تخت ته پورته کړل نه دا چه یوازے روحونه د هغوی ئے پورته کړل،

(۳) کچرے د عیسی علیه السلام روحانی پورته کول مراد واخستے شي، نو دا په څو وجو غلط دی،

(۱) یو وجه دا ده چه بے له قرینے مجاز مطلب اخستل غلط دی، یَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجٰتٍ، کښې د دَرَجٰتٍ، په قرینه دینی پورته کول مراد دی جسمانی پورته کول نه دی مراد لکه څنګه چه په وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجٰتٍ، کښې "دَرَجٰتٍ" په قرینه د رفع مجازی مراد ده،

بله وجه په وَمَا قَتَلُوْهُ يَقِيْنًا بَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ، کښې د رفع روحانی رفع په دے معنے مراد اخستل چه یهودو قتل نه کړ و خو خدائے د هغه درجه بلنده کړه غلط ځکه ده چه عیسی علیه السلام دے نه وړاندے محلوبیت کا له پیغمبر وو او د پیغمبرئ نه بله اُوچته درجه نشته نو درجے اُوچتولو دلته بیا هیڅ مطلب نه راُوزی او د الله کلام دے نه پاک دے،

د دے نه علاوه په عربئ ژبه کښې د بَلْ د دوه مقابل خیزونو د پاره استعمالیږی، کچرے دا معنے دلته واخلو چه عیسی علیه السلام په سولئ نکړے شو خو مرتبه ئے الله تعالی بلنده کړه نو مقابله را نغله او د بَلْ استعمال به غلط وی چه د الله کلام له دے پاک دے مقابله به هلته دا تله چه دا سے وئیلے شوے وے چه یهودو په سولئ کړ و خو الله تعالے ئے

(c) ketabton.com: The Digital Library

درجه بلنده کړه ځکه چه یو مؤمن یا پیغمبر قتل شی نو الله تعالیٰ هغه
له د شهادت رُتبه ورکړی، او په داسے به د "بَل" استعمال هُم صحیح شوے
وے دلته د مرزایانو دا تو کړے د : یے کچه دی بلکه تحریف دے، چه د
(بائیبل) په مُوجب (په سُولئ موے سرے ملعُون وی، نو د (بَل) په
تقاضا مقابله به داسے جوړیږی چه الله تعالیٰ د سُولئ د قتل نه بچ
کړو کوم چه لعنت وو، او د هغه په مقابله کښ ئے ورله درجه بلنده کړے
نو مقابله هم راغله او مُراد هم پوره شو، زه وایم چه دا حواله بالکل دروغ
او غلط ځکه ده چه بائیبل کښ ئے هغه سولئ شوی سرے نه ملعُون ګڼلے
دی کوم چه څه جُرم کښ په سُولئ شی او کوم چه ناحق سولئ شی نو هغه شهید
وی، نو د مرزائیانو د غلط خیال مُطابق په دے کښ بیا مقابله توت کیږی
او هسے اړتو پړتو ترجوړیږی او داسے نسبت د الله کلام ته کول د هغه
توهین دے "اَعَاذَنَا اللهُ"

دریمه وجه دا ده چه رُوحانی رفع الله تعالیٰ هر نبی ته ورکړے
وه، خصوصًا د ټولو نه زیاته رفع خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم ته ور
کړے شوے وه، نو د عیسیٰ علیه السلام خصوصیت په دے صُورت کښ نه
وو، دلته خصوصیت د رفع صفا ښکاره کوی چه رفع نه مُراد رفع جسمانی ده
کومه چه خاص ده عیسیٰ علیه السلام سره یا چه د چا رفع جسمانی شوی
وی، څلورمه وجه دا ده چه د دے رفع نه پس په قرآن کښ "وَكَانَ اللّٰهُ
عَزِيزًا حَكِيمًا" الفاظ راغلی دی کوم چه د بل نبی د پاره په دے انداز
کښ نه دی راغلی نو دے نه هم معلومیږی چه رفع جسمانی مُراد ده ځکه
کښ چه قُدرت او قُوّت ښکاره کول هم مُراد دی چه لفظ د "عَزِيزًا"
پرے دلالت کوی او د حکمت اظهار هم دے چه لفظ د "حَكِيمًا" پرے
دلالت کوی، او دا بیان به اُس مؤمن لږ وخت پس کوو

دویمه خبره چه آیت نه معلومیږی هغه دا ده چه د اهل کتابو ټولے
فرقے به د عیسیٰ علیه السلام د وفات نه وړاندے په هغهٔ ایمان راوړی
کوم به چه د نزولِ قرآن نه پس زمانه کښ هغه وخت وی چه هغه دوباره
له آسمانه راکوز کړے شی، بَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ، نه صُعُود ثابت شو نو په دے آیت
کښ دواړه (صُعُود او نُزول) ثابتیږی، تشریح ئے داسے ده "وَاِنْ مِّنْ
اَهْلِ الْكِتَابِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهٖ قَبْلَ مَوْتِهٖ" نه دا ثابتیږی چه هر فرقه
د اهل کتابو به پرِ ایمان راوړی، د هغه د وفات نه وړاندے ځکه چه د
(بِهٖ) او (مَوْتِهٖ) دواړه ضمیرونه (ه) حضرت عیسیٰ علیه السلام ته
راجع دی (لَيُؤْمِنَنَّ) کښ نونِ تاکید ثقیله دے چه هغه د مضارع
صیغه مستقبل د پاره مخصوص کوی، نو مطلب به ئے دا شی چه د اهل
کتابو ټولے فرقے به د قرآن د نزول نه پس هغه وخت په عیسیٰ علیه
السلام ایمان راوړی کله به چه هغه د آسمان نه راکوز کړے شی،
هم دا وجه ده چه صحیحینو کښ د حضرت عیسیٰ علیه السلام د نزول حدیث
مرفوع روایت کولو نه پس بخپله راوی ابو هریرة رض فرمائی "فَاقْرَءُوْا
اِنْ شِئْتُمْ وَاِنْ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهٖ" ځکه دا ښودل ئے
مقصُود دی چه اهل کتاب به په عیسیٰ علیه السلام د هغه د آسمانه د
نازلیدو نه پس په هغه ایمان راوړی، دا مسئله خالص نقلی ده په عقل نه
معلومیږی په دے وجه د ابو هریرة رض موقوف حدیث د مرفوع حکم
لری مطلب دا چه حضور علیه السلام نه به ابو هریره رض ضرور اوریدلی
وی، چه ټول اهل کتاب به خامخا په عیسیٰ علیه السلام د هغه د نزول آسمانی
نه پس ایمان راوړی، د (موته) ضمیر (ه) کتابی ته راجع کول صحیح ځکه
نه دی چه انتشار د ضمائرو د بلاغت له شانه خلاف دے، دویم (د موته)
قید به عبث او د بلاغت له شانه خلاف ځکه وی، چه معنیٰ به ئے دا رنګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه هرکتابي به په عیسیٰ علیه السلام د خپل مرګ نه وړاندے ایما
راؤړي، ایمان راؤړل خوږي د مرګ نه وړاندے، نو دا قید لګول بیا
عبث شو، او که څوک پرے زور لګوي، نو دا بیکاره کول په ضروري شي چه حيز
دا ضروري نه خو بيري، چه ما دو دې د مرګ نه وړاندے اخوږه او ما اُور
د مرګ نه وړاندے اُخښلے) ځکه چه د دے قید لګولو ضرورت په د
نشته چه هرکس پوهیږي چه خوراک ښناك د مرګ نه وړاندې کیږي
د مرګ نه رُسنو خو دو دې چا نه ده خوړلے، که څوک بیا هُم زور لګوي
او وائي چه د ځنکدن په حالت کښ به ایمان راؤړي نو دا ایمان منظو
ندے، هر کافر د ځنکدن په وخت کښ ایمان راؤړي خو منظور نیږي
نو تخصیص د عیسیٰ علیه السلام باقے نشو او دا سے نا منظور ایمان ذکر
د قرآن او د الله د شان سره مناسب نه دے دا سے تاویلا تو
سائل پکار دي الله دِ توفیق ورکړي۔

(۲) وَ اِنَّهٗ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُوْنِ ط هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ○ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ ج اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ○ (الزخرف آیة ۶۱-۶۲) | حضرت عیسیٰ علیه السلام د قیام نښه ده، نو قیامت کښ شک مه کوئ او ځما تابعداري اُکړئ همدا س لار ده، شیطان تا سو د دے خبر

منع نه کړي بیشک هغه ستاسو ښکاره دُشمن دے۔

د دو وجهو نه عیسیٰ علیه السلام ته د قیامت نښه اُوئیلے یُو د هغ
بغیر پلار ده پیدا ئښ چه د مړو دوباره ژوندي کولو دلیل کیدے شي
دُویم قیامت سره نږدے د آسمانه د هغه نزول چه د قرب قیامت
نښه ده، د سیاق سباق مُطابق د اِنَّهٗ ضمیر (ه) عیسیٰ علیه السلا
ته راجع دے نه بغیر هر یو بله راے ضعیف ده، ابن ماجه ص ۳۰۹
باب فتنة الدجال، کښ د حدیث اِسراء په تشریح کښ حضرت عیسیٰ

د قیامت سوال اُوشو نو هغوي اُفرمائیل، چه د هغے د واقع کیدو وخت
سوا د الله نه بل څوک نه پیژني او څه وخت چه د دجّال ذکر اُ شو نو وے
فرمائیل چه ګه به راکوزیږم او هغه به وُژنم، د دے آیت په تفسیر
کښ ابن جریر رح د حضرت عیسیٰ علیه السلام د قیامت نه وړاندے نزول
د ابن عباس رض، ابي مالك رض، عوف رض، مجاهد رض، قتاده رض، سدي رض
ضحاك رض او ابن زید رض د روایاتو نه نقل کړیدے چه د هغوي علیه السلام
د نزول دلیل دے، او د دے نزول په وجه به دے آیت کښ ده نه د
قیامت نښه وئیلے شویده او دا صحیح معنیٰ ده، ګڼړے بغیر پلاره
پیدائښ نښه د قیامت ده، نو دے حقدار د ټولو نه زیات حضرت
آدم علیه السلام وو چه د هغوي پیدائښ د مور او پلار دواړو نه بغیر
شوے وو، معلومه شوه چه دلته په آیت کښ د نښے د قیامت مطلب قیامت
ته نږدے د حضرت عیسیٰ علیه السلام د آسمانه نازلیدل دي، او که څوک
په دے عقیده کښ خندان پیدا کوي نو هغه شیطان دے۔

(فَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ) ئے دلیل دے۔

(۵) اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ ؛ (هغه وخت یاد کړئ) چه فرښتو
يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيْحُ ؛ اُوئیل اے مریمے بیشک الله تا ته
عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيْهًا ؛ زیرے د دکوي دیوے کلمے چه د الله له جانبه
فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ۙ به وي د هغه نوم به مسیح عیسیٰ ابن مریم
(آل عمران آیة ۴۵) ؛ وي با عزت به وي په دُنیا او آخرت کښ او د مقربینو
له تولي به وي :- آیت کښ دا وئیلے شوي دي چه عیسیٰ علیه السلام د مقربینو
د ټولي نه به وي، په بل ځائے (سورة واقعه) کښ د جنتیانو په باره
کښ دا سے بیان دے، اُولٰٓئِكَ الْمُقَرَّبُوْنَ فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ، په دریم ځائے
د ملائکو په باره کښ دا سے راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَنْ يَّسْتَنْكِفَ الْمَسِيْحُ اَنْ يَّكُوْنَ عَبْدًا لِّلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُوْنَ ۝ : مسیح علیه السلام د الله په بنده کیدو نه شرمیږی او نه مقرّبې فرښتې شرمیږی، دے د رسه وار و خائیر نو کښې د قُرب نه مُرا د جسمي حِسّي او آسماني قرب مراد دے همدا وجه ده چه د دے آیت په تفسیر کښې امام رازی رحمه الله تعالیٰ په تفسیر کبیر کښې او ابوالسعود رح په خپل تفسیر کښې د حضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان ته پورته کیدل د جسم سره ذکر کړیدی او مدارک خازن، سراج المنیر او کشاف کښې دی، ،، فَكُوْنُهٗ مِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ د حضرت عیسیٰ علیه السلام د مقرّب کیدو مطلب د هغه آسمان ته پورته کول د فرښتو ملګرتیا ور ته حاصلیدل او بیا د نورو اُمورو تکمیل دپاره د هغه علیه السلام زمکے ته رانازلیدل لکه نکاح، حج، جهاد کول او د مسیحي قومونو فتنو ختمول او ورکول دپاره؛

د مسیح ژوندون او نازلیدل د حدیث په رنړا کښې

بخاری کښې ابوهریرة رض د حضور علیه السلام نه حدیث نقل کوی، فرمائی (قسم دے په خُدائے وی چه علیه السلام به د پور ته نه په تاسو کښې نازلیږی د حضرت مریمؑ خوئے چه حاکم به وی، انصاف دار صلیبي قُوّت به مات کړی او د خنزیر د قتل حُکم به ورکوی او د ټولو خلقو د مسلمانیدو په وجه به د جهاد ضرورت پاتے نشی، او خلقو ته به دومره مال ورکړی چه څوک قبلولو والا به نه وی، او د عبادت شوق به دومره زیات شی چه خلقو ته به یوه سجده د ټولے دُنیا د دولت نه ډیره ښه ښکاریږی، بیا ابوهریرة رض د دے تصدیق دپاره د دے آیت آخر ته توّجُه ورکړه چه د هغې معنیٰ داده دے په دے وخت کښې به داسے یو کتابي پاتے نشی چه په عیسیٰ علیه السلام به ایمان را نه وړی (د مرزا د قول مطابق قرآن نه پس د ټولو نه د صحیح کتاب بخاری حدیث دی،

دویم حدیث دا دے، چه حضور علیه السلام اُ فرمائیل ،، ځما او د عیسیٰ علیه السلام په مینځ کښې نبی نشته او د هغه به راکوزیږی، چه څه وخت ئے اُوینئ نو ورے پیژ نئ، د هغه قد در میانه سور سپین دے، دوه زیړو جامو کښې به راکوزیږی د سر و ویښته به ئې معلومیږی چه ګویا کښې اُو به نرے را څاڅی اګرچه اُو به ئې نه وی رسیدلے، نو په اسلام به خلقو سره جهاد کوی، صلیبي قوّت به مات کړی، د خنزیر د قتلولو حُکم به ورکوی جزیه به بند ه کړی، په دے وخت کښې به د اسلام نه بغیر ټول دینونه ختمروی، دجّال به قتل کړی، په زمکه به څلویښت کاله اُ سیږی او بیا به وفات شی او مسلمانان به پرې د جنازے مونځ اُ کړی (ابوداؤد عن ابی هریرة رض مرفوعًا جلد ۲ ص ۲۳۸)

(۳) په مشکوٰة باب نزول عیسیٰ ع کښې عبدالله بن عمرو د حضور علیه السلام نه نقل کړیدی چه ابن مریمؑ به په زمکه راکوزیږی واده به کوی اولاد به ئے کیږی په زمکه به پنځه څلویښت کاله پاتے کیږی او بیا به فوت کیږی او دفن کیږی به ځما په مقبره کښې نو قیامت کښې به زه او عیسیٰ علیه السلام د یو مقبرے نه پاسو چه د ابوبکر رض او عمر رض په مینځ کښې به وی؛

(۴) په صحیح مسلم کښې روایت دے حضور علیه السلام فرمائی، چه حضرت عیسیٰ علیه السلام به د دمشق په مشرق کښې په سپینه مُناره په دوو جامو کښې د دوو فرښتو په مینځ کښې راکوزیږی، دواړه د لاسو نو تلی به ئے په فرښتو ایښې وی، دجّال په (لُدّ) دروازه بیا مومی او وژنی به ئے؛

د مسیح علیه السلام په ژوندون آیتونه ډیر دی او احادیث د تواتر حد ته رسیږی چه د یو کم دیرش صحابه کرامو نه منقول دی لیکن موږ د اختصار په غرض په پنځو آیتونو او څلورو احادیثو اکتفا اُ کړه، حضور علیه السلام په دے حدیثو کښې د ایمان د تحفظ او د ګمراهئ نه د بچ کولو کُ پاره د حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسیح علیه السلام چه کوم نښې نښانې ذکر کړې دي هغه کافي شافي دي.

او کوم ګمراهان چه د استعارو او مجازاتو په زور د پوره تاریخ او یو دُنیا بدلول غواړي، نو هغوی د پاره د قرآن او حدیث پوره دفتر هم بیکاره دے. په دے احادیثو کښې د حضرت مسیح موعود علیه السلام کوم ښکاره نښې نښانې دي هغه په نمبروار دي،

(۱) د مسیح موعود علیه السلام به پلار نه وي، نو د عامه ضابطے خلاف به هغه نسب مور بي بي مریم ته منسوب وي. د مرزا غلام احمد پلار مرزا غلام مرتضی وو او د مور نوم ئې ممتاز بي بي وو. د هغه نسبت به پلار ته کیدلو او مور ته نه.

(۲) هغه به حاکم وي لیکن مرزا غلام احمد د انګریزانو غلام وو،

(۳) هغه م به عادل وي، د الله تعالی قانون چلول عدل دے، د مرزا په وخت کښې شرعي قانون بند وو، او د انګریزانو قانون په ډاګه او د ده په مریدانو جاري وو،

(۴) حضرت عیسی علیه السلام به صلیبي قوت مات کړي خو د مرزا په وخت کښې صلیبي قوت د ومره زور اخستے وو چه دے نه وړاندے چرے هم نه وو. بلکه د ده اقرار دے چه پلار ئې پنځوس آسونو سواره ورکړے شوي وو او هغه د ۱۸۵۷ء په تحریک د آزادۍ کښې په هندوستان د صلیبي قوت مسلط کولو د پاره جنګ کړے وو. او په تحفهٔ قیصریه کښې مرزا پخپله د خپلو راتلو مقصد دا ښکاره کړے دے، چه زه د انګریز صلیبي حکومت د پاره د داسے فوځ تیار کړم چه د انګریز حکومت وفادار وي،

(۵) د حضرت عیسی علیه السلام په وخت کښې به د خنزیر خوراک ختم شي لیکن د مرزا په وخت کښې دا زیات شو.

(۶) حضرت عیسی علیه السلام به په خلقو دومره مال وَرَوي چه خوک به ئې

قبلول نه کوي، مرزا خو هیچا له مال ورنکړو، بلکه پخپله ئې اخستو چندهٔ اشتهار ئې عام کړلو او د بهشتي مقبرے د پاره ئې چنده غونډول د ایمان یو شرط اوګرځولو.

(۷) د عبادت خوند به د عیسی علیه السلام په وخت کښې دومره زیات شي چه د یو سجدے قیمت به د خلقو په نظر کښې د ټولے دُنیا نه زیات وي لیکن د مرزا په وخت کښې عیسایانو مسلمانان د لکهونو په شمیر کښې مرتدان کړل.

(۸) حضرت عیسی علیه السلام به د آسمان نه په زمکه راکوزیږي لیکن مرزا په زمکه پیدا او هم په زمکه پاتے شو.

(۹) په فرښتو به حضرت عیسی علیه السلام لاس ونه اینږي وي لیکن د مرزا په نصیب کښې د یو فرښتے لیدل هم نه وو،

(۱۰) عیسی علیه السلام به د دمشق په سپینه مناره راکوزیږي، لیکن د مرزا په نصیب کښې د لویه عرب زمکے لیدل هم نه وو،

(۱۱) حضرت عیسی علیه السلام به لګی ښار په دروازه (لُدّ) به یهودي دجال قتل کړي، لیکن د مرزا په قسمت کښې نه خو (لُدّ) لیدل وو او نه د دجال، البته د ده روحاني اولاد د دجال قوم یهودو سره تعلق په دے وخت پیدا کړو، چه د عالم اسلام نه ددوی تعلق ختم دے. خبره دا هم معلومیږي چه د دجال په ظاهریدو به ددوی د هغه مدد د پاره د غلته د اُسه موجود وي:

(۱۲) د عیسی علیه السلام په وخت کښې به یو باطل دین هم پاتے نشي لیکن د مرزا په وخت ټول باطل دینونه په جوش وو او د اسلام خلاف نور نوی دینونه را پیدا شو چه په هغے کښې د هغه د مرزائیت هغه دین هم دے کوم چه د اسلامي یووالي په خلاف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایتم بم دے (۳) حضرت عیسیٰ علیه السلام به حج کوی، لیکن تر مرګه د مرزا حج نصیب نشو:

(۴) د حضرت عیسیٰ علیه السلام به آسمان ته پورته کیدنه وړاندے نه واده وی او نه ئے اولاد بلکه د نزول نه پس به واده کوی او اولاد به ئے کیږی، لیکن د مرزا د نبوت د دعوے نه وړاندے واده هم وو او اولاد هم وو:-

(۵) حضرت عیسیٰ علیه السلام به جهاد کوی او جزیه به بنده کړی لیکن مرزا د جهاد کولو په ځائے جهاد کول تر حرام اُوبللو:-

او د نصارے د استعمار لاره ئے صفا کړه او د جزیے بندولو هیڅ سوال پاتے نشو:-

(۶) د عیسیٰ علیه السلام په وخت کښے د ټولو خلقو یو دین یعنی اسلام به وی، نو په دے وجه اسلام سره د هیڅ یو مذهب جنګ به نشی کیدائے لیکن د مرزا په وخت کښ کنرو باطلو مذهبو د هندوستان ترکی، فلسطین او شمالی افریقے په مسلمانانو کوم ظلمونه چه اُوکړل د هغے مثال په تاریخ کښ نشته او دا د مرزا برکت کیدے شی:-

(۷) د عیسیٰ علیه السلام په وخت کښ به امن قائم شی او جنګ به ختم لیکن د مرزا په وخت کښ خو چه د هغے نه پس د امن و امان نوم او نښه پاتے نشوه او د جنګ د پاره هغه د سلے او سامان جوړ شو چه د مرزا د وخت او د هغے نه پس دیو جنګ بربادی د تیر شوو سوونو جنګونو د بربادی نه زیاته ده:-

د دے ټولو نښو نښانو په رڼا کښ دا وینا په حقه ده چه مرزا د مسیح موعود ضد دے. لیکن د مجازاتو استعمارا تو او تاویلاتو په زور قرآن حدیث تاریخ او واقعاتو پورے چه مرزا کوشش اکالے او یو ته اکړے

د هغے په موجب هیڅ یو حقیقت نشی پاتے کیدے دا خو صره د افسوس خبره ده چه د مسیح موعود علیه السلام تولے نښے نښانے په دا سے یو سړی (میرزا) ورد اُو تپلے شی چه نه ئے خپل قوم نه ئے د قوم نه د هغه مکان نه د نزول مقاصد مسیح موعود علیه السلام سره سمون خوری، په دا سے سړه او پینو تاویلو نو خو د ټولو بادشاهیو نظام د کار او فائدے نشی پاتے کیدے:-

شیخ اکبر رح او د عیسیٰ علیه السلام ژوندون

شیخ اکبر رح په فتوحات مکیه باب ص۳۶۷ کښ لیکی:

فِی حَدِیْثِ الْمِعْرَاجِ فَلَمَّا دَخَلَ بِجَسَدِہٖ فَاِنَّهٗ لَمْ یَمُتْ اِلَی الْاٰنَ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلٰی هٰذِہِ السَّمَآءِ وَاَسْکَنَهٗ بِهَا وَحَکَّمَهٗ فِیْهَا وَهُوَ شَیْخُنَا الَّذِیْ رَجَعْنَا عَلٰی یَدِہٖ وَلَهٗ بِنَا عِنَایَةٌ عَظِیْمَةٌ وَلَا یَغْفُلُ عَنَّا سَاعَةً وَاَرْجُوْ اَنْ اُدْرِکَهٗ فِیْ نُزُوْلِہٖ اِنْشَآءَ اللّٰهُ تَعَالٰی۔

د معراج په حدیث کښ دی چه هغوی داخل شو نو عیسیٰ علیه السلام سره د ژوندی وجود سره ملاقات اُوکړو ځکه چه هغوی علیه السلام لا مړ نه دے بلکه الله تعالیٰ هغوی علیه السلام دے آسمان ته پورته کړیدی دے کښ ئے اُوسوی او په دے کښ ئے د دوی حکم چلولے دے دا زمونږ لوئے عزت مند دے چه د هغه په لاس مونږ خدائے ته رجوع کړیده د هغه په مونږ لویه مهربانی ده او مونږ نه یو ګهړئی هم غفلت نه کوی زما امید که خدائے پاک اُوغوښته نو زه به د هغه د نازلیدو (د نزول نه) زمانه بیا مومم:

په تاریخی لحاظ سره د مسیح علیه السلام ژوندون

حضرت مسیح علیه السلام حضور علیه السلام سره د ټولو نه زیات نژدے پیغمبر دے او ټول نصاری او مسلمانان د هغوی لوئی او شخصیت منی

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسمانی ژوند د فرښتو په شان دے هلته هغه د زمکے د بشری خوراک محتاج نه دے ، بلکه دا سے خو په زمکه هم کیدے شی چه الله اُغواړی ۔

(۱) طبقات شافعیه جلد ۶ ص ۲۰ کښ د شیخ عزیزالدین فاروقی نه روایت دے ، چه هغه په عراق کښ داسے سړے لیدلے وو چه خوراک څښاک ئے نه کولو ۔

(۲) امام ذهبی فرمائی د یو اُندلس کښ یوه داسے ښځه وه چه د شلو کالو نه ئے خوراک څښاک نه کولو (دا واقعه مشهوره ده)

(۳) حاکم تاریخ نیشاپور کښ د عیسیٰ بن محمد الطهمانی نه نقل کوی ، چه د رحمت په نوم د یو سړی ښځے خاوند شهید شوے وو ، هغه دغه خاوند خوب کښ داسے اُلیدلو چه د جنت طعام ئے خوړلو او یو ټکړه ئے خپلے ښځے ته هم ورکړه هغه چه له خوبه راویښه شوه نو ټول عمر ئے خوراک ته حاجت پېښ نه شو

د ذکر شوی طبقات په حواله دویم جواب دا دے چه د آسمان او زمکے نسبت په خپل منځ کښ لکه د غوز (آسمان) او د اُوری د دانے (زمکے) دے هر کله چه خدائے پاک په دے وړوکی زمکه د اربونو مخلوقاتو د خوراک انتظام فرمائیلے دے نو په آسمان د یو کس د ضرورو یا تو انتظام کول هغه ته گران دی څه ؟ هیڅ هم نه دی گران !!

۲ ۔ د ختم نبوت په لحاظ د حضرت عیسیٰ د نزول حکمت

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِیْثَاقَ النَّبِیّٖنَ لَمَآ اٰتَیْتُكُمْ مِّنْ كِتٰبٍ وَّحِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهٗ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِیْ ؕ قَالُوْۤا اَقْرَرْنَا

څه وخت چه الله تعالیٰ د نبیانو نه عهد واخستو چه څه کتاب او علم ما درکړو او بیا تاسو ته یو داسے رسول راشی کوم چه تاسو سره کتاب ته هم رښتیا وائی نو تاسو به په هغه ایمان راوړئ او د هغه مدد به کوئ ، وے فرمائیل

قَالَ فَاشْهَدُوْا وَاَنَا مَعَكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِیْنَ ؕ سوره ال عمران : ۸۱ : چه تاسو اقرار اُکړو او په دے شرط موخپل عهد قبول کړو ؟ هغوی اُوئیل

چه موږ اقرار اُکړو ، نو وے فرمائیل تاسو اُس گواه اُوسئ او زه به هم تاسو سره گواه یم :

د حضرت علی او عبدالله بن عباس رضی الله عنهم د تفسیر مطابق د انبیاؤ علیهم السلام نه دا وعده د خاتم الانبیاء علیه السلام په باره کښ اخستے شوے وه گویا کښ حضور علیه السلام (نبی الأمم) او (نبی الانبیاء) هم دے د ذکر شوی آیت په موجب انبیاؤ علیهم السلام د خاتم الانبیاء علیه السلام نبوت اعتقاداً او اقراراً او د هغه نصرت (امداد بالواسطه) اُمنلو ، ټولو انبیاؤ علیهم السلام د حضور علیه السلام د نبوت تصدیق اُکړو او خپلو اُمتونو ته ئے د هغه د نبوت منلو او مدد کولو تاکید اُفرمائیلو لکه چه موسیٰ علیه السلام د تورات کتاب استثناء باب ۱۸ او باب ۳۳ کښ داؤد علیه السلام په زبور باب ۴۵ کښ ، حضرت سلیمان علیه السلام په (غزل الغزلات) کښ حضرت عیسیٰ علیه السلام په انجیل یوحنا باب ۱۴ آیت ۱۶ تر آیت ۱۵ کښ اعلان کړے دے ، اُس کدے خبرے ضرورت وو چه د دے نبی الانبیاء ، عملی بالذات ظهور اُوشی ، لکه په حدیث د معراج لو صورت د دے دا اُشو چه ټولو پیغمبرانو علیهم السلام ته ئے امامت اُکړو او بل عملی صورت ئے دا شو چه کوم تر ټولو ورستو پیغمبر حضرت عیسیٰ علیه السلام تر آخری زمانے ژوندے اُساتلے شو او بیا دغه نبی د حضور علیه السلام د یو اُمتی په شکل د دین محمدی د خدمت دپاره د آسمانه راکوز کړے شو چه حضرت عیسیٰ علیه السلام د ټولو نه ورستو

(c) ketabton.com: The Digital Library

انبیاء علیهم السلام د یو نمائنده په ډول د شریعت محمدی خدمت او امداد عملاً کړی او په دے ډول د حضور علیه السلام د پیغمبرانو د پیغمبری عهده واضحه کړی. د پیغمبرانو د پیغمبری دا عهده د حضور علیه السلام د یو پیغمبر په ذریعه عملاً مکمول ځکه ناممکن وو چه د حضور علیه السلام نه پس د نبوت دروازه بنده ده د ختم نبوت او د پیغمبرانو د پیغمبری عهده د حضور علیه السلام بنه ښکاره کولو د پاره د یو پیغمبر رانیزل په ډول د امتی ضروری وو چه په نزول د عیسی علیه السلام دا حکمت الهی مکمل شو.

نو دا خبره یقیناً صحیح شوه چه د عیسی علیه السلام نزول د حضور علیه السلام د ختم نبوت په حیثیت دی:

۳- د عالمی فتنو او د عمومی اصلاح په لحاظ د مسیح د نزول حکمت

په دے باره کښ د حضرت عیسی علیه السلام د نزول حکمتونه دا دی

(۱) دوی د نزول یو مقصد د دجال د فتنے ختمول او د دجال قتلول دی دجال به د خدائی دعوید اروی، نو عیسی علیه السلام به د توحید الهی قائمولو په غرض دجال په دے جرم کښ اوژنی چه هغه به د الله نه سوا د بل چا خدائی ته خلق رابلی د دے بل حکمت به د عیسی علیه السلام خپل امت (نصاری) ته دا ښکاره کول وی چه د الله نه بغیر د بل چا د خدائی عقیده لوئے گمراه د قتل حق ار دے، ځکه چه نصاری چپله هم د حضرت عیسی علیه السلام د خدائی دعوه لری نو د حضرت عیسی علیه السلام د لاسه د (یهودی) دجال او د یهودیانو قتل کیدل د هغوی (یهودو) د دے دعوے تردید کول او سزا ورکول دی د کومے د مخه چه هغوی حضرت عیسی علیه السلام خپل مقتول او مصلوب گڼړی.

(۳) دیو (رحمتی) مسیح (علیه السلام) په لاس د بل (لعنتی مسیح) (دجال) او د هغه د مریدانو تباهی ډیره مناسب معلومیږی، موږ وړاندے بیان کړی دی، چه حضرت عیسی علیه السلام مسیح هدایت دے او بل په دے وجه مسیح دے چه د هغه خاص کارئے فتنه او سیاحت به کولو او دا بل مسیح ضلالت دے او بل په دے وجه مسیح دے چه د هغه کینړه سترګه داسے رنګه ده لکه چه هوار لیوور کړے شوے وی.

(۴) نوی تمدن او د سائنس ترقی د دنیا تباهی په غاړه اخستے ده، دا تباهی ویجے بیول او غټ فسادونه په مادی قوت هیڅ رنګ نشی ختمیدلے، که یو نیک حکومت کارخانے جوړے کړی وسلے راجمع کړی نو خدائے دشمن، فسادیان، د دنیا تماه کوونکی مشرقی او مغربی غټ طاقتونه په سائنسی، اټمی، بلکه هر قسم سامان جنګ او تباهئ په چلولو کښ دومره وړاندے دی چه په مادی طاقت ئے دغه صالح طاقت (حکومت) نه شی رالاندے کولے دے د پاره داسے یو لوی روحانی طاقت پکار وو چه د هغه په یو شف او د دعا په یو جمله دا ټول هرڅه تباه شی او د امن دوره دوره شی، دے کار د پاره حضرت عیسی علیه السلام ځکه مناسب دے چه هغه کښ ټولو غټ خلاف عادت روحانیتونه جمع دی، هغه د روح القدس له پوکی پیدا دے د ځکے په ژوند کښ روح القدس ورسره وو، ﴿وَاَیَّدْنٰهُ بِرُوْحِ الْقُدُسِ﴾، آسمان ته د روح القدس په ذریعه اوچت کړے شو، د آسمانه راکوزیدو وخت به ئی د واړه لاسونه د دوو فرښتو په اوږو ایښی وی ﴿وَاضِعًا كَفَّیْهِ عَلٰی اَجْنِحَةِ مَلَكَیْنِ﴾ دا حدیث د نواس بن سمعان په روایت د مسلم شریف دے. د دے ټولو خاص روحانیتونو اثر به دا وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه کړ ده د دُعا په یو جُمله به ټول یاجوجي ماجوجي فسادي قوتونه په خپل خپل ځلئے تباه شي ټوله زمکه به د دوی د مړدارو نه بدبُوئیه شي، په مُسلم شریف کښې د نواس بن سمعان په روایت حدیث شریف دے، چه یاجوج ماجوج به حضرت عیسیٰ علیه السلام او د هغه ملګری راګیر کړي رفیَرغبُ نَبِیُّ اللّٰهِ عِیْسٰی وَاَصْحَابُهٗ فَیُرْسِلُ اللّٰهُ عَلَیْهِمُ النَّغَفَ، الحدیث،

حضرت عیسیٰ علیه السلام او د هغه ملګري به دُعا اُوکړي نو الله به د هغوی په څټونو کښې ګرګوټونه پیدا اوکړي (فَیُصْبِحُوْنَ فَرْسٰی كَمَوْتِ نَفْسٍ وَّاحِدَةٍ) نو ټول به د مړو په شان پراته شي لکه چه یو سړے مړ شوے وی یو لیښت زمکه به هُم د دوی نه تشه نه وی د بدبُوئی نه به ډکه پکه وی نو الله تعالیٰ د مُجتمع او بنا نو پشان غټ غټ مارغان رااُلیږی هغوی به د دغه مُردارے چرته بل خوا یوسی،

د دُنیا ورا لوړو نکی غټ خُدائے دُښمن طاقتونه د دجّالی فتنه ده د کوم متعلق چه د عمران بن حصینؓ په روایت په مُسلِم شریف کښې حدیث ذکر دے مَابَیْنَ خَلْقِ آدَمَ اِلٰی قِیَامِ السَّاعَةِ یعنی د آدم علیه السلام د پیدائش نه تر قیامته پورے د دجّال د فتنے نه اَمْرٌ اَکْبَرُ مِنَ الدَّجَّالِ، بله غټه فتنه نشته:

د یاجوج ماجوج په باره کښې ذکر شوی کار دے چه دا څنګه دے یاجوج ماجوج ته په عبرانۍ ژبه کښې (غوغ ماغوغ) او په انګریزئی ژبه کښې (ګاګ میګاګ) وائی (عقیدة الاسلام ص ۲۹۰) رُوس او چین یاجوج دی، او برطانیه او امریکه ماجوج دی چه بعضے د تیه رکاس میکاس) او بعضو ته (چین ماچین) اُوئیل (ناسخ التواریخ د آدم علیه السلام د زمانے ملګری یه ... تر ... د ذوالقرنین پورے ... تاریخ

هغوی لیکلے دے او کله یاجوج ماجوج هر کافر ته د ویلے شی، الکه د حشر په حدیث کښې وی،

مِنْ یَّاْجُوْجَ وَمَاْجُوْجَ اَلْفٌ وَّمِنْکُمْ رَجُلٌ یعنی په دوزخ کښې به یاجوج ماجوج زرکسان او تاسو یو کس (یو کس په زرو کښې) حافظ ابن حجرؒ او قرطبیؒ د دے شرح کړې ده (اَیْ مِنْهُمْ وَمِمَّنْ کَانَ عَلَی الشِّرْكِ مِثْلَهُمْ وَرَجُلٌ مِنْکُمْ) اَیْ مِنْ وَمِمَّنْ کَانَ مِثْلَکُمْ ګویا کښې د زرو نه مطلب مُطلق کافر او د مِنْکُمْ نه مطلب مطلق مُؤمِنُ دے (سمدرین جوګا رالیموړ د یهودو په عقیده کښې د حدیث درجه لری په (خزائن الرومر) کښې عبرانی خط سره موجود دے، په دے کښې نقل دی، چه "عالم به د ۶۰۰۰ نه پس یتیم شی او د هغے نه پس به د زکوک ماګوګ) جنګونه وی او پاتے زمانه به د ماشیح وی) صاحب ناسخ "ماشیح مبارک" خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم ته وئیلی دی او په رعبری کماد) کښې د (ماشیح) نه پس لیکلی دی چه دد ے نه پس به دُنیا یتیمه بے مُحافظه پاتے شی، یعنی نبوت به ختم شی،

پنځم حکمت

پنځم حکمت دا دے چه د موجوده دور د غالبی فتنو او د ایټمی تباهو بانیان یهُود او نصاری دی، د اشتراکیت بانی کارل مارکس یهودی دے او د ایټم بم جوړوونکے - شوپن هار "یهودی دے د نوی تهذیب خدا هیروؤ نکے د فاسقانه معاشرے او انسان کُش سامراجیت بنیاد مسیحی طاقتو قائم کړیدے او دا تورزمن هبونو خصوصاً د مُسلمانانو عقیدے او عملونه خرابونکی قومونه هم عیسایان دی، په دے وجه ضروری وه چه د یو اسرائیلی پیغمبر (چه عیسائی قوم ئے خپل پیشوا منی) د لاسه د ده د اُمت پید اکړی فسادونه ختم شی، غرض دا چه د عیسیٰ علیه السلام اُمت ما دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سائنسي، ایټمي ذریعو سره کوم فساد چه دا پورته کړیدے، د
آسماني تدبیر نه بغیر د ذکے طاقتونو د هغے د مقابلے توان
نه لري په دے وجه عقل، د عیسیٰ علیه السلام راکوزیدل ضروري ګڼي
د کوم چه تدبیر الهي په زرګونو کاله وړاندے فیصله کړیده. د دے
دجالي قوتونو تالی ست دا اصلاح هیڅوک نشي کولے کوم چه عیسائي او
مسیحي دکان چلولو د پاره د دجالي قوتونو قصه مضبوطه کړے او د
اسلام پوله کمه د خوار لسو سوو کالو مسلمانانو کافران کړي ع
تباه کړی؛

فائده

د ذوالقرنین د بند متعلق

په دنیا کښے دا وخت دیر بند ونه دی. تود چین دیوال چه دیر اوږد
او پلن دے او هغے ته په منګولی ژبه کښ (ټنګودره) او په ترکی ژبه کښ
(بوقورقه) ویلے شی.

دویم: د بخارا او ترمذ په مینځ کښ چه ورته (دربند) ویلے شی، دا د تیمور
په وخت کښ موجود وو.

دریم د (داغستان) "بند" د دے نوم (باب ابواب) دے او (دربند)
هم ورته ویلے شی، بستاني په (دائرة المعارف) کښ د دے تفصیل
بیان کړیدے.

څلورم، هغه بند دے کوم چه (کاکیشا قفقاز) سره په داغیال د دره
کښ دے (یاقوت) په (معجم البلدان) کښ لیکلی دی چه دا د ویلی شوے تانبے
نه جوړ دے او دا نور د دے د کانړو دی بنا په دے، د قرآن د تشریح
مطابق د ذوالقرنین بند هم دا څلورم دے، په (ناسخ التواریخ) کښې دا
بنکاره بیان شویدے چه د دے تائید دا هم کیږي، چه (خرد اذبه)
په (کتاب المسالک) کښ لیکلی دی چه (عباسي خلیفه واثق بالله د ذوالقرنین

د بند د تحقیق د پاره د ماهرانو یو کمیشن اولیږلو نو هغوی هم دا بند د قرآن
مطابق د ذوالقرنین بند اوګڼلو؛ د ذوالقرنین دے بند ته په فارسي ژبه کښ
"در آهني"، ترکی ژبه کښ "دمر کپو"، او په چینی ژبه کښ "یهاګ کورائی"، وائی
بعض د "کورش" د "کور" مطلب "کورش سائرس"، دے چه دا د "کیخسرو"
نوم دے.

ذوالقرنین

د ذوالقرنین درے سفره په قرآن کښ ذکر دی، یو مغربي، بل مشرق او
دریم غالباً شمالی دے، ذوالقرنین څوک وو، امام رازي رح په تفسیر کبیر
سورة کهف کښ لیکی چه دا د مقدونیے سکندر د فیلقوس ځوئے د
ارسطو شاګرد وو، امام رازي ارسطو ته بنکاره کافر ویلی دی، بعضو
ذوالقرنین کیقباد ته ویلی دی، او بعضو مغفوریجین ته، بعضو یمن بادشاه
ذونواس حمیری ته، او بعضو د حضرت ابراهیم علیه السلام د زمانے سای بادشاه
ته ذوالقرنین ویلی دی، بعضو وائی چه دا مصعب بن عبدالله وو لکه چه
ابن عبدالبر لیکلی دی، بعضے عبدالله بن ضحاک بنائی او بعضے دا سائرس
(کورش) ګڼري دا خبری صحیح دے نو بیا اول غلط دی نو اقوال هم
شته خو هغه هم غلط دی، د مصعب بن عبدالله او د عبدالله بن ضحاک
سند صحیح نه دے حافظ ابن حجر رح د دے تردید کړیدے، او د ابراهیم
علیه السلام د زمانے مصعب او عبدالله بن ضحاک د په تاریخ دا ثابت
نه دی چه دوی د ابراهیم علیه السلام د زمانے وو او دا هم نه دی ثابت چه
دوی دا بند جوړ کړیدے، نو بادشاهان مومنان نه وو، سائرس
ذوالقرنین چه مؤمن صالح وو او د ۵۹ هـ قبل از مسیح کښ تیر شویدے
صحیح خبره دا ده چه دا بند هم ده جوړ کړیدے ځکه چه قرآن کریم نام ده
ته نیک سړے خو ویلی دی او د دے بند نسبت کول ده ته درست

(c) ketabton.com: The Digital Library

بناڼۍ دا رنګ په تاریخ کښې دده درې سفرونه هم ثابت دی، سکندر د
د قفقاز سفر نه دے کړے او نه نور دِ ذکر شوو ګسانو سفر کړیدے
د ذُوالقرنین مغربي سفر د ایشیا ئے کوچک وو، او د نمرڅو و بیدال په
"عَیۡنٍ حَمِئَةٍ"، کښې د سمرنا د سمندر په اُوبو کښې وو کومے چه تورے
دی، سائرس بابل فتح کړو بني اسرائیل ئے خلاص کړه، د بیت
المقدس تعمیر ئے اُکړو او یسعیاه علیه السلام اَته سلے کاله رُومبې
د بیت المقدس د تعمیر پیشن ګوئي کړے وه، چه بابل کښې به اُوریا کاله
یهودیان قیدوی بیا به بیت المقدس آباد شي، امام رازي رح په تفسیر
کبیر کښې بنکاره وَیلي دی چه دا بند سائرس جوړ کړیدے او دا
چه ذُوالقرنین یقینًا سائرس د دانیال علیه السلام په دین وو، دا تحقیق
د تاریخ نه علاوه د یسعیاه علیه السلام صحیفے باب ۴۵ ۱تا۴ او د
دانیال علیه السلام مکاشفے باب ۸ آیة ۱تا۸ د زکریا علیه السلام کتاب
باب ۱ آیت ۲ او د عزرا باب ۱ آیة ۱تا۴ نه را ښکاره شویدے
کوم چه د قدیم تاریخ اهم ترین بنیاد ګونه دی، ابراهیم زردشت
هُم د دانیال علیه السلام شاګرد او مُوَحِّد وو ځکه چه د هغه اوستاد
اعوذُ بالله او بسم الله نه شروع کیږی د ابن کثیر تحقیق هُم دا سے دے
زرکنهات اصطخر کښې دا الِٰه هُم مؤمن او د مجوسیت دُشمن وَیلے
شویدے، سائرس ذُوالقرنین ته دارا نه ورانه ے نیرِ شویدے، د
یاجوج ماجوج په باره کښے دهغوی د لُوړوالی واقعات غلط دی، ابن
کثیر رح په خپل تاریخ کښې او بُخاری رح په باب د یاجوج ماجوج کښې ددے
تردید کړیدے، دغه رنګ په ترمذی کښې د ابوهریره رض هغه روایت چه
هغوی بند کښی او بیا وائي چه صبا به نور کنو خو انشاء الله وَیل هیر
کړی نو بیا بند په خپل حال شي او هغه وخت چه دوی انشاء الله اُوائي

نو دغه بند به مات کړی او نړ به را اُوزی، دا هم ضعیف روایت
دے، امام احمد بن حنبل رح ابن کثیر رح په خپل تفسیر جلد ۳ صفحه ۱۰۵
کښې نقل کړیدی چه دا خلافِ قُرآن دی،
فَمَا اسۡطَٰعُوٓاْ أَن يَظۡهَرُوهُ وَمَا ٱسۡتَطَٰعُواْ: یاجوج ماجوج نه په بند ختلے شي
لَهُۥ نَقۡبٗا (سورة الکهف آیة ۹۷) او نه پکښې سوری کولے شي.
ابن کثیر رح لیکي چه دا روایت ابوهریره رض د کعب الاحبار نه را غستے دے
او خلقو د غلطئ نه ورته مرفوع وَیلي دی (د عقیدة الاسلام) په مطابق
یاجوج ماجوج به په بند بهر ته نه را پورے اُوزی بلکه د بحیرهٔ کیسپین
نه ترمنځه دیا پورے به د لوخاے نه را اُوزی، قُرآن د دے بند مضبوط
والے بیان کړیدے او د هغه ماتول ئے د قیامت علامه بنودلے ده
مګر د یاجوج ماجوج ذکر چه ته چرا غلے دے هلته د بند ذِکر نشته دے
نه معلومیږی چه یاجوج ماجوج به د بند په لاره نه بلکه په بله لاره را
اُوزی (حدیث شریف متفق علیه) وَيۡلٌ لِلۡعَرَبِ مِنۡ شَرٍّ قَدِ اقۡتَرَبَ فُتِحَ الۡيَوۡمَ مِنۡ رَدۡمِ
يَأۡجُوجَ وَمَأۡجُوجَ مِثۡلُ هٰذِهٖ، عمدة القاري جلد ۵ کښې دکرمانی
نه منقول دی چه دا استعاره ده مطلب ئے فتنے خوریدل دی، لکه چه
د ګوتے د کړئ په اندازه یو سوری شي او فتنے ترے را بر سیره شي، لیکن مطلب
ئے هرګز دا نه دے چه دغه د ذوالقرنین بند به ماتیږی او یاجوج ماجوج
به پرے را اُوزی، په عقیدة الاسلام کښې د ذُوالقرنین تشریح په مختلفو اقوالو سره
شویده لیکن د اصطخر له آثارِ قدیمه د ذُوالقرنین کومه مجسمه چه برآمد
شویده په هغه کښې د ذوالقرنین د سینے د پوښتۍ کینړے او چپے غاړے
ته له مینځه تش د سینے بنکرونه غوندے جوړ شوید ی د دے نوم
دا وجه بنودل صحیح بنکاری؛

تتمّه

دُکُفّارو دَ عذاب همیش والے

دَ خَتَمَ اللّٰهُ آیت تفسیر بیانولو په وخت امام رازی رح په تفسیر کبیر کښې دَ کُفّارو په دائمی عذاب اشکالُونه پیش کړی دی، احقر به دَ الله په فضل دغه شبهے نقل کو او جواب به ئے ورکوی۔

رُومبئ شُبه

په دے مسئله خپ اشکال دا دَ ی چه دا دَ خدا دَ انصاف نه خِلاف دَه، ددے جواب دا دے چه دَ عذاب همیش والے ظُلم نهٔ دے بلکه انصاف دے، دَ ظُلم مطلب دا دے چه دَ بل په ملکیّت کښې تصرُّف اُوکړے شی او کُفّار خود خُدائے مِلک دی خُدائے په خپل مِلک کښې تصرُّف کوی دَ بل چا په مِلک کښې نهٔ کوی۔

دویمه شُبه

همیشه عذاب دَ خُدائے رحمت خِلاف دے دَ دے جواب دا دے چه دَ مُجرم سزا عین رحمت دے څکه کوم حکومت کښې چه سزا نهٔ وی هغه ټول خلق دَ رحمت نه خلاص کړی

دریمه شُبه

دَ جُرم وخت لږ دے یعنی دَ بلوغ نه تر مرګه او دَ عذاب وخت ختمیدُونکے نهٔ دے دا مناسب نهٔ ښکاری، دَ دے،

اوّل جواب دا دے، چه دَ جُرم او سزا په وخت کښې برابرے ضروری نهٔ ده او که مار دا که دَ یو ګهنټے یا ګے غورځی لیکن سزا په کالُونو خوری اصلی خبره دا ده چه سزا دَ جُرم دَ نوعیّت په مطابق ورکولے شی دَ هغے دَ وخت په مطابق نه، دَ کُفر دَ جُرم نوعیت سخت دے، نو څکه ئے سزا هم سخته پکار ده، دویم جواب دا دے چه دَ کفارو جُرم (کُفر) هم نه ختمیدُونکے دے په مرګ ختمیدل دَ ده په اختیار کښې نهٔ وی دا تر به

اختیار ورپاتے شو که دے ژوندے وے نو په خپل اختیار دَ کُفر ټول عُمر نهٔ پریښودو، دَ دے اګیریدا او مجبُوری په حالت کښې جُرم پاتے کیدل مخلُوق او خالق دواړو ته منی، مطلب دا چه دَ کفر جُرم هم نه ختمیدونکے دے او عذاب ئے هم نه ختمیدُونکے مُناسب دے۔

دریم، جواب دا دے، چه کفارو دا الله تعالے دلا محدُودو او بے پایانه انعاماتو او کمالاتو نه انکار او بغاوت اُوکړو نو څکه ئے سزا هم لامحدُوده او بے پایانه مُناسبه ده۔

څلورم جواب دا دے، چه دَ کفارو سزا دَ طبعی تاثیر په دول ده، لکه دَ سرطان جراثیم چه دَ عُمر سره سم وی ټول عُمر تر ختمیدو بے آرامه او تکلیف کښې وی، دَ کُفر جراثیم هم دا شی اثرات او نتیجے لری یعنی دَ جسم په او دَ کښې همیشه پاتے کیدل، فرق او بیلتون صِرف دومره دے چه دَ جسمانی رنځ (سرطان) اثرات او نتیجے دَ جسم په ختمیدُو په مرګ ختمے شی او دَ رُوحانی رنځ (کُفر) اثرات او نتیجے دَ رُوح سره تړلی دی کوم چه ختمیږی نهٔ څومره بورے چه دَ رُوح ژوندے وی (چه په آخرت کښې نه ختمیږی) نو مُناسب دی چه عذاب دَ کفر به هُم په آخرت کښې همیشه وی۔

پنځم جواب دا دے، چه دَ هر تکلیف سبب تر څو چه وی نو تکلیف به هُم وی لکه پینتورګی کښې چه کانړے تر څو وی تر هغے به پرهیښ درد هُم وی یا دَ اورګا وی په شیشه کښې د ننه دَ رنګار ډوستون رېلوے حروف تر هغه وخت موجود وی تر کومه چه دا شیشه موجود وی، هرکله چه کانړے دَ پینتورګی نه اُوتو یا شیشه چپ چُور شوه، نو هله به درد او دغه حروف ختم شی، دغه رنګ دَ کُفر نه هر څو پورے چه روح کښې موجود وی نو عذاب به ئے هم تر هغے وخته وی مګر دا داسے په نوح کښې ورننوتے دے چه دَ بیلیدو امکان ئے هیڅ وشته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه الله تعالیٰ فرمائی

وَلَوْ رُدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ : کچرې کفار د آخرت نه دُنیا ته راوستے
(سورة انعام) شی نو بیا به هم د غه کفر کوی کوم نه چه منع کړے شوی وو
مطلب دا چه سبب یعنی کفر تر خو چه موجود وی، نو عذاب به ئے
هم تر هغه وخته پورے وی، لیکن کفر په روح کښ داسے ننوتے دے
چه تر جدا کیدے نشی او روح ختمیږی نه چه د هغے په ختمیدو د غه
سبب (کفر) هم ختم شی نو ځکه ورله دائمی عذاب مناسب دے:

تَمَّتْ بِالْخَیْر

یوه نادره تحفه

عصمت انبیاء علیهم الصلوٰة والسلام

(اردو)

از افادات

علامه شمس الحق افغانی رحمة الله علیه

جمع وترتیب:- شیخ فتح الرحمٰن لیکچرر شعبه عربی پشاور یونیورسٹی

ناشر

تاج کتب خانه محله جنگی نزد قصه خوانی پیښور

د ملاویدو پته

کتب خانه رشیدیه محله جنگی قصه خوانی پیښور ښار

د دین تبلیغ

د دین تبلیغ په هر مسلمان نر او ښځه باندے فرض دے. خو ځنګه چه د جهاد دپاره وسله ضروری ده. هم داشان د تبلیغ دپاره د دین علم ضروری دے. او د دین د زده کړے دپاره ښه کتابونه ځان سره ساتل او بیا یا لوستل پکار دی. د دے مقصد دپاره تاج کتب خانے تاسو دپاره ښائسته علمی ملغلرے وکتابو په شکل کښے چاپ کړے دی، چه په هر کور، حجره او جوماتونو کښے د هغے نه یوه ښائسته کتابخانه جوړیدے شی. ښه کتابونه ځان سره ساتل کار ثواب دے او د مرګ پس تیره صدقه جاریه جوړیږی.

د مفتی اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع دیوبندیؒ مشهور تفسیر

معارف القرآن

په پښتو ژبه کښے یو اهم مقام لری. په پښتو ژبه کښے دومره مفصل او مستند تفسیر بل نشته چه په هغے کښے د قرآن کریم شان نزول، تفسیری بحثونه، د پخوانو تفسیرونو خلاصه او د موجوده زمانے د هر قسمه مسائلو وضاحت د قرآن مجید په رڼړا کښے وړاندے شوے دے. د قرآن مجید د طالبانو، عالمانو او په کورونو کښے د زنانو دپاره عظیم تحفه ده. هر چا سره چه دا تفسیر موجود وی هغوی ته پکار دی چه نور خلق ځان سره کینوی او هغوی ته د دے درس ورکړی. انشاء الله د زړونو او عملونو اصلاح به په تیزی سره کیږی. دا تفسیر په (۳۰) جلدونو کښے چاپ شوے دے

د شاه ولی اللهؒ او شاه عبدالقادرؒ د فارسی او اُردو تفسیرونو آسان پښتو ترجمه.

آسان تفسیر

په یو جلد کښے د قرآن مجید بهترین پښتو تفسیر دے. چه په دے کښے د قرآن مجید د لفظی ترجمے سره سره د پښتو محاورے خیال هم ساتلے شوے دے. او په حاشیو باندے ډیر قیمتی معلومات لیکلے شوی دی. د قرآن پاک د ترجمے د زده کړے دپاره دا په موجوده زمانه کښے یو لوئے نعمت دے. په غټ خط کښے هم چاپ شوے دے، او په وړوکی سائز کښے هم تر لاسه کیدے شی.

تاج کتب خانه ... محله جنگی ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

هدایه شریف د اسلامي حنفي فقهې یو جامع او مستند کتاب دے چه په ټولو اسلامي مدرسو کښے لوستلے شي. په پښتو ژبه کښے تراوسه پورے ددے کتاب شرح نه وه. تاج کتب خانه پېښور ته الله پاک توفیق ورکړو چه د ستر عالم حضرت مولانا حنیف ګنګوهي "غایة السعایة في شرح معاني الهدایه" د پښتو ترجمے انتظام اوکړو او فقهې دا عظیم الشان ذخیره

تاج الهدایه پښتو شرح هدایه

په ټوله په ډیر ښائسته ډول چاپ شویده. ددے کتاب په لوستلو سره په اسلامي فقه کښے مهارت حاصلیدے شي.

د احادیثو رسول صلی الله علیه وسلم اهمیت هرچا ته څرګند دے. د اهغه تحفه او خوږه چینه ده چه ترقیامته به مسلمانان پرې خپله تنده ماتوي. د احادیثو په ذخیره کښے

مشکوٰة شریف

ته لوړ مقام حاصل دے. موږ د پښتو لوستونکو دپاره د مشکوٰة شریف یو داسے نسخه تیاره کړے ده چه د پاڼې په یو طرف مکمل عربي متن سره د اعرابو چاپ شوے دے. او مقابل ورته آسانه پښتو ترجمه ټکی په ټکی لیکلے دا. ددے کتاب په لوستلو سره د خوږ نبي صلی الله علیه وسلم قول مبارک زړونو او حکمتونو د سترګو په وړاندے اوګرځي. ایمان پرې مضبوطیږي او د نیک عمل شوق زړونو کښے پیدا کیږي او غلط عادتونو او عملونه پرې د ختمه ورکیږي. د علم دین د طالبانو نه علاوه په کورونو کښے زنانه هم په آسانه لوستلے شي. مشکوٰة شریف پښتو په ښځو ښائسته جلدونو کښے چاپ شوے دے.

****

* د حدیث شریف یو بل اهم کتاب سُنن ترمذي دے. علماء واقف چه د چاپه کوم کښے ترمذي شریف موجود وي نو هغوي ډیر خوښ دي او کټری لکه چه د دوو جهانو سردار حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د هغه په کور کښے خبرے کوي. ددے سعادت د حاصلولو دپاره تاج کتب خانے ترمذي شریف (پښتو) په داسے انداز کښے چاپ کړے دے چه د پاڼې په نیم طرف مکمل عربي متن دے او مقابل ورته ټکی په ټکی آسانه پښتو ترجمه ده. (زیر طبع)

تاج کتب خانه - محله جنګي، قصه خواني پېښور

په پښتو ژبه کښے د تاج کتب خانے علمي تحفے

چه د دین د علم دپاره د هرکور، مدرسے او کتب خانے دپاره ضروري دي

تفسیر معارف القرآن

د مفتي اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع دیوبندي د مشهور تفسیر پښتو ترجمه. په پښتو ژبه کښے دا تر ټولو لویه تفسیري ذخیره ده چه د عوامو او علماؤ دپاره یو شان اهمیت لري.

مشکوٰة شریف

د احادیثو مشهور او مستند کتاب په ډیر ښائسته انداز او آسانه پښتو ترجمے سره ډیر زر چاپ کیدونکے دے چه په لوستلو سره سترګے یخیږي.

تاریخ اسلام

د حضور پاک صلی الله علیه وسلم او د هغوي د خلفاوو یارانو پاکیزه ژوندانه حالات په ډیر تفصیل سره علمي انداز کښے په دے کتاب کښے بیان شوي دي. د سیند مسلمانان ... او ... علماؤ تصنیف دے.

مکمل موسوعه

د ... په پښتو ژبه کښے ... او مستند کتاب چه هر قسم ... کښے په ډیر تفصیل او وضاحت سره بیان شوي دي. په پښتو ژبه کښے د ... په باره کښے ... کتاب ... شوے.

ده ... حسنے

د ... متعلق هر قسم ضروري ... ښائسته کتاب کښے بیان شوي دي ... ضروري دي.

... قدوري ... شرح

د مدرسو د طالبانو او عامو مسلمانانو دپاره د فقهې ... په پښتو شرح ... چاپ شوي دي ...

تاریخ ...

د عربي ژبے د طالبانو او استاذانو دپاره یوه نادره تحفه ده.

د مولانا محمد میاں صاحب مشهور تصنیف "تاریخ اسلام" ...

... کتابونو د اشاعت او ... ترتیب ...

تاج کتب خانه - محله جنګي، قصه خواني پېښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیرت النبی ﷺ

سیّد ابوالحسن ندوی

د نبی کریم صلی الله علیه وسلم رښتونے مینه د ایمان ته ده. په نبی کریم صلی الله علیه وسلم باندے رحمت او درود ویل. د هغهٔ تعلیمات زده کول د هغهٔ د ژوند حالات معلومول د هر مؤمن نر او ښځے دپاره ډیر ضروری دی.

دا د پښتون خوش قسمتی ده چه د سیرت النبیؐ په ذخیره کښے یو بهترین کتاب "نبی الرحمة" په پښتو ژبه کښے د "سیرت النبیؐ" په نوم چاپ شو. دا د موجوده زمانے د یو ستر عالم او مجاهد "سید ابوالحسن علی ندوی" تالیف دے. دا کتاب د سیرتؐ د عربی، فارسی، اردو او انګریزی کتابونو نچوړ او خلاصه ده. د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د ژوند تفصیلی حالات د سیرت په باره کښے د دنیا د لویو لویو علماؤ تحقیقی معلومات، د مسلمانانو نه علاوه د غیر مسلم علماؤ خراج عقیدت، حضور صلی الله علیه وسلم د تعلیماتو بهترینه خلاصه او د هغهٔ د مبارک ژوند هر اړخ په دے کتاب کښے ډیر په وضاحت سره جمع کړے شوے دے.

دا کتاب ضرور په خپل کور کښے اوساتئ

د وادهٔ مسئلے

هر بالغ نارینه او زنانه له پکار دی چه د کورنی ژوند په باره کښے د الله او رسولؐ د حکمونو نه ځان خبر کړی. د دے غرض دپاره مونږ یو ښائسته او آسان کتاب "د وادهٔ مسئلے" چاپ کړے دے، چه په هغے کښے د ښځے خاوند تر مینځه د تعلقاتو، نکاح، طلاق، عدت او نور هر قسم ضروری مسائل جمع کړے شوے دی. د دے کتاب په لوستلو ستړے پرانیتے شی او بیکاره شی چه زمونږ ټولنه خلق د خپل جهالت په وجه څومره ګناهونو کښے مبتلا دی او د هغے نه خبر نه دی. کتاب په ظاهره ډیر کوچنے دے، خو دے په "کوزه کښے سمندر" هم دا دے کتاب ته د ګټه شی.

تاج کتب خانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

* د اسلامي فقهې علم د هر مسلمان د عملي ژوند دپاره ډير ضروري دے . په پښتو ژبه کښې د فقهې درسي کتابونو ترجمې خو کړې شوې دي لکه خلاصه ، مُنيه ، قدوري ، کنز وغيره . ولې داسے يو کتاب چه په آسان انداز کښې د ژوند ټولے اهمے مسئلے پکښې ذکر شوې دي ، تر اوسه نۀ وو چاپ شوے . د دے ضرورت د پوره کولو دپاره مونږ د هندوستان د مشهور عالم مولانا مجيب الله ندوي صاحب مشهور کتاب ،

اسلامي فقه

پښتو ژبه کښې چاپ کړو . د دے کتاب يو څو خصوصيات دا دي ،

* د فقهې د هر يو اهم بحث نه وړاندې د قرآن مجيد د آيتونو او احاديثو په رڼا کښې په زير بحث مسئله بحث شوے دے .
* بيا په آسان ترتيب سره متعلقه مسائل پرله پسې بيان شوي دي .
* د يو عام مسلمان په ژوند کښې روزمره پيښيدونکي هر قسم مسائل د موجوده حالاتو د تقاضا مطابق بيان شوي دي .
* د طهارت ، مونځ ، روژے ، حج ، طلاق ، نکاح ، ميراث ، رضاعت ، تجارت ، مضاربت وغيره

او د موجوده زمانے د نوے نوے مسئلو جوابونه د قرآن و حديث په رڼا کښې وړاندې شوي دي . که څوک دا کتاب اولولي نو د فقهې په درسي کتابونو پوهه به ورته ډيره آسانه شي . او د خپل ځان نه علاوه د نورو خلقو رهنمائي به هم کولے شي .

* **د قيامت علامے :** ژوند د باد پشان تيريږي ، هره شپه او هره ورځ مونږ قبر ته ورنزدے کوي . ولے مونږه په غفلت کښې پراته يو . په قرآن مجيد او احاديثو کښې بيا بيا د قبر او آخرت د ژوند بيان هم په دے غرض شوے دے چه انسان د غفلت د خوب نه رابيدار شي او آخرت دپاره تيار شي . په دے غرض مونږه د

مستند کتاب تذکرة المعاد پښتو ترجمه

د قيامت علامے او آخرت احوال

په نوم چاپ کړے دے . چه په لوستلو ئے زړونه ويلے کيږي ، ويښته اودريږي ، سترګے د اوښکو نه ډکے شي او انسان خپل خالق او مالک ته متوجه شي . د وعظ او نصيحت دپاره ډير بنائسته کتاب دے . ليکونکے : مولانا سيد روح الله دامت برکاتهم

تاج کتب خانه . محله جنګي ، قصه خواني پيښور

فون : [illegible]

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library